Corneliu Omescu

clopote sub apă

roman

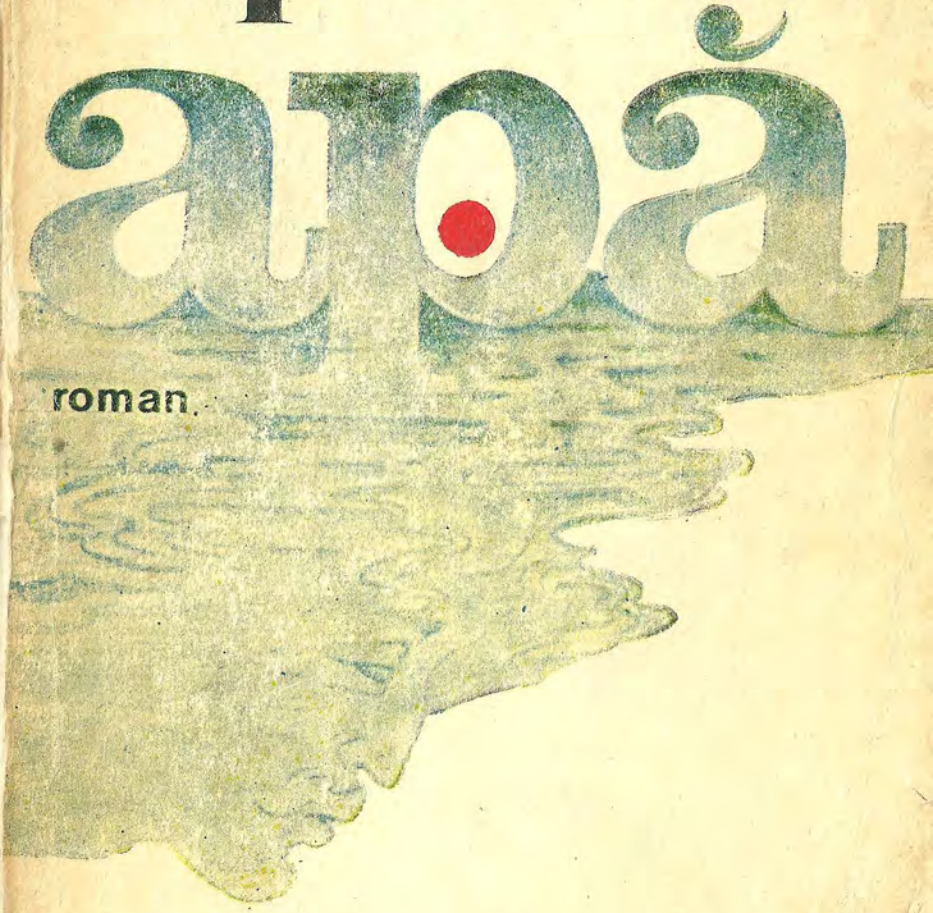

CARTEA ROMÂNEASCĂ

DE ACELAȘI AUTOR:

ÎNTRE DOUĂ TRENURI, – povestiri, E.S.P.L.A., 1965
PUȘTOAICA, roman, E.P.L. 1966
ADAM EVADEAZĂ, șase povestiri și un roman scurt, E.P.L., 1967
AVENTURILE UNUI TIMID, roman, E.P.L., 1968
ENIGMA, roman experimental, Editura Eminescu, 1970
AVENTURILE UNUI CASCADOR, roman, Editura Cartea Românească, 1971
DOUĂ POVEȘTI DE DRAGOSTE, nuvele, Editura Albatros, 1973
ÎNTÎMPLĂRI DE NECREZUT, parodii s.f., Editura Albatros, 1975
NOAPTEA PRINTRE MAȘINI, două nuvele, Editura Cartea Românească, 1977
PLANETA FĂRĂ MEMORIE, roman s.f., Editura Albatros, 1978
IMPAS, roman, Editura Cartea Românească, 1979
TOȚI PENTRU UNUL, roman, Editura Cartea Românească, 1982

Lei 14

CORNELIU OMESCU

CLOPOTE SUB APĂ

CORNELIU OMESCU

CLOPOTE SUB APĂ

roman

CARTEA ROMÂNEASCĂ

1984

UNU

PEȘTERA CELOR ȘAPTE SPÎNZURAȚI. Este numai unul dintre numele pe care le poartă labirintul ascuns în viscerele muntelui Trei Popi. Dar și celelalte douăzeci de nume provoacă străinilor un fel de neliniște sau răcoare jilavă sub oase. Fiecare nume își are povestea sa. Cea mai frumoasă mi se pare legenda „FECIOAREI OARBE", care își are sălașul într-un cotlon păzit de bufnițe și spiriduși verzi. Cînd iese frumoasa stimă și o văd oamenii, fug ielele, molimele își găsesc leacul, invadatorii sînt izgoniți și se nasc oameni cu stea în frunte. În ultimul război a fost văzută de două ori, dar și legenda i s-a risipit...

Labirintul din munte este plin de capcane și se tot vorbea de niște comori neștiute, peste care moartea, timpul, uitarea și-au pus lacătele de plumb. Galeriile din peșteră nu au fost săpate numai de ape. Și nu este vorba de o singură peșteră, ci de un întreg sistem. Găsești nenumărate galerii de mină, vechi de mii de ani. Acolo unde filonul de metal a secat, galeriile sfîrșesc într-un cotlon ca o pungă largă, sterilă, părăsită cu năduf. Uneori, ele se întrerup într-un horn, aven sau dom impunător. Alteori, intrarea a fost prăbușită sau astupată în vremuri grele, înainte sau după venirea legiunilor Cetății Eterne conduse de Traian sau ale altor invadatori de-a lungul mileniilor. Ultima dată cînd a fost folosită peștera ca refugiu, în timpul celui de al doilea război mondial, s-a întîmplat un dezastru în urma căruia intrarea principală a fost dinamitată. Astăzi nimeni nu mai încearcă să exploreze labirintul din cauza unor ape sub-

terane care ar pune la grea încercare speologii sau scufundătorii.

Se spuneau multe despre peșteră, fără să fi fost cunoscută de cei cărora le plăcea să trăncănească despre ea. Se insista asupra faptului că dacă ai norocul să descoperi o galerie astupată de daci te poți îmbogăți. Cică dacă după asta reușești să scapi nevătămat, trebuie să fugi departe cu aurul sau comoara. Un blestem amarnic păzește tainele muntelui și oamenii din împrejurimi se feresc să caute comori aducătoare de trădare, suferință sau moarte. Străinii care le-au căutat, cîți au fost, au murit...

Despre dispariția celor șapte „spînzurați" există niște hrisoave mucegăite în arhiva din comuna Buia. Din ele înțelegi că fiecare din cei șapte a fost văzut ultima dată, la vremea lui, în satul Cuca. Firește, și acest sat, cuibărit sub munte ca într-un căuș larg și grosolan, un fel de căuș cu buza crăpată de trei văi înguste, are mai multe nume, ca și toate locurile din împrejurimi. Nu scrie nicăieri despre nici un dispărut că a fost spînzurat, unde, cînd sau de cine. Scrie doar că omul a urcat și el muntele Trei Popi în căutarea peșterii comorilor și nu s-a mai întors. Atît. Iar hrisoavele din Buia nu prea stîrnesc interes, deocamdată.

Muntele, pe hărțile vechi din arhivă, are nume de mult uitate : Triumviris, Trigemini, Trizîrna, Uçșeitan, Dreizack, Dreiteufel, Háromliba, Hárompipa, Sárkánycsucsa, Grossbär, Urșii, Ursarul, Creasta Cocoșului, Trei Muieri și Trei Popi. Peștera nu figurează pe nici o hartă civilă sau militară. Satul Cuca număra la sfîrșitul războiului aproape patruzeci de case, fără cele arse. Pe hărțile cadastrale vechi ale primăriei din comuna Buia figurează de fiecare dată sub alt nume. Probabil că fiecare topograf sau recensămînt i-a dat alt nume. Pe vremea Mariei-Tereza, care întîi le-a confiscat cucenilor muntele și pășunile din jur, apoi le-a restituit contra unei mari sume de bani, i se zicea... Teufeldorf și număra aproape două sute de case. Sînt surprinzător de multe nume pentru Cuca. Este o situație destul de frecventă în Ardeal ca o așezare să numere patru sau cinci denumiri diferite, de-a lungul secolelor. Și la noi, în vestul Mun-

ţilor Apuseni, nimeni nu se miră de această situaţie. Dar de ce numără Cuca peste douăzeci de nume diferite, este un fapt uimitor. Deoarece satul ba apare, ba dispare de pe hărţi, este de presupus că a fost de multe ori distrus, iar oamenii se adăposteau în tainicele lor cotloane din munte.

Prima şi singura atestare scrisă a „spînzuraţilor" poate fi găsită în limba franceză, alta nu am mai găsit. Unul dintre ofiţerii lui Napoleon Bonaparte degeraţi în Rusia — care au iernat pentru „refacere" în Apuseni şi au lăsat drept singur *souvenir* boala sfrînţiei — este cel care îi menţionează prima dată pe „spînzuraţi". Asta mă face să cred că este vorba de nişte spînzuraţi cu adevărat în timpul unor represalii împotriva moţilor. Dar poţi să ştii ce a fost ? Este însă impresionant faptul că franţuzul repetă cu insistenţă numele „MONT-DÉDALE-DES-PENDUS" („Muntele-Peşteră-al-Spînzuraţilor"). L-am numărat de patruzeci şi trei de ori în cartea *MÉMOIRES DE MES COMBATS POUR L'EMPEREUR,* semnată de baronul Louis-Marie-François de Cigogne şi apărută abia în 1851, probabil post-mortem. Cartea a fost trasă doar în două sute de exemplare, în condiţii grafice modeste, şi este redactată într-un limbaj cazon aproape barbar. Da, dar dacă şi Parisul atestează un nume şi un renume, e altceva...

M-am chinuit luni în şir să mă descurc cu limbajul cazon al acestui baron „Barză", ajutat de buni cunoscători ai limbii franceze, dar nu şi ai „subtilităţilor" pornografiei cazone de pe vremea împăratului corsican. Stilul e vulgar, dar te fascinează capitolul *LE SECRET DE L'OR AGATIRSIEN,* din care descoperi că baronul era destul de cult, dar uitase după atîţia ani de războaie să mai vorbească şi civilizat. În acest capitol există o sumedenie de legende de ale noastre şi poveşti puţin cunoscute sau uitate. O fi stat bravul şi lăudărosul baron „Barză" numai o iarnă pe la noi, dar nu şi-a pierdut vremea fără să nu-i iscodească pe ai noştri, la un pahar de vorbă, despre ale lor. M-au surprins capitolele subintitulate : *L'OURS SACRÉ ; LA VIERGE AVEUGLE ; LE COQ MAGIQUE ; LE LOUP-BLANC VENGEUR ; LES DRAKS ; LE TAUREAU INVISIBLE ; LE TRESOR*

MAUDIT ; LES TITANS ET LES NAINS ; LES SPIRIDOUCHES VERTS. Pentru că toate poveștile astea le știu din copilărie : și *Ursul vrăjit* (și nu „sfînt"), și *Fecioara oarbă*, și *Cocoșul fără aripi* (dar nu „magic"), și *Lupul cărunt*, și *Drăcușorii din fîntînă*, și *Bicul nevăzut*, și *Comoara blestemată*, și *Uriașii și piticii*, și *Spiridușii verzi*. E drept că baronul relatează unele din legendele și poveștile noastre cam anapoda. În schimb, orice locuitor din cele trei sate anexate comunei Buia își poate da seama că vijeliosul veteran a zăcut la noi, în vreme de iarnă, de băutură și povești. E drept, bravul ofițer tunar franțuz le-a ascultat cu o singură ureche. Cealaltă ori era încă înfundată de fumul și hărmălaia de la Borodino și Berezina, ori de fumurile unei doze mari de *tzouika*. Din fericire pentru posteritate, memorialistul nu a riscat și o escapadă în fatalele galerii din labirint. S-a mulțumit cu credința în corsican și *tzouika*...

Fețele muntelui sînt înșelătoare. Numeroase grote se țesc dintre stînci. Fiecare poate să ți se pară o intrare în lumile subpămîntene. În unele găsești grenade roșii ; în altele găsești urme de habitat mai vechi decît în chiliile de la Cappadocia. Doar că aceste grote de la suprafață nu sînt săpate de oameni, ci de capriciile naturii, spre deosebire de galeriile de mină din interior ce pornesc de prin peșteri. De cînd au fost ele prima dată locuite, este greu de precizat fără aportul arheologilor și antropologilor. Dacă scurmi în aceste grote, găsești urme vechi.

În comuna Buia, aflată cam la 10—12 kilometri sud de munte, se află un mic și modest muzeu inițiat de unul din elevii lui Vasile Pârvan, care nu prea numără vizitatori, deoarece Buia este cam neglijată. În acest muzeu meschin, diferite cioburi, săgeți de silex, cioturi de unelte ruginite și alte obiecte culese de prin grote stau cuminți și uitate în vitrine. Doar elevii localnici se mai opresc în fața etichetelor de carton prinse cu bolduri în catifeaua verzuie decolorată, cînd îi aduce profesorul la primele lecții de istorie. În rest, dacă vrei să intri, trebuie să cauți cheia la paznicul primăriei. Poate că pentru specialiști ar fi o plăcere să observe aceste rămășițe și să remarce căror culturi au aparținut : Criș, Ha-

mangia, Boian, Tisa, Cucuteni, Hallstatt, Latène și să se mire cum de s-au suprapus în timp pe versanții unui singur munte. Piesele cele mai celebre ale muzeului sînt oscioarele metatarsiene ale unui hominid clactonian și o tigvă de copil neanderthalian. În orice grotă găsești cîte ceva. Înainte de crearea lacului de acumulare, muzeul s-a îmbogățit cu o muschetă de grănicer de pe vremea Mariei-Tereza, cu coase de pe vremea lui Horia, pistoale de pe vremea lui Avram Iancu, dar și cu o sabie scurtă și încovoiată de pe vremea lui Dromichaites. Chiar pe versantul nordic al muntelui rămas neinundat și unde nu s-au dat lupte în ultimul război, găsești o puzderie de tuburi de cartuș coclite. Acestea din urmă sînt urme mai noi, din sîngerosul septembrie '44, cînd femeile și copiii au stat ascunși în labirint, iar prin grotele de pe versantul sudic pîndeau bărbații din Cuca, invalizi și ologi, ca unchiul meu Baci Remus, împreună cu moșnegii și adolescenții premilitari înarmați pînă în dinți. Iar lîngă intrarea în peșteră, lîngă moșul ei pitit în spatele mitralierei, mai stătea și baba lui, ca să apere muntele nostru, ca să apere familiile și averea ascunse în peșteră...

Poate din cauza grotelor înșelătoare circulă atîtea nume despre o peșteră necercetată, a cărei intrare a fost blocată de băștinași. Le voi înșira doar pe cele auzite de mine : PEȘTERA URȘILOR, a MUIERII, a CELOR TREI BALAURI, a LUPILOR, a VÎLVEI LUPILOR, a SPIRIDUȘILOR VERZI, a MIRESEI FUGITE, a KURUȚILOR, a BITANGILOR, a GRĂNICERILOR, a HUSARULUI NEBUN, a FECIOAREI OARBE, a ȚIGĂNCII VRĂJITOARE, a ZLĂTARULUI. Toate aceste denumiri le-am întîlnit hoinărind prin munți atunci cînd poposeam la cîte o stîncă și spuneam că sînt născut din cucenii de sub Trei Popi. Cel mai des am auzit-o pe cea de PEȘTERĂ A CELOR ȘAPTE SPÎNZURAȚI, ceea ce, cînd mi-amintesc că noi îi ziceam doar „pititoare", mă miră.

În arhiva primăriei din Buia există o scrisoare neterminată și adresată regelui Andrei al II-lea al Ungariei în anul 1232 de către cavalerul teuton Paul Manteufel, care declară că „Manteufel" e doar porecla sa și că de fapt el este fiul păcurariului Ioan de Lupu, starostele muntelui Triumviris de pe hărțile vechi. Scrisoarea lun-

gă și încîlcită, redactată într-o latină vulgară de cancelarie astăzi dispărută, conține în cele aproape trei mii de cuvinte ale sale un adevărat roman de capă și spadă, de fapt un *Bildungsroman* sau un *curriculum vitae* al cavalerului Paul al lui Ioan de Lupu. Pe un ton sobru și plin de date statistice, acest „Manteufel" („Omul Dracului") își povestește isprăvile și face caz de drepturile acordate prin „Bula de Aur". Ajuns la vîrsta de 60 de ani, cavalerul voia să rămînă pe meleagurile natale, dar avea necazuri cu marele magistru teuton. Cum și-a rezolvat cavalerul necazurile cu fostul său magistru, nu știu. Interesantă este harta proprietăților desenată de cavaler alături de un palimpsest greu de descifrat. Îți sare în ochi asemănarea lor cu hărțile tîrzii ale comunei Buia. Aici apar primele nume romane : DRACONIGENA (pentru Cuca), FORUM BOARIUM (pentru piața din Buia), TRIUMVIRIS (pentru muntele nostru), schița unui castru pe dealul Cetatea, denumit BASILICA BONA DEA, deal pe care sînt hașurate loturile de vie plantate cu viță BUMASTUM.

Găsești în arhiva necercetată de specialiști diferite documente din fiecare secol, cu atît mai multe cu cît se apropie secolul nostru. Din ele îți poți da seama cîtă hărțuială a existat între stăpînirile ce s-au succedat și cucenii care mereu își revendicau muntele...

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Dragă Omescule !

M-am oprit aici cu romanul pe care tot vreau să-l scriu de cîțiva ani. Puținele pagini pe care am reușit să le realizez în trei concedii acasă la noi în Apuseni sînt aceste cinci de

pînă acum. Și văd că am apucat să scriu cu totul altceva decît vreau. Se pare, cum zici tu, că la mine este prea lungă distanța de la inimă la cap și de acolo pînă la stilou pot fi și... ani-lumină.

Eu tot simt nevoia să povestesc într-o carte o mulțime de lucruri și întîmplări care nu aș vrea să se piardă. Astăzi, satul meu Cuca este scufundat sub apă și nu aș îndrăzni să caut o intrare în peșteri din cauză că regimul apelor subterane a suferit o nouă modificare, dar, dacă vrei, putem încerca în vacanța viitoare.

Ce să mă fac eu dacă am atîtea de spus, dacă atîtea întîmplări dramatice mă apasă ? A trebuit să le dau drumul și le-am dat ! Pur și simplu mi-am luat casetofonul și am început să le povestesc așa cum mi-au venit pe limbă, după un drum foarte scurt de la inimă sau mai încet din sertarele memoriei. Așa s-a întîmplat că ți-am trimis acest colet cu casetele înregistrate de mine. Puteam să mă reped și singur cu mașina să ți le dau, dar mi-a fost frică să nu mă refuzi.

Tu mereu zici că „fiecare om își închipuie că viața lui este un roman senzațional, dar literatura e altceva", și mi-a fost jenă să stau să-ți explic că eu nu vreau să povestesc numai despre mine, sau numai despre acel an 1944 în care, la numai 8 ani, am început să deschid ochii la viața din jur și să adun amintiri care nu aș vrea să mi se șteargă. Mă simt încărcat de foarte multe lucruri care trebuie să fie, vorba ta, „puse în pagină". Așa că, mă Omescule, mă, ți-am dat de lucru ! Dai casetele la o stenografă, apoi te apuci de treabă. Chiar dacă are să iasă un roman retranscris de tine după pofta inimii tale, am încredere că o scoți tu la capăt !

Desigur, dacă era vorba numai de corectat o stenogramă ca să „sune a literatură", nu

era mare lucru. Numai că vezi tu, nu poți da pe mîna oricui „marfa" mea.

Dacă primele cinci pagini de mai înainte mi-au luat trei ani și tot nu-s bune, apoi să știi că dictatul a mers mult mai repede. Fiecare capitol mi-a luat doar o zi. De aceea pe casete în afară de numărul de ordine am scris și ziua în care le-am dictat. Cu totul au fost șaptesprezece. De aici încolo, eu mă spăl pe mîini. Faci ce vrei cu ele : adaugi, tai, corectezi, schimbi ordinea, plătești dactilografa, te descurci fără ea, că asta-i meseria ta. Eu nu mă mai amestec ; ale tale să fie și munca, și banii. Bucuria o să fie a mea cînd voi vedea că ai reușit. Iar apoi, noi să fim sănătoși, ca să-i tragem un chef ca în filme, dar ăsta să fie din banii tăi, văruțule ! Bine-i așa, ha ?

Te-aș mai ruga să schimbi și numele unora, dacă vrei, că un nume real e bun doar într-un reportaj, ca să te umfli în pene cîteva zile cu poza și cele ce se scriu despre tine, dacă e de bine, nu ?

Acum aș mai vrea să-ți spun cîte ceva despre limba în care mi-am dictat benzile developate din memoria mea. Întîi, cred că știi asta, după un sfert de secol de televiziune și radioul mereu deschis (de la „Orele dimineții" la „De la unu la trei" și cu „Orele serii", trebuie să lași „cutia" să vorbească, altfel scapi un tren, te înfunzi într-o șosea în reparație, se schimbă o linie de mașini în București ori aiurea, sau mai știu eu ce), noi toți românii am început să vorbim la fel. Și înainte ne înțelegeam între noi, dar în fiecare sat se vorbea puțin mai altfel și numai de la o regiune la alta se schimba accentul. Eu, de cînd am venit în București, nu mai zic „pită", ca să nu rîdă nimeni de mine. Iar la serviciu, la fel : nu mai vorbesc ca în copilărie, la mine în sat. Doar uneori, acasă, în apartament sau la volan, cînd mă supără cineva, încep să sudui de „tăt

frasu și beteșagu". Apăi vezi tu, „hoaver" vechi și drag ce-mi ești, cînd am dictat viitorul roman, mereu mi-au venit pe limbă cuvinte și expresii pe care mira-m-aș să le mai folosească mulți chiar la noi în vest, în afară de cei bătrîni. Nu știu de ce, dar te-aș ruga să nu prea îmi „perii" aceste regionalisme care se pierd și se scufundă în uitare ca satul meu. Că eu cred că tot le vor înțelege cititorii tăi, cu sau fără dicționare, așa cum dintotdeauna s-au înțeles românii între ei, fie că vorbeau o limbă mai veche sau mai literară, din moțime sau din regățime, din Oaș ori din Dobrogea. Încearcă să nu-mi prea cenzurezi tu mîncărimea de limbă, că greu mi-aș fi dat eu drumul să dictez atîtea dacă nu mă propteam de cîte un cuvînt nemaifolosit care mă trezea înapoi la mine și mă făcea să aud ceva ce nu există : un fel de clopote sub apă. Rămîi cu bine, spor la treabă și alduiască-te și norocul tău, și toți morții noștri, spre pomenirea lor. Mai vorbim noi la telefon după ce ești gata. Servus, mă !

Inginer Traian Romulus Bicu din Cuca

NOTA AUTORULUI

La elaborarea variantei de față a romanului am căutat să respect cît mai mult ultima indicație din scrisoarea „personajului" meu. În schimb, nu am simțit nevoia să adaug, să tai, să corectez ș.a.m.d.

Sincer să fiu, nu am dorit să scriu această carte, pentru că detest violența sub orice formă. În toate cărțile

pe care le-am scris pînă acum, indiferent ce „voci" ascultam, întotdeauna căutam să evit moartea acestor „fantoşe" care sînt personajele de roman, ca să nu mă sîcîie... „fantomele" lor ! Poate de aceea regret că am scris *AVENTURILE UNUI CASCADOR*, un roman în care mor absurd cîteva personaje pe care eu le născocisem şi tot eu le-am retezat firul. Îmi place să scriu romane despre dragoste, despre muncă, despre diferite situaţii-limită prin care trec oamenii din setea lor de perfecţiune şi frumos. La fel cum îmi place uneori să-mi las să zburde hergheliile fanteziei pe pămînturile virgine ale acestui nou gen literar căruia i se zice *science fiction*. Detest moartea pentru că mi-a luat prea devreme părinţii naturali şi pe bunii mei mentori literari care au fost Mihu Dragomir, Eusebiu Camilar, Marin Preda, Mihai Gafiţa şi acel suflet care n-a scris cărţi, dar le-a scos, „Papaşa" Gheorghe Iacob. Teribil de mult detest în literatură prezenţa necruţătoarei „DOAMNE ALBE", cum îi spun eu uneori cînd ascult „vocea" unui personaj. Dar nu se poate altfel. A ignora nu înseamnă a combate, a învinge sau convinge...

Am şovăit şi în acceptarea regionalismelor „dictate de voce", dar m-a convins argumentul sentimental folosit de personaj. Chiar dacă ştiu şi eu că nu există clopote sub apă, dar le poţi auzi.

De aceea abia din paginile următoare, după motto-ul ales de mine, romanul începe să se desfăşoare de la capitolul al doilea încolo...

Bucureşti, 1984. Primăvara

Corneliu Omescu

MOTTO :

1. „Cine oare a suferit mai mult decît tine ? Cine a purtat marea bătălie a lumii, izbindu-te cînd dinspre miazănoapte, cînd dinspre miazăzi, războiri între neamuri, războiri între religii ? Cîte măceluri, cîte suplicii !“

(Jules Michelet)

2. „Valurile de pe fața apei se schimbă neîncetat. România — de la Traian și pînă în zilele noastre — a rămas credincioasă ei înseși, statornică în geniul ei primitiv. Popor născut pentru a suferi, natura l-a înzestrat cu două însușiri ce-l fac să dăinuie : răbdarea, mlădierea...“

(idem)

3. „După cum o coadă de cîine nu acoperă părțile rușinoase, nici nu alungă insectele și țînțarii, tot astfel învățătura fără virtute nu e de nici un folos.“

(Panciatantra, 97)

DOI

RĂZBOIUL NE INTRASE ÎN VIAȚĂ. În satul nostru și în casa noastră de lemn, încă nu intrase nimeni să dea foc sau să ucidă. Era al patrulea an de război și abia de curînd se mutase în ciopîrțita noastră țară. De patru ani se tot răreau de la curțile lor tații și frații mai mari. De aceea, cînd trecea pe uliță cîte o femeie gravidă, suratele o priveau cu mirare și tristă invidie. Trăiam o stupidă viață fără tați și bărbați.

Noi copiii din Cuca ne vedeam de treburile noastre. Că sîntem în război și nu e bine ce se întîmplă, ȘTIAM, DAR REFUZAM SĂ PRICEPEM. Nimic nu era mai important pentru noi decît universul pe care copiii și-l creează în orice împrejurare, cum și l-au creat chiar și cei din lagăre. Importante pentru noi erau joaca, satisfacerea poftelor și curiozității ce se stîrnea din orice.

Ce poate fi mai important pentru orice copil decît joaca ? El este lipsit în ea de ideea, sentimentul și proporțiile pericolului. Noi ne-am continuat joaca pînă și în cele aproape două săptămîni de ocupație horthystă. Doar că a fost o joacă periculoasă cu moartea. Nu noi o născocisem, nu noi a adusesem în țara, satul și casele noastre. Ne-a zgîlțîit zdravăn, pe viață.

Am să încerc să-i povestesc prietenului meu Corneliu Omescu toate așa cum mi le amintesc și golurile pe care mi le-au umplut istorisirile celor mai vîrstnici să le folosesc. Eu nu pot să știu ce o să facă el din amintirile mele, dar sper să le transcrie mai frumos decît aș face-o singur. Mai ales că sîntem de un leat și copiii noștri trebuie să afle despre lumea ce a trecut chiar și lucrurile care nouă nu ne-au plăcut să ni le reamintim, ca să nu le retrăim.

În acel septembrie sîngeros din anul 1944 s-a cimentat prietenia dintre mine și vecinul meu Cristian Lupu.

Crescusem împreună, cum cresc copiii de vîrste apropiate în orice sat. Am foarte puține amintiri coerente înainte de acel an. Înainte, parcă n-ar fi fost decît niște scîntei galbene într-un haos alb.

Da, știu că am fost prieteni încă înainte de a fi mers la grădiniță. Știu din ce ni s-a povestit. Oare de ce nu-mi aduc aminte nimic ? Nici măcar faptul că în toamna lui '43, cînd intrasem în prima clasă primară, cerusem să stăm împreună în bancă. De obicei, oamenii își aduc aminte de prima zi de școală. Eu, nimic. Dăscălița mi-a spus că cerusem asta fiindcă sîntem vecini acasă în Cuca și aici în comuna Buia locuim amîndoi la bunica mea, moașa. Declarasem amîndoi ritos :

Ni-s vecini, ni-s hoavări și ne avem ca frații !

Pînă în ziua de primăvară cînd ne-am speriat de negrul acela american căzut cu avionul în mlaștină, e un mare și nesuferit gol în amintirile mele. Uneori mi-e și ciudă pe această „tăietură în filmul memoriei" și nu înțeleg de ce nu-mi amintesc nimic de Cristian. Că doar am destule amintiri difuze despre diferite persoane și gesturile lor, diferite obiecte comune de proporții ciudat de exagerate. Cred că pînă atunci privisem lumea cu ochii oarecum răsfrînți înăuntru, ca statuile. Poate că pentru noi, cei de aceeași vîrstă, contau doar obiectele și oamenii mari din jurul nostru, nesuferit de mari pentru statura noastră, ca zeii. Poate că încă nu ne speriase ceva cu adevărat serios și demn de reținut, nu un flecușteț ca o chelfăneală de rutină. Poate fiindcă abia în primăvara aceea apăruse între noi o fetiță care ne stîrnise un serios și primar sentiment de competiție. Devenisem adversari sau concurenți și luam act în mod conștient și brutal de caracterul prea concret al lumii din afara cîte unui Eu confuz. Da, a fost o cristalizare bruscă. Firul amintirilor mele se leagă de primul nod compus din avionul căzut în mlaștină, fetița luată cu noi în explorare și acel negru american de pomină...

Și totuși, înainte de asta, făcuserăm noi destule altele șotii care mi-au fost ulterior ades amintite. Cică eram, „*o pereche de draci*" încă înainte de grădiniță. Tandemul nostru, „*blăstămații pruncuți ai lui Bicu și Lupu, care*

n-or să moară de bătrîneţe", lăsase destule urme în isprăvile copilăreşti comise dezinvolt.

Dar eu nu-mi amintesc nimic. Oare de ce nu pot să descopăr în memorie măcar povestea unui geam spart ? Am avut şi noi arcuri, praştie, pocnitori şi „loptă" de cîrpe cu care jucam fotbal sau mungo. Am furat dulceaţă din cămară, fructe din pomii altora. Am făcut şi noi un foc strașnic undeva, măcar o dată, să se sperie boactărul din turla bisericii şi să scoată pompierii cu tulumba. Am fost, cel puţin de două ori, în pericol de moarte din cauza unei răceli, bube sau scarlatine. Am fugit şi eu măcar o dată de acasă de m-au căutat noaptea prin păduri şi rîpe, cu lămpaşe, tălăngi, cîini. Am surprins în flagrant delict cel puţin o pereche de îndrăgostiţi, într-o grotă sau tufiş, ca să emit cîteva „perle" despre viaţa sexuală, bucurîndu-l pe Tata de precocitatea mea şi ruşinînd-o pe Mama. Că doar am fost băiat de soi bun din Cuca, „faită de bic". Şi la noi nu cresc îngeri ! De mic eşti aspru pedepsit pentru prostie, minciună, pîră, furt, lacrimi, risipă sau lipsă de respect faţă de alţii sau chiar faţă de tine însuţi. Ceea ce îţi transmite o personalitate pretimpurie şi aspră de mic drac dîrz. Nu ai cînd să fii copil cuminte ! La noi, băiatul cuminte şi bleg era socotit bolnav, bastard, fătălău şi devenea un blestem pentru părinţii săi. Ce se mai speriau părinţii de un pruncuţ cuminte, greu de înţeles : umblau să spele ruşinea cu descîntecele Buhoaiei, prafurile doctorilor şi dădeau acatiste sfîntului care-l patrona *„ca să-l aducă înapoi în pielea lui"*. În credinţele lor, băiatul trebuia să fie drac, altfel nu ieşea din el bărbat ! Şi eu n-oi fi fost ? Asta, din cîte mi s-au povestit, nu pot s-o cred. Zice Mama că-i de mirare că mai trăiesc după cîte *„minuni şi bolînzenii mai scorneai tu şi cu dracu de Cristi, hoavărul tău"*.

O cred pe Mama. Da, am fost nişte drăcuşori de pomină. Şi, din cîte îmi amintesc de la întîmplarea cu avionul american din mlaştină încoace, mă mir şi eu că am scăpat cu viaţă în zilele sîngeroase din septembrie acela. În vreme de război, copiii trebuie să stea ascunşi. Noi n-am vrut.

În vreme de război, la noi, în Cuca, de cîte ori au venit străinii peste noi cu focul şi moartea, totdeauna şi

copiii s-au vîrît în hora celor mari, într-o formă sau alta. Educația ce ni se făcea ne dădea o stare specială în situațiile cînd ne trezeam ocupați. Un fel de alergie față de orice uniformă străină. Deveneam aliații celor vîrstnici, după cum ne ducea mintea, în efortul colectiv de expulzare a forței străine din cotidianul nostru. Aveam în sînge nevoia de a-i face pe străini să se sature de a mai zăbovi, să nu le tihnească nici hrana, nici băutura, nici somnul, nici pașii pe care-i riscau printre coclaurile noastre.

Din negura vremii poți chema păduri întregi de morți care se numesc Bicu, Lupu, Ursu, Cocoș, Dîrlea, Bîta, Zvîc sau Vulpe, toți cuceni care au pierit cu capul crăpat sau despărțit de trup, de multe ori mai rău. Dar nu poți chema nici un Oaie, Fleancă, Popîndău, Guzgan, Gudă, Pișoarcă sau Curcă, nume care nu s-au oploșit la Cuca. Pînă și cel mai vechi nume pomenit într-un hrisov din 1232 este al păcurariului Ioan de Lupu, al cărui fiu mai mic, Paul, a fost cavaler teuton... de Manteufel ! Cu o astfel de pădure de arbori geneaologici și cu informațiile stocate în codul nostru genetic, puteam noi sta liniștiți în vremurile acelea ale copilăriei noastre ?

Eu cred că avionul acela american prăbușit mi-a trezit instinctul atavic al primejdiei care se apropie implacabil. O primejdie pe care va trebui s-o înfrunți alături de ai tăi, fie că ai optzeci de ani sau doar opt anișori. Că de mii de ani încoace mereu asta fac oasele și trecătoarea ta carne, înainte ca sufletul să-ți piară în răsuflarea vîntului de primăvară. Mă trezisem și eu de nevoie la primejdie. Și de atunci am un munte de amintiri limpezi. Nu cred să fi săvîrșit măcar un gest de adevărat eroism, vrednic de înscris undeva. Asta a fost treaba altora și au făcut-o din plin. Dar eu ce să fac cu amintirile mele limpezi, îngrozitor de limpezi, din tăul ascuns în mine ? Mai ales că le urăsc...

TREI

AVIONUL AMERICAN DIN MLAȘTINĂ... A fost o surpriză pentru toată lumea, dar nu în ziua în care a căzut, pentru că nimeni nu l-a văzut, în afară de trei copii, care au tăcut mîlc. Surpriză, pentru că oamenii au cărat din el fiecare ce a găsit, chiar dacă nu-i folosea. Iar cei trei copii care l-au văzut căzînd am fost noi : Cristian Lupu, o fetiță al cărei nume nu mi-l mai amintesc și eu, Traian Bicu.

Era o duminică de primăvară, frumoasă și timpurie pentru munți, cam după Babe și înainte de Florii. Plecasem să căutăm violete, dacă nu mă înșel. Urcasem, după prînz, sus pe dealul abrupt al Ursului Negru, aflat la miazăzi de satul nostru, ca să trecem pe versantul său însorit, pe a cărui pantă mai lină găsești flori sălbatice pînă în septembrie. La ora aceea, toată lumea celor vîrstnici zăbovea la un pahar de vorbă.

Deodată, am scos un strigăt de mirare : o uriașă pasăre argintie luneca în zbor planat dinspre miazăzi. Intrase zburînd la mică înălțime prin valea largă dintre dealurile Pisica și Baba. Părea că vrea să se așeze în lunca pîrîului Gîza dintre dealurile Cetatea și Rîsul Albastru. Dar a lunecat mai departe pînă în mijlocul Mlaștinii Albastre (căreia i se mai zice și Mlaștina Neagră, de păcătoasă ce este). Drept în mijlocul mlaștinii, aproape de suprafața ei, o aripă i s-a lovit de ciotul unui copac putred. Pasărea de argint s-a lăsat pe o dungă și s-a oprit într-un nor uriaș de apă, imală albastră și putreziciuni. Acolo încremeni. După ce norul s-a risipit și așezat, pasărea și-a pierdut strălucirea : devenise cenușie, anemică, mîzgoasă.

Ați văzut ? Fainâ pasăre ! exclamă Cristian. *Noa, hai dară s-o vedem !*

Fetița scînci. Bolborosi ceva, nu mai știu ce. Cred că voia să ne întoarcem înapoi în sat, ca să nu întîrziem la horă. Nu era din sat, de asta sînt convins, și cred că o adusese cineva în vizită la neamuri. Iar fetița era nerăbdătoare să vadă hora și să încerce să joace ca la noi în Cuca, să învețe pașii de mică, să-i învețe cît mai are timp. Cu toate că intrasem în postul Paștelui, la noi se țineau totuși horele, fiindcă după sărbători satul se golea pînă în toamnă. Sau îi era frică de pasăre ?

Noi nu știam că e un avion de recunoaștere și nu bănuiam ce hram poartă. Dacă știam că după vizita unei păsări de argint atît de strălucitoare urmează să vină, de obicei la destul de scurt timp, stoluri de bombardiere, cred că ne-am fi repezit să anunțăm părinții.

Poate că nu e moartă și ne poate mușca ! se smiorcăi fetița. *Mai bine să ne întoarcem în sat, la horă.*

Dacă nu vii cu noi, l-am susținut eu pe Cristian, *te lăsăm aici singură și vine Ursul Negru sau Lupul Cărunt să te mănînce !*

Cum să muște ? s-a supărat Cristian. *Dacă nu mișcă, e moartă. Iar dacă e moartă, n-are cum să te muște. Uite, vezi și tu că nu mișcă.*

Pasărea n-a mișcat și nici mogîldețe care să semene a om n-au ieșit atunci din ea. Pînă să tăiem noi drumul pînă la ea, trecînd prin șaua ce cobora spre dealul Cocoșul ca să o luăm la vale spre mlaștină, n-am mai văzut ce se întîmplă cu pasărea din cauza desișurilor din pădure pe care le tot ocoleam țopăind la vale ca buimaci.

Ajunși jos, la marginea pădurii, în buza mlaștinii, ne-am oprit să privim nedumeriți pasărea. O funie lungă legată de un copac ieșea din unul din ochii păsării fixați pe „cioc". Primul care a sesizat adevărul a fost Cristian, care totdeauna era „șeful" și avea rapid inițiativa.

Ăsta-i un avion, hoavăre ! a exclamat el. *Am văzut la cinema „ROYAL", în jurnal, atunci cînd a rulat* Păcatele trupului *și doamna Rosemarie m-o scos din sală de urechi și-o zis să vin basi duminica ailaltă, cînd îl aduce pe Tomix...*

Avea dreptate. Văzusem și eu acel jurnal de război, doar că acolo avioanele arătau altfel, fiindcă erau „STUKAS". La cinema „ROYAL", în comuna Buia, unde urmasem împreună din toamnă încoace prima clasă primară, nu ne scăpa nici un film. Locuiam amîndoi la Bunica mea, Maria Moț, moașa comunală, căreia îi ziceam Buna și care ne îngăduia acest răsfăț pentru că amîndoi o ajutam mult în gospodărie : tăiam lemne, curățam cartofi, alegeam lintea sau fasolea, hrăneam porcii, țesălam caii și mulgeam vaca. Era chiar mîndră de noi fiindcă amîndoi, copii de munte, nu ne sclifoseam neputincioși ca plozii neisprăviți ai tîrgoveților chivernisiți din Buia. Proprietarul cinematografului, domnul Herbert Kelly, aducea filme multe de dinainte de război și uneori chiar proaspete, în special americane, strecurate prin contrabandă. Proprietarii de cinematografe sătești aveau o bursă neagră a lor, tolerată de autorități, chiar dacă eram în război cu aliații. În vitrină afișau poze din jurnalele nemțești de actualități și pe un cartonaș minuscul indicau titlul filmului : *Tomix; Mickey Mouse, Stan și Bran, Pat și Patachon, Donald rățoiul furios, Orașul patimilor, Teroare, Fata bătrînă, Dansatoarea din Singapore, Mississippi, Regina junglei, Tarzan, Manhattan, Scarface, Criminalul, Cocaina, Alaska, Gangsterii, Oklahoma, Șeriful, Glontele de argint, Steaua de argint, Cuțitul de argint, Pistolul de argint* și o mulțime de alte filme, cu sau fără „argint", ale căror titluri traduse ad-hoc de domnul Kelly nu mi le mai amintesc. Soldații celui de-al treilea *Reich* nu prea călcau ei prin satele noastre, mai ales că se împuținau văzînd cu ochii de la Stalingrad încoace. Deseori, domnul Kelly renunța chiar și la jurnalele de actualități, destul de vechi și ele, pentru că nimănui nu-i făcea plăcere să-și aducă aminte că frontul se apropie de noi. Acolo văzusem noi, copiii, avioanele care încă nu ne survolau. Mă și mir că am putut să cred că e vorba de o pasăre de argint...

Vai, că tare-i fain ! i-a scăpat fetiței un suspin de ușurare că se isprăvise pentru ea coșmarul goanei prin pădure, fără să bănuiască micuța ce calvar are să fie drumul spre casă. „*Tulai, Doamne, zău că-i tare fain !*"

Pentru ca în clipa următoare să scoată un țipăt de groază. Dintr-un tufiș țîșnise o umbră și o ridicase în brațe. Un străin cu fața smolită ca diavolii din icoane. Doar cornițele, copitele și coada îi mai lipseau. Și nici aripi de liliac nu avea, dar rîdea cu niște dinți albi ca neaua și lătăreți ca la cai, de nu știai ce să crezi. Știu precis că rîdea prietenos fiindcă nu văzusem niște dinți atît de mari și atît de strălucitori. Ne tot îndruga el ceva cu o voce plăcută și caldă ca un cozonac pufos abia scos din cuptor, vedeam că nu-i drac, dar cum să-l pricepi ?

Ce ne-o fi zis, nu mai știu. Cum însă ne-a liniștit, ne-a trecut imediat sperietura, mai ales că a scos niște tablete de ciocolată cu care ne-a îndopat grijuliu. Parcă și astăzi mai simt în gură gustul acela de ciocolată cu alune — prima ciocolată adevărată din viața mea. Că pînă atunci nu gustasem decît „Koprol". Rîdeam toți trei fericiți și plăcut surprinși de gustul ei. Rîdea și negrul cu noi. Cristian zicea că omul ăsta, care seamănă cu dracul, e un medic sau vrăjitor care ne dă „Koprol" fiindcă ne crede încuiați, dar că o să fie vai de noi în drum spre casă : la fiecare tufiș o să ne oprim cu nădragii coborîți.

Simpatic drac ! Cum l-o fi chemat oare ? Jim ? Joe? George? N-am de unde să știu. Poate că era nordic, din Chicago sau Washington, și avea un nume mai omenesc, nu unul de duzină sau de batjocură, cum li se dădeau celor din statele sudiste. A știut însă, foarte repede, să se facă înțeles prin gesturi : voia să se spele, să mănînce, să plătească și să se culce, dar sst ! să nu spunem la nimeni, că îi taie capul și noi mîncăm bătaie.

De ce era singur? Nu ne-am gîndit noi la treaba asta. Probabil că întîrziase, fiindcă șchiopăta, și ceilalți se împrăștiaseră ca să ajungă înapoi la bază cu fotografiile sau filmele realizate în misiunea lor de recunoaștere. Ei, dacă am fi avut noi mai multă minte ! Simpatic, simpatic, dar era totuși un dușman...

Cînd am înțeles noi ce vrea el, Cristian a și luat-o înainte spre firul pîrîului Valea ce se scurge printre Cocoșul și Cetatea, spre marginea de nord a comunei

Buia. Hotărîse afurisitul meu vecin să-l conducem la Buhoaia, doftoroaia, care era și ea destul de tuciurie. Socotise că sînt neamuri, chiar dacă nu seamănă la față, ci numai la piele. Și dacă sînt neamuri, atunci o să-l primească și o să-l ascundă, ca să nu-i taie nimeni gîtul. Logica lui Cristian, scurtă și clară, dar precoce și utilă.

Pe furiș, printre vii și livezile de la poalele dealului Cetatea, am ajuns la Buhoaia și i l-am predat pe... „șogorul" ei negru. Apoi am luat-o înapoi spre Cuca pe drumul de căruțe (astăzi modernizat), atît de bine cunoscut, pe care-l băteam de cîte ori mă întorceam de la Buna acasă, în sat la Mama. Două ore și ceva ne-au trebuit și fetița ne-a mîncat ficații cu văicărelile ei. Pe drum, ne-am jurat între noi să tăcem cu orice preț. Ne jurasem noi și în fața vrăjitoarei, dar am găsit formule ceva mai crîncene, mai îngrozitoare, ca să tacă și fetița, altfel o pățim. Am reușit s-o înfricoșăm îndeajuns. A tăcut și ea. Astfel se face că negrul a scăpat cu viață, ascuns la Buhoaia, pînă după 23 August, cînd a reușit să plece înapoi la camarazii săi. Partea nostimă a întregii întîmplări este că Buhoaia avea o frumusețe de fată, căreia îi făcea vrăji ca să vină un fel de prinț modern s-o ia de nevastă și o păzise ca pe ochii din cap. Ceva din vrăjile ei s-o fi realizat, pentru că, un an mai tîrziu, au venit șapte „Jeep"-uri, cu o bandă de americani beți criță : negri, albi, creoli, metiși. Au venit cu acte în regulă s-o ducă pe „prințesă" în America, la soțul ei, cu care trebuia să se cunune imediat. Pentru că Maria-Tereza, fata Buhoaiei, născuse, alăptase și era mîndră foc de perechea ei de gemeni negrișori...

Ce tărăboi a fost la Buia, cu nunta Mariei-Tereza, aranjată în stil american, nici în filme nu poți vedea. La primărie, americanii au fost expeditivi, dar cu bisericile a fost încurcătura. Maria-Tereza era ortodoxă și voia cununie cu *Isaia dănțuiește*, după tipic, iar părintele Mișculiță stăruia ca mirele să se lase botezat întîi. Au încercat americanii să aranjeze o slujbă religioasă la Pater Innocentius sau la pastorul protestant Fekete, dar aceștia au pretins ca și mireasa să fie întîi botezată în biserica lor dacă părintele Mișculiță e de acord și

dacă medicul primar le acordă tuturor cîte un certificat de sănătate mintală. Înfuriați, americanii au adus în biserica ortodoxă un butoi uriaș care să-i servească lunganului american de cristelniță. Între timp, părintele Mișculiță ajunsese la ceasul cînd își bea al șaptelea pahar de vin sfințit și le-a fost cam greu să-l trezească din beție, dar cu zeamă de varză și pălincă l-au făcut să zbîrnîie. Hîtrul popă bețiv l-a botezat întîi pe negru cu un nume creștinesc după pofta lui : Eulampie, după numele sfîntului mucenic care patrona ziua respectivă. Apoi, în cristelnița obișnuită, le-a dat gemenilor drept patroni pe sfinții apostoli Petru și Pavel, ca să mai cedeze și el dorinței părinților. Dar pentru că biserica se umpluse pînă la refuz cînd se zvonise de botezul noului creștin Eulampie, i-a tras o slujbă de cununie și un *Isaia dănțuiește* ce nu s-a mai pomenit. Apoi, după un chef crunt, la care s-au pupat cu cine se nimerea, au sărit în mașinile lor, dar noua familie au încărcat-o într-un „Benz" nemțesc magnific, captură de război cumpărată de la ruși pentru un butoi de spirt livrat de „DISTILERIA DE BEUTURI SPIRTUOASE" a lui Lazăr Mladin. (Dar pentru că nici Lazăr nu acceptase dolari, businessmen-ii l-au servit cu doi porci obținuți de la măcelăria „VIȚELUL DE AUR" a lui Franz Wagner pentru suma de treizeci de dolari bucata !) După asta, *„good-bye, to friends ; run back in Italy, boys"*. Și probabil, au ajuns cu bine în Italia.

Ceea ce nu înțeleg eu este cum a reușit americanul acela să stea ascuns la Buhoaia timp de o jumătate de an ? Bordeiul doftoroaiei, după cîte îmi amintesc, era prea scund pentru un lungan ca americanul. Mai era și strîmt, de te împiedicai în zeci de boarfe și saci umpluți cu te miri ce fel de „materii prime" necesare în descîntece și vrăji, de la tăciuni și buruieni, pînă la mîțe moarte și șobolani decapitați. Unde mai pui că baba fierbea toată ziua cîte ceva pe vatra lungă cît un întreg perete. În acele oale puturoase numai baba și naiba știau ce amestecuri mai chifteau și clocoteau. Mirosul lor te trezea în ceafă și îți lăcrimau ochii de cum intrai. Cînd i l-am adus pe american, Cristian a fost cel care a deschis ușa ca s-o cheme afară, dar eu, care eram la doi

pași în spatele său, am simțit că-mi vine să-mi dau duhul. Cum o fi rezistat omul acela acolo ? Eu cred că i-au săpat undeva un bordei de s-a cuibărit acolo cu Maria-Tereza.

De atunci au trecut patru decenii. Omul acela o fi ajuns de mult bunic de la gemenii săi, Petru și Pavel. Ca mîine, o să ajungă și străbunic, acolo, la el acasă, în lumea lui. Dar după acel zbor de recunoaștere, știe oare cîte sute de bombe nu și-au greșit ținta ? Cred că știe și mai are cel puțin o decorație pentru nepoței, cînd își deșartă sacul de amintiri din bătrîna Europă.

Oare dacă noi, copiii care l-am întîlnit, ne-am fi călcat jurămîntul și l-am fi denunțat, se schimba ceva ? Nu pot să cred asta. Fiindcă nimeni nu s-ar fi ostenit să-i urmărească pe ceilalți aviatori. Și-apoi, n-o fi fost acela singurul zbor de recunoaștere al armatelor aliate care erau hotărîte să ciomăgească bine România, doar-doar iese un „business" bun și din asta. Pentru că la statele lor majore nu se făceau numai calcule strategice și tactice, ci și altele. Dovadă că ne-au ciomăgit doar, nu ne-au făcut knokaut și nici nu ne-au ras din temelii ca pe nemți și japonezi...

Avionul a fost descoperit curînd și de alți copii care au tăcut la rîndul lor. Abia după o săptămînă, un copil pîrîcios din clasa noastră, poreclit „Bușburică", fecioru! din flori al domnișoarei Romica Ristea, care ținea floăria „ORCHIDEA" din Buia, a dat în vileag totul. Dar pînă să-și dea el drumul la guriță ca să vină autoritățile, nu prea mai găseai multe șuruburi prin avion. Pentru că noaptea, cînd copiii dorm, niște oameni au profitat de întuneric ca să-l golească. Mult mai tîrziu, mare mi-a fost mirarea să descopăr una din mitralierele duble de la bord cocoțată tocmai sus pe vîrful Trei Popi. Dar asta, abia în septembrie...

Uitată de toată lumea, în iarna următoare, cînd s-au umflat apele, carcasa cenușie nefolositoare s-a lăsat mistuită încet de mlaștină. Parcă i-ar fi fost greu să înghită o „pasăre" atît de mare și goală. Parcă i-a fost un pic și silă...

PATRU

A FOST O VARĂ CIUDATĂ. Nu puteai recunoaște satul nostru. Zumzăia ca un stup zgîlțîit de laba unui urs nevăzut. Din cînd în cînd, ecoul aducea detunături și pîrîituri de arme automate de la poligonul de tir unde Baci Toader obișnuia să-i mustruluiască pe premilitari. Acum, îi antrena și pe moșnegi, și pe babe și muieri, ba chiar și pe copiii de școală. Am fost și eu, și Cristian, să învățăm să tragem cu „Z.B.-ul", „BERETTA", „ORIȚA" și „BALALAIKA". Am învățat să depanăm mitraliera „MAXIM" și tamburii „cățelei" „DEVTIAROVKA", din care aveam o mulțime la primărie. Toate, „pradă de război", adusă de soldații în permisie și chipurile confiscată de Baci Toader, care făcuse rost de muniție, cît să aprovizionezi o divizie întreagă, pe căi obscure, numai de el știute. Cu „Z. B"-ul am tras foarte prost din cauza reculului. „BERETTA" era prea grea, iar „ORIȚA", prea nervoasă. Cu „BALALAIKA" („ȘPAGHINA") m-am descurcat la fel de bine ca de obicei cu pușca de vînătoare de acasă. Poate pentru că aveau cam aceeași greutate. Poate pentru că tamburul automatului îi dădea oarecare stabilitate. Cu asta am reușit să fac un punctaj mai bun decît Cristian. Am fost foarte mîndru cînd baci Toader mi-a spus că-s *„un prunc bun pentru oastea Iancului"* și o săptămînă întreagă m-am simțit mai cu moț decît oricare copil de moți din sat. Cristian s-a descurcat mai bine la depanarea mitralierei „MAXIM", ba chiar a și tras cu ea. Cu pistolul n-am tras și grenade nu am fost lăsați să aruncăm la țintă — eram prea mici chiar pentru toate.

Ce forfotă era în sat, încă de la Sîn Petru, ce forfotă ! De obicei, vara, satul e gol toată ziua. Spre seară îl înviorează doar defilarea gîștelor și behăitul caprelor ; babele mai ies în uliță să strige după cîte un copil sau vecin, iar moșnegii se duc la „UNIVERSAL“ să bea o bere cu Baci Croampă, cîrciumarul. Dar aceștia sînt moșnegi cu mult trecuți de șaptezeci, care nu mai pot urca muntele și vor să citească o „foaie“ adusă de la halta Șmuța Nouă de poștaș, ori să cumpere din prăvălia ținută de nevasta cîrciumarului cîte ceva : gaz, „duhan de pipă și scătule cu bucele“, ață, cuie, scoabe, bidoane, găleți, sîrmă, lanțuri, sfoară, molton, americă, cremă de bocanci sau alte „mărfuri universale sătești“. Și erau puțini acești moșnegi, după cîte îmi amintesc, doar opt sau zece. De la Paști pînă la Sînta Mărie Mică, păcurarii plecau în transhumanță cu oile, porcarii întîrziau sus pe Ciuha pînă la Sfîntu Dumitru, cînd coborau cu godacii pe la casele noastre să-i umflăm cu cartofi și cucuruz ca să fie buni de slană în Ajun. Eram obișnuiți să-i știm pe bărbații ceilalți plecați cu nevestele la diferite munci sezoniere prin toată cîmpia de vest de la Oradea Mare pînă jos la Gătaia, de la prima prașilă pînă la culesul cucuruzului sau viilor. Copiii de la șapte ani în sus erau plecați cu cei mari. Cei mici rămîneau în sat să ducă gîștele și caprele, sau dacă încă nu învățaseră să vorbească, le încurcau pe babele ocupate cu lîna : spălat, dărăcit, tors, țesut aba sau cergi. Abia peste iarnă, cele trei ulițe ale satului, așezate în formă de Y, cu nodul în piațeta „CENTRULUI CIVIL“, se umpleau de oarecare animație în afara sărbătorilor. Dar nici iarna nu aveau cucenii prea mult „zițflaiș“ ca să stea pe acasă : plecau să vîndă cergile lucrate de babe sau ciuberele sau alte obiecte de lemn meșterite de moșnegi (printre care și celebrele cimpoaie de Cuca, pe care, în vremuri bune, le cumpăra pe aur domnul Moskovitz din Arad și le revindea chiar și în Scoția). Dar în vara lui '44, totul s-a încîlcit.

Ca niciodată, păcurarii s-au întors cu turmele în pragul verii, înainte de Sîn Petru. Doi dintre ei erau grav răniți și, ajunși acasă, n-au mai dus-o mult, că nici prea tineri nu erau. Fiecare păcurar avea cîte o vătămătură

și un copilandru lipsea — îl îngropaseră undeva pe drum. Două încăierări avuseseră păcurarii pînă acasă : una mai ușoară, cu cinci nemți, pe care îi terminaseră repede, și una sîngeroasă, cu niște lotri olteni care cu greu se lăsaseră păgubași. Dar ciuda satului o stîrnise că jumătate din animale fusese rechiziționată cu acte în regulă. Cuprinși de mînie și panică, păcurarii i-au convins pe primar, Baci Toader și popa să convoace toată suflarea satului, pentru sfatul cel mare și jurămînt. Apoi, toată lumea a purces la aranjarea vechilor ascunzători folosite în vremuri tulburi și mai ales a „pititoarei" cum îi ziceam noi „PEȘTERII CELOR ȘAPTE SPÎNZURAȚI". Iar după ce toate „iosagurile" au fost miruite și sfințite de popă, Baci Toader a trecut la organizare și instrucție spunînd :

Cine nu știe să se apere nu merită să trăiască !

Astăzi, ceea ce au făcut atunci cucenii se numește „organizare de gărzi patriotice". De fapt, se folosise o schemă de supraviețuire veche de milenii, de cînd există sălișteа noastră. Toate pregătirile de atunci au fost botezate „exerciții de apărare pasivă", pentru ca autoritățile din comuna Buia și de la plasă să nu se amestece în treburile noastre.

Obștea satului era condusă în vremuri normale de un sfat compus din șapte bărbați : primarul, jandarmul, preotul, învățătorul, crîșmarul, agentul sanitar și „dubașul", poștașul și crainicul satului. Acum lipseau trei bărbați din acest sfat, devenit „stat-major" : învățătorul Romulus Bicu (adică Tata), care plecase sub arme încă din vara îndoliată și penibilă a lui '40 și de la care aveam vești încurcate : ba că-i mort, ba că-i prizonier ; agentul sanitar Vichentie Cocoș, pe care Dictatul de la Viena îl prinsese internat la spitalul din Oradea Mare, operat de pietre la ficat, și care, după externare, în drum spre casă, fusese omorît de horthyști în tren ; cîrciumarul Adrian Septimiu Dîrlea (Baci Croampă), care era deținut politic pentru agitație ... bolșevică : refuzase să atîrne portretul mareșalului lîngă al regelui Mihai și al regelui moților Avram Iancu, iar funcționarul de la plasă care îl sîcîise cu portretul „cîinelui roșu" se grăbise să-l dea pe mîna tribunalului de ciudă că fusese luat în bătaie de

joc în fața unui grup numeros de consumatori care se sufocau de rîs pe sub mustață, cu nasul vîrît în spuma halbelor cu bere. În luna iulie, Baci Croampă a reușit să evadeze și, întors acasă, și-a reluat locul în „statul-major" fără să-l pîrască nimeni la Buia, fără să-l aresteze jandarmul satului, Baci Toader Cocoș. În vara aceea, cîrciumarul nostru s-a dovedit de neînlocuit în organizarea aprovizionării și stocării de alimente și furaje în „pitoare".

Locul agentului sanitar a fost ocupat de Mama, care era moașă, ca și Buna noastră din Buia. Locul învățătorului l-a luat morăreasa, care avea o liotă întreagă de copii și putea să-i păzească la nevoie și pe ai altora. S-a întîmplat ca „dubașul" să moară de pneumonie și l-a înlocuit nevastă-sa, Baba Salomeea, care era ceva mai sprintenă cînd aducea poșta. Avea o voce de nu-i trebuia să traverseze toate trei ulițele ca să bată toba: ajungea să facă strigările din „CENTRU".

În fruntea întregului „stat-major" trecuse Baci Toader, jandarmul satului, iar primarul și preotul îl secondau numai în probleme de „reprezentare, protocol și relații". Asta pentru că satul nostru avea un statut aparte față de comuna Buia. Oficial, noi nu aveam nici primărie, nici post de jandarmi, la fel cum nu aveau nici celelalte două sate ale comunei: Hălăuz și Șmuța Veche. Baci Toader Cocoș, fost sublocotenent în armata imperială, se angajase după Unirea cea Mare ca simplu plutonier în jandarmerie și era aghiotantul șefului de post din comuna Buia. Doar că el nu călca decît o dată pe săptămînă, ca să-și rezolve hîrțoagele. El răspundea de sat și nimeni nu intra în Cuca peste capul lui. Întotdeauna satul pretinsese și obținuse acest statut de „stat în stat" prin care își asigurase conducerea numai de către băștinași. Nimeni nu putea fi numit la noi dintre „vinituri" fără ca, mai devreme sau mai tîrziu, boicotat de toți, omul să nu ne lase baltă. Și asta încă de pe vremea imperiului, cînd jandarm fusese din tată în fiu doar cîte un neam de-ai lui Cocoș. E drept că în 1867, după actul de dualism și apariția vulturului bicefal, bunicul lui Baci Toader fusese maghiarizat cu forța în Kakastollu Istvan, ca să se poată menține în postul de reprezentant

al puterii chezaro-crăiești, dar după Unire nepoții lui și-au retranscris numele. Așa se face că în clădirea primăriei Baci Toader atîrnase în ușa biroului său însemnele unui post de jandarmi pe care nimeni nu ar fi îndrăznit să le scoată. Era extrem de dur cu delincvenții străini surprinși pe teritoriul său : braconieri, găinari, hoți sau tîlhari, cum îi prindea, îi lega de un copac pînă duminică la prînz, apoi în văzul tuturora, îi bătea cu biciul confiscat de la un bulibașă hoț de cai. Pe tîlhari îi preda apoi la Buia. Pe ceilalți îi ducea la halta Șmuța Nouă și le făcea vînt să dea sfoară în țară că nu-i de glumit cu legea la Cuca. În certurile de familie, dintre vecini sau chiar de la horă, nu se amesteca. Le lăsa în grija preotului sau a bătrînilor să le aplaneze. Era atît de temut, încît nimeni nu risca să întindă coarda ca să-l oblige să „aplice sfînta constituție și legea". De cînd fratele său geamăn, agentul sanitar Vichentie Cocoș, fusese torturat bestial la noua graniță cu Ardealul de Nord, ocupat de către horthyști, umbla ca turbatul să-l răzbune. Degeaba încercau primarul, popa și bătrînii să-l îmbuneze. În rest, însă Baci Toader era un om detreabă, cu care te puteai înțelege cînd nu intra în joc funcția sa. Încrederea de care se bucura nu și-a dezmințit-o cînd și-a pus la bătaie toate cunoștințele militare dobîndite pe fronturile primului război mondial pentru ca să organizeze apărarea satului și refugiul în labirint. O clipă de odihnă nu și-a permis cît a fost vara de lungă.

Primarul nostru nu se pricepea deloc în chestiuni militare. Era și prea bătrîn pentru asta. Era un oarecare intelectual ardelean care își petrecea amurgul vieții întors în satul său natal. De fapt, domnul doctor avocat Vasile Tiberiu Dîrlea (noi îi ziceam Baci Văsălie Dardă) ar fi putut locui la oraș. Avea cîte o casă de raport în Viena, Budapesta, Cluj, Oradea, și cîte două în Arad și Timișoara, care îi aduceau venituri substanțiale. Le agonisise în anii 1903—1915, cînd renunțase la baroul din Viena, intrase consilier juridic la o bancă și devenise destul de repede acționar la băncile agricole sau de construcții din orașele unde își cumpărase casele respective. După război, pînă în 1924, ținuse un birou de avocatură

în Timişoara, care nu prea îi mergea şi îl cam plictisea. Pe cînd îşi sărbătorea a cincizecea zi de naştere cu fraţii săi din Cuca, tocmai murise unchiul său Avram Dîrlea, primarul satului ales în '918, care lăsase un testament cum nu se mai pomenise. Îşi lăsa toată averea în folosul obştii satului, deoarece toţi trei feciorii săi muriseră în război. Pretindea în schimb ca înlocuitorul său să poarte numele de „primar al satului" şi să înalţe lîngă casa parohială o clădire cu două caturi, care să se numească „primărie" şi să aibă cel puţin douăzeci de încăperi, dintre care, cea mai mare, de la parter, să devină „sală de bal". La etaj cerea să se amenajeze patru săli de clasă, în care să fie mutată şcoala parohială din singura clasă pe care o avea. Pentru viitorul învăţător lăsa o sumă care să-i asigure studiile la „PREPARANDIA" din Arad, pe care o urmase şi unul din fiii săi răposaţi, cel mai mic. (De această „bursă" a beneficiat imediat Tata, cu toate că Bunu Sever Bicu era cioban cu stare.) Mai lăsa cu limbă de moarte o uriaşă opincă din pielea unui bivol întreg, care să fie arsă la parastasul său şi cenuşa ei să fie aruncată de pe munte în cele patru vînturi, ca să se uite pe vecie că nemeşii l-au botezat în batjocură Bocskoros Adam (*bocskor*=opincă). Dar ceea ce i-a încurcat pe toţi a fost pretenţia lui ca primarul să fie avocat recrutat dintre băştinaşi. Deoarece îl numea executor testamentar pe nepotul său după frate, „domnul doctor avocat al nostru, şcolit la Buda şi Beci, fost martore asistent la procestu de jicnire şi nedreaptă întemniţare a memorandiştilor", satul s-a grăbit să-l aleagă „primar" (în loc de „jude, staroste, cehmester, birău", cum se spunea înainte). Aşa că Baci Văsălie, după ce a făcut uz de toate cunoştinţele sale juridice pentru a executa testamentul, a rămas definitiv în sat şi şi-a ridicat o vilă cochetă în săliştea noastră, pe versantul nord-estic al Ursului Negru. Oficial, primăria noastră nu era recunoscută de nimeni şi tot de comuna Buia aparţineam şi cu starea civilă, şi cu cadastrul, şi cu poşta, şi cu toate servituţile oficiale. Dar Baci Văsălie a învîrtit astfel lucrurile încît să copieze toate registrele de cadastru şi stare civilă, ţinînd un fel de „contabilitate în partidă dublă", care însă nu ne-a adus autonomia oficială, dar a întărit-o pe

cea *de facto*, fără *de jure*. Priceput în chichițe avocățești, a obținut dreptul să pună pe clădirea proaspăt ctitorită firmele : „CENTRUL SĂTESC“ ; „ȘCOALA PRIMARĂ“ ; „BIBLIOTECA ȚĂRĂNEASCĂ“ ; SALĂ DE BAL“ și cea de... „BIROUL PRIMARULUI“. Nu l-au lăsat să pună firma cu stemă a unei obișnuite primării, dar s-a răzbunat instalînd un catarg tricolor, un post de pompieri voluntari și două alte firme : „POȘTAȘ“ și „POST DE JANDARMI SĂTESC — Plut.-maj. TOADER COCOȘ“. A reușit să introducă o linie telefonică în derivație de la Buia, cu trei posturi : la primărie, la vechea casă parohială (de fapt pe verandă, sub geamul preotului) și în vila lui modernă. Lumină electrică nu a reușit să aducă în sat pentru că nici la Buia nu erau electrificate decît o parte din casele de pe strada principală din energie furnizată de niște dinamuri slăbuțe instalate la moară, la furnal și la „Diesel“-ul micuț al domnului Kelly. A reușit doar să repare o locomobilă cumpărată de la fier vechi și s-o înzestreze cu un dinam care dădea lumină suficientă pentru primărie, ba chiar și pentru luxosul candelabru din „sala de bal“, care ne făcea, de sărbători, cînd dădeam spectacole, să ne simțim „domni de la oraș“. În rest, însă, nu era deloc primar, ci doar reprezentantul și avocatul satului. Cînd aveai nevoie de el, trebuia să-l cauți acasă, în biblioteca lui imensă, unde lucra la o monografie a comunei Buia și în special a satului. De la el am aflat multe întîmplări și povești redescoperite prin arhive de patima sa pentru istorie. Am fost „abonat“ la biblioteca lui ani în șir. Îmi plăcea să-l văd cum trece călare pe uliță, îmbrăcat englezește, cu o șepcuță de jocheu și pantaloni de golf cadrilați, de care buienii cam rîdeau. Cel mai mult îmi plăcea cînd mă primea în bibliotecă și discuta cu mine ore în șir, pufăindu-și pe îndelete pipa cu muștiuc scurt, al cărei tutun cu arome exotice părea că nu se stinge niciodată. Avea obiceiul de a te trata drept egalul său : chiar dacă erai copil, discuta cu tine serios, respectuos, de parcă i-ai fi fost coleg de barou. Cu asta, și Cristian, și eu, și fratele meu, Adrian, rămîneam cuceriți și la plecare aveam aerul serios al unor... miniștri sau senatori. El mi-a pus în mînă primele cărți care m-au surprins și zguduit :

Baudelaire, Petronius, Madách, Rabelais, Papini, Dostoievski, Hamsun, Poe, Zweig și trilogia lui Blaga, destul de devreme pentru mine, dar nu și pentru Cristian, care a fost un *Wunderkind* pînă în clasa a șaptea. Am asimilat mai încet și mai tîrziu decît el, dar a fost un șoc mai ales că începuse perioada proletcultisă. Aceste cărți sau altele înaintea lor ,de care nu-mi aduc aminte, a început să ni le împrumute ceva mai tîrziu, cînd războiul rămăsese mult în urma noastră. În vara aceea ciudată a lui '44, cînd satul nu-și vedea capul de treburile ce le implicau amenajarea „pititoarei", primarul nostru s-a ocupat de adăpostirea tuturor documentelor din arhiva pe care o înjghebase, de biblioteca sa și de „camuflarea oficială" a celor ce se petreceau în sat, atunci cînd picau străini sau cînd reușea să-i rețină la restaurantul „MISTREȚUL" sau „CAFÉ LUX KISPIPIA PÁL" din Buia. Ba uneori cheltuia și o mulțime de bani ca să-i ducă la „fetele" pe care „madame" Luiza Kodeș le ținea în așazisa „pensiune" a sa, ca să le prezinte în celebrul ei „SALON DE ȘTIINȚE OCULTE", spre bucuria „onor clientelei fine", din comună sau aiurea.

Preotul nostru, în toată tevatura pricinuită de așazisa „apărare pasivă", se ocupa mult mai puțin de „camuflarea oficială", deoarece avea o gospodărie mai mare și nu trăia din rente sau chirii ca primarul. Cînd nu avea încotro, părintele Ambrozie al lui Sextil Ursu accepta să aranjeze cheful pentru oaspeți în vechea casă parohială, deoarece Nana Catița era renumită pentru bucatele sale. Accepta chiar și un mare păcat, cum ar fi o mică desfrînare la „madame" Luiza în Buia, pentru că discreția „salonului ocult" era garantată de niște măști distribuite la garderobă, un fel de capișoane aidoma celor folosite de Ku-klux-klan, pictate fiecare cu alt soi de flori, sub care dispărea barba lui de patriarh și devenea pentru fete și comeseni altcineva : *„Mă Trandafirule, dragă Ghiocel, tu Mușcatule, Garofule scump"*, sau, pentru că existau și animale, *„Motan afurisit, dragă Țapule, Șoricelul meu scump"*. În general, cu toate că la șaptezeci de ani era încă „verde" și rezista strașnic la băutură, părintele Ambrozie Ursu nu-și prea pierdea timpul cu libații în compania colegilor de „breaslă", ca părintele

Mișculiță din Buia. Casa îi vuia de gălăgia celor trei nurori și a celor opt nepoței care îi rămăseseră în grijă, băieții lui fiind plecați : doi pe front și unul la pușcărie pentru politică... pacifistă. În general, nu umbla în sutană, ci în izari și cojoc, ca să fie mai liber în mișcări. Prea mare caz de sfințenie nu făcea, și cînd era chemat să arbitreze un conflict, suduia de „mama dracului" cînd îi sărea țandăra. Predicile lui de duminică erau strict pragmatice :

Porcarii au nevoie de ajutoare ca să adune tîrul pentru iarnă ; la Pîncota la piață e lipsă de ciubere și cergi ; umblă prin Buia un bucureștean care întreabă de cimpoaie și bea secărică dis-de-dimineață la „BOTUL CALULUI", dar n-a găsit încă nimic și se teme să calce în sat ; la Hălăuz ne îngăduie să cosim zece care cu fîn ; mîine e postul de băutură al sfîntului Cutare — pe care îl prind la crîșmă, vede pe dracu cu mine, că eu sînt satană bătrînă ; mă, a lui Bîta, tu, cînd te-mbeți, să nu mai ciupești muierile altora, că pun eu bîta pe tine de zici că nu eu te-am botezat de bun creștin, boule ; tu, Mărie a lui Cutare, dacă n-ai bani de parastas, vorbești cu Catița mea pentru pomană, iar eu nu-ți iau bani, că mi-s hoavăr bun cu tată-tu...

Stilul acesta impunea totuși mult respect, deoarece majoritatea enoriașilor săi nu erau interesați dacă sfinții din icoană roșesc sau nu, ci se trezeau puși la punct în rînd cu lumea sau obțineau informații prețioase pentru diferitele lor interese. Uneori, cîte cineva se mai supăra pe părintele Ambrozie, dar în cele din urmă treburile îl determinau să dea pe la biserică. Nu rareori predicile lui te usturau. Așa s-a întîmplat cu Mama, pe care părintele a somat-o de trei ori în vara aceea să-i facă degrabă Tatei slujbele și pomenile ce se cad pentru cei morți pe front sau dispăruți undeva în altă margine de lume. Ceea ce a creat o tensiune destul de neplăcută în relațiile Mamei cu oamenii, deoarece ea refuza să accepte ideea că Tata a murit.

Cele două comunicări — prima de la Marele Stat-Major, că Tata e prizonier din toamna trecută, și cea de la Crucea Roșie, că Tata a murit astă-iarnă într-un spital din Siberia — sosiseră împreună după Paști, toc-

mai în Duminica Tomii Necredinciosul. Şi Mama nu a vrut să creadă în comunicarea celor de la Crucea Roşie, sub pretextul că le cunoaşte prea bine pe *„muierile alea lude şi spurcate din lumea bună care lucră la Crucea Roşie doar ca să se afle în treabă cînd n-au bărbat care să le gîdile sau să le bată pînă ies dracii din pielea lor"*. Şi cu toate că mareşalul era detestat pentru că îl ţinea pe rege prizonier şi nu se oprise la Nistru, cum promisese, Mama avea încredere în probitatea lui profesională, precum şi în seriozitatea Marelui Stat-Major, unde avea nu ştiu ce relaţii aranjate de Buna Maria Moţ din Buia. De aceea a refuzat cu îndîrjire să poarte doliu şi să-l trateze pe Tata ca pe orice mort printre străini.

Dacă n-ar fi fost acele pregătiri febrile pentru apărarea satului şi supravieţuirea în peşteră, pregătiri care o puneau pe Mama în situaţia de a fi obligată zilnic să explice motivul pentru care îl crede pe Tata în viaţă şi refuză să poarte doliu, cred că ar fi rezistat ani în şir presiunilor opiniei satului, pe care o controla părintele Ambrozie. În cele din urmă, n-a mai rezistat şi, de Sînta Mărie Mare, ne-a dus pe Adrian şi pe mine la biserică. Iar cînd părintele a zis : *„Oiţa rătăcită s-a întors în sînul nostru împreună cu cei doi mieluşei, vlăstare ale nefericitului martir al neamului nostru, învăţătoriul Romulus al lui Sever Bicu, spre lauda creştinească noastre osîrdii, ca să purcedem la prea sfînta şi curata cinstire a bărbatului său întru Domnul mort şi pomenit în vecii vecilor, sfinţită fie-i sămînţa şi toţi urmaşii"*, odată s-a stropşit Mama la el. A fost un fel de „strigare în biserică" prea rar pomenită în Cuca, atunci cînd Mama, care se aşezase în strana familiei Bicu, oarecum ostentativ (femeile nu aveau loc în stranele bisericii Sfîntul Arhanghel Mihail din satul nostru), ţinîndu-ne de cîte o mînă pe mine şi Adrian, odată a zvîcnit în picioare, s-a bătut cu pumnii în piept şi a strigat :

Romi al meu nu-i mort ! Dar dacă asta vrei, părinte, hai să-i facem acea blestemată slujbă a voastră de „împăcare de oase şi aducere a mortului îndărăt", să-i facem ! O să stau în coşciug şi o să vă las să mă duceţi la cimitir în timp ce-l prohodiţi pe Romi al meu. Dar el nu-i mort ! Şi cînd o veni acasă, o să bată clopotele, cu

mîna lui o să le tragă, să ştiţi că n-a murit ! Şi el o să fie, nu altul. Şi nu strigoi o să fie, ci bărbat cu toate cele întregi, ca să-i fac încă doi prunci frumoşi, ca ăştia doi !

Te pui cu Mama ? Stau şi mă gîndesc dacă Mama avea de ales cu adevărat. Pentru că în viaţa ei s-a mai supus şi a doua oară acestui ceremonial păgîn. Cred că scena din biserică a fost penibilă. Pur şi simplu nu a impresionat pe nimeni furia şi revolta cu care dînsa refuza moartea lui Tata. Cred că toţi bănuiau că va ceda, şi acum, cînd acceptase, totul era în ordine. Mai existau şi alte „eresuri" trainice în sat, împotriva cărora nu te puteai „înconta". Poate că Mama simţise în cele din urmă pe pielea ei puterea de penetraţie a lor, cît şi apăsarea ca de tăvălug a unor obiceiuri cu care timp de milenii satul nostru boicotase istoria ţinuturilor trace mereu cucerite şi niciodată supuse cu adevărat.

A fost un „prohod" care nu o să-mi iasă din cap cît trăiesc. Nu a fost singurul la care am asistat, ar fi trebuit să fiu oarecum imun, dar n-am reuşit. Să mai şi uit acest ceremonial, n-am fost capabil. Face parte din acele amintiri care îmi devin din ce în ce mai clare cu cît se împuţinează lunile ce mă despart de rotunda vîrstă de cincizeci de ani. Dacă nu m-aş gîndi la copii, aş trage un imens văl de uitare peste toate cîte mi s-au întîmplat, mai ales în anul acela. Dar ştiu că fiecare copil, cînd creşte şi se maturizează, simte o nevoie năpraznică să răscolească trecutul şi să-l aducă la suprafaţă aşa cum o fi fost el : bun sau rău, dar cît mai adevărat să fie. Iar cînd nu are suficiente date, el poate inventa nişte mituri prea ireale şi confuze ca să-i servească la ceva. El are atunci nevoia de adevăr. Mai bine spus, doreşte să fie cît mai aproape de adevărul uitat. Pentru că niciodată un trecut nu mai poate fi adevărat cum a fost...

Nu ştiu ce le-a căşunat pe Mama ca să accepte dînsa ritualul. Poate faptul că nu era născută în Cuca. După cîte ştiu, nu era singura persoană căreia i se putea încredinţa obligaţia de a se culca în coşciugul mortului sau absentului. Eram la fel de buni şi eu, şi frăţiorul meu Adrian. Chemarea mortului sau a unei moarte îndărăt în săliştea natală putea fi încredinţată şi soţiei (sau so-

ţului), dar şi mamei, copiilor sau unuia dintre fraţi. Era deci bun şi fratele mai mare al Tatălui nostru, Baci Remus, întors acasă invalid de război de la Odessa. Dar şi Mama se înfuriase rău...

Aşa că, peste două zile, am instalat acasă catafalcul în odaia cea mare şi dricarul din Buia, domnul Claudiu Hiba, a pavoazat totul ca pentru o înmormîntare de lux. Noaptea pentru priveghi a fost destul de veselă, ca la un mort adevărat, cu glume, farse şi măscări, la care a participat şi Mama, cu multe replici usturătoare, cum numai moaşele ştiu să le servească. Îi era chiar comod în coşciugul moale, sprijinită de perne, în capul oaselor, să bea şi să le arunce în obraz sarcasme de moaşă la care puzderia de oaspeţi trebuia să rîdă. Iar la ceasul strigoilor, cînd se joacă *Sîrba Mortului*, a sărit din coşciug învelită în linţoliu, le-a zvîrlit ţiganilor un cocoşel de aur ca să cînte cît vrea dînsa şi, cum se mai zice, „şi-a luat hora în cap" timp de o jumătate de ceas. Neplăcută a fost însă a doua zi aşa-zisa „prohodire de chemare acasă". Întîi, că preotul în aceste ocazii nu-l însoţeşte pe falsul mort pînă la groapă. Al doilea, că la noi mortul este dus la groapă pe umeri şi purtătorii de raclă erau cumplit de beţi : cu toate că se schimbau destul de des, mergeau în zigzag şi de trei ori au scăpat povara. Noroc de Mama că-şi comandase un „copîrşău domnesc" bine căptuşit : n-a păţit nimic, dar unul dintre purtători şi-a rupt degetele de la picior. Apoi, mai era de faţă şi Buna Maria Moţ, care a găsit undeva un bici şi a început să-i ardă pe cei şase de le-a mai scos fumurile şi i-a pornit „sprinten şi oblu către temeteu". Al treilea şi cel mai neplăcut lucru de suportat erau „chemările" adresate lui Tata ca să se întoarcă acasă. Nu erau nişte bocete obişnuite, bocitoarele intrau în rol abia la groapă. Erau cele mai provocatoare măscări ce s-ar putea arunca unui om viu ca să-l scoţi din sărite şi să înhaţe o armă cu care să se bată pe viaţă şi pe moarte cu tine. Reproşuri nedrepte, obscenităţi, înjurături alambicate ca ale ţiganilor spanioli, cruzimi de nerostit, toate nişte chemări barbare, cumplite. Păreau că nu îl cheamă acasă pentru odihna veşnică şi „împăcare de oase", ci pur şi simplu vor să-l facă să învie de furie şi revoltă, ca să se

bată pînă mai moare încă o dată. Sinistru obicei ! De aceea, cînd am ajuns acasă după îngropăciune, Buna şi cu Baci Remus ne-au dat o doză cumplită de horincă Mamei şi nouă, apoi ne-au culcat şi au rămas ei cu musafirii la ospăţul uriaş de afară.

Ceremonia de la cimitir fusese mult mai suportabilă, pentru că părintele Ambrozie şi cantorul nostru aveau voci dumnezeieşti. Dar acolo, toată lumea era deja epuizată, iar Adrian şi cu mine dîrdîiam cuprinşi de nişte friguri care ne-au ţinut apoi cîteva zile la pat. După ce coşciugul cu Mama ajunsese în poarta „temeteului" şi au început să bată clopotele ca de Înviere, dînsa a coborît iar părintele Ambrozie ne-a cădelniţat pe toţi trei cu atîta belşug de tămîie, că ne-a sufocat. Apoi, ajunşi în parcela familiei Bicu, Adrian şi cu mine a trebuit să depunem în coşciug darurile pe care le cărasem pînă aici : o căciulă, un cojoc, o pereche de cizme „birgheri", gacii, traista cu merinde, uiaga cu apă sfinţită, cuţitul, toporişca, brîul şi puşca preferată a lui Tata. Abia după aceea au bătut cuiele în capac şi a urmat un prohod creştinesc, ca lumea. Nu ştiu cum ne-am fi descurcat eu şi Adrian cu tot „tărhatul" de cărat pînă aici dacă nu ne-ar fi ajutat Baci Remi. Uneori mă întreb ce o să zică un arheolog peste o mie de ani cînd va face săpături la Cuca ? Pentru că la noi morţii se aşază unul peste altul şi nu sînt scoşi niciodată, nici măcar pentru spălarea oaselor după şapte ani. Or, în atîtea secole de cînd există acest ritual de „rechemare", cu atîţia morţi de ai noştri risipiţi aiurea de toate cîrmuielile care au trecut, oare n-or fi goale jumătate din morminte ? Şi ce senzaţie poţi avea cînd găseşti „sculele" şi mortul ba ?

Parastas nu am mai apucat să-i facem lui Tata, pentru că lucrurile s-au încîlcit şi mai tare în sat. La cîteva zile după ce m-am ridicat din pat (Adrian a făcut şi o pneumonie după aceea), cînd m-am dus la vilă să-i cer primarului nişte cărţi, a picat şi vestea cu lovitura de la 23 August.

Lasă, fătul meu, că vii altă dată după cărţi. Du-te fuga la biserică şi bate întîi clopotul ăl mic în dungă, apoi trage-le pe amîndouă ca de Înviere, că doar te pri-

cepi, nu ? Apoi, pentru că mă uitam la el ca pierit de uimire (ieşise fără cămaşă, plin de spumă, cu jumătate din barbă rasă — barba care şi-o lăsase după Dictat), chicoti vesel : *Noa, ce şăzi ca boul ? Nu vezi că m-am ras ? E musai să ne luăm Ardealul îndărăt ! Du-te, mă pruncule, şi bate clopotele, să te audă toţi morţii noştri ! Scoală-i din mormînte, mă !*

Am rupt-o la fugă fără să înţeleg prea bine totul. Atît ştiam că trebuie să ajung cît mai repede la biserică şi să trag clopotele după semnalul pe care mi-l stabilise primarul, acest Baci Văsălie Dardă al nostru, care se metamorfozase brusc în fostul doctor avocat Bazil Tiberius Dardea (sau Derle, sau Dîrlea, sau Derdel — după împrejurări). Dar n-am ajuns eu primul pentru această misiune de onoare, nu i-a fost dat unuia din neamul Bicu să dea vestea loviturii de la 23 August. Pornisem din marginea de nord-est a satului nostru în formă de Y, unde îşi aveau doar doi huhurezi sălaşul : morarul Clopţilindăr şi primarul. Nici un sfert din acest braţ al satului nu-l străbătusem, cînd am auzit clopotele. Şi cine altul putea să le bată decît... Cristian Lupu ? Totdeauna ajungea înaintea mea ! Ajunsese şi de astă dată !

Pînă am ajuns şi eu în piaţa din mijlocul „nodului" acestui „Ygrec", jumătate din sat se şi afla în „CENTRU", cu sufletul la gură.

Moşi, babe, muieri, prunci, invalizi, premilitari, ciobani, porcari, toţi care se aflau din întîmplare în acea dimineaţă de joi 24 August acasă în Cuca goniseră ca din puşcă. Era semnalul nostru de urgenţă şi de mare bucurie. Dar nimeni nu înţelegea de ce se trag clopotele şi de „foc" şi de „Înviere". Din decembrie 1918 nu mai sunase astfel clopotul. Era semnalul pe care noi îl numeam „CLOPOTELE IANCULUI"...

A trebuit să treacă apoi un ceas şi mai bine de agitaţie şi presupuneri pînă ce, după o scurtă „şedinţă de stat-major", să iasă în pridvorul primăriei cei trei triumviri ai noştri : primarul, popa şi jandarmul.

Baci Toader a cerut linişte şi a spus :

Mareşalul a fost arestat de către democraţia română ! Trăiască regele !

Baci Văsălie, primarul nostru „școlit", milionar numai din chirii, după ce s-a făcut liniște, a spus :

Roata lumii s-o dat iarăși peste cap la noi în Carpați. N-o să ne mai bombardeze americanii, n-o să ne ducă Stalin în Siberia, n-o să-l mai pupăm în cur pe Hitler, rămînem noi cum știm. Vom elibera Ardealul, dar n-o să ne fie prea ușor. Căutați ca sîmbătă să fie toți cucenii acasă !

Iar părintele a încropit o slujbă religioasă cu toate „tipicurile" schimbate. În loc de *TATĂL NOSTRU,* am cîntat cu el *DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE...*

CINCI

DE CE VĂRSĂM ATÎTA AMAR DE SÎNGE, DE CE ? Conducătorii sînt de vină ! Oamenii din toate popoarele nu s-ar duce la război dacă nu ar trebui. Cine e prost să plece la moarte de bunăvoie ? De ce să ne omorîm între noi ? Are vreun rost să mori cînd poţi găsi căi să trăieşti în pace ? După ce răsuflă adînc, Fehér Kálmánbácsi, *polgármester* în satul Hălăuz, se foi puţin în jilţul strîmt. Faţa lui rubicondă exprima prietenie şi îngrijorare. Îşi sălta burta, se rezemă în spătar şi îşi agăţă mîinile plinuţe de bretelele americane late şi strident colorate de sub jiletcă. Bătrînul negustor de vite vorbea o românească fără cusur, învăţată de la nevasta lui Raşela David pe care o întîlnise în Galaţi cînd încărca o partidă mare de boi pe un ceam turcesc, în urmă cu patruzeci de ani. *„Testvérek, fraţilor, kardeşi, bratia, bruderilor... Ascultaţi-mă, că eu..."*

Că tu ai venit în sat cu „Beretta" în mînă ! mîrîi părintele Ambrozie.

Că eu ştiu ce spun ! continuă plin de avînt zdrahonul polgármester. *Conducătorii sînt de vină, dragii mei ! Împăraţi, regi, regenţi, preşedinţi, prim-miniştri, dictatori, cancelari sau cum vor ei să-şi zică, doar ei poartă vina ! Dacă ei sînt nepricepuţi, răi de fiere sau nebuni ca orice tiran, popoarele suferă, se răscoală de foame şi nevoi, dar ei ne trimit la război să ne ucidem între noi. Orice fleac devine o cauză nobilă în numele căreia să-l ucizi pe aproapele tău. Apoi, cum sîngele cere sînge şi moartea cere moarte, iar dihonia se stinge mai greu decît s-a iscat, iaca şi vrajba dintre două naţii, care, altminteri,*

ar putea trăi în pace ! Ca vrajba între ungur şi român sau sîrb şi ungur, stîrnită de Tereza şi Franţioşca, sau ca vrajba între neamţ şi franţuz sau dintre rusnaci şi poleci, ca între dracul şi fratele său ! Acum, fiindcă îşi luase avînt, se săltă în picioare şi înălţă profetic braţele, de parcă ar fi vrut să împingă un perete. *Noi cei din Hălăuz am venit la Cuca în delegaţie cu gînd de pace şi o cerere...*

Asta să i-o spui lu mutu ! cîrîi Baci Toader ca un cocoş pornit la atac. *Ce mama ei de pace şi cerere de ajutor e asta ? A venit cu treizeci de haidamaci, călări şi înarmaţi ca nişte* bettyar *şi făcuţi cu fras ca nişte bitangi. Aşa se vine la bal ? Babele, muierile şi pruncii noştri s-or scăpat în budigăi de pacea şi frăţia voastră ! Altă dată, cînd mai facem bal, am să vă aştept cu mitralierele şi am să minez trecătoarea !*

Cam aşa-i, domnu' Fehér, întări Baci Croampă, *dumneata zici că ăsta-i un „semmiség", dar ne-aţi băgat în boală, dragă hoavăre, zău.*

Noa, domnu' draghe ! sări fratele pastorului din Buia, mărunţelul şi vînjosul Fekete Aranyos Tibi, potcovarul din Hălăuz. *Nu ieste aşe cum crezi dumevostre, draghe. Nem volt különös élvezet ide lovagolni. Nu fost plecut la noi chelerit cu caii. Crezut noi che voi deja minat drumul şi „rendörul" vostru bolund omoare la noi.*

Bolîndă-i mă-ta ! sări Baci Toader. *Acuş îţi lip una de-ţi sar mucii ! Aşa vorbeşti tu cu un om bătrîn, şîntărule ? Decît să te las să calci în „pititoare", mai bine te belesc de viu şi te tăvălesc în sare !*

Vedeţi, draghe domnu' ? Cum se venim noi cu muna goale in Cuca vost ? continuă potcovarul şi clătină capul a reproş. *Tu ai „kankó" la cap, tu eşti cam tra-la-la !*

Nu bate dumnealui pe nimeni. Sîntem şi noi pe aici ! tună vocea de stentor a primarului nostru din capul mesei, de parcă ar fi fost un orator la o tribună. Părea pregătit ca pentru o strălucită pledoarie la bară, ca pe vremuri în faţa judecătorilor din Pesta sau Beci, sau din cine ştie ce alt colţ al imperiului chezaro-crăiesc, unde îl chemau românii să-i apere. *Jandarmul este sub comanda mea directă. Doar ştiţi că incidentul cu sculptorul*

a fost închis chiar de către fratele domniei-voastre, mult prea stimatul și scumpul meu amic de o viață, pastorul protestant. De ce îl redeschideți voi, hălăuzenii ? Vreți să vă refugiați în „pitoarea" noastră ? Dar e foarte strîmtă și abia dacă încap în ea femeile și copiii. Babele și moșii rămîn pe dinafară ! Mințea fără să clipească : în peșteră ar fi încăput și zece sate, dar legea noastră ne interzicea cu grele jurăminte și pedeapsa cu moartea dezvăluirea tainei. *Ați dat buzna la balul nostru ca niște barbari ! Despre ajutor și înțelegere mai putem noi discuta. Muntele nostru vedeți și voi cît e de mare, dar nu știu împotriva cui vreți să vă ajutăm noi, cucenii ? Că acum sîntem aliați cu americanii și rușii împotriva fascismului ! Mîine, poimîine sosesc armatele române, ca să eliberăm Ardealul. De ce vreți voi, hălăuzenii, să vă ascundeți ? Voi sînteți cetățeni români și nimeni nu are ce să vă reproșeze. Haideți să pregătim un arc de triumf !*

Tu ai politica în degetul cel mic ! rîse polgármester-ul Fehér și ridică paharul în semn de salut. *Dar noi ne-am speriat foarte rău.*

Și atunci, gata, ați venit încoace să ne speriați pe noi ! sări Mama cu gura pe el și, repede, se roși la față ca sfecla pentru că era singura femeie printre atîtea „statemajore", cum rîdea mai tîrziu ea de acel „ospăț" din casa parohială. *Mă, Kálmán, édesem, tu ai o fătuță tare fainâ, care musai să nască peste cîteva zile. Ori eu, ori maică-mea o vom moși cu toată dragostea și omenia. Că ni-s moașe, nu șînteri, boule ! Dar cînd i-o veni lui Pirike a ta sorocul să nască, săptămîna viitoare, să nu vii la mine cu mitraliera în mînă ! Că tu vei fi curvar bătrîn, dar eu sînt moașă diplomată, ca și maică-mea. Nu mă fă să-ți vorbesc a doua oară la ureche ! Bagă bine de seamă ce vorbești !*

Trăiască regele Mihai al României Mari ! strigă zdrahonul drept răspuns și se ridică în picioare cu paharul întins, gest la care toate notabilitățile prezente la „ospăț" se ridicară în picioare. *Și să moară toți dușmanii săi, ai mei și ai voștri, cum țăndări fac eu paharul !* Apoi, după ce goli paharul, îl arătă tuturor cu gura în jos, după obiceiul husarilor, și îl zvîrli în colțul de răsărit al încăperii. Imediat, toți comesenii procedară la fel.

Tulai, mamă ! zise nana Catița, preoteasa, cînd intră cu tava în brațe, ca să le mai dea ceva de mestecat în afară de idei. *Voi faceți aici un „úri-múri", domnilor !*

Eu vă rog să mă ascultați cu grijă, spuse negustorul de vite după ce toți se așezară puțin cam deranjați că nu mai aveau pahare la îndemînă ca să-și mai toarne o dușcă prin care să steargă senzația stranie pe care le-o crease brusca și violenta ceremonie „husărească". *Noi nu am venit de bucurie și chirvai la voi. Noi ne-am temut de două pericole, frați cuceni ! Două și mari, destule să ne umple nădragii și să ne facem frate cu dracul, cum ziceți voi. Întîi, că vin rușii înaintea americanilor. Voi credeți că rușii sînt proști să ierte morții lor și stepele scăldate în sînge și cenușă ? Poate că ei, de cînd sînt comuniști, s-au îmblînzit și nu vor face lagăre de concentrare ca naziștii, ca să transforme oamenii în săpun. Poate. Dar să nu-mi spuneți voi mie că ei nu sînt supărați pe nemți și unguri dacă numai voi românii ați stricat bucătăria pe care vi-a băgat-o Hitler pe gît. Frați români, Siberia e mare ! Dacă vin rușii înaintea americanilor, noi cei din Hălăuz și șvabii din Șmuța Veche acolo vom putrezi de vii ! De aceea venim să vă rugăm să ne ascundeți ! Al doilea...*

Nu confunda comuniștii cu naziștii ! sări în sus Baci Croampă, cîrciumarul. Apoi, după ce își netezi perii scurți de pe capul tuns la pușcărie, se așeză clătinînd din cap. *Eu vin de la „universitate" și am fost închis politic, dar acolo am intrat în partidul comuniștilor. Habar nu ai tu încotro merge căruța lumii. Spune ce ai de spus, apoi vino să bem o bere.*

Domnule, dacă vrei, eu mă fac și comunist, dar să nu mă bagi la colhoz ! chițăi vesel și bine băut pirpiriul Luca Marcovici, proprietarul bufetului „LA BOTUL CALULUI" din Buia, despre care toți știau că are cîteva milioane la bancă în străinătăți, adunate în zilele de tîrg cînd, la paharele de aldămaș, oamenii îi solicitau semnătura de mărturie. *Că eu am cinci fete de măritat și nu vreau să fie „colhoziste" pentru toți bitangii ca „fetele" de la „științele oculte" ale doamnei Luiza Kodeș, e clar ?*

Taci, i-o reteză Fehér, *și lasă-mă să gat ideea. Al doilea lucru de care mă tem este că noi cei din Hălăuz*

avem cetățenie română. Asta am vrut noi, cînd ați făcut voi unirea la Alba-Iulia, asta avem : cetățeni români de națiie maghiară, hîrvată, tootă și secuiă, cum ni-s hălăuzenii toți, amestecați, dar... cetățeni români, fraților. Așa că ne-am băligat pe clopul nostru, dacă vine mîine Hitler încoace. Mai rău decît voi, pentru că o să ne scopească horthyștii de două ori : întîi, că sîntem cetățeni români, și al doilea, pentru că noi n-o să le spunem „servus", nici „Isten-áld-mega-magyart", nici „kérem hozzon egy pohár vizet". Știți și voi că groful acela blestemat, să-i fie numele în vecii vecilor...

Dragule, interveni primarul nostru, *cunosc procesele voastre. Un raft întreg ocupă în arhiva din Viena, Fehér dragă. Nouăsprezece procese împotriva hălăuzenilor vi le-am apărat eu în tinerețe înainte de războiul națiilor. Știi și tu, că sîntem de un leat...*

Fejedelmes ügyvéd doctor úr...

Gata, lăsați morții în groapă, interveni părintele Ambrozie după ce soția lui, Nana Catița, supărată foc de spargerea paharelor, le înlocuise cu cîte o sticlă pentru fiecare mesean, *bem din sticlă, paharele — amin !* Ridică sticla, o clătină, ciocni cu Mama, care ședea lîngă el. *Pace la toți !* Iar după ce trase o dușcă, tuși, oftă, scuipă. *Mă, primar de Hălăuz, dacă vrei să te ajutăm, de ce ai venit încoace cu treizeci de bicheri înarmați ca la război ? De ce ai stricat balul ? De ce ne-ai speriat muierile și pruncii ? Dar ce, tu nu ai telefon, mama mă-tii de tîmpit ? Puteai să anunți că vii încoace. Vorbele tale — „füst" ! Dar sperietura...*

...Chiar că ne speriaseră, nu glumă ! În acea seară de sîmbătă 26 august ne adunasem tot satul în „sala de bal", după ce toată ziua „statul-major" dezbătuse problema dacă este cazul să ne mai gîndim la un eventual refugiu în peșteră. După ce ne-am adunat cu toții în sala luminată de uriașul candelabru cu becuri puternic încinse de curentul dinamului ce duduia afară, primarul s-a suit pe scenă în fața corului. În cîteva cuvinte ne-a lămurit că încă nu este pace în lume și că trebuie să ne amintim de primul război care nu s-a încheiat chiar într-o singură zi. E bine că sîntem pregătiți, pentru că nu se mai

știe ce se poate întîmpla. Este adevărat că radio Londra a anunțat că Bucureștiul și Parisul au fost eliberate, dar încă nu-i pace și rămînem în stare de război pînă la noi ordine.

Apoi primarul a coborît în sală și s-a așezat în primul rînd de bănci să asculte spectacolul dat de corul nostru. Am cîntat toate cîntecele patriotice ale noastre de la 1848 încoace și, între cîntece, după obicei, școlarii am avut sarcina cîte unei recitări. Și eu, și Cristian, și alții care urmam școala primară la Buia (cea din Cuca era închisă de cînd Tata plecase la concentrare), îmbrăcați în costume de „jineri" și încinși cu tricolor, am recitat din Eminescu, Goga, Coșbuc și alții.

După acest spectacol, care era cam același în fiecare an de 10 Mai, 1 Decembrie și 24 Ianuarie, ar fi urmat ceea ce numeam noi „bal". Adică un amestec de horă, chermeză și bal. Înăuntru, băncile erau date la perete și cei care sosiseră de pe la orașele unde se risipiseră dansau diferite dansuri „domnești" : vals, polca, tango, foxtrot, charleston, în sunetele *orchestrei de jazz „Band Böhmer"*, închiriată de la restaurantul „MISTREȚUL" din Buia. Această orchestră, compusă din copiii lui Franzl Böhmer, proprietarul localului „SCHWARZWALD — Berărie & Popicărie", era compusă dintr-un acordeon, saxofon, vioară și baterie. Aveau un repertoriu foarte bogat, dar în seara aceea de pomină nu i-a invitat nimeni. Obișnuita horă se ținea de obicei afară, în piațeta din „CENTRU", unde cîntau frații Ursu : Maximus, Ovidius, Virgilius, Septimius și Decimus (fiecare fiind un virtuoz al instrumentului său : Maxi — *la tărăgoată sau clăniet*, Oviță — la *„beghieu"*, un fel de contrabas, sau la violă, după cum era cazul ; Virgu — la armonică sau țambal ; Șeptică — la cimpoi sau caval ; Dețu — la trîmbiță sau la „duba mare", dacă nu ținea Oviță tactul cu *„beghieul"*). Cum nouă ne plăcea mai mult cvintetul fraților Ursu, nu chemam „banda" lui Böhmer decît pentru urechile unor oaspeți. Și în afară de asta, „banda" cerea bani pentru „concertare", așa că pica pe crîsnic „păcatul" să umble cu căciula după *„onorariul și onoarea bandiștilor veniți în goștie"*. Cu acest prilej, Baci Croamoă, cîrciumarul de peste drum, întindea niște mese și bănci

pe afară, unde soția lui vindea crenvurști, pogăcele cu jumări, covrigi sărați și bere. Dacă doreai o comandă mai specială intrai în cîrciumă, unde puteai încărca o tavă imensă cu consumație pentru trei-patru gurmanzi : fripturi de vițel sau purcei proaspăt tăiați, „pită de Pecica", afumături, lebărvurșt, cîrnați, tobă, pastramă. Vinul, ori din care ai fi ales, ți-l dădea în damigene de trei litri. Apă minerală sau sifon nu ținea, dar cișmeaua din piață — „arteziana" — făcea clăbuci ca borsecul. Pentru cei bolnavi de stomac, avea maică-sa tot felul de ceaiuri și licori celebre. Firește, aproape întotdeauna, în paralel cu „balul", era un ospăț și la parohie...

Dar în seara aceea, spectacolul s-a stricat cu puțin înainte de sfîrșit. Deodată ne-am pomenit asaltați de hălăuzeni care dădură o adevărată demonstrație de *blitz-krieg*. Cît ai zice pește, pe scenă săriră cîte trei premilitari buni de recrutat, fiecare cu un pistol-mitralieră atîrnat de gît. În timp ce doi ne somau pe coriști să ridicăm mîinile sus, ceilalți patru somară sala :

Nici o mișcare, că vă facem ciur pe toți !

În cadrul celor șase mari ferestre ale sălii, în picioare pe pervaz, cîte o pereche de hălăuzeni răsăriseră și ei cu armele întinse amenințător. La celelalte două intrări, ca și la ușa cea mare, se itiseră din întunericul de afară alte siluete cu baionete înfipte în puști, ca un snop de țepi, la fiecare. Apoi, cu un tropăit voinicesc din cizmele elegante de „birgheri", un grup de alți șapte hălăuzeni traversară în fugă culoarul dintre bănci. În fruntea lor, suflînd ca o locomotivă cu aburii sub presiune, bocănea din blacheuri *polgármester*-ul Fehér Kálmán. Sprinten ca ursul cînd atacă un taur, zdrahonul sări pe scenă și ne spuse icnind :

Rămîneți tăți pe „bină", dar să ședeți blînzi, că nu-i șagă !

Apoi întinse mîna, cerînd liniște în mîrîiala ce se stîrnise. Cei șase hălăuzeni ce-l însoțiseră se repliară în dreapta și în stînga, cîte trei în fiecare colț de sub scenă. Oamenii noștri însă, cu toate că stăteau cu mîinile ridicate fără nici o excepție, de la fruntea satului din primul rînd de bănci pînă la babele cocîrjate ce umpleau

restul sălii pînă în fund, mîrîiau și zumzăiau. Ba se auzea răbufnind și vocea hîrîită a cîte unui moșneag, suduind în limba maghiară. Unii moșnegi, care luptaseră în primul război mondial în regimente nemțești, cehe, slovace, poloneze sau rutene, o dădeau pe înjurăturile cazone scurte și aspre învățate de la camarazii „imperiali". Nu lipseau cele rusești, învățate în Siberia, scurte și, șfichiuitoare, ca un cnut al Ohranei.

Liniște ! detună vocea lui Fehér ca o petardă, potolindu-i pentru o clipă pe bătrînii care se întărîtau între ei cu gîndul secret de a da buzna peste „țîngăii" premilitari, în ciuda armelor automate sau a pușlilor cu șpăngi lungi, de parcă ar fi fost sulițele cazacilor de altădată. *Liniște, că-i bai mare !* Și ridicînd arma spre tavan, slobozi o rafală de curse tencuiala peste noi cei din cor ca o ninsoare. *Vitejii mei sînt foarte nervoși,* continuă el cînd ecoul rafalei se risipi, urmat de o tăcere încremenită. *Le cam tremură degetul pe trăgaci și, dacă nu vă astîmpărați, se scapă unul și-i zboară toate cele treizeci de gloanțe din încărcător drept în voi și nepoții voștri ! Liniște, dacă vreți să rezolvăm în bună pace tot „gheșeftul" nostru !*

Kedves jó barátom ! răsună atunci vocea de stentor de sorginte memorandistă a primarului nostru. *Noi doi ni-s prieteni de o viață, că doar știi cîte procesturi apăratu-v-am eu vouă, hălăuzenilor !* Apoi, în cea mai impecabilă limbă maghiară, pe care n-o vorbeau decît o duzină de hălăuzeni bătrîni, școliți la Buda, Szeged, Debrecen sau Arad, poate că o mai cunoșteau, continuă o rapidă „interpelație". Nici Mama și Buna, care cunoșteau la fel de bine maghiara și germana imperială, pe lîngă alte limbi și dialecte din fostul imperiu, pe care le vorbeau ca să nu le uite (în virtutea principiului că ești de atîtea ori om cîte limbi știi să înțelegi și să vorbești), nu ar fi reușit să rețină foarte înfloritul discurs, extrem de succint, avocățesc, dar și parlamentar, încropit de primarul nostru în cel mai pur limbaj de „fejedelmes ügyvéd doktor úr". Pe scurt Baci Văsălie le spuse că i-au amorțit mîinile de cînd le ține ridicate, ca pe vremea cînd jandarmii „Kakas-tolú" ai imperiului îi chinuiau deopotrivă și pe hălăuzeni, și pe cuceni. Pomeni, cu pro-

digioasa lui memorie, o listă de treizeci de hălăuzeni (capi de familie) care îi datorau lui viața și averea neștirbită. Apoi, întrebă ce fel de „gheșeft" vrea scumpul și eminentul său prieten, pe care negustoria l-a făcut milionar mulțumită consultului avocățesc primit de la el, să încheie, uite-așa, cu mîinile ridicate, care nici *peana de semnat* n-o pot apuca.

Bine, lăsați mîinile jos ! comandă Fehér puțin sîcîit de faptul că băieții lui viteji aflați lîngă el pe scenă șușoteau ceva. *Și vă rog să ședeți, pînă vă spun eu foarte puținul ce-i musai să vi-l spun.* Iar după ce sala se așează tușind și șușotind, iar noi cei din corul aflat în spatele lui riscarăm să ne dregem nasul și să ne tragem mucii înmuiați de umezeala ce ne încețoșase ochii, ostentativ și energic, scutură cureaua pistolului-mitralieră ca să și-l atîrne la spate.

Facem gheșefturi cîte vrei, exclamă atunci Baci Croampă cîrciumarul, *dar fără mitraliere și baionete, dacă vrei să cîștigăm amîndoi ! Nu poate exista pe lume o afacere bună dacă nu cîștigă ambele părți. Cînd cîștigă numai unul, se numește regățenește „chilipir" pentru el și „jaf" pentru ăl ce a dat faliment în fața lui.* Apoi, pentru că și el cunoștea bine limba maghiară cea pură, de Budapesta, dar nu și pe cea de cancelarie, îi trase o lungă și sforăitoare frază „comercială de afaceri și reclamă" în cel mai pur argou al puzderiei de evrei ce popula capitala Ungariei vechi sau noi, de rămase praf *polgármester*-ul din Hălăuz, care din tată în fiu făcea negustorie de vite numai în Valahia. Era pur și simplu remarcabilă româna pe care o vorbea Fehér, învățată de la gălățeni și de la nevastă-sa, dar cîrciumarului și „inteligheției" din Cuca le fuseseră mult mai apropiate înaltele școli apusene : pînă la Galați, Fehér bătea cîteodată ocoluri pînă la o mie de kilometri ; pînă la Budapesta, nu aveai de bătut decît un sfert din distanța asta, iar pînă la Viena, încă un pic, dacă erai deștept și știai că în Apus plătești o mită mult mai mică decît în Orient. Vitele lui Fehér produceau bani buni, subțiați de o mită mult mai grasă, dar el avea instinct și știa cînd să le ducă, astfel încît ieșea bine la bilanț chiar dacă i se mai iscaseră (pe vremea imperiului) destule

procese lichidate de Baci Văsălie. *Dar eu nu fac nici un gheşeft cu tine pînă ce nu trimiţi tu acasă în satul tău toată această „armată de ocupaţie" a satului meu. Avem peste tot mine şi mitraliere. Voi aţi trecut ca prin minune. Omorîţi-ne şi plecaţi acasă, cu gheşeftul nefăcut. Că te aşteaptă mitralierele în păduri şi barajele de mină, de nu mai scăpaţi nici unul ! Aţi trecut fiindcă aţi fost luaţi drept prieteni veniţi în goştie la balul nostru. Mai trage tu un singur foc, şi nici os de al tău întreg nu ajunge înapoi în Hălăuz, ci doar o grămadă de cîrpe, schije, tocană.* Apoi rîse.

Dacă vrei să stăm de vorbă, interveni primarul nostru grăbit să profite de surpriza provocată de acest „bluff" al cîrciumarului, *trimite acasă toată „armia" de premilitari din Hălăuz şi să rămînă fruntaşii voştri cu noi la un pahar de vorbă. Jur că nu veţi păţi absolut nimic ! Dar cu puşca în piept sau baioneta în gît, noi nu discutăm. Zi-le să plece.*

Juraţi că nu ne faceţi nimic ? se codi Fehér. *Jură şi jandarmul ? Să jure tot satul pe sfînta cruce şi eu îi trimit pe flăcăi acasă !*

Hai să jurăm, izbucni părintele Ambrozie şi îşi desfăşură patrafirul de pe genunchi şi scoase din buzunar crucea de argint cu care ne binecuvîntase la începutul serii. *Uite crucea şi fă-mi loc pe bină.* Apoi, cu paşi solemni, de parcă ar fi fost în biserică şi ar fi ieşit cu sfintele daruri, se urcă pe scenă, îl îmbrînci uşor pe unul din flăcăii înarmaţi care îi stăteau în drum, şi se proţăpi lîngă zdrahonul înarmat. Ridică energic crucea cu un gest apostolic şi declamă : *Jurăm că dacă plecaţi în bună pace cu armele voastre cu tot, nimeni din Hălăuz nu va avea nimic de pătimit de la noi. Ziceţi după mine : jurăm !* Şi pentru că vocile care răspunseră „*jurăm*" erau cam fără vlagă şi amestecate, părintele se stropşi supărat. *Nu aşa, fraţilor ! Mai cu suflet, fiii mei ! Toţi odată, haideţi, toţi în cor. Unu, doi, trei şi...*

Jurăm ! primi de astă dată un răspuns cum îl dorise.

Noa, şi-acuma, dragă Kálmán, trimite armata voastră acasă şi haideţi la casa parohială, să ne sămălim o ţîră. Catiţă ! strigă părintele spre soţia lui din sală. *Fugi şi*

pregăteşte un banchet ca pentru consiliul de miniştri, auzi, Catiţă ? Apoi îl luă de braţ pe Fehér. *O să-i chemăm şi pe cei din Şmuţa Veche, şi ştăbimea comunală din Buia, dacă vrei. Dar spune-le odată flăcăilor tăi să plece la culcare.*

Gata, porunci Fehér, stînjenit de arma din mîini pe care şi-o atîrnă pe spate cu oarecare neîndemînare din cauza părintelui Ambrozie, care îl acroşase. *Rămîn cu mine Fekete Aranyos Tibi, domnul Simonsitz Dezsö şi dascălul Horváth Zsigmond Csibi. Ceilalţi, ieşiţi afară, scoateţi cîrpele de pe potcoavele cailor şi galop spre casă ! Világos az egész ? Egy, ketö, három indulás ! Gyorsan, haza fele ! Rohanyatok haza legények ! Mars !*

Ca biciuiţi de răcnetele căprăreşti ale *polgármesterului* lor, flăcăii, îmbrăcaţi în pantaloni verzi, cămăşi albe şi veste roşii, făcură stînga-mprejur şi dispărură în bezna de afară. Două minute mai tîrziu, după o scurtă comandă, se auziră tropotele cailor ce se îndepărtau. Acum, după ce le scoseseră cîrpele de pe potcoave, îi auzeam...

După ce noi, copiii, ne-am împrăştiat la casele noastre, însoţiţi de babe şi muieri, moşnegii trecură dincolo, la cîrciumă, să stea la un pahar de „politică". Iar în casa parohială se încinse acel ospăţ tot „politic", la care toţi invitaţii, şi hălăuzenii, şi şmuţenii, şi ştăbimea buienilor, s-au întrecut în a stărui pe lîngă primar să fie lăsaţi şi ei să se adăpostească în peştera noastră.

Cum să-i laşi să intre ? Muntele era al nostru, peştera şi grotele tot ale noastre erau. În vechea „pititoare" îşi găsiseră de veacuri adăposturi bine amenajate toţi strămoşii noştri cuceni. Jurăminte grele ne interziceau cu străşnicie să-i dezvăluim taina, chiar cu preţul vieţii. Exista un întreg ritual destul de sinistru cînd împlineam treisprezece ani pentru depunerea jurămîntului de păstrare a tainei strămoşeşti, care garanta supravieţuirea noastră în vremuri de restrişte. Încă de mici copii ni se tatua deasupra genunchiului stîng un fel de cruce ansată care semăna cu cele egiptene, semn că aparţinem „pititoarei" şi muntelui nostru — sfintele noastre sălaşuri străvechi. Cred că sînt primul dintr-un şir nesfîrşit de străbuni stăpîni ai tainei noastre care o dezvălui as-

tăzi, cînd nu mai poate servi nimănui. Totdeauna am fost mîndru de aces semn de taină și mi-a plăcut să afirm că și crăișorul Horia Nicola Ursu din Albac ar fi avut-o tatuată pe genunchiul stîng, deoarece tatăl său s-ar fi născut în satul nostru. E poate o simplă legendă, din multele care au fost create din nevoia noastră de solidaritate în vremurile grele...

Primarul nostru a reușit la acel ospăț de pomină să-i convingă pe solicitanți că „pititoarea" noastră este o simplă grotă în care abia încap muierile și copiii, cu ajutorul unui truc destul de dur. Și-a făcut o tăietură destul de adîncă la mînă și a umplut o jumătate de pahar cu sîngele său. A trecut apoi pe la fiecare comesean și i-a turnat cîte un strop de sînge în pahar și l-a pus să închine pentru moartea lui dacă minte și le ascunde o peșteră care... nu există ! Apoi, l-a luat pe Baci Toader și pe Baci Croampă, au îngenuncheat toți trei în fața părintelui Ambrozie, au sărutat crucea și ș-au jurat că spun adevărul ! Abia după asta „solicitanții" s-au lăsat păgubași, acceptînd ideea că intrarea „Peșterii celor șapte spînzurați" plină de comori și tainițe, chiar dacă a existat cîndva, o fi astupată sau prăbușită și cucenii n-o cunosc.

Dimineață, după ce cheful s-a spart și musafirii au încălecat pe cai ori s-au urcat în cabriolete, briști și căruțe, părintele Ambrozie a exclamat în fața „statului-major" :

Și-acum, haideți la biserică, să vă dezleg de sperjur !

Iar Mama, obosită și mai ales plictisită de sporovăiala și fumurile ospățului, a fost obligată să-i însoțească la biserică. Ea nu jurase, dar era „ștabă" și a trebuit să asiste la spovedania, executarea canoanelor impuse cu blîndețe „sperjurilor", urmate de slujba religioasă și cuminecarea lor. Era și asta o problemă de „stat-major"...

Mai spre amiază, la predica sa de duminică, părintele Ambrozie arăta sprinten și vioi de parcă nu s-ar fi luptat o noapte întreagă cu băutura și intrușii „solicitanți" sau „candidați" la taina noastră. Iar predica lui a fost foarte veselă și plină de proverbe. Cu toate că a vorbit aproape un ceas, nimeni nu s-a plictisit. Dacă s-ar fi aplaudat în biserică, cred că am fi făcut-o cu toții. Scă-

pasem dintr-o mare belea și priveam cu încredere viitorul, convinși că „pititoarea“ ne va apăra de orice, la fel ca punctele și cuiburile de foc amplasate de Baci Toader pe muntele nostru.

Au urmat trei săptămîni de așteptare.

Vin fasciștii să ne facă săpun fiindcă le-am întors armele ? era întrebarea.

La care aveam un singur răspuns :

Să încerce !

ŞASE

CINE DRACU I-A BLESTEMAT ? izbucni Baci Văsălie într-o adevărată criză de nervi. *Iar e musai să ne batem cu ei ! Ce stăpîni bolunzi îi tot mînă să se tot omoare cu vecinii care nu le au baiul ? Nu era bună armata lui Hitler pentru contraofensiva asta de pedeapsă ? De ce scoate castanele din foc cu mîna şogorilor noştri ? Vrajba ce a stîrnit-o Dictatul nu-i ajunge ? Iar o să fie musai să ne trimitem cătanele române pînă la Budapesta şi să ridicăm opinca noastră pe steagul Parlamentului, ca să înţeleagă că opincari au fost şi ei !* Iritat, izbi cu bocancul în treaptă, de săriră scîntei de sub placheurile de oţel.

În acea dimineaţă de miercuri 13 septembrie se zvonise că armatele fasciste au trecut la pedepsirea României pentru trădare şi că ungurii au luat Aradul şi pornesc pe Valea Mureşului spre Deva. Telefoanele cu Aradul nu mai funcţionau. Prin nu ştiu ce relaţii, primarul nostru izbutise să prindă Sibiul şi, apoi, minune, Bucureştiul. Ca un vechi ţărănist ce era, ceruse imediat legătura cu vechiul său lider, Iuliu Maniu, să-l întrebe ce-i de făcut. Răspunsul bătrînului politician, care cu un sfert de veac în urmă controlase Viena timp de două săptămîni, fu scurt :

Frate Văsălie, dezgroapă armele şi ne revedem la Béci, ca-n '18. Eu acuma mă duc mintenaş la Sănătescu şi la Majestatea-sa şi nu am timp. Nu-i lăsaţi să intre în munţii noştri, că-s greu de scos. Servus !

După această convorbire, primarul convocase „statul-major" în biroul jandarmului şi acum intră şi el să pună

lucrurile la punct. Erau cu toți prezenți : jandarmul, preotul, cîrciumarul, morăreasa, moașa și poștăreasa cu toba pentru strigări atîrnată peste tașca doldora de scrisori pe care n-o desfăcuse încă.

E cam strîmt aici, spuse jandarmul, *să mergem dincolo la tine.*

Ieșiră pe coridorul lung de la etajul clădirii și intrară în sala de consiliu. Primarul, după ce scoase un dosar din seif, se așeză în capul mesei lungi, chiar sub portretele regelui și liderului său țărănist, Iuliu Maniu. Cei trei bărbați se așezară cu spatele la fereastră. Femeile se așezară în fața lor, după ce Baba Salomeea se foi puțin pînă se descotorosi de tașcă, tobă și bețe.

Este ora zece și un sfert, spuse primarul și desfăcu un caiet de notițe după ce îi întinse lui Baci Toader dosarul de piele sigilat din seif. *Peste un ceas, eu plec din sat. Trebuie să mă întîlnesc la Buia cu notărașul Brusture și cu ștabimea comunei. Am vorbit cu Fehér la telefon. El îl aduce acolo și pe „dorfmeister"-ul șvab din Șmuța Veche, domnul Sepl Baumgartner.* Îl bătu pe jandarm cu palma peste pumnul masiv și păros. *Toadere, de acuma tu ești „generalul" nostru. Uite dosarul de „apărare pasivă". Nu te mai desparți de el pînă în ceasul păcii sau al morții. Amin. La ora două dai semnalul conform cu planul numărul doi.*

Care ? întrebă părintele Ambrozie. *Planul „CASA MELCULUI" ?*

Exact. Muntele nostru, casa melcului. Doar că noi lăsăm pe afară cornițe de oțel care scuipă foc, otravă, moarte. Primarul își scărpina fața rasă cu gestul omului care nu s-a obișnuit cu absența bărbii. *La ora două, semnalul. Pînă la ora șase seara trebuie să se adăposteasscă în „pititoare" toate muierile, pruncii și iosagurile noastre. La ora șapte e încă destulă lumină pentru ca Toader să intre în „poziții" cum se zice. El va conduce lupta, dacă va fi nevoie. Dacă nu, eu voi duce tratativele. Nimeni nu iese din peșteră sau din poziție pînă ce nu se dă semnalul de încetare. O lună, două, trei, ba chiar și toată iarna, dacă va fi musai, rămînem pe locurile fixate. Toate cuiburile de foc au fost astfel amenajate încît să poată fiecare să primească hrană caldă.*

Știți și voi fetelor, se întoarse el spre femei, *chiar dacă nu ați învățat planul pe dinafară, ca Baci Toader, „generalul" nostru, că doar vi s-a explicat la instrucție totul...*

*După o vară întreagă de instrucție și mușt*ruluială cu *jandarmul ăsta bolînd*, bombăni morăreasa și oftă adînc, de i se cutremură pieptul imens, *pînă și găinile oarbe știu drumul spre „pititoare"*.

Nu te plînge, tu, muiere, o potoli Mama înainte ca morăreasa să înceapă să duruie din gură ca pietrele pentru uruială. *Mușt*ruluiala *cea mare cu premilitarii și moșnegii o făcut-o. Baș*i-că *nici pe invalizi nu i-o cruțat. Ei rămîn afară, noi înlontru, și tu te faci cu fras. Ia mai tacă-ți morișca, morăreaso, că scoți apă din piatră !*

(Dar Mama, în loc de „apă", pronunțase altceva și, cu toată încordarea, nimeni nu-și putu stăpîni un chicotit auzindu-i „stilul" de moașă.)

Iart-o, Ană, interveni Baci Toader. *În peșteră aveți timp să vă sfădiți cît vreți, că doar aveți aceeași...*

Ba că i-o muta-m-oi mintenaș ce mă întorc de la Buia. Pînă atunci, pruncul meu Trăienuț o să șeadă cu dumneaei. Dar după ce mă-ntorn cu Adrian, îmi fac eu cuibul meu, că doar ai atîtea chilii și beciuri în mațele muntelui, cît să bagi înlontru tătă armata lui Papuc...

Auzi tu, Ană, interveni împăciuitoare morăreasa, *știu eu pe alături o hrubă destul de fainș și te-oi ajuta, cînd vii. Că la mine sînt, știi și tu, zece pruncuți cu tătul și fac blăstămății... Dar acum pleci, tu, mă ?*

Chiar așa : acuma ? se miră și preotul.

Îi musai, părinte ! se înfoie Mama ca o curcă. *Din cauza bărbaților, că nu le taie nimeni drîmba. Or fost mulți în permisie acasă de Crăciun și nici unul n-o vrut să-și puie clop de gumă ca să-și cruțe muierea. În toată Buia am douăzeci de lăuze și mai așteptăm cam pe atîția „pui ai lui Moș Crăciun", că tare darnic o mai fost ! Trebuie s-o ajut pe maică-mea la moșit, că muierile nu vor să audă de doctor. Și-i tare păcat, fiindcă și domnu' Adelman, și domnu' Flavius au praxă și la moșit. De rușinoase ce-s, chiar și la cezariană nu-i lasă. Aci, în sat, am numai două gravide aproape de termen. Adică numai una, că Floarea-i la Buia. Dar în comună mă așteap-*

tă încă o săptămînă de prăpăd. Ale dracului muieri, parcă s-au vorbit să puie toate deodată, fi-le-ar fătătoarea de pomană să le fie ! Și le mai înșiră o serie de „perle", că se zgîlțîiră ferestrele de rîsul cu lacrimi al „statului-major". Apoi se sculă brusc : *Noa, gata, eu musai să plec. Baci Toader, griji de Trăienuț al meu, că-i tare nebătut de brînca lui tat-su. Eu cu lăuzele ,voi cu muntele. Noa, 'tate bună.*

Săn'tate bună, 'tate bună, me'i cu Dumnezo, îi răspunseră, și Mama o zbughi pe ușă, uitînd pînă și de poștăriță s-o întrebe, ca de obicei, zadarnic, dar ostentativ, dacă a sosit *„carte de la Romi al meu"*.

Acasă, grăbită, a pus șaua pe unul din cei doi căluți suri gemeni ai noștri, și-a agățat de ea o traistă și trusa de moașă, apoi a luat pușca de vînătoare cu două țevi și un pumn de cartușe. M-a strigat ce m-a strigat, și pentru că nu m-a găsit, mi-a lăsat un bilet scurt :

> *Am plecat la Buia. O să fie alarmă. Pleci cu Baci Toader la pititoare. Să nu uiți nimic. Încuie casa. Ședzi blînd pînă venim și noi. Bagă de seamă.*

Apoi a încălecat și a plecat. Nu mă văzuse, fiindcă eu mă aflam ascuns în pod, ocupat cu nu mai știu ce carte palpitantă și terfelită. Știu că mi-a fost ciudă cînd am văzut-o că a luat pușca de vînătoare cu dînsa, fiindcă îi pusesem gînd rău unui uliu care dădea tîrcoale uneori curții noastre.

„Acu și-a găsit să plece cu pușca !" m-am necăjit eu. Mama nu de frică luase pușca. Drumul de 10—12 kilometri ce ducea spre miazăzi pînă în Buia nu era periculos ca defileul îngust și înalt dintre Ciuha și Trei Popi ce o ia spre apus pînă în halta Șmuța Nouă. Luase pușca pentru că era păcat să pleci la drum fără ea : drumul spre Buia era destul de bogat în vînat. Puteai avea noroc de un fazan sau vulpoi, ba chiar de un godac scăpat din desișurile de la poalele Ursului Negru de pe stînga drumului. În dreapta, pe Ciuha, era mult jir păscut de

porcii noştri şi ăştia se cam corciseră cu nişte mistreţi din cauza vierilor de soi bun. Acum, toamna, scăpaţi de sub tutela turmei, godacii de mistreţ erau o ţintă uşoară şi rentabilă. Iar după ce ajungeai în cîmpia mănoasă a holdelor Buienilor, mişunau iepurii şi potîrnichile. Se gîndise Mama că poate îi pică în bătaia puştii ceva carne proaspătă pentru Adrian.

Pînă la prînz, am tras şi un pui de somn în căldura acelui septembrie secetos. Erau semne de toamnă lungă şi blîndă, dar se făcuseră şi nuci multe, cu coajă groasă şi tare, semn de iarnă grea şi aspră. Toate parcă te îmbiau la tihnă şi pace, război parcă nici nu era. În Cuca, merii şi prunii erau culeşi, fructele fermentau în zăcători, şi la „furnal" ieşeau primele butoiaşe de rachiu sau ţuică — pentru palincă şi horincă încă nu sosise vremea. În Buia, viile de pe Cetate gemeau de struguri care aşteptau prima brumă ca să fie culese. Abia aşteptam şi eu să merg la Buna, să duc struguri la colnă, şi apoi, cu alţi copii, să zdupăim pe ciorchinii din teascuri. Bruma însă a întîrziat pînă ce au trecut cele două săptămîni de coşmar ale ocupaţiei. Şi atunci, mustul zdupăit de noi copiii nevinovaţi, spălaţi în zăr de vacă, a ieşit neobişnuit de sîngeriu. De obicei, mustul iese cafeniu sau cel mult brun, iar vinul e gălbui sau uleios. În anul acela n-a fost să fie nimic cum trebuie în învălmăşeală...

M-a trezit alarma. Clopotul cel mic bătut repede în dungă făcea *„ding-ding-ding-ding"*, iar cel mare îl întrerupea arar cu cîte un *„doang"* solemn şi grav. Din uşa podului, am văzut forfotă în vecini la familia Lupu. Scoteau şi înşeau căluţii, prindeau găinile şi le legau perechi, scoteau traistele de „alarmă" şi curăţau unsoarea de pe puşti.

Mă, pruncule ! îmi strigă Brăduţ Lupu, fratele cu trei ani mai mare al lui Cristian. *Acu nu-i alarmă de izerciţ. Vin ungurii cu tancuri nemţeşti în spate ! Me'em la pititoare ! Fuga marş !*

Cît ai clipi din ochi, am înţeles că-i de rău şi am început să zbîrnîi. Noroc că am găsit biletul Mamei. Ar fi fost mai mare norocul dacă nu aş fi aţipit în pod şi aş fi

auzit-o pe Baba Salomeea cînd bătuse „duba" ca să anunțe „starea de prealarmă".

Știam bine „schema de alarmă" : întîi, samarul pe cal, apoi scoți „iosagurile" (animalele), te îmbraci „special", îți iei pușca și ieși pe uliță în graba mare către „CENTRU". Astea, spre deosebire de exercițiile de „apărare pasivă", cînd scoteai întîi „iosagurile", apoi boarfele și nu plecai nicăieri, ci stăteai să stingi lumînările fumigene care simulau incendiul. Exersasem toată vara, cel puțin o dată pe săptămînă, mai ales planul numărul doi, „CASA MELCULUI", și, de cîteva ori, urcasem chiar pînă în peșteră, cu cățel și cu purcel. De fiecare dată mă ajutam cu Mama și Adrian. O singură dată mă nimerisem singur și m-am făcut de rîs fiindcă uitasem să iau „sacii de război". De fapt, nu-i uitasem, dar erau prea grei pentru mine să-i salt singur pe căluț. Eram destul de voinic pentru vîrsta mea și aveam ambiții de „bărbat al casei", dar nu eram fecior de zmeu la greutăți de peste douăsprezece chile. Am intrat în panică. Nu de frica războiului, care încă era prea abstract pentru mine, ci de groaza rușinii. Cum mă descurc eu cu sacii ? „Poate îl strig pe Cristi sau Brăduț !" mi-a trecut mie prin cap și m-am apucat de treabă, metodic.

Căluțul cel sur, geamănul ce mi-l lăsase Mama, s-a proptit docil și plictisit să-l leg de prispă și să-i pun șeaua de lemn cu cingători și zăbala cea nouă. Am aruncat apoi peste el trei cergi, „bunda" mare și mițoasă a lui Tata și cea a Mamei, precum și cojoacele noastre. Am stat o vreme și m-am uitat cu jale la cei doi saci de război, apoi am tîrît afară cele două raniță, le-am legat între ele și, cu chiu, cu vai, le-am atîrnat pe gîtul căluțului. Jalea mea nu a ținut mult fiindcă m-am trezit cu Baci Toader. Tocmai slobozisem caprele și păcălisem găinile cu un pumn de cucuruz să intre în coteț ca să le prind mai ușor.

Servus, mă Trăienuț a' lui Romi Bicu ! mă strigă el încă din uliță și coborî grav de pe calul său arăbesc, alb ca neaua. *Mi te-o dat mă-ta în grijă, voinicule !* Coborî grăbit de pe cal, își potrivi centura uniformei sale de jandarm (o îmbrăcase pe cea de gală) și străbătu repede

curtea pînă lîngă prispă. *Haide să-ţi urc sacii de tărhat pe cal.* Cercetă raniţele dacă-s bine legate, mă mîngîie pe creştet binevoitor. *Fain şi vrednic fecior eşti, mă. Înge-s, mă, sacii de război ?*

Puţin cam ţanţoş, l-am condus în casă şi m-am grăbit să-l „ajut" să-i scoată şi să-i aburce pe căluţ fără să-l încurc prea mult în această operaţie. Cînd isprăvirăm, se scuturară de praf şi îşi potrivi iar centironul. Îmi surîse prietenește, mă bătu pe umăr şi clătină din cap.

Amu, tu eşti bărbat în casa lui Bicu ! Replică neaşteptată de la un om al dracului ca jandarmul nostru, care mă umplu de mîndrie şi aceeaşi mare importanţă pe care o mai simţisem doar cînd mă lăudase la trageriile de instrucţie. *Musai să me'em sus în „pititoare" şi să rămînem acle. Ne-o ajuns războiul şi pe noi. O zis mă-ta, adică doamna moaşă, să stai cu morăreasa lui Clopţilindăr pînă vine şi ea cu Adi şi vă aranjaţi o altă hrubă, singuri.* Întinse pumnul pe creştetul meu şi-l răsuci uşor, ca să-mi facă o „piersică", adică un fel de bobîrnac amical : *Prinde găinile, îmbracă-te şi ia-ţi puşca. Dar nu flobărul, ci tunu' ăla rusăsc a lu Bunu-tu Sever Bicu.* Şi pentru că eu făceam ochii mari de mirat că mă luase atît de sigur, ţinu să mă surprindă şi mai tare, surîzînd : *Noa, că dară nu vrei să zici că un jîndar bătrîn ca mine nu ştie înge-i, ha ? E-n tindă, sub podele. Scoate scîndura de su' cuierul cu coarne de cerb. Ce te uiţi la mine ca mîţa-n biblia lotrilor ? Ai şi cinci cutii cu plumbi !* Chicoti vesel şi plecă fluturînd cravaşa : *Peste un ceas, te văd în „CENTRU" !*

Era el plutonier de jandarmi români de aproape un sfert de veac şi împlinea mîine-poimîine cincizeci de ani, dar îi plăcea să se mai „ocoşească" uneori. Asta îi rămăsese de la cei aproape patru ani de război pe care îi făcuse ca sublocotenent de husari într-un regiment din armata chezaro-crăiască. Acum, că mirosise praful de puşcă, se trezise în el husarul care plonjează în moarte ca într-o glumă nostimă (*„jó vicc a harcmezö, babám ; édes halál szarok rád"*, adică : *„bună glumă-i bătălia, dragă ; dulce moarte, mă cac pe tine"*). E drept că husarii şi cazacii, dincolo de fronda lor desuetă ca în ope-

rete, fuseseră mult mai de temut decît ulanii şi dragonii, pînă la primul război. Dar după ce mitraliera desfiinţase cavaleria, pînă şi celebrul general Budionîi punea mai mare preţ pe „taceancă" (un fel de brişcă sau cabrioletă dotată cu o mitralieră) decît pe şarjele armatei sale. Totuşi, spiritul şi eleganţa fostului husar Kakastollú îţi furau ochii : Baci Toader încă se ţinea verde şi ţeapăn. Făcea să-l vezi cum încalecă în zbor lin, ca de rîndunică aterizînd pe un beţişor. Iar calul arăbesc parcă mîncase şi el jăratec sau îi amuşinase a sînge. Necheză sălbatic, se cambră pe picioarele din spate, frămîntă aerul cu copitele din faţă boxînd într-o fantomă şi, brusc o zvîcni înainte ca un obuz alb.

Repede, am început să zbîrnîi prin curte ca un titirez, dornic să ajung la „CENTRU" printre primii. Mă vrăjise „generalul" nostru cu această inspecţie „la trupeţi" ce mi-o făcuse. M-am strecurat în coteţ să leg cele zece găini două cîte două şi am reuşit cît ai clipi. Doar afurisitul nostru de cocoş Rhode Island, care de obicei moţăie, s-a zbîrlit ca un diavol şi a reuşit s-o şteargă din coteţ după ce mă ciupise de cîteva ori de obraz, mai-mai să-mi scoată ochii. După ce am atîrnat cele cinci perechi de păsări peste saci, au încetat să mai cîrîie şi să mai filfîie din aripi. Găinile, cînd le ţii un pic atîrnate cu capul în jos, se potolesc, leşină şi rămîn ameţite o bună vreme şi după ce le-ai dat drumul. Aveam două coşuri goale la îndemînă în care să le înghesui ceva mai încolo, dar am vrut să le ameţesc întîi bine. Căluţul s-a agitat un pic, după ce mă îndepărtasem, şi cocoşul a sărit în cîrca lui ca să cîrîie şi să „protesteze" împotriva tratamentului la care îi era supus haremul. De cîte ori exersasem alarma, cocoşul nu-şi părăsise niciodată găinile şi suportase cu stoicism drumul agăţat şi legănat între saci. Ciudat cocoş !

Gişte nu mai aveam. Le „măritase" Mama cînd bătuse drumurile pe la Bucureşti să obţină relaţii despre Tata prin „pilele" pe care le avea Buna la nişte cucoane ale unor „moahări" din Marele Stat-Major. Norocul meu, pentru că gîştele ameţesc mai greu decît găinile şi un gînsac devine un adevărat uliu în astfel de împrejurări. Tot norocul meu era şi faptul că nu erau acasă cei trei

porci, pînă în octombrie. Oile, la fel. Dar ele nici nu ajungeau acasă : iernau în saivanele obștei. Vaci nu aveam pentru că nimeni nu-și poate permite să țină. Dacă o mamă e stearpă, se mai întîmplă să cumpere cineva o vacă de la hălăuzeni sau s-o închirieze pentru un an. La noi, cucuruzul, grîul, ovăzul și cartofii îi cumpărăm. Nu aveam pămînt decît foarte puțin, cît să cultivi oleacă de ceapă, usturoi, ridichi, pătrunjel. Varza și morcovii se cumpărau de la Buia. În schimb, aveam toți capre.

Cele trei capre ale noastre, Miți, Piți și Fiți, nu puteau să-mi dea bătaie de cap. Le dresasem să se țină după mine. Trebuia doar să fluier la începutul drumului un marș oarecare și porneau în șir după mine, cu Miți cea neagră în frunte. Miți dădea mai puțin lapte decît cele două roșcovane, dar era foarte deșteaptă și îi plăcea grozav să se joace cu mine. Renunța la zburdălnicii doar atunci cînd porneam să mărșăluim. Poate din cauza caprelor nu mi-au plăcut niciodată oile blegi și proaste ca noaptea. Acum, cînd le-am chemat, au venit repede (erau atît de inteligente, încît n-a trebuit niciodată să le trag la plimbare cu sfoara legată de gît și le priponeam foarte rar). Erau cam bosumflate și leneșe, cu ugerul greu. Se întîmplase ca tocmai în dimineața asta să uităm să le mulgem. Nu înțeleg cum de uitase și Mama. Poate pentru că pînă astă-noapte nu prea dormise pe acasă, ci la Buia, cu Adrian, la Buna. Iar eu oi fi crezut că le-a muls dînsa. Poftim, și se făcuse amiază ! Stai, băiete, și le mulge, altfel nu poți urca muntele cu ele !

Cel mai mult m-a scîrbit curățirea „tunului", cum era botezat pușcoiul rusesc „Musi-Nagan", o amintire a răposatului meu Bun Sever, pe care o cumpărase de la un cazac beat în schimbul unui brici „Solingen" uzat, căruia voia să-i schimbe plăselele. Degresatul mi-a luat o groază de timp, deoarece pușcoiul era mai înalt ca mine cu mult, chiar și fără să-i pui „țăpoiul" acela de baionetă cu opt muchii. Tot m-am mînjit pînă l-am mîntuit, de parcă aș fi fost un țîngău de la *Kindergarten* care s-a jucat cu marmelada sa. A trebuit să mă spăl apoi și cu gaz, și cu săpun, înainte de a mă îmbrăca în „ținuta de război".

În timp ce curăţasem puşcoiul, am auzit nişte bubuituri îndepărtate. Ca nişte tunete de furtună undeva departe în cîmpie, al căror ecou îl aducea vîntul dinspre apus. Cerul era senin, şi dacă s-ar fi întîmplat să cadă şi un pic de ploaie, aş fi zis : *„Îşi bate dracul nevasta de îi dau lacrimile şi rîde soarele de i se văd mustăţile"*. Dar era primul zvon al războiului şi se auzea destul de rar.

Nu mi-a plăcut să îmbrac „ţinuta de război" pe căldura care bîntuia în ceasul acela de amiază secetoasă. Ce plăcut fusese desculţ, fără cămaşă şi în „tirolezii" scurţi ! A trebuit să îmbrac nişte nădragi lungi şi groşi, să-mi pun o cămaşă groasă, un pulovăr şi o bundiţă pe deasupra. Pînă la treisprezece ani nu aveam dreptul să port cizme, ci numai bocanci cu ţinte care-s buni la urcuş. Tocmai îmi pusesem clopul şi încercam să agăţ puşcoiul pe căluţ, cînd Baci Toader s-a oprit din al doilea „rond" şi mi-a strigat peste gard, fără să mai coboare :

Mă, Trăienuţ, mă ! Lasă tu acasă tunu ăla, că n-ai decît cinci cutii de cartuşe ! Suie-te în pod şi deschide jamantanul negru. Ai acolo un automat „Spaghina" adus de tată-to cînd o fo' în permisie. Lasă tunu în fras şi vin cu „Balalaika". Pentru asta e moniţie dăstulă, mă ! Iar după ce trozni cravaşa în aer, îi trase un răcnet : *Noa, hai mai iute, mă !* Şi dispăru.

Da nu-i acle, Baci Toader ! am răcnit eu disperat. *Ţi-am predat-o amu-s patru săptămîni, la tragere ! Ai încuiat „Balalaika" la primărie ! Baci Toadere ! Hei !* Şi, furios, am dat de pămînt cu clopul meu negru, şi nou, mai-mai să-l strivesc sub bocanci de ciudă. *Husar bolînd ce eşti !*

Cu ce puşcă să mă duc eu acum la punctul de adunare ? Cu „flobărul" să mă apăr dacă intră ungurii în peşteră ? Puşca mea cu aer comprimat, care scuipa cîte o alică, nici la ciori nu prea mergea dacă nu le nimereai drept într-un ochi. Puteai vătăma doar cîte o vrabie sau să tragi în beţe de chibrit ca să-ţi exersezi şi să-ţi „reglezi tirul". Furios, am vîrît puşcoiul înapoi în ascunzătoare. Era prea grea relicva asta, avea un recul ca „Z.B."-ul şi, chiar aşa, doar cinci cutii de cartuşe o fi

cam puțin. Dacă era o armă care să-i fost dragă lui Bunu Sever, cerea să fie îngropat cu ea, nu cu „Manlicher"-ul. Dar dacă a lăsat-o pe asta fiindcă pentru cealaltă nu avea decît două cutii de cartușe ? Habar nu aveam cum se trage cu un „Manlicher". Era prima dată cînd regretam „Z.B."-ul pe care îl îngropasem pentru Tata în coșciugul gol. Armă cu recul puternic, dar bună. M-am consolat cu gîndul că îmi primesc înapoi „Balalaika", dar n-a fost să fie.

După ce am încuiat casa și am ascuns cheia sub mușcate, am ieșit în uliță amărît, cu frîul în mînă. Buzele îmi tremurau de ciudă și a trebuit să mă forțez pînă să pot fluiera *Iancule mare, Iancule tare,* ca să vină caprele și să mărșăluiască în urma căluțului. Ușurate și vioaie, cu Miți în frunte, au defilat țanțoșe în urma căluțului sur fără să bage în seamă lumea care ieșea din curți sau pornise înaintea noastră în „caravane" mai lungi. Doar eu, adică „familia lui Romi Bicu", eram singur, cu „iosagurile" noastre. Celelalte familii erau mai numeroase. M-aș fi lipit de cei ai lui Cristian Lupu, dar ei ajunseseră deja în „CENTRU". Iar acolo, în careu, aveam locurile rezervate la mare distanță unul de altul.

Spre ciuda mea, lipsea și unchiul meu Baci Remi Bicu. Nu mai știu unde era plecat cu toată familia sa. Ei abia spre seară au sosit printre ultimii sus în peșteră.

Pînă să înceapă strigările și slujba, Cristian a reușit să se strecoare lîngă mine și să-mi spună că trebuie să ne întîlnim imediat, după ce ne aranjăm la cuiburile noastre, pentru ceva important. Și m-a lăsat singur cu „familia lui Romi Bicu", să transpir, încotoșmănat cum eram, în vînzoleala de lume și animale ce-și căutau locurile în careu. Măcar de aș fi avut un cîine, cu care să discut ! Dar ne murise dulăul Lupu și altul încă nu găsisem.

Tocmai încercam să „conversez" cu Miți, ca să fac abstracție de lume, de ciudă și rușine că nu am și eu o armă ca tot natul, cînd m-am trezit cu Baba Salomeea că mă smucește de ureche, ușurel, glumeață :

Înge te uiți, bitangule ? Io te cot și tu... ni'ica ! Iar cînd m-am răsucit spre dînsa și mi-am șters cu mîneca

sudoarea ce-mi șiroia pe față, bătrînica îmi întinse un teanc de ziare. *Minune mare, pruncule : azi-dimineață o venit poșta la halta Șmuța Nouă. Ziare n-or mai fost de cînd l-or arestat pe mareșal. Scrisori, de zece zile. Na, ține, aveți și scrisori !* La auzul vocii sale, multe capete se întoarseră spre noi. Bătrînica pirpirie ca un gnom, pe lîngă vioiciunea și rezistența ei la mers ieșite din comun, avea o voce de stentor pe care te mirai de unde o scoate, în absența unor plămîni de hipopotam. *Pînă să desfac eu tolba și să văd ce-i în ea, s-o întîmplat că mă-ta o fo' musai să plece la Buia. Dacă aveți vești bune, să-i spui lui doamna moașa noastră că aștept o uiagă de jinars ! Noa, ie, alduiască-te Dumnezo, poate nu rămîi orfan și-ți cot io altul, dacă nu și-o cota singură. Hodinească-l țărîna pe bietul Romi în Rusia, da' nici tu să nu rămîi bitang. Săn'tate bună.*

Nu știa „dubașa" că printre plicuri se afla și o „carte" de la Tata. Teancul de ziare *UNIVERSUL* le-am vîrît în raniță, ca să le am pentru „arșpapir", că hîrtie igienică numai la Buna în Buia foloseam. Corespondența nu am apucat s-o răsfoiesc pentru că în logia mică de la etajul primăriei apăruse părintele Ambrozie cu dascălul în stînga și crîsnicul mai în spate. În liniștea care se lăsă brusc după atîta rumoare, ticălosul meu de cocoș, călare pe căluțul amorțit, se grăbi să scoată un *„cucurigu"* atît de răsunător, încît mi-a venit să intru în pămînt de rușine. De obicei bleg ca toată rasa Rhode Island cînd nu-i ai baiul, cocoșul avea el o treabă cu părintele. Era destul să-l vadă, că îl saluta de parcă ar fi răsărit soarele în miez de noapte. Cred că din cauză că îl primisem de la Nana Catița, cînd ne convinsese preoteasa să ținem rasa asta în loc de Leghorn. Mînios, i-am trăznit una cu clopul peste plisc, de l-am potolit pe loc.

În timpul slujbei religioase, care totdeauna mă plictisea pînă la palpitantele predici ale părintelui Ambrozie, m-am apucat să scot din clop scrisorile una cîte una și să le citesc. Ce altceva să fi făcut, așa singur în „familia Bicu Romulus" cum eram, printre celelalte patruzeci de familii din sat ? De fiecare familie, vedeai cîte o femeie cu doi-trei copii, însoțită de o babă și un moș, cîteodată și de o codană sau un premilitar, dacă nu de unul

din cei șase invalizi de război. E drept, singurătatea mi-o căutam deseori ca să răsfoiesc cîte o carte și să hoinăresc prin fascinante lumi reale sau imaginare. Acum însă mă simțeam teribil de stingherit de situația unui „bărbat al casei" fără pușcă și fără măcar fratele meu Adrian să asculte de comenzile mele. Ei, dacă ar fi apărut Baci Toader să-mi restituie „Balalaika", tot ar fi fost ceva, să mă pot umfla în pene și să fac mutre fioroase pentru alți prunci...

Primul plic pe care l-am scos din clop conținea o factură pentru niște instrumente medicale pe care Mama le comandase din Germania ca să-i facă o surpriză Bunei de Sînta Mărie Mare, onomastica ei. Instrumentele sosiseră la țanc, datorită acelei punctualități nemțești teribile care funcționase chiar și în ciuda cumplitelor bombardamente care deja transformaseră Germania într-o patrie a molozurilor. Mă și mir cum de sosise acum, după ce eram de trei săptămîni în război cu Hitler, această factură. Era doar una din încurcăturile pe care le produc astfel de vremuri. O rupeam eu un pic pe nemțește, citeam de la cinci ani, și am înțeles că e vorba de niște bani ce trebuie plătiți sau că fuseseră încasați la bancă sau așa ceva.

Al doilea plic confirma niște plăți făcute la firma „Bayer" pentru medicamente trimise : prontosil, hypermanganat, aspirină și altele. Asta era în limba română, tot de pe la începutul lui august, dar era de la filiala din Timișoara. Atît Mama, cît și Buna obișnuiau să-și cumpere medicamente *en gros* de pe la firme. Erau certate cu cele două farmacii din Buia : cu farmacia „MINERVA" a domnișoarei Maria Cucu pentru că nu le îmbiau pe femei să se fardeze cu „rumîniele" și multe medicamente le înlocuiau cu ceaiuri ; cu farmacia „AESCULAP" a lui Friedrich Geml pentru că refuzase rețetele pe care le semnau ele, sub pretext că *„moașele nu au voie să prescrie nici măcar «Koprol»"*.

Celelalte plicuri erau toate cu caracter publicitar : reclame, prospecte, pliante, oferte. Sosiseră și astea te miri de unde și pe ce drumuri întortocheate și picau ca nuca-n perete la situația noastră. Cîteva le-am citit, ca

să-mi treacă mai repede timpul. Celelalte nu. Nici nu am avut cînd, pentru că slujbă s-a sfîrşit. Tocmai luasem în mînă o carte poştală murdară, scrisă cu creionul chimic, cînd se ajunsese la *„aaamiiin"*. Mi-am stăpînit curiozitatea de a o descifra şi am înghesuit-o în buzunarul cojocelului. Acum puteam să-mi pun clopul şi să aştept apelul cu speranţa că Baci Toader îşi aduce aminte de mine şi-mi dă „Balalaika".

Baci Toader, după ce preotul şi însoţitorii săi s-au retras, a ieşit doar pentru cîteva clipe ca să-i anunţe pe cei şase premilitari ce-i avea că îi aşteaptă ca să plece urgent în patrulare pentru „acoperire". Acum, în liniştea după-amiezii fierbinţi, tunetele îndepărtate se auziră ceva mai des, apoi tăcură pentru o bună bucată de vreme.

Apelul l-a făcut Baba Salomeea, care, de măruntă ce era, abia de i se zărea ceva mai mult decît capul de după parapetul logiei. Dar vocea cred că i-o auzeau şi morţii. Încolonarea se făcea în ordinea alfabetică a celor şapte „clanuri" din sat : Bicu, Bîta (unii erau Botta), Cocoş, Dîrlea (puţini din ei mai erau Dardă, ca strămunii, din cauza unei greşeli la reconstituirea vechiului nume), Ursu, Vulpe (mulţi din ei rămăseseră Róka sau, nu ştiu de ce, se reromânizaseră în Raicu, Roşca, Răşcanu şi unul în... Vulpescu) şi Zvâc. Aceştia din urmă nu mai reveniseră la Zvâc sau Zvîc şi, după o jumătate de secol, sub numele Zirinny sau Aranyos, optaseră pentru Zărăndan. Doar că noi tot „zvîci" le ziceam, fiindcă erau mărunţi de soiul lor şi foarte iuţi la minte, muncă şi mînie.

Din cei şapte „Bici", eu reprezentam a şaptea familie. Mi-a revenit repede rîndul şi am pornit trăgînd căluţul de frîu. Caprele, care se tolăniseră ca nişte cadîne, se urniră bucuroase de îndată ce am început să le fluier primele măsuri din *Deşteaptă-te, române.*

De ce nu le fluieri Trăiască regele, *să te scapi în budigăi ?* mă tachină din spate un „vândroc" solid şi mai înalt cu un cap decît mine, cu toate că eram de un leat, Botta Nestor Lucreţiu — „Băbălău". *Înge ţi-i puşca, mă cătană de pripas ? Ai scăpat-o în budă ? Placă ?* Vorbea neobişnuit de repede şi ţîfnos, fără să mai înghită cu-

vintele, de parcă ar fi avut o prună în gură. Prostul și tăntălăul clasei devenise „ocoș", de parcă s-ar fi întors de la „feredeu" cu moaștele sfîntului... Moimiță. De gîtul său atîrna o splendoare de automat „Orița". M-am mirat că i-au încredințat tocmai lui această armă foarte nervoasă, care se descărca lesne. Cred că avea încărcătorul gol. Plin sau gol, m-a înciudat sarcasmul său vanitos.

Mă, Băbălăule, vezi că te aude Cristi și te dubițează mintenaș ! Pe vecinul și „hoavărul" meu, nici alții mai mari nu reușeau să-l bată. Pe Băbălău, la pumni îl zăpăceai și „păfugai" ușor, că era moale. Rău era însă la trîntă dacă apuca să te prindă sub el, că era greu ca o mangaliță : te sufoca. Dar cu Cristi nu-i mergea, că el știa să se bată cu capul : avea ceafa groasă, fruntea dură și izbea necruțător, ca un... bic. Cred că ne-am fi încăierat zdravăn în condiții normale, în vreme de pace, și nu acuma. *Nu te ocoși atîta ca un lud cu ludaia goală !*

Și mi-am văzut de drum spre ieșirea din sat care ducea spre apus. În dreptul ultimei case aștepta părintele Ambrozie, însoțit de crîsnic, care ținea o măturică și o căldărușă cu apă sfințită. Părintele mă controlă dacă am la gît cruciulița cu numărul matricol. La ideea lui Baci Toader, fiecare din sat primise o astfel de cruciuliță de argint care avea rolul plăcuțelor de identitate la soldați. Mulțumit, m-a mîngîiat pe creștet, m-a pus să-i sărut crucea mare și grea din aur bătută cu rubine și a spus :

N-ai nici o grijă. Vine curînd și doamna moașă. Are niște nașteri în Buia și trebuie s-o ajute pe bunică-ta. Mergi sănătos și șezi blînd. Dacă ai nevoie de ceva, i-am spus Catiței să te ajute. Alduiască-te Cel-de-Sus, fiule. Scăpăm noi repede, că vin ai noștri, să eliberăm Ardealul. Servus.

După o bucată de drum spre defileul dintre Ciuha și Trei Popi, am luat-o la dreapta printre niște copaci, am traversat niște desișuri încîlcite pe o potecă numai de noi știută, în care și dracul s-ar fi încurcat învîrtindu-se în jurul cozii ca un cîine beat. Dincolo de ele am ajuns la cărarea abruptă ce o ia îndărăt spre culme.

Urcam încet, în șir indian ce se tot lungea spre culme și în spate, parcă nu se mai termina. Înainte, în fiecare

familie, se cățărau copiii sprinteni și lipsiți de poveri. Urmau căluții mici și vînjoși, încărcați cu saci și trași de frîu de cîte o muiere, babă sau moșneag. Uneori, treaba asta o făcea și cîte un băiat de vîrsta mea. Urmau caprele sau gîștele, care se învățaseră cu drumul acesta cu prilejul repetițiilor săptămînale. Șirul fiecărei familii era încheiat de cîte un dulău care se mai stropșea la cîte o capră leneșă sau la vreo gîscă șovăielnică.

Din cauza drumului extrem de abrupt, înaintam foarte încet. Pentru capre și copii urcușul ar fi fost un fleac : nici o jumătate de ceas nu ar fi durat drumul. Dar le era greu căluților să ducă și povara, să țină și poteca printre pietre și bolovani. Rar se întîmpla să șovăie un căluț și n-am văzut nici unul să se împiedice cumva. Mergeam încet tocmai ca să-i lăsăm să-și cumpănească bine pasul și povara. Dacă i-am fi grăbit, s-ar fi putut prăbuși în abisul din dreapta care creștea cu cît ne urcam mai sus pe acest perete prăpăstios sub care se odihneau casele noastre. Din cauza deselor opriri, abia după două ceasuri am ajuns la intrare. De fapt, intrarea nu era în văzul nostru, ci în spatele unei stînci înalte cît fațada unei case, care avea forma unei mîini. O mînă cu șapte degete boante și răschirate, legate între ele ca laba gîștii. În spatele ei abia dădeai peste intrare. Să intri era greutatea cea mare. Scăpasem de rîvna urcușului primejdios, plin de icnete, sudalme și stropit cu rîuri de sudoare. Aveai ceva de zăbovit și aici.

Am aruncat o privire îndărăt. Din șirul lung care urca, pe puțini i-am putut deslușì printre stînci și zigzagurile urcușului. În acest moment al odiseei noastre care începuse, constituiam cea mai clară țintă posibilă. Cum eram toți înșirați pe peretele de stîncă, un avion de asalt sau o mitralieră antiaeriană instalată pe Ciuha, dincolo de defileu, ar fi putut să ne radă pe toți. Dar dincolo, pe Ciuha, lîngă colibele porcarilor și cocinele înșirate pe platoul larg, erau ai noștri. Puteai vedea mogîldețele cît niște musculițe ale porcarilor care strînseseră turmele și o porniseră pe un drum mai ocolit și mai puțin abrupt. Șirul lung al porcilor șerpuia printre copaci și îl distingeai ca pe o sfoară trecută printr-un desiș : ici și colo

cîte un fragment brun și neclar prin orgia de culori a veșmîntului de septembrie îmbrăcat de pădure.

Abia aici, sus, putea să-și dea seama omul din ce scăpase. La timp urcasem. Mîine, chiar dacă intră tancurile și străinii în Cuca, nu mai au ce să ne facă. Încă un ceas, două, cel mult două, și tot satul este adăpostit în pîntecele muntelui. Peste vreo patru, la căderea serii, ajung și porcarii cu turma, ajung și ciobanii pe care nu-i vedeam, dar îi simțeam. Auzeai, slab și rar, dinspre răsărit, cîte un zvon de tălăngi ce plutea ca o șoaptă prudentă. Pe unde veneau ciobanii, aveau de coborît și cred că le mai lipsea și lor cel mult un interval de două ore ca să ajungă aici. Doar porcarii o porniseră cam tîrziu, și asta avea să coste ceva...

Pînă să ajung să-mi vină rîndul, am zărit jos ceva forfotă în sat. Era o învălmășeală de oameni în uniformă și călărești de ai noștri din care nu am înțeles mare lucru. Erau de fapt cinci soldați români care intraseră în sat dinspre halta Șmuța Nouă cu un tun antitanc. Călărești erau premilitari conduși de Baci Toader, care se opriseră să le ceară socoteală. Soldații, conduși de un sergent, aveau misiunea să treacă prin sat pînă spre miazăzi, dincolo de drumul dintre Ciuha și Ursul Negru, ca să împiedice intrarea unor tancuri nemțești dinspre Buia. Pînă la haltă, coborîseră pe linia ferată cu o drezină, iar de aici o luaseră prin defileul strîmt de sub munte. E și de mirare cum reușiseră să traverseze cu tunul pe poteca îngustă ce șerpuia pe malul abrupt al Tilincăi. Nu bănuiam că-i voi revedea în niște împrejurări dramatice...

Mă, a' lui Bicu ! Dormi, mă ?

M-am depărtat de spectacolul de sub noi și am fluierat caprele după ce l-am smucit pe căluț după mine. Dincolo de stînca în formă de mînă, am ajuns pe o platformă în fața podețului. Sub mine se căsca o prăpastie de cel puțin patruzeci de metri adîncime, lată cam de douăzeci și care despicase muntele parcă dintr-o lovitură de sabie de la răsărit spre apus. În față se înalță un perete perpendicular inaccesibil, care urca pînă sus în vîrful celor Trei Popi. Podețul, de fapt o punte suspen-

dată pe frînghii groase și noi, fusese întins din primăvară. Cu toate că exersasem de atîtea ori traversarea lui, nu era o plăcere să-l treci : din cauza legănării, omul și calul pe care-l trăgea după sine înaintau încet și greu. Pe mine m-au încurcat mult caprele, care se tot bușeau în coapsa căluțului și provocau un legănat puternic, de mi se urca stomacul în gît. Și ca să-mi fie bucuria mai mare, pe viteazul meu cocoș îl apucase cîntatul, iar găinile vîrîte în coșuri, cu toate că le acoperisem bine ca să creadă că e noapte, se apucaseră de cotcodăcit și se zbăteau fără spor, iritîndu-l pe căluț. Mi-a fost ciudă că nu mă gîndisem să trec întîi caprele, apoi căluțul. Surul nostru, ca și fratele lui geamăn, era dintr-un soi foarte vrednic, dar acum îl încurcau caprele și gălăgia de pe spinarea lui. A sforăit el de cîteva ori, l-am mîngîiat, am așteptat să se potolească legănarea și, cu chiu, cu vai, am reușit să ajung dincolo, în tunelul de intrare. Cu tot antrenamentul meu, mă cam trecuseră răcorile morții. Am oftat ușurat și m-am făcut că nu aud sudalmele celor din șapte. Cît mă dădusem în leagăn, mă încurajaseră. Acum suduiau de mama focului.

M-am cufundat în întuneric, trăgînd ușor căluțul de frîu și fluierînd de zor caprele care se cam codeau, cu toate că știau despre ce e vorba. Era o galerie lungă care urca parcă la nesfîrșit, întreruptă de trei podețe de lemn, lungi cam de opt-zece metri. Acestea erau solide, din lemn de stejar tare, fiert în ceară și uns cu smoală, să nu putrezească. Drumul era luminat cu lămpașe de vînt atîrnate de pereți cam la zece-cincisprezece metri unul după celălalt, ca niște licurici. Dădeau cam atîta lumină cît să nu-ți bagi degetele în ochi. Noroc că pereții erau neteziți și nu călcai prin hîrtoape, ci pe o adevărată... șosea. Mîna omului îngrijise cu atenție această galerie, ca și multe altele, care făceau parte din sistemul „pititoarei", astfel încît nu puteai ghici imediat unde au fost galeriile de mină și unde au fost peșterile naturale amenajate ulterior. Îți trebuia un timp în „pititoare" ca să poți sesiza deosebirea. Am reușit să înaintez destul de repede pentru că scosesem lanterna electrică din raniță și caprele, fascinate de lumina puternică pe care o producea bateria nemțească nou-nouță, nu mai aveau ochi

pentru restul de întuneric. Doar o dată m-am agățat de un gard de sîrmă ghimpată din barajele ce erau pregătite din loc în loc să fie închise în caz de nevoie.

Cînd am ajuns în domul spațios care era „sufrageria" și „anticamera" întregului sistem, am răsuflat ușurat: aici, o lampă „Petromax" dădea o lumină vie și puternică, de simțeai imediat o senzație de siguranță și confort relativ. M-am oprit încurcat de situația în care mă aflam ca să rememorez treburile pe care le aveam de făcut, în ordinea pe care o învățasem ca pe apă cu prilejul repetițiilor. Da, dar atunci chiar cînd lipsea Mama, mă puteam bizui pe ajutorul lui Baci Remus la descărcat sacii. Cei care sosiseră înaintea mea descărcaseră deja căluții și se foiau care încotro ca să elibereze locul pentru cei ce soseau din urmă. Nu era învălmășeală, dar era gălăgie ca la piață și ecoul spațioasei încăperi de piatră făcea să sune ciudat acest amestec de behăituri, cotcodăceli, gîgîit de gîște și mîrîielile unui cîine peste care plesnea cîte o sudalmă sau nechezat. Moșnegii cărau sacii descărcați spre galeria din stînga prin care urcai spre hrubele și chilioarele unde se aflau risipite adăposturile ce fuseseră împărțite fiecărei familii prin tragere la sorți. Femeile mai tinere se înhămaseră și ele la saci sau raniță. Moșnegii duceau căluții spre galeria din față ce cobora spre adăposturile amenajate pentru animale. Grija caprelor și păsărilor o aveau copiii. În fiecare familie muncile erau repartizate de mult și toți zbîrnîiau. Numai eu eram singur cu toată răspunderea „familiei Bicu". M-am pierdut cu firea.

„Cu ce să încep ?" m-am întrebat puțin buimăcit de situația în care mă lăsase Mama, care nici ea nu bănuise că unchiul Remi va întîrzia. Mi-am adus aminte că am în buzunar o hîrtiuță pe care erau înșirate treburile ce urmează să le fac, în ordinea prevăzută la repetiții. Mi-o lăsase Mama în luna iulie, cînd mă nimerisem iarăși singur acasă la „alarma de exercițiu". Atunci, mulțumită lui Baci Remus, nu avusesem nevoie de ea. Acum, cînd știam că trebuie să încep cu descărcatul sacilor grei peste puterea mea, mă cam pierdusem rău de tot cu firea și uitasem de rest. Din greșeală, am scos din buzunar teancul de scrisori, din care mi-a scăpat jos cartea aceea

poștală scrisă cu creionul chimic pe care nu apucasem s-o descifrez și care mă intrigase fără să-mi fi dat seama că ar putea fi de la Tata, de la tatăl meu pe care îl „îngropasem" cu o lună în urmă pentru „împăcarea de oase". M-am aplecat și am ridicat-o repede, s-o vîr înapoi în buzunar.

Ce-i cu tine, mă ficior pogan, ha ? Placă ? mă interpelă vocea vioaie și foarte „comercială" a lui Baci Croampă cîrciumarul, care controla și dirija împreună cu morăreasa „operațiunile de încartiruire ordonate de statul-major al obștei". *Du-te cu găinile la coteț și caprele în șopru pînă car eu sacii. Mi te-o lăsat mă-ta în grijă. Mie și morăresei. Și lui Toader. Și preotesei. Că s-o dus la Buia la moșit. Da' vine mintenaș. Pînă atunci, hai !*

Bucuros de ajutor, am coborît împreună cu el „coșerile" în care înghesuisem găinile după ce le amețisem. Cocoșul a început să cîrîie amenințător ca să-și facă un pic de curaj după lunga odisee care sfîrșise aici în lumina orbitoare a „Petromax"-ului. Ca să le tai pofta de cîrîială, am scos prima pereche de puicuțe și le-am învîrtit puțin, ca să le amețesc cît să tacă. Cu a doua pereche, la fel. Tocmai cînd mă pregăteam să plec cu ele și Baci Croampă se înhămase la cele două ranițe, cîte una de fiecare umăr, s-a proptit în fața mea o femeie cît un butoi : morăreasa.

Las', că duc eu găinile. Pune-le înapoi în coșerci. Tu prinde-l pe dracu ăsta de cocoș bolînd și griji de capre.

I-am întins găinile și mi-am scos clopul ca să prind cocoșul. Am avut noroc, că era pe aproape. Dintr-o mișcare scurtă i-am zvîrlit clopul în cap. Pînă să încerce să se scuture de întunericul în care îl vîrîse această povară neașteptată, l-am și înhățat. Repede, ținîndu-l de picioare cu capul în jos, l-am învîrtit de cîteva ori bine, pînă l-am amețit cum trebuie. A rămas mut și cuminte.

Caprele, pe care lumina albă le înveselise, își făcuseră de lucru la jgheabul de sub țeava izvorului înfiptă în peretele din dreapta. Le trecuse de sete, dar mai mult se făceau că beau în timp ce aruncau priviri iscoditoare altor vietăți care se adăpau în rînd cu ele din jgheabul lung ce dirija șuvoiul spre galeria ce cobora spre adă-

posturile animalelor. M-am apropiat de Miți, roșcovana cu fruntea și „șosetele" negre, și i-am suflat ușor în ureche. Imediat mă linse repede pe nas, se propti pe picioarele din spate și își aplecă fruntea, așteptînd. Ușor, am scărpinat-o după urechi și i-am fluierat cîteva măsuri de marș. Scoase un behăit scurt și poruncitor, la care Piți și Fiți se înșirară docil în urma ei.

Mă, că tu ești cu fras ! Ai descîntat caprele ! Du-te inaș la Buhoaia, că meseria-i brățară de aur ! rîse morăreasa cu vocea ei subțirică de gaiță ce abia îi mai ieșea din gîtul înecat în grăsime. *Noa, hai, dară, să ducem iosagurile pînă gată Croampă cu tărhatul.* Ajunși în penumbra culoarului larg ce cobora în pantă lină, mă căină: *Te-o lăsat mă-ta singur cuc în cuibul meu. Io ziceam că nu-i musai, tuma amu să plece, cînd vin nemeșii peste noi. Da' ea, că-s multe lăuze în Buia și bun-ta nu le poate găta pe toate. Ne-am și certat o țîră și o să te mut în alt cvartir, c-așa vrea dumneaei, doamna moașă. Tulai, Doamne, că abraşă muiere-i Ana asta !*

După ce am lăsat în urmă cinci lămpașe de vînt înșirate în galerie, am ajuns la un fel de răscruce. Galeria din dreapta cobora spre sălașurile animalelor, dar cea din dreapta urca spre depozitele de nutreturi la capătul cărora, sus de tot, se afla o uriașă cămară pentru alimente. Toată vara, pînă la sfîrșitul lui august, femeile și moșnegii își deșălaseră caii pe drumul de la haltă sau din sat, ca să urce în această galerie rezervele pentru o iarnă întreagă procurate de Baci Croampă după ce scăpase din pușcărie, pe la începutul lui iulie, cînd evadase în mod miraculos. E de mirare cum de reușise să care acolo sus proviziile cumpărate din banii obștei și riguros contabilizate de nevastă-sa Zefa. Cărase acolo un vagon de grîu, unul de orz, altul de ovăz, două de porumb cam vechi și douăzeci de care cu fîn. Toate cumpărate de la angrosiști la prețuri destul de avantajoase atunci, pentru că le plătise în cocoșei de aur. Iar în cămara din vîrful galeriei, în care se afla și o gură de aerisire închisă cu grilajul unui „ochi de bou" care dădea în cel de al doilea horn al labirintului, îngrămădise alimente din „rezerva strategică". Se înșirau acolo pe rafturi ca la

farmacie : saci de făină, saci de mălai, saci de sare, damigene cu horincă și jinars, butoiașe cu țuică și pălincă, cutii de conserve, putini cu brînză și marmeladă, căpățîni de zahăr și altele. Iar de vergelele metalice atîrnau funii de ceapă și usturoi, spînzurau șunci afumate, hălci de slănină și o cantitate nesfîrșită de cîrnați și salam. Toate aceste provizii purtau etichetele proprietarilor și erau astfel aranjate în uriașa cămară a obștei, încît Zefa să ți le poată scădea din registru de îndată ce-i spui ce vrei să scoți pentru familia ta din rezervele voastre. Mai înjghebase Baci Croampă acolo și o băcănie pentru Zefa, un fel de „universal-magazin" mai mic decît cel de afară, cu rezerve bogate de gaz, chibrituri, lămpașe, baterii electrice, mărunțișuri și medicamente pentru urgențe. Era galeria asta ce urca spre „cămară" cea mai circulată arteră din labirint pe care a folosit-o satul nostru în perioada de recluziune forțată din acel septembrie. Acum, cînd abia că sosisem, deja coborau pe ea doi copii cu găleți de abrac și o femeiușcă vînjoasă cu un balot de fîn fixat pe cap într-un echilibru de necrezut. Opriți la răscruce, i-am lăsat să cotească și să coboare înaintea noastră.

Morăreasa, tot drumul, mi-a măcinat creierii cu litigiile pe care le avea cu Mama. Treburi care pe copii nu-i interesează și la care orice bărbat serios, mai ales cînd reprezintă o întreagă familie ca mine în situația ce se crease, trebuie să fie neutru, pasiv sau chiar absent. Cred că morăreasa mi se confesa și din interes, și dintr-un fel de complex de inferioritate pe care îl avea față de familia noastră : erau ei mai bogați decît noi, dar Tata urmase „PREPARANDIA", iar Mama era „MOAȘĂ DIPLOMATĂ", ca și Buna Maria Moț. Interesul mi l-am lămurit repede : dorea să mă mute cu „bagajele" noastre care se aflau depozitate în „cvartirul" ei înainte ca Mama să se întoarcă. Noi le depozitasem la dînsa pentru că se învîrtise de o cameră aproape luxoasă, nu o hrubă oarecare, care se afla imediat lîngă intrarea în labirintul de „cvartire". Ea ne propuse asta de prima dată, și acum, poftim, îmi făcea vînt.

„Mă rog, am să mă mut cu totul, nu numai cu bagajele. Degeaba zice dumneaei că Mama i-a spus să mă

ţină la dînsa şi doar bagajele să le mut. De tot mă duc ! Măcar scap de liota pruncilor ce se ţin de fustele sale", şi cu această hotărîre luată mutește m-am liniştit. Ştiam că voi găsi eu „cvartir" într-o chilie, hrubă, beci sau nişă, dacă nu chiar un „apartament" ca al morăresei, undeva în apropiere de Cristian Lupu, vecinul şi „hoavărul" meu, ca să nu mă plictisesc printre ceilalţi copii care erau, în comparaţie cu noi, după umila noastră părere, nedemni de... „geniul nostru" !

Mama decretase că Tata nu e mort, cu toate că acceptase să se supună ceremoniei „împăcării de oase". Iar dacă Mama zice că *„NU"*, apoi e lucru sfînt. Morăreasa, care mă trata ca pe un orfan, mă scotea din sărite şi tăceam crispat. Ei, dacă aş fi ştiut eu ce-i cu cartea aceea poştală din buzunar, ce tărăboi i-aş fi făcut grăsanei ! De cînd ne comunicase Crucea Roşie că Tata e mort, toate muierile mi-o peteau pe Mama. Iar eu, „bărbatul casei", mîrîiam la ele ca un căţel înţărcat de trei luni fără să ştiu deocamdată cum se mușcă în astfel de situaţii. Şi ceea ce e culmea, îşi mai aduce astăzi aminte Mama veselă, în acea criză de bărbaţi provocată de război, femeile ar fi trebuit să vadă în dînsa o... „concurentă periculoasă". Că doar era o „partidă serioasă", cu cei doi băieţi cu tot, reprezenta un capital moral de forţă în calitatea ei de „MOAŞĂ DIPLOMATĂ"...

Curînd am lăsat în stînga noastră grajdul spaţios din fundul căruia se zărea lumina unui alt „Petromax". Am mai mers un pic şi am lăsat în dreapta noastră un culoar cam strîmt şi care cobora destul de abrupt spre cel mai mare dom din „pititoare", în care se afla un saivan ce putea cuprinde peste o mie de oi, dar cărora era tare greu să le cari furaje pînă jos dacă nu le dădeai de-a dura. Iar cîţiva paşi mai încolo am ajuns în sfîrşit la intrarea în „şoprul" caprelor, în fundul căruia se zărea un grilaj împletit cu plase de sîrmă ce dădea în „coteţul" pentru păsări. Aici, doar cîteva lămpaşe de vînt atîrnau de pereţi, iar dincolo, în „coteţ", era beznă curată şi se auzeau cîrîituri leneşe de găini ce se foiesc înainte de a se cocoţa să doarmă. Un flăcăiandru, pe care nu l-am recunoscut din cauza semiobscurităţii, îşi

făcuse de lucru la nutreţul ce se afla îngrămădit în celălalt colţ al „şoprului".

După ce gaţi cu ţesălatul calului, me'em la cvartirul meu, spuse morăreasa şi lăsă coşurile lîngă uşa strîmtă a „coteţului". *Să nu stai mult, că-i musai să-ţi cotăm un cvartir fain, cum o zis mă-ta.* Şi mă părăsi fără să-mi spună că, de fapt, era înţeleasă cu Baci Croampă în ce hrubă să ne mute. *Bag de seamă să nu te pierzi!*

Am lanternă electrică, am bombănit eu şi m-am îndreptat spre uşiţa „coteţului". *Cum oi găta cu căluţul, vin să vă cot, nană.*

După ce am controlat cocoşul din braţele mele dacă mai era pe picior sulul de tablă cu numărul familiei noastre, i-am dat drumul în „coteţ". Imediat se stîrni foială în beznă şi se auzi un sîsîit agresiv de gînsac. Am scos lanterna electrică şi m-am uitat înăuntru. „Coteţul" era încă aproape gol. Cam trei duzini de găini se şi căţăraseră pe rafturile şi stinghiile atîrnate în şiruri nesfîrşite, iar cîteva gîşte se strînseseră ciopor undeva în fundul încăperii. Nu mi-ar fi trecut prin gînd că de mîine încolo, slobozite, păsările aveau să umble de colocolo în cîrduri, mai ales prin grajd, urcînd chiar pînă în „cuhă", dar coborînd şi jos pînă la uriaşa cocină de porci de deasupra avenului pentru gunoaie. Găinile aveau şi ele „identitatea" pe picior. Cînd le-am slobozit dincolo, le-am auzit cum încearcă să cotcodăcească şi se îndepărtează cîrîind alene.

Caprele îşi făcuseră de lucru cu apa. Iar le apucase setea sau pofta de a se hîrjoni. Erau singurele vietăţi pe care urcuşul nu le obosise. Apa care se scurgea într-un vălău printr-o ţeavă ce cobora în „şopru" din şuvoiul ce luneca de la „IZVORUL MARE" („numărul unu", cum i se mai zicea) printr-un şanţ de sub peretele galeriei le distra pe capre. Le-am controlat şi pe ele dacă mai au plăcuţa „de identitate" la gît, cu toate că le-aş fi recunoscut chiar numai după glas şi mai erau pe deasupra însemnate cu fierul. Cînd le-am legat funia de cîte un belciug ruginit prins în perete, s-au uitat lung la mine şi Miţi mi-a lins urechea.

Coborau din ce în ce mai mulţi copii şi femei cu capre, cai şi păsări, grăbiţi să rostuiască vietăţile la locul

lor, înainte de a se înfunda în chilii ca să se odihnească un pic. Am urcat în fugă să-mi iau Surul din „anticamera" imensă ce se umpluse pe jumătate cu lume care forfotea spre labirintul chiliilor cu saci, raniţe, cergi şi traiste grele. Căluţul meu rămăsese doar cu şeaua pe el, iar Baci Croampă sau morăreasa nu se zăreau pe aproape. Suru, care aşteptase stingher, dar răbdător, în forfota din jur, necheză fericit de îndată ce m-am apropiat de el. M-am grăbit să-l cobor în „grajd". Eram curios unde vrea morăreasa să ne mute calabalîcul şi eram hotărît să găsesc un „cvartir" aproape de Cristian.

„Grajdul" era una din cele mai bine amenajate încăperi. Mîna omului netezise pereţii şi îi tencuise. Sala dreptunghiulară şi lungă era împărţită în cincizeci de boxe, cu stîlpi şi scînduri din fag bătrîn, fiert în ceară şi uns cu catran ca să reziste lemnul cel puţin un veac întreg. Se vedea că lemnăria era mult mai bătrînă şi te ducea gîndul că prea era totul îngrijit aici ca să nu fi fost cîndva şi cuib de lotri, nu numai „pititoare" pentru sat. În fiecare boxă puteau sta comod doi cai, ba chiar şi al treilea. Erau mai multe boxe decît familii. Cred că satul nostru nu ar fi încăput aici pe vremurile dinainte de apariţia vulturului bicefal. Persecuţiile şovine îi mînaseră pe mulţi în emigraţie şi doar o parte din „americani" revenise în ţară după Unirea cea Mare. Trebuie puşi la socoteală şi morţii din primul război mondial, ca să înţelegi de ce se despopulase Cuca.

Scăpat de şea, Suru îşi înfundă fericit botul în fînul din iesle şi fornăia vesel cînd se gîdila în timp ce-l ştergeam. Era fericit că-l abandonez aici şi nici nu mă salută la plecare. În schimb, legase un fel de „conversaţie" cu caii care „cinau" ca şi el sau cu cei care abia soseau. În lumina albă şi calmă a „Petromax"-ului, domnea printre cai un fel de atmosferă de „fărşang" sau bal fără măşti. Încă era bine totul...

Se făcuse o rumoare în timp ce urcam, pe care ciudatele ecouri ale labirintului o transformau într-un zgomot care îţi dădea senzaţia că muntele trepidează ca o uzină de motoraşe nesincronizate.

Prin învălmăşeala ca de tîrg, mi-am croit drum spre „apartamentul" morăresei. Aici am dat peste trei prichin-

dei din duzina lui Clopţilindăr. Unul avea gîlcă sau otită, fiindcă îi legaseră fălcile cu o maramă ale cărei colţuri îi stăteau pe creştet ca urechile de iepure. Celuilalt, braţul imobilizat în ghips îi atîrna într-o eşarfă. Amîndoi, cuminţi, stăteau pe marginea saltelelor uriaşe şi aşteptau ceva. Cel de al treilea, Ciumpi, colegul meu de an, făcea pe monitorul cu ei bombănind nu ştiu ce în timp ce ascuţea cu migală un briceag mic pe care îl freca de o cute mare. Mă privi pe sub sprîncene pe furiş, dispreţuitor, ca un „imperial".

Mă Ciumpi, inge-s bagajele noastre, ha ? Lasă brişca în pace, că doar nu vrei să te faci bărbier şi să-ţi razi fraţii pe cap, chelule ! m-am stropşit eu iritat de aerul lui măreţ, ştiind că-l jignesc dacă îi aduc aminte că era mereu pedepsit să umble ras pe cap pentru isprăvile lui. *Inge-i mă-ta, chelule ? Placă ? Vezi că rămîi fără degete cu brişca aia !*

Mă necăjea şi gîndul să plec din acest „apartament" elegant în cine ştie ce beci murdar, mă supărau şi aerele lui măreţe. Era bine şi frumos aici, chiar dacă nu prea mă încînta compania „tribului" morăresei. Parcă te aflai într-un salon de spital. De tavan atîrna o lampă uriaşă, cu bazin pîntecos, cu abajur de porţelan şi contragreutate de bronz — o adevărată bijuterie. De-a lungul pereţilor tencuiţi şi văruiţi în alb pur ce scălda încăperea de lumină, se înşirau douăzeci de saltele groase îndesate cu frunze uscate pe care se lăfăiau nişte „dune" mari şi cochete, umplute probabil cu puful cel mai fin. Fiecare astfel de „pat" avea drept noptieră cîte o ladă de placaj pe care se odihneau o farfurie de tablă smălţuită, o căniţă la fel, dar pictată cu floricele roz, un sfeşnic cu lumînare şi cîte două cutii de chibrituri suedeze — un adevărat lux ! Bagajele erau deja de mult desfăcute şi lucrurile aşezate pe policioare şi rafturi fixate în perete. Morăreasa, care aflase cu mult înaintea noastră de alarmă, o luase înaintea tuturor cu „tribul" ei şi profitase de răgaz. Cojoacele de lînă, dolmanele de aba şi mantăile de ploaie cauciucate se înşirau pe cuierul lung de lîngă intrare şi, culme a răsfăţului, în mijlocul încăperii fusese instalată o masă lungă de stejar băiţuit, rămasă probabil moştenire de la 1848. Ştiam că şi Mama

muncise la văruitul și amenajarea încăperii, cot la cot cu morăreasa, deoarece aici erai aproape de „cuhă". Era un fel de răzbunare a grăsanei sau o răutate de femeie invidioasă graba cu care ne mutase după discuția cu Mama. Îi era frică să nu se răzgîndească Mama sau, mai sigur, nu dorea să împartă cu dînsa prerogativele autorității, pe care i le amenința tînăra și energica „MOAȘĂ DIPLOMATĂ". Era poate mai bine așa, pentru liniștea ei și a noastră. Oricît de drag îmi era Baci Clopțilindăr, morarul, nu i-aș fi putut suferi femeia și liota de mici secături. Da, dar unde, în ce cotlon insalubru ne zvîrlise ?

În timp ce mă certam cu „chelul" Ciumpi, s-au întors Baci Croampă cu morăreasa. Femeia luă de pe rafturi o damigeană și ceva de ale gurii, apoi se apucă să întindă pe masă tacîmurile de argint pe care le „refugiase" de jefuitori. Se mișca neașteptat de sprintenă pentru statura ei obeză. Un elefant care face tumbe printre foci nu e mai vioi. Repezită, își dădu drumul la morișcă somîndu-l pe cîrciumar să mă conducă la „cvartir" și pe mine să mă întorc repede la masă că, după aceea, mă așteaptă o mulțime de treburi și munci dinainte prevăzute în „schema organizatorică" a „pititoarei". (Această „schemă" era simplă : copiii aveau sarcina să hrănească păsările, caprele, caii, să adune ouăle, să mulgă caprele și să țesale caii, să care apă la cazanele de pe vatra din „cuhă", să fiarbă laptele și, unde era cazul, să-i supravegheze pe prichindeii mai mici. Porcii urmau să fie preluați de femei, oile de către babele mai în putere. Cele mai bătrîne și mai șubrede aveau în grijă gătitul în cazane. Încă de la început fusese hotărîtă această comunitate de muncă și subzistență a tuturor familiilor, pe toată durata recluziunii. În fond, însă lucrurile s-au dovedit foarte complicate, iar muncile mai grele și prea multe.) Pînă să ies în urma cîrciumarului, morăreasa îmi aruncă o rafală de amenințări cu cele mai înfricoșătoare pedepse ce mă așteaptă dacă nu o ascult.

Că mi te-a dat Ana în grijă ! încheie gîfîind grăsana. *Mai bine te belesc de viu, te sărez ca pe slană și te bag în focul iadului, Satană !*

Cîrciumarul, pe drum, se arătă mult mai amabil cu mine decît morăreasa, cu toate că avea şi el o rîcă pe Mama din motive de „călcarea secretului profesional". Că Tata nu era client al cîrciumii şi Mama îşi făcea cumpărăturile la Buia, unde mereu avea treburi cu Buna, nu-l deranjase niciodată. Nici campania „antialcoolică" a ei nu îl sîcîia deloc. Cred că nici promulgarea unei legi prohibiţioniste nu l-ar fi împiedicat în afacerile sale prospere. Problema „profesională" a cîrciumarului era că se îmbolnăvise de o blenoragie culeasă pe la Bucureşti, în urmă cu trei ani, înainte ca să ajungă deţinut politic din cauza opoziţiei ce o manifestase faţă de portretul mareşalului. În astfel de situaţii şi în multe alte probleme intime, din motive pe care nu mi le explic destul de clar, bărbaţii din comună şi din cele trei sate nu apelau nici la „MEDICUL PRIMAR COMUNAL" Siegfried Adelman, nici la doctorul Flavius Constantin Pop, care era doar „MEDIC PRIMAR". Tratamentul lor cădea în grija celor două moaşe : Buna şi Mama. În afară de cazurile cînd trebuiau expediaţi la spital. Se întîmplase ca „accidentul" veneric al cîrciumarului să cadă într-o perioadă cînd amîndouă erau ocupate. Poate şi plictisită de perspectiva spălăturilor destul de neplăcute pentru pacient şi tracasante pentru ea, Buna îl expediase la Mama, iar Mama la medic. Iar cîrciumarul „uitase". Supărată, Buna i-a poruncit Mamei să-l pîrască soţiei sale. Or, Zefa, de obicei liniştită şi rece ca un calculator din lumea de astăzi şi nu cea de ieri, se făcuse foc. Drept „represalii", bărbatul fu obligat să renunţe la desele lui „voiaje comerciale" care-i făceau viaţa conjugală mai suportabilă. Iar cîrciumarul, care, în loc să fi mers la un bordel onorabil, cu personal controlat periodic, alesese, la beţie, o căzătură culeasă de pe stradă, în loc să se supere pe imprudenţa şi tembelismul său, se supărase pe moaşe. Supărarea ţinuse pînă în vara aceasta. Devenise, de cînd era un evadat proscris şi lansat în urmărire oficială, foarte blînd şi generos cu toată lumea din sat. Libertatea îi depindea de tăcerea şi grija întregului sat de a-l camufla sau proteja. Firește că după ce mareşalul fusese înlăturat, nu-i mai păsa de mandatul de arestare pe care jandarmul nostru

îl rupsese în fața lui încă din iulie, dar se obișnuise să devină prevenitor, amabil și chiar generos cu oamenii, spre ciuda Zefei, care făcea „scurtcircuit" descoperind mereu lipsuri în registre și pahare umplute peste semn, pînă la „ochi".

Mă, flăcău, tu ești tare mînios ! mă interpelă el și scoase din buzunar o adevărată trufanda pentru acele vremuri : un pachețel de „CHEWING GUM" american soldățesc, procurat probabil de la contrabandiștii care aveau pe vremea aceea (ca în orice vremuri grele) rețele întinse și desfășurau o activitate prodigioasă. *Asta-i gumă de mestecat americană. S-o rozi pînă își pierde gustul, apoi s-o scuipi. Bag de seamă să n-o înghiți cumva ! S-o împarți cu Adrian și hoavărul tău Cristian.*

Adrian e la Buia, la Buna, că-i bolnav. Nu vine el încoace...

Ba o să fie musai să se ascundă și el. Dacă nu vin americanii sau românii noștri, e jale. Ori ne face Hitler săpun, ori ne belește Stalin.

Pe atunci, după doi ani de închisoare politică, Baci Croampă își însușise vederi de „stînga" și intrase în Partidul Social-Democrat, cu toate că satul nostru constituise un „fief electoral" țărănist al lui Iuliu Maniu încă din 1926. Iar mai tîrziu, în februarie 1948, Baci Croampă a intrat în Partidul Comunist la unificare. Dar niciodată nu a reușit să înghită niște personalități istorice ca „drăguțul" de împărat austriac Franțioșca, pe care îl ura din copilărie, regele Carol al II-lea, pentru că era total nepriceput și laș, mareșalul Antonescu, pentru că îl ținuse prizonier pe regele Mihai, Hitler, că era nebun și făcea din oameni săpun. În general, cu femeile și în politică, Baci Croampă era pătimaș, extremist : *„Ori îi albă, ori îi neagră"*. Ceea ce îl determina, uneori, să exagereze lucrurile în favoarea „culorii" pentru care optase de la început și nici mort n-ar fi renunțat la ea. Cînd blînd, cînd pătimaș, a fost și el o figură în Cuca. Eu îl simpatizasem vag, dar cu guma de mestecat m-a cucerit.

Aici ne-o băgat ? am exclamat eu cu gura umflată de gumă cînd ne-am oprit în fața unei găuri prin care puteai intra doar tîrîș. *Nu vreau !*

Ne aflam după un drum întortocheat prin culoarele de labirint ale „locuințelor", undeva aproape de un zid de piatră care înfunda trecerea. La lumina lanternei am apreciat că ar fi cam treizeci de metri pînă la capătul acestui culoar cam pustiu și accidentat. Doar trei hrube în care pîlpîiau lumini întîlnisem pe traseul acestei fundături.

Mă, flăcău ! rîse Baci Croampă și arătă spre una din luminițele rămase mult în urma noastră. *Acolo șede Cristi cu ai săi. Amu ce-or vinit și ei, că i-am văzut dară.* Cu un gest smucit, răsuci centura de pe burtă astfel ca teaca faimosului său pistol „Parabellum" să-i lunece de pe șold pe spate și să nu-l încurce la tîrîș. *Vină înlountru, să vezi ceva.* Pe coate și genunchi, cu lanterna electrică în pumn, se tîrî sprinten înaintea mea. *Hai și tu, dară.* Hăulind, vocea lui suna ciudat, dar m-am grăbit să-l urmez.

Noa, ce zici, dară, îi fain or ba ? mă interpelă cînd l-am descoperit în bătaia lanternei mele. *Simți că aveți aci și o țîră de țug ?* Da, se simțea o adiere ușoară, semn că o să avem aer destul. *Și vezi tu ce-i aicea, mă ?*

La lumina fasciculului puternic am inspectat interiorul. Ne aflam într-o încăpere în formă de pentagon regulat, cu pereții tencuiți, lipsită de umezeală, cu aerul împrospătat de curentul ce intra printr-o ferestruică ovală cu grilaj metalic — „ochi de bou" — care nu puteai ști unde și în ce culoar din labirintul muntelui a fost făcută să corespundă. Ceea ce surprindea era existența unei sobițe de tablă al cărei burlan ieșea prin această deschizătură. Iar lîngă sobiță, se odihnea un sac de iută pe jumătate putrezit și umplut cu cărbuni. Alături, alți doi saci goi și putreziți. Lîngă perete, așteptau cele patru saltele ale noastre, dolofane și acoperite cu cîte un „plimon" (cum spunea Mama pilotei, în loc de „dună") și o cergă. A patra saltea îl aștepta pe Tata, cu toată „îngroparea" lui la care asistasem. Ceea ce surprindea plăcut era existența unui... dulap „Biedermeier" ! Mai tîrziu, după ce am studiat deschizătura strîmtă prin care intrasem tîrîș, mi-am dat seama că intrarea fusese zidită înadins astfel din pietre brute legate cu mortar. Altfel cum să fi intrat dulapul și butucul de lemn băițuit ce servea de masă ?

Cele trei taburete ar fi încăput oricînd. Dar „masa" și dulapul vechi de o sută de ani stăteau cuminți de cînd zidise cineva intrarea, ca să poată fi mai ușor camuflată. Iar ultima „zestre" care îți lăsa impresia de civilizație în această lume de piatră era o lampă atîrnată de tavanul încăperii. Ciudat că era de același tip cu lampa din „salonul" morăresei : același tip de bazin pîntecos pentru petrol, același abajur de porțelan încălecat în jurul sticlei, aceeași contragreutate de bronz migălit de un artizan vienez. Era mai mult ca sigur că acesta era un „cvartir" de rezervă pentru aceleași persoane care locuiseră în „salonul" ocupat acum de „tribul" Cloptilindăr.

Aici o stat bunicul lui Bunu-to Sever Bicu, în '48, cînd umblau după el poterele chezaro-crăiești. Două ierni or stat aci el și ortacii lui. Vara mai ieșeau la vînătoare. Dar iarna ciopleau pereții ca să nu moară de urît. Știu asta de la străbunicul meu, care o fost și el cu ei...

După ce coborî lampa cu ajutorul contragreutății, umplu bazinul cu petrol, în timp ce eu îi țineam lumină, puse o feștilă nouă și suflă praful ce se adunase în sticlă și pe abajur. După ce o aprinse și o trase sus, încăperea se umplu de lumină și viață. Îmi și închipuiam ce bine poate să fie aici iarna, la căldura sobiței, să asculți vîjîitul flăcărilor.

Noa, feciorașule, eu îi musai să plec. Despachetează și me'i la cină, că se supără muierea lui Cloptilindăr pe tine ! Servus, Trăienuț.

L-am urmărit cum se strecoară prin gaură ca un tigru sătul și leneș, dar încă agil pentru vîrsta lui. Apoi m-am apucat de treabă. Întîi, m-am descotorosit de hainele groase care se îmbibaseră de sudoarea ce mi se răcise și mi-am îmbrăcat tirolezii din piele de căprioară și o cămașă de finet tocmai bună pentru răcoarea blîndă și uscată din „cvartir". E de mirare cum de existau în labirint și încăperi uscate ca iasca, alături de cele umede ; unele îmbîcsite de aer greu și altele aerisite de curenți veniți de nu știu unde. Cînd mi-am golit buzunarele de mărunțișuri și am aruncat scrisorile pe butucul de sub lampă, printre plicurile răsfirate iar mi-a sărit în ochi cartea poștală mînjită de anilina creionului chimic, udată

cine știe unde. M-am hotărît să o descifrez de îndată ce termin cu despachetatul. O parte din hainele scoase le-am atîrnat de coarnele de cerb prinse lîngă intrare. Am pierdut o groază de timp încercînd să deschid dulapul încuiat. După ce l-am zgîriat cu lama briceagului și toporișca, m-am cățărat pe două taburete unul peste altul și am găsit cheia sus pe dulap. Cheia era plină de praf, dar broasca era unsă și s-a deschis ușor, fără să scîrțîie din balamale. M-a trăznit imediat un iz pișcător de naftalină. În dulap, pe un umeraș, atîrna un cojoc ciobănesc uriaș, de talia lui Bunu Sever, care era îmbibat cu naftalină, de parcă l-ai fi viscolit cu steluțe albe. Într-un colț se odihnea o flintă veche cu țeava lungă și patul de argint înnegrit și unsă cu atîta unsoare cîtă ți-ar fi ajuns, pentru „brand", dacă nu chiar pentru un tun întreg. Pe raftul de deasupra barei pentru haine, cățărat pe taburet, am descoperit niște arme vechi de un secol : două pistoale cu țeava dublă și plăsele de fildeș, o sabie, un pumnal, un săculeț cu plumbi și patru cornuri pline cu praf de pușcă vechi pe care m-am ferit să le controlez, că tot nu aveam ce face cu armele străbunicului meu în acest război modern. Ei, sigur, mie „Balalaika" îmi trebuia sau o carabină cel puțin. Eram hotărît să-mi fac rost urgent de o armă serioasă.

Cu o cîrpă am șters praful din dulap ca să pot muta lucrurile de iarnă din saci. Cratițele de metal și restul de veselă (tot pentru patru persoane se îndîrjise Mama să încarce) le-am lăsat pe butuc. Am înghesuit însă pe raftul de sus, oale, cutii, borcane, sticle, trusa sanitară, măștile antigaz, hălcile de șuncă și slănină împachetate în hîrtie cerată. Armele vechi le-am pus deoparte, cu gîndul să le curăț de unsoare și rugină, ca să-i fac o bucurie lui Adrian cînd o veni. Plumbii și cornurile cu praf de pușcă le-am pitit sus sub un ștergar. Bidoanele cu cîte zece litri de gaz le-am pus în colțul unde zăceau cărbunii și cei doi saci putrezi. Tot pe masă am înșirat lumînările, lămpașul de vînt, bateriile electrice, chibriturile și cutia cu mărunțișuri pentru cusut și cîrpit a Mamei. Am stat mult pe gînduri unde să ascund caseta grea de metal cu cifru în care se afla o parte din „averea lichidă" a familiei. În cele din urmă am pitit-o într-un colț, sub mor-

manul de lemne putrede, învelită într-un sac de iută zdrențuită și flocoasă. Găleata din al doilea sac am golit-o de încălțăminte și șosete, ca s-o pun lîngă ușă, la îndemînă. Cînd am scos din raniță „rudele" de cîrnat și salam afumat, nu m-am putut stăpîni să nu înfulec un sfert de metru dintr-un „oltenesc" primit de la Buna. Ne lipseau doar noptierele, dar puteai să folosești pentru asta și taburetele. A dracului morărească ! După ce că Mama îi făcuse rost de lăzile din placaj aduse de la Buia cu șareta, grăsana se făcuse stăpînă pe toate douăzeci. M-am hotărît că ori mă bate, ori mă ceartă, eu nu mă las pînă ce nu aranjez patru „noptiere" ca lumea.

Înfulecînd cîrnațul subțire și piperat, salivam din gros, dar mă și ațița o sete din ce în ce mai uscată. Pînă să-l termin și să mă duc în „cuhă" la izvor, m-am apucat de cartea poștală pe care o tot amînasem.

Adresa era clară. Apa nu o atinsese. Textul însă era ilizibil din cauza umezelii care mozolise totul. Disparate, am distins doar cîteva cuvinte :

...stînga...
...dracu mă ia....
...noroc de foc...
...de casă...
...clopotele....

Semnătura era indescifrabilă, ca de altfel întreg conținutul scrisorii, din care răsăreau aceste cuvine enigmatice și fără un sens. După ce am coborît lampa cu ajutorul contragreutății, tot n-am reușit să descifrez ceva, dar mi s-a părut că în titlul textului disting niște litere. Am ridicat lampa la loc și mi-am scos lanterna electrică și, cu chiu, cu vai, am reușit să descifrez următoarele litere :

...agă...nă...și...agii....ei...uș-țuș...și...rian:..

Deodată am înțeles ce vrea să zică acel „...uș-țuș" : era o poreclă pe care mi-o dăduse Tata și doar el o folosea de cînd aveam cinci ani și apucasem să termin primul

roman pentru copii : *ȚUȘ-ȚUȘ, ROMANUL UNUI MĂGĂRUȘ*. Din cauză că eram tuns și urechile păreau clăpăuge, Tata îmi zicea în glumă Țuș-țuș. Numai el putea să scrie acest „...uș-țuș", doar el singur se folosise de această poreclă. SOSISE „CARTE" DE LA TATĂL MEU !

Ochii mi s-au împăienjenit de emoție, am scos un răcnet sălbatic de bucurie și totul a început să danseze în ceața din jurul meu. Parcă eram în plin carnaval. Toate obiectele din jur deveniseră măști de „fărșang", care ascundeau dansatori de talii diferite : uriași cît dulapul, pitici cît un taburet, spiriduși cît cănile de tablă. Pînă și lampa mi se păru masca unui om luminos ce atîrna cu capul în jos și părea să surîdă ca Tata. Bucuria mi-era atît de mare, încît acceptam toate măștile drept prieteni și îndărătul lor simțeam un fiecare „Alt-Tată" binevoitor ce mă îndemna la veselie, țupăit și țipurit. Și dansam, și chiuiam ceva cam așa :

U-țu-țu pe lîngă stînă
Ca să iasă brînza bună !

Vine Tata ! Vine Tata !
Ducă-se în fras armata !

Moară Nima-n locu lui !
Joc de mama focului !

Uiu-iu-iu-iuuu !

— și altele ce-mi veneau pe limbă, auzite cine știe cînd sau tîlcuite la întîmplare. Simțeam că zburd ca veverița și zbor afară din labirint, undeva sus, în plin soare, ca un cocor...

Tu ești bolînd ? Ce ți-o venit ? Placă ? Ha, mă, zi-i odaiă !

Smucit de Cristian, care abia mă descoperise după ce tot întrebase de mine, m-am dezmeticit și m-am trîntit pe un așternut cu picioarele în sus, bătînd aerul ca mînjii, și, după o tumbă scurtă, mi-am dres răsuflarea :

Noi tuma ce-am scos șeile și am dus sacii la cvartir. Numai Baci Croampă o știut să-mi spună inge șezi.

Cîntări încăperea cu ochi de expert ! *Aci-i mai fain ca la noi. Dacă știam eu că nu șade nima-n cvartirul ăsta...* Ochii lui se opriră pe teancul de scrisori și, intrigat, ridică în lumină cartea poștală de la Tata. *Tulai, Doamne, că tare-i strofocată ! Gîndești că îi spurcată de mîțe și îngropată direpț în cocină !*

Carte de la Tata ! l-am repezit eu și i-am smuls-o cu oarecare gelozie. *Uite, vezi, aici se poate citi : „Dragă Ană și Dragii Mei Țuș-țuș și Adrian". E adresa noastră pe dos ? E, mă ! Iar „Țuș-țuș" mi-s numa io, c-așa mă striga El cînd mă cota inge mi-s pitit ! Noa, vezi că știa Mama că nu-i mort, ha ?*

Mda, că bine zici, făcu el gînditor și se căzni fără succes să mai descifreze ceva. *Trăiește, dac-o scris din țară și nu tuma de la Sibir. O fi fo' greșală cînd l-or dat de mort. S-o zmintit oarece birăuaș p-acle și gata hiba care v-o băgat în boală. Mînca-i-ar beteșigul de luzi cu ludaia goală ! Amu pricep io de ce n-o vrut mă-ta să-l prohódească ! Tat-to trăia !*

Și Mama care nu știe ni'ica ! am început eu să mă foiesc, plin de neastîmpăr. *Io zic că-i musai să me'em mintenaș la Buia, să vadă cartea. Hai și tu cu mine, poate găsim cîte o pușcă pentru fiește̦care ! Vii or ba ?*

Noa, că tu ai mîncat sămînță de cînepă ! se stropși Cristian și mă privi pieziș. *Cu cine lași tu iosagurile ? Și cine-ți dă voie, ha ?*

Pentru cîteva clipe am rămas interzis. Da, aveam și eu porția mea de munci repartizate în devălmășie și copiilor. Dar de păsări și capre îmi ardea mie ? Ouăle să le adune cine s-o nimeri, că tot nu știi a cui găină l-o lăsat unde-l găsești. Caprele să le mulgă, tot în devălmășie, alți copii, că doar tot o să fiarbă laptele în același cazan. Hrană găsește și găina, și capra din ce li se va căra în „șopru" și „coteț". Cine să-mi observe lipsa dacă sînt singur în „cvartir" ? Doar că eu nu-mi făcusem nici aceste socoteli, nici alt plan. Știam un singur lucru : „MUSAI SĂ AJUNG LA MAMA, CA SĂ-I DAU VESTEA CĂ TATA TRĂIEȘTE, MUSAI !" De rest, cum să-mi pese ?

Și atunci ne-am pomenit că dă peste noi Brăduț Lupu, fratele mai mare al lui Cristi, un zdrahon tocmai bun de însurat de voinic ce era, dar căruia îi mai lipseau doi ani ca să poată intra la premilitari. Dacă ar fi vrut, Baci Toader l-ar fi putut opri afară. Spre ciuda lui Brăduț, îl lăsase la „partea sedentară", ca să mai fie și *„bărbați la nevoie pentru barajele interioare de DRAHTHINDERNISSE* (sîrmă ghimpată) *care să stea la mitralieră și să apere trecerea spre cuhă"*. Și se pare că prevăzuse varianta unei infiltrații în peșteră, pentru că mitraliera și barajele existau. Dar atunci de ce minase podețul suspendat și accesul din afară era blocat de Moșu Basa cu Baba Tuța și Baba Reza cu Moș Oanea lu Copîrșău ? Asta îl rodea pe Brăduț. De aceea se stropși la noi.

După ce Cristian îi expuse toată situația și stărui că eu trebuie să plec, dar că el o să mă ajute să ies prin „rezervă", Brăduț hotărî sec :

Mîine dimineață ! Bătu palma cu mine bărbătește, apoi făcurăm semnul de jurămînt cu scuipatul din palmă tăiat dintr-o plesnitură. *Inge o sărit schipitul, să-mi sară ochii dacă te pîrăsc !* Și Brăduț nu glumea.

Că afară o fi prăpăd, nu-mi păsa. Nici lor : înțelegeau că e musai... Sau poate așa îmi place mie să cred acum ? Nu știu. Astăzi, ca să redau cele trăite astfel încît să fie adevărate pe de-a întregul, e imposibil. Adevărul faptului trăit s-a descompus în cele ce-mi amintesc din el, în cele ce mi s-au povestit și în ceea ce cred sau aș dori să se fi întîmplat. Iar de povestit nu poți niciodată s-o faci exact de tot. Vrei întotdeauna să o faci mai bine decît se poate și obții o poveste în care adevărul e rotund ca o bilă de sticlă ce se rostogolește de colo pînă colo sau, ciudat, obții doar un fel de oglindă (în care te vezi sau ești văzut) fără să poată face nimeni un salt în spatele ei. Pot să jur însă că nimeni nu m-ar fi putut convinge să rămîn singur cu „cartea" de la Tata și să întîrzii clipa cînd i-o dau Mamei...

Mîine dimineață ies, am întărit eu.

Vin cu tine, sări Cristian.

Să grijiți unul de celălalt, rîse Brăduț bărbătește, gros. *Noa, ie !*

Era cel mai nepotrivit moment să evadez din „placenta“ muntelui. Nici chiar în pîntecele unei mame nu eram mai bine adăpostiți și ocrotiți ca în adîncurile muntelui. Orice mamă ar fi putut fi ucisă cu un singur glonte sau cu o rafală, chiar dacă ar fi avut șapte vieți. Dar cine ar fi putut să ucidă străvechiul nostru munte, cu noi cu tot ?

„E MUSAI SĂ PLEC“, asta știam și basta.

ŞAPTE

AFARĂ SOARELE APUNEA PESTE PRIMII NOŞTRI MORŢI. La ora cînd eu hotărîsem să fug din adăpost, în afara morţilor, pe teritoriul comunei se vedeau primele incendii : ardeau cu fum gros cîteva clădiri din Hălăuz şi Şmuţa Veche. Războiul îşi întinsese tentaculele otrăvite şi în acest colţ de lume. Înăuntru, noi, cei ce ne aflam la adăpost, habar nu aveam ce se întîmplă afară. Nici cei de afară nu înţelegeau chiar tot ceea ce trăiau şi vedeau. Mai tîrziu, fiecare şi-a compus un fel de film al evenimentelor după diferite relatări puse cap la cap...

Omul care urmărise totul cu atenţie era unul din cei trei pîndari de pe Trei Popi, un moşneag destul de trăznit din galeria noastră de octogenari cam rebeli şi hirsuţi : moş Abe (Avram) Zvîc Americanu. A deslușit destul de clar panorama evenimentelor zilei cu binoclul şi mai ales prin telescopul cu care era mai obişnuit. Şi, firește, le-a notat în carnetul de rapoarte cum s-a priceput, pe limba lui, cu cîte un comentariu al său, fără să se gîndească la posteritate.

Cei trei pîndari împărţiţi în trei schimburi de cîte 12 ore de pază şi 24 de ore libere, „boactării" satului, aveau postul foarte bine plasat. Pe unul dintre Popi — cel mai înalt şi situat în partea de sud a platoului — se afla postul lor : „PUNCTUL DE OBSERVAŢIE NUMĂRUL UNU". În jurul postului, Baci Toader dirijase amenajarea „fortificaţiilor" unui puternic punct de rezistenţă : „CUIBUL DE FOC NUMĂRUL UNU", de unde putea controla şi celelalte cinci cuiburi de mitralieră ce supravegheau satul şi căile de acces spre el. Ca să ajungi

sus la postul observatorilor, trebuia să urci un fel de scară încropită din scoabe largi înfipte în rocă. Postul era amenajat într-o groapă largă, cu pereții neteziți și cu scurgerea apei dirijată spre o fisură laterală. Groapa era veche, dar acum o acoperiseră cu o plasă de camuflaj belicoasă de producție germană ca să înlocuiască pașnicul paravan de șindrilă mucezită. Parcă de secole, ca un semn de siguranță, totdeauna se aflase acolo un „boactăr". Dar nu ca să anunțe orele suflînd în „dudă", cum se obișnuiește în pustă, ci ca să buciume în anumite situații dramatice : incendii, copii rătăciți, haite de lupi, vizitatori nedoriți, zăgazuri rupte, semne de uragan, braconieri, urși ce riscau o incursiune în hotarele noastre sau diferite incidente.

Șeful pîndarilor era Moș Iancu Traian Ursu și avea pe atunci nouăzeci și șase de ani. În registrul de botezuri al bisericii se afla consemnat faptul că i-a fost naș la botez însuși Domnul Moților. El susținea că postul existase încă înainte de ridicarea iobagilor sub Horia și că ar fi fost inspectat de Crișan în persoană. Se ținea foarte verde și se credea că va trăi cît Matusalem. A murit în vîrstă de o sută doi ani. Păcat de bătrîn : era o cronică vie și nu ținea alte însemnări decît cele din carnetul de pîndar. Multe din povestirile sale s-au păstrat și au ajuns pînă la mine, ca să le dau și eu mai departe ca pe o luminiță de Înviere. Regret însă că moșul nu a povestit nimănui istoria postului de pe munte. Cred că era vechi, foarte vechi, pentru că avea o vatră mare pentru focuri de semnalizare...

De la începutul războiului, importanța postului crescuse și le era interzis „broactărilor" să urce cu băutură, tutun, ziare, cărți sau cu un partener de șeptic. Din primăvară încoace, dotarea postului fusese îmbogățită cu instrumente moderne și precise de observație. Totuși, ele nu „băteau" mai departe de vechiul telescop cu care pîndarii erau obișnuiți să scruteze împrejurimile. De fapt, întregul platou bine fortificat era înzestrat cu tehnică militară modernă.

Telescopul, mîndria pîndarilor, era o lunetă veche destinată astronomilor amatori de la începutul secolului

nostru, un produs de serie, marca „ANDROMEDA — MCMVIII". Cred că a fost fabricat pe vremea cînd îmbugurea isteria „sfîrșitului cosmic al Pămîntului", pentru supravegherea cometei Halley. O lunetă asemănătoare, dar de altă marcă, exista în Cișmigiu cu puțini ani în urmă, ca să privești „omuleții de pe lună". Instrumentul folosit de pîndari se rătăcise pe la noi la sfîrșitul primului război mondial, printre alte capturi de război ale cătanelor imperiale ce fugeau spre casă în ziua cînd imperiile nu mai aveau împărați și exploda Unirea cea Mare. Tot un trăznit din clanul Zvîc o achiziționase la tîrgul ad-hoc ce se închega în gara Teiuș sau în alte noduri de cale ferată cînd zăbovea cîte un tren cu soldați pentru schimbarea locomotivei. Dacă ar fi fost un om cu „glavă", poate tîrguia alte obiecte mai utile, asemeni celor căutate de consăteni : arme, atelaje, stofe, încălțăminte, articole de fierărie sau diferite mărunțișuri industriale nemțești, rare și scumpe la noi. Cîte nu se puteau cumpăra atunci ! Ce mai troc înflorise prin gări ! O mitralieră „Hotchkiss" cu trei lăzi de muniție (pe care noi am folosit-o abia în septembrie '44) a costat doar una halcă de slănină ! Clopotul cel mic al bisericii, pe care l-a procurat primarul de atunci și l-a „asdrucat" cu mare pompă în clopotniță, a costat doar un sac de făină. Pentru mașina de cusut „Neumann" a preotesei, prețul se ridicase doar la un clapon. Pe cînd telescopul costase două șunci de mistreț, o damigeană de țuică și o traistă de mălai ! Scump, prea scump. Da, dar cît era de vechi, vedeai cu el pe vreme senină pînă la Budapesta silueta celebrului Gellert-hegy. Din cauza asta, oricare Zvîc era mîndru și umfla prețul de atunci, din lăudăroșenie, pînă la o traistă de aur și un vagon de porumb ! Mulțumită lui, „boactării" puteau vedea dacă pipa părintelui Mișculiță din Buia fumegă sau nu, cînd iese din „LA BOTUL CALULUI" : dacă nu fumega, era semn că se afumase la aperitiv și n-o să mai intre în cafenea...

Cu ajutorul telescopului, moș Abe Zvîc Americanu a reușit în ziua aceea să noteze în „cronica evenimentelor" multe amănunte inedite în „raportul de boactăr". Din întîmplare, mi-a căzut odată în mînă acel carnet de

notițe, „JURNALUL PUNCTULUI DE OBSERVAȚIE NUMĂRUL UNU", în care se mai aflau și unele schițe ale pozițiilor desenate cam din topor. Interesantă mi s-a părut în special „cronica zilei". În ciuda degetelor sale umflate de artrita pe care o contractase în anii cînd lucrase ca spălător de mațe la abatoarele din Chicago, scrisul apăsat și lătăreț al octogenarului era descifrabil. Fusese și apucat de o criză de conștiinciozitate „profesională", atît de multe pagini umpluse...

RAPORTU DE BOACTĂR
Azi 13 Septemvrie MCMXLIV de Sfintu Mucenic Cornelie Sutașu.

Oarele 8 antemeridiane fix adecă 6 Grinici Taim.
Preluat Postu de la porcu de Pișpirică Simeon Bâta carele nu o vroit să curețe colțul de budă pîn ce nu mi-o jăbrălit on poc de Duhan și o ștătulă cu Buciele ca să nu fac io Foc aci și să pipe el duhanul meu că mare zgîrciob îi niomorogu și Notific asta să se știe.

Inventaru îi tăt complect după cum scrie mai jos aci:
1 ștuc Telescop ANDROMEDA MCMVII PROPR. MARKUS I. ZWACK
1 ștuc Benoclu ARGUS MADE ÎN U.S.A.
1 ștuc Telemetăr ZEISS MADE ÎN GERMANY
1 ștuc pistol rachete
5 șcătule rachete
1 ștuc Bucium
1 baterie Mitralioză MAXIM
3 benzi Cartușe Trasoare
5 benzi Cartușe Război
1 Bundă blană de Urs
1 Chepeneag de ploaie și Camuflaj
1 Traistă sanitară de Cruce Roșie
1 Lanternă electrică Specială
1 carnet JURNALU PUNCTULUI DE OBSERVAȚIE NUMĂRU UNU
1 ștuc plaivaz KOH-I-NOOR

Drept pentru care mă iscălesc Io Subsemnatarul Avram (Abraham) Abe Zwâk zis Americanu

Oarele 8.50
În Pustă or început să bată Tunurile și îi o țâră Smog.

10,23
Semnale de Rachete la Postu avansat de pe Dealu Pisica :
3 roşii = 3 Tancuri nemţeşti + 5 verzi = 1 Regiment de Honvezi Unguri.
Da nu se vede nici o mişcare în Sud. Or fi dincle de Dealuri pe Şosea în mărşăluială către Hotarele Comunei. Apăi e musai să dau bucium pentru Satu nost.

10,58
Din Hălăuz pleacă 3 Călăreţi către Buia. Âl gras îi Primarele lor Fehér. Âl mic îi Potcovarul Tibi a lu cuţitaşu de Fekete cu care am fost Io pe „ROSEMARY CUNNARD LINE H.M.S." cînd am venit îndărăpt în Ţara Mamă Acasă.

11,07
Din Satu Nost pleacă Primarele Văsălie Dardă cu Şareta şi un Cal Alb.
Din Şmuţa Veche văd că o plecat către Buia cu biţoagla şi Primarele lor Sepi Baumgartner cu 3 Ciclişti după el.
In Buia se bate Clopotul în dungă şi Poporul fuge către Primărie sau fieştecare către Acasă la el.

11,12
Moaşa noastră Diplomată Ana Moţ a lu Romi Bicu Învăţătoriul Mort pe Front a plecat spre Buia călare pe un Cal sur cu Traista de Cruce Roşie.
Bat clopotele în Hălăuz dar nu de Alarmă ci de NUNTĂ şi Io cred că acle e cineva Dizzy şi bolînd la Cap. Ce Nuntă ?

11,47
La Sud-Est de Hălăuz, dincle de Podul de peste Gâza, cam în buza Pădurii, cred că îi Năcaz Mare. Acle îi musai să fie Plotonul de Cătane Române care păzesc Şoseaua ca să nu ajungă Duşmanul la Pod. Văd şi aud explozii de Tun. Poate că trag Panzerele Tiger în ai Noştri. Parcă am văzt ţişturind rafale de Mitralioze cum cosesc Frunze de Copaci. Poci jura că nu cad frunzele singure aşa în smocuri şi sărind în sus ca chişchirigul. Dacă e adevărat că vine chiar un Regiment de Honvezi cu 3 Panzere Tiger încoa îi de rău şi Io cred că Românaşii Noştri o să muşte Ţărîna.
Amu e musai să dau Bucium că o început Bătaia cu Duşmanii Neamului Nost. Apu să ne ajute Domnu Dumnezău.

12,03
Jos în Satu Nost se bate Duba pentru PREALARMĂ. În Șmuța Veche bate Clopotul de Alarmă și pe uliți nu mai vezi de mult pe nima.
În Buia parcă o dat horicanul că tăți buiesc pe uliți ca mușcați de Streche.
La Hălăuz nu pricep ce se întîmplă că încep să scoată mese de ospăț în Piață și or pus Drapele cu Țvastică și Nemeșe cu Crucea lui Sântu Iștvan cu Săgeți.

12,39
Podul de pe Gâza o sărit în Aer.
Se văd Jeturi de Foc de la Aruncătoare de Flacără și cred că maghiarii au pîrlit ce le 3 Cuiburi de Mitraliat.
Săracii Băieți. Nu acle poți bate o Armată. Poate scapă careva dacă dă Domnu.

13,00
Nici o mișcare la Podu Distrus.

13,30
Nima nu mai mișcă nicării.

13,38
Din Primăria Buia ies călare în fuga mare Primarii și Delegații. Numa Primarele Văsălie Dardă vine liniștit de parcă îl doare în Cot. Noa vină Văsălie mai iute dară !

14,00
Jos în Satu Nost bat Clopotele pentru CASA MELCULUI. Comandantul Nost Toader Cocoș pe un Harmăsar alb și în ținută de Paradă inspectează Casele.

14,07
În Halta CFR Șmuța Nouă sosește la vale fără Locomotivă o Gondola-Car de Mărfar. Șeful de Canton și cu Frânarul pun mîna să ajute la cei 5 Anteleriști să descarce 4 Cai și 1 Tun Anti-Tanc. Îs Românași de ai Noștri. Da numa 1 Tun ? Bine că aveam aci pe Munte 5 ștucuri de Tunuri ca să scărpinăm Dușmanul.

14,38
Jos în Sat or gătat cu Sfânta Slujbă și Familiile se încolonează în marș către Pititoare.
Trei Panzer Tiger nemțești or intrat în Hălăuz încărcate cu Flori și Drapele mai fain ca la ARMY DAY. Or oprit în Piață și Nemții or scoborît ca să

se așeze la mesele lungi. Îi văd tare bine cu Telescopul cum rîd, mănîncă și beu, ca la un Picnic de Chermeză. Bate Doamne Mintea Omului lud. Să le facă ei Natiștilor o masă ca de Kirvai sau Fărșang, asta îi o sămăleală urîtă.

15,07
Cei 5 Anteleriști Români or ajuns în Sat și discută cu Comandantul Toader Cocoș.
Ultima Familie o ieșit din Sat și ăsta îi Nepotu Meu Traian Washington Zvâc dimpreună cu Nora Mea Elisabeta Lizzy Pistruiata care îi iară Grea.
La Buia și Șmuța Veche nima nu mișcă.
La Hălăuz beu Natiștii tapăn ca la THANKSGIVING DAY dară îmi place că Muierile nu se văd nicării. Măcar atîta Minte au luzii de Hălăuzeni.

15,51
Primarele Văsălie Dardă o ridicat Drapelu Român la Primărie și la Biserica Noastră Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. Amu văz că se duce cu Șareta la Casa Lui în loc să suie la Pititoare.
La Hălăuz Natiștii îs beți Krupp.
La Buia îi pustiu pe Uliți. Numa cele două Moașe or trecut fuga după un Prunc către Croitoria lu Hans Gartner.

16,19
Anteleriștii Români trec fuga cu Tunul Anti-Tanc prin Buia.
La Șmuța Veche Primarele Sepi Baumgartner și cu niște Muieri întind o Masă de Ospăț în fața Bisericii Luterane și or pus Drapelu cu Țvastică.
Comandantul Satului Nost Toader Cocoș o gătat cu Inspecția Caselor și mere cu 5 Premilitari Acasă la Primar.

16,43
Jos în Piață or pus o Masă cu Pită și cu Sare iar Primarele șede cu Pipa și se uțuță în Balanzoar. Premilitarii scot din Crîșmă 3 Butoiașe cu Răchie și Io nu cred că o să se bucure Croampă și Zefa de Bisnizul ăsta la care Dușmanul o să rîdă și cu Dosul.

17,03
Comandantul Toader Cocoș îmi face semn să dau Bucium pentru „INTRAREA ÎN POZIȚIE", baș că nu e încă oara.

17,29
Cuibul de Mitraliat No. 3 Ciuha dă semnalul : „LA POST". În Hălăuz cred că e Bai Mare că văd cum fug toți din Piață către Grădini or se scoboară în Podrumuri.

17,38
Cuibul No. 4 Ursul Negru Prima dă semnalu „SOSIT ÎN POST". Cele 3 Panzere Tiger aleargă prin Hălăuz ca Gâsca Beută şi făcută Krupp.
Nicării nu mişcă nima.

17,41
Cuibul No. 2 Tilinca dă semnalu : „GATA ÎN POST". Naţiştii gonesc Panzerele ca Hulii şi trag cu Tunul în case. Turla Bisericii CATOLICE îi hudurită o ţîră iar 3 case or luat Foc. Amu văz că Duşmanu o început să calce Gardurile şi să îmbutuşe Casele ca Berbecu cînd îi bagi sub Coadă o Piparcă Usturoaie. Iaca or zmintit o ţîră 4 Case de Piatră şi or făcut Prav 2 Case de Chirpici.
Primarele Nost se uţută în Hinta lui şi citeşte ceva cu Pipa în Gură de parcă ar fi Wainaht şi vine Moş Crăciun să aducă Daruri multe la Fetiţe şi Băieţi.
Dau Bucium pentru : „DUŞMANUL ATACĂ HĂLĂUZUL".

18,02
Cuibul De Mitralioză No. 6 Ursul Negru Secundo e „ÎN POST". Am dat şi semnalu cu Rachete şi cred că ăi din Şmuţa Veche or înţeles că e Bai cu Naţiştii că strîng Picnicul.

18,11
Cuibul No. 5 Buha dă semnalu „SOSIT ÎN POST LA DATORIE". Un Panzer Tiger vine spre Buia celălalt pleacă spre Şmuţa Veche. Cel ce o rămas în Hălăuz rupe Garduri şi farmă cum şi ce apucă la Case şi Io cred că ăsta nu Pălincă o beut ci Cantaridă cu Vitriol.
Dau Bucium : „DUŞMANUL ATACĂ ŞMUŢA VECHE" şi o Rachetă Roş.

18,23
Ura ! Trăiască Armata Română ! Anteleriştii Noştri Bravi or lovit Panzerul care vinea către Buia ! Arde ca un Foc de Paie şi nima nu mai poate ieşi că or primit cu tătul 4 ştucuri de Proiectil în plin. Aşa le trăbă.
Panzerul din Hălăuz o cam obosit de atita hăndrăleală şi or ieşit Naţiştii să fumeze şi să se pişe. Panzerul cela care intră în Şmuţa Veche trage cu Tunu în Turla Bisericii Luterane şi nu îi pasă că trage în Drapelu cu Ţvastică.
Primarele Nost o să ajungă Martir din Prostie.

18,42
Apu Friptura îi bine încinsă.
Un Naţist o căzut, ca o Cîrpă împuşcat pe bună

samă de un Snaipăr cu Lunetă sau un Vînător de Iepuri din Hălăuz.
Numa că ăilalți după ce or sărit și or pornit către Podu Distrus îndărăpt or dat și ei de Dracu : un Faustpatron o țîlovit direpț în Șenile ca să se învîrtă ca un Cîne cînd îi tai Coada și vrea să lingă Ciotu rămas. Da nici Românașu Nost să aștepte nu o vrut și o mai tras a doua oară cu Faustpatronu direpț în Amoniție. O explodat Foarte Tare și amu arde Fain în Numele Sfântului Duh Amin.
Panzerul Tiger ce o mai rămas vine către Buia ca din Pușcă.
Bine că nu vin și Honvezii cu Aruncătoru de Flacără și stau ascunși ca Porcu în Cucuruz.
Doamne Isuse Cristoase că iute mai vine Tigeru către Buia ! Apără Tu Sfânta Fecioară Mărie pe Anteleriștii Români întru Apărarea Neamului Tău năcăjit de tăți Barbarii.
18,47
Volontirii Luptători or sosit aci sus în Cuibu No. 1 Trei Popi la Fortificații și intră ÎN POST.
Predau PUNCTU și Jurnalu Comandantului Detașamentului de Volontiri AVRAM IANCU din Cuca.
AM PREDAT INVENTARU TĂT COMPLECT :
Io Subsemnatu
Avram (Abraham) Abe Zwâk zis Americanu.
AM PRIMIT TOTUL ÎN ORDINE :
Toader Cocoș

Firește că astăzi, la patruzeci de ani de la evenimentele de atunci, mă încearcă un sentiment de duioșie în fața paginilor mîzgălite apăsat și lătăreț de Moș Abe. Îmi aduc aminte ca prin ceață de el și fața nu i-o pot reconstitui, ci numai silueta cocîrjată cu brațe atîrnînd lungi ca la gorile și cu pălăria uriașă „Stetson" trasă pe ochi, cum o poartă polițiștii din Oklahoma. Îmi este dragă această fantomă de maimuță cu pălărie și adeseori mi-e dor de acest octogenar hirsut ca și de alte „fantome" din Cuca, al căror abur mă încălzește uneori în frigul orașului agitat ce colcăie de oameni într-o lume asfalt și beton dur...

Moș Abe Zvîc (sau, mă rog, Zwâk) văzuse doar suprafața evenimentelor și nu avea cum să poată oferi o relatare a lor mai coerentă, pe limba lui și în stilul său. Dar văzuse destul. Puse cap la cap, faptele arată ceva mai complicate și mai sîngeroase decît prin telescopul acela puternic.

După cum notează destul de sec istoria, între 11 și 18 septembrie al acelui an a avut loc ofensiva trupelor fasciste în Banat și Crișana (Armata a 3-a ungară și Armata a 2-a de tancuri germană). Mai există și relatări despre eroismul elevilor școlii militare din Radna, care au reușit să împiedice accesul inamicului în amontele Văii Mureșului, în dreptul comunei Păuliș. Acolo, în acel punct-cheie, s-a dat în adevăr una din cele mai sîngeroase bătălii pe teritoriul din vestul Apusenilor. Firește, nu singura, dar poate cea mai spectaculoasă și mai ușor de memorat. Celelalte ciocniri au fost mai ușor de trecut cu vederea. Printre ele și cea de pe teritoriul copilăriei mele.

Prima corectură care trebuie s-o fac „raportului" notat cu patimă de moș Abe este că nu a fost vorba de un regiment de honvezi, ci de o companie cam necăjită de bicicliști, concentrată în ziua de 25 august și alcătuită din rezerviști de cincizeci de ani și puștani de șaptesprezece care au fost trimiși la război după numai CINCI ZILE DE INSTRUCȚIE, fără ca efectivul companiei să fie complet!

Căpitanul Varga István, care primise comanda companiei, era un veteran din primul război mondial, fost husar în armata chezaro-crăiască. Împlinise de cîteva zile rotunda și frumoasa vîrstă de cincizeci de ani, dar își blestema zilele. Se săturase pînă peste gît de acest al doilea război. În primul își mîncase patru ani de viață și îl mușcaseră două gloanțe italiene și o schijă franceză, iar pe umărul stîng mai păstra urma unei săbii căzăcești. După primul război își mai pierduse și casa de piatră cu cele patru hectare de vie moștenite la Ghioroc. De fapt, ar fi putut să nu le piardă dacă rămînea în noua Românie Unită, dar el nu se îndurase să renunțe la vilișoara lui din Óbuda, ca și la gradul de căpitan obținut cu sabia. Trecut în rezervă, cu puțin capital ce îi mai supraviețuise în bijuteriile de familie, deschisese în cartierul său un fel de *csapszék* în clădirea unei foste *csàrda*. Sperase că „bomba" va avea mulți consumatori, fiindcă fostul han ruinat figura în mai multe tratate de istorie. Și pentru „fason" mai deschisese și un salon de

cafenea intim ca să-şi asigure o clientelă mixtă şi un oarecare „ştaif" intelectual. În ciuda concurenţei exercitate de „LILIOMFI", tractirul deschis vizavi, avea clienţi destui printre cărăuşii care dominau cartierul. Doar seara îi pierdea pe cei mai „în bani", care se mutau vizavi, după ce îşi făcuseră plinul cu „fulmicoton" la el. Totul a mers binişor pînă în 1938, cînd s-a trezit iarăşi mobilizat. Acum, după alţi şase ani de militărie, cu o schijă sovietică mică, dar rămasă în coapsă, era sătul de militărie şi război ca gîsca de dude acre.

Compania pe care o primise era mai rea decît o pedeapsă. Era destul de cătrănit şi pentru faptul că de şase ani îl ţineau în vechiul său grad pentru că avea o „hibă" la dosar : se născuse la Ghioroc şi iată că judeţul Arad nu fusese încă reîncorporat în vechiul imperiu al Sfîntului Ştefan, patronul său. De cîte ori ieşise la raport, i se sugerase că va fi avansat abia după victoria finală. În schimb, primea decoraţii la fiecare ocazie. Şi războiul nu se mai termina, şi firma îi dăduse faliment, şi familia îi pierise într-un bombardament, şi era singur pe lume acum, în pragul bătrîneţii, şi schija îl supăra, şi îl mai supăra şi gastrita, şi ficatul, şi îşi pierduse cheful de femeie, şi... viaţa era *„piszkos élet"*. Totul era foarte murdar şi trist, *„szomorú és piszkos"*.

La început nu înţelesese ce rost avea să-l trimită numai cu o companie de honvezi pe biciclete, susţinut de trei tancuri nemţeşti, la o distanţă de o sută de kilometri de direcţia loviturii principale pe care divizia sa o îndreptase către Radna. Ar fi avut ocazia, acolo, să dea o raită pe la casa natală, să-şi revadă via, cu speranţa să o recapete cîndva. Crezuse că are de făcut o „recunoaştere prin luptă" şi, de grija amărîţilor de civili din compania sa, îi şi prohodea. Mai apoi, trecînd prin sate unde nu întîmpina nici o rezistenţă, bănui că statul-major era informat de absenţa trupelor române în această zonă. Cum avea drept obiectiv comuna Buia, se gîndi că va trebui ulterior să ocupe şi vîrful Trei Popi. Cu cît se apropia de silueta „tridentului", se convingea că acolo urmează să fie instalat un punct de comandă. De un singur lucru se temea căpitanul Varga István : de partizani. Pentru că ştia că ei nu se încurcă să ia prizonieri şi te

atacă pe neașteptate cu ce au la îndemînă : arme de ocazie, mine improvizate, case-capcană, otravă sau cu ce apucă și cînd le convine.

Tanchiștii nemți se temeau și mai tare de partizani pentru că se izbiseră de surprizele lor în Iugoslavia. Faptul că „blegii de români" dăduseră o lovitură atît de neașteptată și bine pregătită la 23 August, de se răsturnase tabla de șah a valorilor militare ale *Reich*-ului în acest nod blestemat al capătului Europei, îi speriase. Bănuiau că perfizii ăștia de valahi, la fel ca turbații de sîrbi, au și ei partizanii lor. Prea bine își camuflaseră intențiile îndărătul supușeniei lor, prea fulgerătoare fusese lovitura lor ce nimerise în plin. Nu poți ști de unde vor țîșni și partizanii lor. De aceea îi impuseseră căpitanului Varga niște metode de protecție împotriva partizanilor care încetineau marșul spre Buia, dar era măcar *„LANGSAM, ABER SIECHER"*.

Cu bicicliștii lui, căpitanul ar fi acoperit distanța într-o singură zi. Pentru că nicăieri nu întîmpinaseră nici o rezistență : găseau satele goale, îl pescuiau pe primar și îi pretindeau mîncare (pe care, firește, întîi trebuiau să o mănînce gazdele și copiii, ca să nu fie otrăvită) și aflau că nu există în satul următor nici armată, nici partizani. Dar nemții, care suflau și în iaurt, refuzaseră ideea unui *„BLITZ DRANG MARSCHROUTE NACH... BUIA"*. Pe șosea, înaintea coloanei, înhămaseră zece boi la un camion fără motor încărcat pînă la refuz cu piatră brută. Iar sus pe pietre cocoțaseră niște ostateci legați fedeleș, trei femei și șase copii, prinși încă din primul sat în care intraseră. Schimbau boii în fiecare sat, sub ochii mijiți, cu sprîncenele încrețite, ale localnicilor abulici, dar tot nu reușiseră să parcurgă cei o sută de kilometri decît în două zile. Astfel că abia în dimineața celei de a treia zile sosiră în apropierea podului de peste Gîza, la intrarea în teritoriul satului Hălăuz din comuna Buia. Aici îi aștepta... „pocinogul".

În comuna Buia exista o cazarmă veche de cavalerie cu un manej pentru dresarea cailor și instrucția ulanilor, înființat pe vremea Mariei-Tereza, împărăteasa iubitoare de armăsari. În grajdurile spațioase afectate cazarmei erau adunați de obicei caii rechiziționați în vreme de

război. În timpuri normale, cazarma era pustie ca un sat fără câini. Nevoia de cai pentru artilerie și cavalerie determinase Marele Stat-Major să reactiveze fosta cazarmă de ulani imperiali. O companie de cavalerie se ocupa aici de cumpărarea și dresarea cailor pentru front, sub comanda unui locotenent de cavalerie chior. Ultimul eșalon de cai pentru armată părăsise Buia la 20 august. În cazarmă rămăsese doar un pluton pentru pază, cu efectivul incomplet (15 oameni), soldați de strînsură, răcani buni doar pentru partea „sedentară".

Comandantul plutonului, care se intitula și *„al cazarmei și garnizoanei Buia"*, era un gorjan *„cu douăzeci și patru de măsele plus rezerva din buzunar"*, un oltean din același aluat cu gasconul D'Artagnan, gata oricînd să mănînce jăratec : plutonierul Ion Popescu. După ce scăpase de la Stalingrad culcat pe acoperișul unui tren sanitar, zăcuse o bună bucată de vreme prin spitale, șubrezit de frig și degerături, apoi îl trimiseseră la Buia, *„unde a învățat mutu iapa"* mai mult de milă. Din cauza gerului care îl mușcase zdravăn, își pierduse vîrful nasului și făcuse o față destul de hidoasă. Frumușelul flăcău, care plecase în armată plîns de mai multe fete, mai avea lipsă și o ureche, pe care i-o retezase un *Feldwebel* neamț într-una din desele ciocniri care se iscau între „aliați" pentru locuri de cazare sau în camioane. E drept că nici Ionel nu se lăsase dator și i-o plătise grăsunului lăsîndu-l fără dinți și fără servieta cu „trofee" drept *„ciubuc pentru ureche"*. Apoi, cu acest capital se lansase în afaceri la Buia. În anul pe care și-l petrecuse pe aici se îmbogățise. Ba mai mult, doctorul Siegfried Adelman, care avea serioase cunoștințe de chirurgie estetică, îi reparase nasul si îi grefase o ureche donată de un țigan nomad fugit din Ungaria, rănit de grănicerii lor și mort în bufetul „LA BOTUL CALULUI", cu țoiul în mînă. Totuși, cu toată prietenia și recunoștința ce le purta doctorului, olteanul nostru nu se lecuise de rîca pe care o purta nemților. De bucurie, în ziua de 24 august, închiriase luxosul restaurant „MISTREȚUL", angajase orchestră și „rechiziționase" de la madame Luiza Kodeș (contra plată în aur) toate fetele din „SALONUL DE ȘTIINȚE OCULTE" pentru „plutonul de muhaiele" ca

să facă *„muncă obligatorie de instrucție a răcanilor în lucruri sfinte și civilizate"*. Apoi, după ce îi lăsă pe băieți să se dezmahmurească o zi, începu să-i mustruluiască zdravăn pentru războiul cu fasciștii.

Plutonul era prost dotat cu armament. Nici compania nu avusese alte arme decît puștile „Manlicher" vechi (4 bucăți) destinate celor patru santinele ale cazărmei. Compania plecase la regiment cu mîna goală, să-și ridice armamentul, și plutonul păstrase puștile. Cînd „Don Ionel" făcuse raport că „garnizoana nu are armament", îi expediaseră din greșeală două lăzi cu... arme și muniție antitanc nemțești zise „Faustpatron". Dar Don Ionel avea noroc de cînd își reparase figura : și la femei, și în afaceri, și la pescuit. În timp ce inspecta cazarma, mult mai amănunțit decît de obicei, în vederea „rezistenței antifasciste", în căutarea unor hrube, guri de canal sau cine știe ce tuneluri secrete vechi pentru evadare în caz de forță majoră, îi surîse iarăși norocul. Într-o aripă ruinată a cazarmării, prin care doar niște șobolani se mai plimbau, descoperi în pivnița plină de efecte putrede și paturi metalice stricate o ușă de fier cu trei lacăte. Înăuntru, un mic arsenal abandonat de ulani în 1918, cînd se grăbiseră să plece nimeni nu mai știe unde, probabil la casele lor. Sub stratul gros de unsoare, bine gresate și ambalate în lăzi metalice, se conservaseră perfect o sumedenie de săbii, pistoale, muniții și cîteva mitraliere „Maxim". Sute de benzi de mitralieră așteptau să fie folosite și, după primele încercări, se dovediră perfect conservate și utilizabile după aproape trei decenii.

În graba mare, după trei zile de tragere cu răcanii, Don Ionel își făcu propriul său plan de apărare a garnizoanei sale. Deoarece accesul spre Buia se făcea pe șoseaua ce intra printre dealurile Baba și Pisica și traversa apoi podul de peste Gîza și satele Hălăuz și Șmuța Veche, hotărî că aici va da bătălia cînd va fi cazul. Îi știa pe nemți că sînt foarte comozi și preferă șoseaua pentru camioanele infanteriei, după ce trimit tancurile înainte. Instală cîte un cuib de mitralieră pe Baba și Pisica astfel ca să aibă șoseaua sub control. Deoarece

mai exista o vale îngustă între Pisica și dealul Guda, împînzit de viile și livezile șmuțenilor, a treia mitralieră o plasă aici. Pentru fiecare cuib plasase trei băieți. Pe ceilalți șase îi împărți astfel : doi rămîneau înarmați cu „Faustpatroane", să aștepte tancurile la pod și să-l arunce în aer la momentul potrivit. Cu ceilalți patru, în avangardă, se va ascunde în pădurea de pe marginea șoselei, înarmați cu ce aveau ; puști, pistoale și mai ales „Faustpatroanele", ca să tragă în camioane.

Toate socotelile ieșiră însă pe dos în dimineața de 13 septembrie : și ale dușmanului, și ale olteanului. Pentru că în dimineața aceea „inamicul se culcase pe laurii victoriei". Întîi că și nemții, și compania căpitanului Varga se aflau după o noapte de chef turbată și abia la ora unsprezece se urniră din satul unde zăcuseră. Satul era la vreo cinci kilometri de pod și avea o podgorie bogată, proprietatea unui mare pehlivan care își camuflase avutul îndărătul unei firme de societate anonimă pe acțiuni, astfel încît toate îi aparțineau, inclusiv casele sătenilor. Ca să-și asigure bunăvoința ocupanților, îi întîmpinase cu un ospăț ca în povești și îi asigurase că și în satele comunei Buia sînt așteptați ca Mesia. Dimineața, însă, degeaba le telefonase pentru a doua oară vecinilor săi de la miazănoapte de „firmă", că nu-l crezuseră. Abia cînd căpitanul Varga, care știa românește destul de bine din copilărie, vorbise cu primăria din Buia, se lămuri situația : la ora 12 „eliberatorii" doresc să fie așteptați cu masa de prînz.

De astă dată, însă, coloana renunță la metodele de asigurare împotriva partizanilor și ostatecii fură eliberați să plece cu boi cu tot, iar camionul fu abandonat. Și pentru că nemții se moșmondeau pe lîngă tancuri, compania ungară încălecă pe biciclete și începu să ruleze spre Buia, ca să ajungă mai repede la masă. Tancurile îi ajunseră din urmă tocmai cînd plutonul deschise focul asupra companiei, la orele 11,47, cum bine notase Moș Abe în carnetul său. Rachetele care semnalizaseră greșit la ora 10.23 un întreg regiment de honvezi le trăsese un pîndar de pe Pisica, speriat de informațiile unei femei ce fugise noaptea de un neamț beat și abia dimineață cutezase să dea ochii cu el.

Cu tot antrenamentul lor, servanții mitralierelor au tras prost și au deschis focul prea devreme, din cauza tracului. Rafalele lor țîșniseră la apariția primilor bicicliști la cotitură. Și de parcă le-ar fi încremenit degetul pe trăgaci, nu se opriră decît la golirea benzii, cînd sfîrîia metalul mitralierelor.

Cît ai clipi din ochi, compania căpitanului Varga, care și ea se afla la primul contact cu inamicul, se risipi. Cei tineri și nepricepuți făcură stînga împrejur și goniră pe șosea îndărăt ca la o cursă contra cronometru, cît pe-aici să-l răstoarne pe căpitan, care moțăia în ataș, cu motocicletă cu tot. Abia în fața tancurilor se opriră „leventii".

Ceva mai pricepuți în ale războiului, veteranii se risipiră mai cu socoteală : cîțiva în șanț, cei mai mulți goniră spre liziera primei păduri. Din cauza acestei risipiri, căpitanului Varga îi trebui o oră întreagă pînă să poată trimite singurul său aruncător de flăcări spre cuibul de mitralieră de pe Guda — cu planul de a se infiltra ulterior în cele două sate, luînd cu asalt dealurile Guda și Pisica. Dar abia la căderea serii izbuti să-și adune întreg efectivul și înnoptară în adăposturi improvizate.

Nici cei patru flăcăi care se aflau cu plutonierul la liziera pădurii, înarmați numai cu revolvere și „Faustpatron"-uri nu se dovediră mai viteji decît „colegii" unguri de același leat, care o zbughiseră pe șosea. Aceștia, cînd văzură grămada de soldați bătrîni cum gonesc spre pădure cu automatele în mîini sau bălăbănindu-se pe piept, înghețară. Ei așteptau tancuri. Ei aveau revolvere, nu automate. Și cît ai clipi din ochi o luară la fugă în pădure și nu se opriră decît hăt-departe și apoi o cotiră pe versantul vestic al dealurilor Baba și Rîsul Albastru, urcînd spre Oarba, unde înnoptară într-o rîpă. Rătăciți și flămînzi, peste trei zile abia fură culeși de o patrulă condusă de Baci Toader Cocoș, mustruluiți bine și apoi încorporați în efectivul luptătorilor de pe vîrful muntelui, care mai sporise între timp...

Plutonierul Ion Popescu încercase să-i oprească pe cei patru flăcăi speriați cu sudalme și amenințări zadarnice. Furios, culese cîte un „faustpatron" în fiecare mînă

și o luă la fugă după ei fără să-i poată ajunge. Mai tîrziu, după ce podul sărise în aer și tanchiștii nemți chefuiau în Hălăuz, îi găsi pe cei doi băieți ciuruiți înainte să fi apucat să tragă un singur proiectil în tancurile ce treceră prin vad. Furios, trecu Gîza aproape secată și se cuibări într-o groapă la marginea șoselei. El este acel „Românașu Nost" de la ora 18,42 din carnetul lui Moș Abe, care o „țîlovit direpț în șenilele" unui tanc, iar de la a doua „țîlovitură" a nimerit „direpț în Amoniție"...

Tanchiștii nemți, cu toată mahmureala lor, după ce îi înjurară pe copilandrii maghiari ce goneau pe lîngă ei, porniră la atac. Le-a fost extrem de ușor, după ce se desfășurară părăsind șoseaua, să repereze cele trei cuiburi de mitralieră care trăgeau orbește și disperat în carcasa de metal a tancurilor. De la primul proiectil ce nimerise în plin, fiecare cuib fu distrus. Dar pentru siguranță, nemții îi mai traseră fiecăruia cîte două și apoi se lămuriră că nu e vorba de partizani, ci de un fel de avanpost al românilor, după socoteala lor.

Impresia le fu confirmată de podul care sărise în aer și de cei doi soldați români care îl păzeau și pe care îi mitraliară din mers. Abia cînd intrară în Hălăuz și se treziră ca la „chermeză", se lămuriră cum stau lucrurile : plutonul român era zdrobit, armata română sau rusă încă nu sosise și nici nu avea cum peste bariera munților, iar partizani nu existau. Trimiseră un hălăuzean să-l anunțe pe căpitan că poate să intre liniștit în Buia, ca la paradă, pentru că nu există partizani și nici alte forțe de rezistență. Doar că puștiul care avea grija ibovnicei sale, văduva lui Lakatos Antal, trecu pe la dînsa ca s-o liniștească, dar nu mai scăpă de dragostea ei devenită brusc maternă și rămase încuiat și giugulit în cramă. Astfel că abia a doua zi a aflat căpitanul Varga că poate intra în Buia liniștit.

Mai departe, Moș Abe a văzut și notat tot ceea ce se întîmplase. Motivul acelui „Bai Mare" care stîrnise represaliile tanchiștilor beți împotriva hălăuzenilor și șmuțenilor îi scăpase fiindcă nu avea cum să vadă prin pereții unei latrine. Mai exact, un tanchist „civilizat" se lăsase condus acolo unde și regii merg pe jos. Dar înă-

untru se afla un năpîrstoc de cîțiva anișori care țîșni afară izbindu-l cu ușa de îl răsturnă. Nu se știe ce o fi fost în capul bine afumat al tanchistului. Poate se crezuse atacat de partizani ca în Iugoslavia sau cine știe altundeva prin Europa ocupată ? Cine mai știe ? Cert este că și-a smuls revolverul de la brîu și, din poziția culcat pe o rînă cum era, a golit încărcătorul în copilul ce fugea. Copilul era chiar fiul cel mai mic al lui Pacsirta Endre, politicosul hălăuzean care îl conducea pe *Herr Oberleutnant* Jurgen Hingeburgen la closet. Orbit de furie, părintele copilului sări asupra ofițerului și îi suci gîtul dintr-o singură smucitură cu un troznet sec. Apoi îl lăsă pe mort în pragul gheretei vopsite în alb și culese copilul ca să-l ducă în casă. La auzul împușcăturilor, lumea se împrăștie cît ai clipi din ochi, iar nemții se adăpostiră în tancuri. Abia după ce își văzură ofițerul mort, beți cum erau, se dezlănțuiră ca turbații. Restul e notat de Moș Abe. Lipsește doar inventarul pagubelor provocate de represaliile celor trei tancuri în Hălăuz și Șmuța Veche. În total, 9 morți, 31 de răniți, 5 case complet distruse, 32 de case serios avariate, 18 case ușor avariate (inclusiv cele două biserici de piatră : cea catolică din Hălăuz și cea luterană din Șmuța Veche), plus cele 14 case incendiate cu grenade din care au rămas doar zidurile.

Moș Abe nu a văzut prea clar nici ce s-a mai întîmplat cu tunul antitanc românesc, deoarece acesta era bine camuflat dincolo de Buia, într-o groapă din castel — o ruină uitată de lume la jumătatea drumului spre Șmuța Veche, pe o colină. Moș Abe notează doar că un tanc a fost distrus la ora 18,23 și că altul se îndreaptă în mare viteză către Buia la ora 18,42. Apoi a predat postul. Atît a văzut, atît a nota pe limba lui.

Tunul antitanc descărcat în halta Șmuța Veche la ora 14,07 dintr-un vagon-platformă a ajuns în poziție aproximativ la ora 18. Cei patru artileriști aflați sub comanda sergentului Iosif Nădăban au reușit totuși într-un sfert de ceas să îl camufleze cu crengi în groapa unde îl vîrîseră și pe care o mai potriviseră cu lopețile. Abia se așezaseră să răsufle și să fumeze după drumul istovi-

tor ce îl făcuseră, că se şi zări primul tanc ce gonea spre ei. Din prima lovitură şi cea de a doua reuşiră doar să-i rupă o şenilă şi să-l paralizeze, cu conducătorul mort. Tunarul tancului apucă să trimită şi el trei proiectile în direcţia românilor, dar nu-i localizase precis din cauza camuflajului şi doar sergentul Iosif Nădăban fu rănit de o schijă în braţul stîng. Dar următoarele două proiectile nimeriră tancul în plin şi servanţii muriră. În timp ce un soldat îl pansa pe sergent, după ce la ora 18,42 cel de al doilea tanc era scos din luptă de către plutonierul Ion Popescu, porni către Buia cel de al treilea tanc. Acesta o luă peste cîmp şi ocoli într-un arc de cerc larg colina, ca să cadă în spatele tunului. Încurcaţi de crengi, pînă să poată răsuci tunul ca să prindă tancul în colimator, servanţii pierdură cîteva minute preţioase şi fură localizaţi de tanchişti. Din cinci lovituri, cinci proiectile îşi atinseră ţinta : tunul fu zvîrlit cît colo şi cei patru servanţi sfîrtecaţi. Din întîmplare, sergentul se afla la cîţiva paşi de poziţie, în groapa cu raniţele şi efectele grupei, căutînd nişte tablete şi încă o faşă ca să oprească sîngerarea prea puternică a rănii sale. Se chirci ca să nu fie văzut din tanc şi, în loc de faşă, găsi doar două grenade antitanc pe care şi le puse la îndemînă. Îşi tot poruncea să nu leşine din cauza slăbiciunii, în timp ce tancul se năpusti asupra tunului şi îl strivi şi îl sfîrtecă în două ca pe un oscior de iadeş. Era atît de aproape de groapa sergentului, încît i-a fost uşor să arunce prima grenadă sub tanc şi să-l paralizeze. A doua n-a mai fost necesară : din tanc n-a mai ieşit nimeni. Dar nici sergentul n-ar mai fi putut s-o arunce : leşinase. Norocul lui a fost că în leşin a căzut pe braţul stîng într-o poziţie care i-a blocat hemoragia şi, pînă la căderea serii, sîngele coagulat a prins scoarţă.

Plutonierul Ion Popescu era viu şi nevătămat după ce îi „pupase de moarte pe friţi cu două bobiţe". Văzuse celelalte două tancuri anihilate de sergentul Iosif Nădăban şi, după ce se convinse că nu se zăreşte picior de inamic, se hotărî să-i caute pe tunari şi să vadă ce e de făcut. Din tot plutonul său muriseră 11 băieţi şi ceilalţi spălaseră putina. El, acum, fără pluton, ce să facă ? Nu

are decît să se „lipească" de grosul armatei române. Gîndea „grosul" pentru că își închipuia că acolo unde este o baterie de artilerie înaintată trebuie să mai fie și altele și, cum scrie la carte și cum văzuse în război, trebuie să fie și cîteva compănii de infanterie. „O contraofensivă nu se face cu un singur tun!" gîndea plutonierul, convins că în Buia va găsi și armată, și drumul spre glorie măcar pentru tancul distrus dacă nu pentru plutonul pierdut. Cînd colo... îl găsi la căderea serii pe sergentul Iosif Nădăban, care îi spulberă iluziile. O singură speranță de a-și continua răfuiala sa personală cu nemții îi mai rămase lui „Don Ionel Ureche Neagră": să ia contactul cu Baci Toader Cocoș (de care se cam temea din cauza unui gheambașlîc nereușit). Dar mai întîi se hotărî să-l dea pe rănit în grija doctorului Adelman, cel care îi cîrpise urechea și nasul. Neamțul e neamț, dar are să stea lîngă el pînă îl „cîrpește" și pe sergent. Și porniră șontîc-șontîc spre Buia după ce soarele se ascunse scîrbit de ceea ce văzuse, tocmai cînd luna ieșea curioasă și nepăsătoare să lumineze palid morții și prăpădul.

La doctorul Adelman n-au reușit să între, și atunci plutonierul își aduse aminte de Buna mea, coana moașă diplomată, că nu e nici nemțoaică, nici unguroaică, nici altă nație de același neam cu cine știe ce inamic. Fără să știe că Buia urmează să fie ocupată de unguri, care vor scotoci casele în căutare de soldați sau partizani, Buna îi găzdui pe eroi. Îl pansă pe sergent după ce îi scoase schija și îl sudui bine că s-a scăpat pe el de durere. Buna crezuse că îi bate la poartă cineva ca să alerge la încă o naștere, de aceea se grăbise să deschidă. Dar eu cred că și dacă ar fi știut ce riscă, Buna tot le-ar fi deschis...

Moș Abe a fost indignat și nedumerit de „chermeza" și „chirvaiul" cu care fuseseră întîmpinați tanchiștii „naziști", pentru că habar nu avea ce se discutase la ședința consiliului comunal din Buia între orele 12 și 13,30. El nu știa nici faptul că, printr-una dintre acele miracole ciudate ale războiului, liniile telefonice funcționau și puteai vorbi și cu dușmanul, și cu Țara...

După ce căpitanul Varga vorbise cu notarul Caius Quintus Brusture din Buia cam în jurul orei 10 dimineața, vestea că vom fi ocupați și comuna trebuie să-i întîmpine pe dușmani cu un ospăț în lege îl lăsase perplex pe bătrîn. Primarul comunei Buia, căruia toți îi spuneau cu încăpățînare „dom pretor", cu toate că eforturile de a obține statutul de plasă eșuaseră sub toate partidele politice care îl precedaseră pe dictator, era plecat de cîteva zile. Nu mai știu unde îl surprinseseră evenimentele pe Iulius Cociașu, „pretorul" comunei. Notarul Brusture, pe umerii căruia căzuse nu pentru prima dată răspunderea comunei, hotărî să o rezolve ca de obicei : chemînd la o ședință de consiliu pe fruntașii celor trei sate, „primarii" Fehér, Baumgartner și Baci Văsălie al nostru din Cuca. Dar mai întîi, fiindcă timpul îl presa, le spuse lui Fekete și Baumgartner să îi întîmpine cît mai festiv pe „cuceritori", ca să le cîștige bunăvoința. În Hălăuz lucrurile au mers mai ușor, pentru că peste trei zile urma să aibă loc o nuntă mare și pregătirile erau în toi : tăiaseră patru porci și doar cei trei viței mai așteptau sîmbăta. La Șmuța Veche nu prea s-au înțeles cine și cît să dea pentru ospăț, deoarece Baumgartner îi lăsase să se descurce singuri și fugise la Buia. Iar șvabii lui, cu tot simțul umorului de care făceau caz mereu, foarte greu se îndurau să facă danii nerentabile. Mai ales că erau teribil de stînjeniți de faptul că prin ocuparea de către *Reich* nu mai puteau face caz de cetățenia română și vor fi obligați să intre în „zeama zugravului nebun Schiklgruber" (Hitler fiind *un nom de guerre),* cum ziceau șmuțenii. De aceea ei se îngrijiseră mai mult să găsească diferite hrube și alte ascunzători bine camuflate pentru tinerii și bărbații apți pentru *Wehrmacht.* Mai departe, Moș Abe a văzut ce s-a întîmplat...

Ședința consiliului a fost destul de agitată. Întîi, că începuseră să „vorbească armele" la sud pe podul peste Gîza. Al doilea, că intrarea „cuceritorilor" era iminentă. Al treilea, că fiecare venea cu alte idei pentru a evita represaliile și a scăpa cu viață prin... bunăvoința ce urmau s-o cîștige din partea inamicului.

Cel mai mult se temeau de unguri. Cu toate că auziseră zvonuri vagi despre lagărele de concentrare şi cunoşteau felul destul de grobian în care se poartă soldatul neamţ, ca orice soldat, sau poate mai ahtiat după mîncare şi băutură, membrii consiliului contau pe o atitudine civilizată din partea *Wehrmacht*-ului, cu condiţia *„să sedem blînzi şi să nu aibă nici un bai cu noi"*. Naivi sau dezinformaţi de propaganda nazistă, ei credeau că lagărele sînt făcute numai pentru nimicirea evreilor, cu care Hitler se răfuieşte ca *„să le ia averile"*. Notarul chiar exclamase : *„Cu noi ce să facă în laghere ?"* mai mult ca să se liniştească pe sine. *„Dar cu horthyştii îi baiul cel mare !"* Pentru că erau prea vii în amintirea tuturor cruzimile de-a dreptul bestiale pe care le-au comis aceştia după ce intraseră în Ardealul de Nord, cedat prin Dictat.

Noa, să ştii tu frate Brusture că şi mie mi-i frică de horthyşti, exclamă primarul Fehér oftînd din adîncul trupului său obez. *Dar cei mai răi sînt „nylaskeresztes"-ii lui Szálasi. Ăştia beu sînge de om şi te bat cu zbicu pînă mori de „Istenostora". Mai rău ca „eszeszistálk", fraţii mei. Care îi român şi nu ştie bine ungureşte, să fugă de ei !*

Unde ? sări Luca Marcovici, proprietarul bufetului „LA BOTUL CALULUI". *Doar dacă ne ascunde Văsălie în „PEŞTERA CELOR ŞAPTE SPÎNZURAŢI".*

Nu există nici o peşteră, ci numai poveşti, protestă calm Baci Văsălie, în care se trezise avocatul pişicher din Viena tinereţii sale, *pot să depun şi jurămînt pentru asta.* Apoi întinse degetul spre Luca şi îl ameninţă prietenește : *De ce să te temi tu de unguri ? Cît or sta în cvartîr la Buia, o pui pe nevastă-ta Aranka să-i servească şi tu te ascunzi în podrum printre butoaie. Că războiul se gată mintenaş. Ce, voi nu ascultaţi la „bibisiu" şi „vois-ăf-hamerica" ştirile ? Să nu-mi spuneţi voi mie că nu ştiţi că Hitler va pierde războiul şi că aliaţii au strîns cleştele ! Ce, nu ştiţi ? Pariju şi Bucureştiu s-or eliberat, ruşii or intrat în Chişinău şi Polonia. Nemţii fug din Grecia. De cîteva zile or intrat şi ruşii în Bulgaria. Tito cu armata lui de partizani o ridicat poporul contra nemţilor şi ca mîine nu mai prinzi picior de fas-*

cist la sîrbi. Americanii or ajuns pînă sus în Firenţe şi ca mîine îi vezi la Viena. Da-n Belgia şi Brusălăsul îi liber. Ştiţi, nu ? Păi la anul viitor, pînă se coc strugurii, îl vedem şi pe Hitler în streang, cu cracii în sus, ca pe Duce !

Da pînă la anul noi ce facem ? ţipă isteric dirigintele poştei, lunganul Septimiu Toduţă. *Vin „crucile cu săgeţi" şi „căştile de oţel" şi „levenţii" şi ne belesc ca la hingherie. Voi, cucenii, ce faceţi ?*

Şedem blînzi, răspunse primarul nostru calm. *La mine în sat am zece cazuri de tifus exantematic. E carantină, dar şi eu am să-i aştept pe „goştii" noştri cu beutură cîtă vrei, cu pîine şi cu sare dacă vor să guste din mîna mea.*

Tifus ? se miră notarul. *Oamenii unde-s ?*

Bolnavii acasă, morţii în groapă, ceilalţi care încotro.

N-o să-i lăsăm, să iasă din sat ! La noi nu intră ! săriră cîteva voci alarmate. *Tifus ne mai lipsea ! Să-i ţii departe de noi !*

Îi ţin, îi ţin ! mormăi primarul nostru şi, din obişnuinţă, încercă iar să-şi scarpine barba la care renunţase de trei săptămîni. *Dar şi voi să-i ţineţi departe de Cuca mea, auzitu-m-aţi, fraţilor ?*

O să-ţi dea foc la sat ! oftă Baumgartner.

Să ştii că nu-i a bună, gîfîi şi Fehér, *aud că aţi minat intrarea.*

Voi puteţi face ce vreţi, eu o ştiu pe a mea, conchise Baci Văsălie, apoi îşi aprinse pipa, lăsîndu-i să se certe asupra cazării şi cantităţilor de alimente ce urmează să le dea fiecare familie pentru hrana ocupanţilor.

Înainte de a se împrăştia, Baumgartner se apropie de el şi-i şopti :

Eu ştiu că ai partizani pe munte. Am să tac ca mormîntul. Dar cînd or veni ruşii să mă ducă în Siberia, să mă ascunzi tu, auzi ?

Tu eşti cetăţean român, mă Sepi. Amu sîntem aliaţii ruşilor.

Grăsanul Fehér, care se vîrîse între ei, îi cuprinse de umeri cu braţele lui groase cît trunchiurile de acaţ :

Mă, dacă ne paște zilele astea un lagăr de concentrare sau vor să execute niște ostateci, să-i spui lui Toader că venim sus pe munte, la partizanii voștri.

Noi nu avem partizani, surîse primarul nostru viclean, *dar dacă o să fie bai mare, vorbesc eu cu Toader. Numai să nu veniți cu mîna goală...*

Tifus ? făcu Baumgartner șuierînd complice. *Ah, voi, românii !*

...De aceea rămase primarul nostru peste noapte în piață, lîngă băutură și masa de întîmpinare a „goștilor", să se legene cu pipa în gură. Firește că Moș Abe nu observase că jandarmul și premilitarii mîzgălesc pe case cu catran semnele de carantină. Sau poate uitase acest punct din planul „CASA MELCULUI", nu știu. Din păcate, însă, Toader al nostru nu avea și mine. Eram înzestrați cu arme și muniție berechet, eram bine ascunși și aprovizionați, dar nu aveam și mine. Păcat sau noroc ? Greu de spus acum. Totul s-a întîmplat anapoda în zilele ce au urmat...

OPT

ERA ZI DE SĂRBĂTOARE, înălțarea sfintei cruci. Astfel figura ziua de 14 septembrie în lista sărbătorilor din cărticica *MINOLOGION, adecă SINAXAR, cu ajutoriul lui Dumnezeu pentru tot anul,* editată în anul 1914, „cu binecuvântarea înaltpreasfințitului domn Vasilie, arhiepiscop al bisericii ortodoxe române din Transilvania", o cărțulie pe care Bunu Sever Bicu o purtase asupra lui de-a lungul primului război mondial. Nu mai știu de ce, în sat i se mai zicea și ZIUA TĂIERII CAPULUI SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORIUL. Cît eram copil, mai știam eu cîte ceva din catehism și alte cărți ortodoxe care se vindeau la biserică numai în ziua de Bobotează, împreună cu calendarul și apa sfințită. Am trecut prin orele de religie, pe care ne-o preda părintele Mișculiță din Buia (acel nemaipomenit adorator al lui Bacchus, care izbutise să-l „convertească" la ortodoxism pe negrul american Eulampie de ziua nunții sale și a botezului gemenilor săi), cum trece cîinele prin apă. La fel și colegii mei. La ieșirea din oră, ne scuturam de „predicile" părintelui Mișculiță ca niște cățeluși care au urcat malul. Ce ne tot predica, nu mai știu : la orele lui, toți eram preocupați cu „distracții" sau cu lecțiile încă nerezolvate. De fapt, sfinții erau sărbătoriți la noi în funcție de trecerea de la un regim de muncă la altul sau după semnele tainice ale naturii descifrate de bătrîni. Pădurea dădea multe semne despre fiecare anotimp, dacă va fi rece sau cald, umed sau secetos, timpuriu sau scurt. În funcție de ele, sărbătorirea unui sfînt putea

ceda locul altuia. Din toate semnele acelei meteorologii (sau mai degrabă pronosticări anuale) nu mai reţin decît amănuntul cu cojile de nuci şi miezul ghindei. Ştiam şi clasicul pronostic cu foile de ceapă, dar am uitat „tehnica" desfolierii şi ordinea în care trebuie „citită" pluviozitatea anului ce urmează. Ştiu că în anul respectiv semnele de toamnă lungă îi dădeau „dreptul" abia sfîntului apostol Toma. Aşa se face că ziua în care eu am evadat din „pititoare" ca să ajung la Mama cu „cartea" de la Tata nu era sfîntă pentru cuceni în acel an...

Am reuşit să dispar din „cvartirul" nostru destul de uşor. Fireşte că fără Cristian şi Brăduţ Lupu nu mă descurcam. Întîi, că era destul de greu să te foloseşti de „ieşirea de rezervă" care, împreună cu „principala", pe care traversasem podeţul suspendat, erau singurele de care ştia toată lumea. În al doilea rînd, era necesar ca în absenţa mea cineva să mă acopere măcar pentru o singură zi. Cristian şi Brăduţ au reuşit să camufleze absenţa mea, prin diferite pretexte, timp de cinci zile! Mare lucru să ai doi prieteni buni printre vecini. Iar în a cincea zi, afurisita de morăreasă nu de la ei a aflat de absenţa mea, ci de la... Don Ionel Popescu! Astfel că n-a mai dat nimeni alarma să mă caute boactărul cu telescopul.

Drumul spre ieşirea „în caz de pericol" era foarte întortocheat, dar te puteai călăuzi după două funii marinăreşti subţiri, atîrnate de nişte cîrlige înfipte în rocă. Pentru cazul că ar fi trebuit să fie folosit acest traseu, la fiecare cotitură sau bifurcaţie, atîrna cîte un lămpaş de vînt deocamdată stins. Mult se mai investise pentru aprovizionarea şi reamenajarea acestui antic refugiu! Obştea satului se cam scuturase de „cocoşei" sau monede imperiale de aur păstrate pentru salbele de zestre. Fără aur, nici Baci Toader, nici Baci Croampă nu şi-ar fi permis atîta lux într-o „pititoare" veche. Scumpă treabă, dar sigură.

Ne-am folosit de lanterna mea electrică, dar tot ne mai împiedicam într-un bolovan sau mă agăţam eu cu traista în te miri ce stalactită sau stalagmită pe care „constructorii" nu o nivelaseră. Pe acest drum nu mai

traversam galerii de mină bine rostuite ca intrarea principală. Aici nu mai cioplise nimeni pereții în căutarea aurului. Și nici nu aveai un amestec încîlcit de galerii naturale cît de cît amenajate cu cele de mină părăsite de vreo două milenii. Aici, mîna omului își făcuse prea puțin de lucru cu formele ciudate iscate la tot pasul. Cred că Baci Toader și „statul-major" își făcuseră socoteala că nu va fi necesară această ieșire incomodă și lăsaseră ideea amenajării pentru vremuri mai grele, pentru cazul cînd va trebui să rezistăm în peșteri vreme mai îndelungată unei ocupări samavolnice. Dar, cu toate acestea, la două din așa-zisele „repetiții", camuflate sub titlul oficial de „exerciții de apărare pasivă", ne obligase să ieșim pe acest traseu incomod, fără oi, fără porci, doar cu „iosaguri". Cu această ocazie s-au pierdut multe păsări și cîteva capre. Noi am pățit-o cu un cal care și-a rupt picioarele dinainte, la ambele cu fracturi deschise, și a trebuit să-l sacrificăm, fiindcă nici un veterinar nu-l mai putea salva. Păcat de el, era din același armăsar ca și Negrul lui Buna Maria Moț. E un traseu afurisit, pe care îl mai visez uneori. Era opera lăsată de apă timp de milenii. Apele cine știe încotro o luaseră. Cu toate că în unele sectoare ale traseului nostru simțeai un curent vag, în multe scobituri apa clocită nu se zvîntase și mai întîlneai pe pereți un mucegai bătrîn și gros, dar uscat, de parcă ar fi fost iască neagră. Pe aceste mici sectoare de drum era o duhoare grea, necunoscută și nesuferită.

După ce am ajuns într-o încăpere mai spațioasă, iată-ne și în fața unei porți de fier gros, ferecată cu patru drugi imenși. Dincolo se aflau o mică platformă și o stîncă, îndărătul căreia era camuflată poarta. Dincolo de stîncă, un perete abrupt, care ar fi dat bătaie de cap oricărui alpinist ca să-l urce. Undeva deasupra porții, cam la cinci metri, se ițea un dinte care ascundea mica platformă și troliul pentru „lift". De cîte ori coborîsem cei treizeci-patruzeci de metri pînă jos, eram lansați cu troliul într-un coș în care încăpeau doi oameni și un cal sau două capre. Se putea coborî și pe o scară de frînghie și, la al doilea „izerciț", Cristian și cu mine stăruiserăm să folosim scara alături de flăcăi și premilitari. Asta ca să dovedim că sîntem niște vrednici „nepoți ai Iancului".

Obișnuiți cu cățăratul în fagii seculari de pe Ciuha sau în plopii și pinii din Buila, ne-a fost ușor atunci. Astăzi însă nu cred că m-aș încumeta să cobor astfel dintr-un bloc de zece etaje.

Inițial, nu mă gîndisem la scara aceea. Ca să poți coborî fără nici un risc, ar fi trebuit să fie bine fixată la bază. Dacă te legeni la înălțime fără nici o asigurare pe o scară de funie, ești aproape pierdut. De aceea și stabilisem să-l ascult pe Brăduț și să mă las coborît cu coșul „liftului". Dar uite că aveam acuma ghinion : coșul era ascuns undeva, și oricît am răscolit noi prin jur cu lanterna mea electrică, nu l-am găsit. Pînă la urmă, Brăduț a găsit două pietroaie care făceau fiecare cît greutatea mea, le-a legat zdravăn de capetele scării și ne-am scremut toți trei să o lăsăm să lunece lin la vale. Pînă să terminăm noi toată treaba asta începută cînd abia mijea de ziuă, se făcuse lumină și am putut coborî liniștit pe versantul nordic al celor Trei Popi ceva mai sus de șeaua ce desparte piscul nostru de Buha. După ce am dezlegat pietroaiele cu chiu, cu vai din nodurile zdravene făcute de Brăduț, „hoaverii" mei au tras-o repede sus. Ca să mă fac nevăzut, am luat-o la fugă spre păduricea de pe Buha, printre niște tufe amărîte de jnepeni.

Cam la ora aceea, primarul nostru din Cuca își lua din nou „postul" în primire. Peste noapte se plictisise să stea în mijlocul pieței și să aștepte un semn de bucium de pe munte care să anunțe că inamicul a intrat măcar în Hălăuz, dacă nu a urcat și spre Buila. Cum îl chinuiau niște insomnii rebele de intelectual bătrîn, se strecură în „primărie", aprinse o lampă de petrol și își continuă lectura în fața geamului deschis. Iar cînd eu tropăiam dincolo de munte, i se stinse pipa și, legănat de balansoar, reuși să atipească pentru două ore.

La sud de Hălăuz, în pădurice unde își săpase adăposturi compania căpitanului Varga, în așteptarea armatei române sau măcar a partizanilor, toată lumea se sculase cu... „nasul în pernă". Dormiseră iepurește și erau cu toții turbați de foame. Ieri, săriseră dejunul în așteptarea „banchetului oficial de bun venit" pe care îl co-

mandaseră. Cum erau încă foarte „civili", cele peste treizeci de ore de „ajunare cu post negru" le prisosiseră. Și nu înțelegeau ce se întîmplase, cine distrusese cele trei tancuri de veterani ai *Wehrmacht*-ului. După ce riscase o recunoaștere sus pe Pisica în ultima oră înainte de apus, căpitanul văzu cele două sate pustii, în care incendiile mocneau într-o acalmie ce putea ascunde cine știe ce furtună. Văzu tancurile distruse și soldații tineri ai plutonierului Popescu morți la pod și în cele trei cuiburi de mitralieră. Tunul antitanc românesc nu-l văzu pentru că era în afara cîmpului său vizual, acoperit și de un desiș, și de tancul distrus cu grenadele de către caporalul rănit. Ce să înțeleagă ? Unde-i dușmanul ? Ce forțe se ascund în sate și păduri sau, Doamne ferește, chiar în spatele său ? Armata sau partizanii ? Cum să intre el în Buia, conform misiunii sale, fără lupte de stradă ? Pe cine naiba din compania asta de strînsură să trimită în cercetare ? Și cum să-i trimită : cu bicicletele ? ! Ah, de-ar avea măcar trei-patru cai, cu care poți galopa prin păduri fără să ții șoseaua !

În zorii zilei, cam la ora cînd eu mă feream de telescop și treceam printr-un ocol larg de pe Buha spre răsărit, dincolo de șeaua Oarbei, și coboram spre valea pîrîului Haba, căpitanul Varga se gîndi să prindă două sau trei „limbi". Trimise pentru asta cinci veterani din primul război să coboare în Hălăuz. Cu ei, chiar dacă se mișcau mai greu din cauza unui sfert de veac de viață sedentară, putea fi mai sigur că știu cum se procedează în astfel de situații. Și îi puse sub comanda unui slăbănog bolnav de gastrită care, dacă nu mînca din patru în patru ore, avea arsuri groaznice și risca să i se redeschidă nișa de la ulcerul contractat în prizonierat. Îi pretinse „limbi" și „haleală".

Cercetașii se întoarseră surprinzător de repede cu un fel de „delegație" condusă de primarul Fehér și cinci cai încărcați cu merinde rămase de la nenorocitul de banchet stricat de un fascist beat. Astfel află căpitanul Varga de absența armatei române sau a partizanilor. După asta, se hotărî să dea o raită cu motocicleta pînă la Buia. Pentru siguranță, instală o pușcă-mitralieră pe ataș, iar „delegația de limbi" o legă de copaci sub paza celui mai

sălbatic subordonat al său : Kemény Attila, un fost membru al celebrelor „căşti de oţel", acum purtător al „crucii cu săgeţi", cel mai crunt „mîncător de valahi împuţiţi".

Îi porunci să lichideze „limbile" fără nici o milă. Dar şi căpitanul era „deşcă bătrînă, unsă cu toate alifiile" : întîi avusese o discuţie cu Fehér şi descoperiseră că au fost colegi la „prima comuniune" pe vremurile frumoase de altădată ale imperiului. Astfel, le dădea şi un exemplu de curaj ca să-i mai dezmorţească şi, mă rog, „cucerea singur comuna Buia". Abia cînd ajunse în goana mare dincolo de castel, îşi descoperi o gravă confuzie : Fehér făcuse „prima comuniune" la Arad, pe cînd el, tocmai la Radna ! După ce îşi şterse sudoarea rece, fu cuprins de acea furie maghiară cumplită cu care husarii de pe vremuri îşi îngrozeau duşmanul. Furia aceea de atac teribilă ca o furtună de vară, dar şi scurtă dacă te poţi opune torentului sau îl abaţi.

Pînă să încalece căpitanul Varga pe motocicletă şi mai apoi să-l apuce turbarea, eu mai parcursesem un drum lung. Trecusem valea pîrîului Haba în goana mare şi intrasem în pădurea lungă de pe Rîsul Albastru ce şerpuieşte spre sud. N-am mers mult la liziera acestei păduri, fiindcă trebuia s-o cotesc de astă dată spre apus. Cam în dreptul Mlaştinii Negre (sau „Albastră", cum i se zice iarna), am rupt-o la fugă printr-un pîlc de anini ca un iepure pînă la poalele Cocoşului, unde m-am înfundat în pădure. Am tot mers aşa spre vest prin pădure pînă am ajuns la punctul de extremă sudică al Cocoşului.

Ţin minte ce ciudate erau tăcerea pădurii şi nemişcarea din desişurile pe care le cunoşteam şi cu ochii închişi. Era prea mare liniştea. Niciodată nu am mai auzit o astfel de linişte în zori. De obicei, toată ziua, ba chiar şi noaptea, auzi glasurile vieţuitoarelor. Mai ales păsările au, ca să spun aşa, „program de emisiune non-stop", ca să transmită un fel de „buletine de ştiri" cu noutăţile şi mişcările ce se petrec în fiecare clipă — fiecare pe limba ei. De la păsări puteam afla de obicei dacă se apropie un mistreţ solitar sau cu familia după el, dacă

am speriat un lup sau o ciută, dacă a plecat vulpea la vînătoare sau îi vînează puiî un hultan. Nu e niciodată liniște în pădure : cineva trebuie să vegheze și să bîrfească, altcineva să cheme sau să amenințe, să iubească sau să ucidă ca să se hrănească. Atunci, însă, era o liniște ciudată, ca într-o biserică goală la priveghiul unui mort care te amenință cu ceva de nedefinit.

Traseul pe care l-am străbătut l-aș fi uitat dacă nu m-ar fi ajutat să-l reconstitui, după mulți ani, pîndarul care intrase în tură abia în zori, după ce toată noaptea Baci Toader îl lăsase să doarmă, împreună cu „trupa". Acum, comandantul care se temuse de un atac nocturn asupra muntelui, așa cum și Varga tremurase de grija partizanilor, se hotărîse să doarmă un pic. Moș Simeon Bâta, pe care unii îl „ciufuleau" cu porecla de Pișpirică, pentru că suferea de astm și mereu făcea „pîss-pîss", nu mă recunoscuse imediat. Abia mai tîrziu, după ce am ieșit din pădure și-a dat seama cine sînt și a crezut inutil să „raporteze". Credea că fug la Mama să o chem să asiste pe Iulișca, nevasta nepotului său Pavel, concentrat de curînd. Iulișca a fost o gravidă nemaipomenit de năzuroasă și moșul se bucura că scapă de hachițele ei. Doar că Iulișca mai avea cîteva zile bune pînă să fie nevoie de o moașă în „pititoare". De grija ei, Moș Pișpirică nu mi-a „raportat călcarea regulamentului" și a tăcut mîlc. Abia mult mai tîrziu s-a gîndit el să buciume pentru alte treburi „ofițiale". (Eu tot zic „bucium" cînd este vorba de un „tulnic" ceva mai scurt și mai gros în gură, al cărui nume cucenii ori l-au luat de la ciobanii bucovineni și al căror bucium bine cunoscut, e mult mai lung și subțire, dar e bun numai de horit, ori de la „bucina" strămoșilor. Ceea ce îmi aduc bine aminte este că pîndarii puteau să „buciume" fraze destul de coerente, în care consoanele erau înlocuite de un „îîî" de diferite lungimi, pe care noi le înțelegeam mult mai ușor decît limba literară sau cea „pripită" a oltenilor. De pildă, azi n-am mai înțelege că un anunț ca *„i-i, ă-a-e, e-e-eee ! îi ă-ă-uuu !"* înseamnă *„cinci căține nemeșe în Hălăuz"*. Mi-ar trebui un timp să-mi aduc aminte de felul cum se „traduc" mesajele buciumate. Pentru că lipsa consoa-

nelor era înlocuită de marea varietate a nuanțelor care le luau vocalele și de valoarea pauzelor după durata lor. Iar o limbă, chiar dacă e maternă, o uiți cînd n-o vorbești timp de patruzeci de ani și mai păstrezi doar o vagă amintire a ei : ajungi ca surdul care nu aude, dar le potrivește).

Convins că nu mă vede nimeni, am țîșnit din pădure pînă în Valea Mare, a cărei albie o ia spre Buia după un ocol în formă de S. Albia era adîncă și abruptă. De atîta secetă, abia dacă avea apă de o palmă sau două. Pe alocuri, nici nu te udai dacă umblai pe spinarea bolovanilor albi și uscați. Am tot ținut firul văii pe sub malul abrupt, în umbra sălciilor pletoase și gălbejite, pînă am ajuns aproape de livezile din nordul comunei Buia și sub viile de pe dealul Cetatea. Podgorenii din Buia își cultivă soiul de viță pe araci de aproape doi metri înălțime pentru că solul calcaros e deosebit de dulce și gras. Printre vii aveam cel mai bun drum pe care mi-l puteam alege ca să rămîn „invizibil pentru telescop". În timp ce mă furișam, ciugulind ici și colo cîte o boabă ce-mi răcorea setea, am auzit duduitul unei motociclete. Nu știam că este căpitanul Varga, care gonește către Cuca, să se sperie de „FECIOARA OARBA". Auzeam prima dată un motor de motocicletă și mi-am tot ferit urechea și capul de grija unui nevăzut... bărzăun. Apoi m-am odihnit puțin și am descoperit înciudat că n-am rămas decît cu toporișca. Lanterna electrică știam că o lăsasem fraților Lupu, dar unde și în care desiș pierdusem traista, habar nu aveam. Noroc de „cartea" de la Tata că o păstrasem în buzunar.

Cam după o jumătate de oră am ajuns pe strada Principală din Buia, care încă se numea BULEVARDUL UNIRII. Mirat de pustietate, m-am furișat în umbra caselor oblonite și a prăvăliilor ferecate cu tăblii groase de fier și grilaje cu drugi prinși în lacăte zdravene. Cînd am ajuns la poarta Bunei, nici vorbă să pot intra : era ferecată pe dinăuntru. Am pescuit o piatră de pe buza șanțului și am început să bat cu nădejde în poartă. Să bat și în obloane, nu ajungeam. Am sărit de vreo cîteva ori și am reușit să mă agăț de mînerul „țîngălăului", dar cine să-i audă clinchetul ? Poarta masivă rămînea neclin-

tită. Nici cu tunul n-ai fi reușit s-o deschizi dintr-un singur obuz : era, pe dinăuntru, armată cu benzi late de fier forjat și traversată de trei drugi de oțel groși cît brațul meu de copil. Cum să intri ? În Buia, mai ales pe strada Principală, casele masive de piatră, strîns lipite una de alta, erau niște adevărate cetăți.

Hai la mine, repede, că e bai mare ! îmi spuse o voce cu accentul moale al șvabilor : doctorul Siegfried Adelman, care se întorcea de la o intervenție chirurgicală urgentă. *Buna ta nu este acasă. O să treci cu scara prin curte și prin grădini pînă la doamna moașă diplomată. Hai, că au început să vină naziștii și te împușcă. E război, pruncule !*

Era singura soluție, dar eu nu prea îl credeam : război nu văzusem încă decît în filme și domnul doctor Adelman era certat cu moașele. Așa că m-am tot codit, neîncrezător, pînă ce a reușit să mă aducă în poarta sa, la cinci case mai încolo. Abia a deschis-o larg, îmbiindu-mă să intru în gang, că a început să zbîrnîie, vijelioasă, motocicleta căpitanului Varga, care se întorcea de la strania lui întîlnire cu „FECIOARA OARBA".

Da, hai, odată, dumneata, Kinder *romun afurisit !* se repezi la mine doctorul speriat și-mi arse o scatoalcă.

Nu apucă să mă prindă și de haină ca să mă tragă spre poartă, că scoase un sunet mic de spaimă, un sunet mic-micuț, ca de pasăre strivită. Văzuse motocicleta. Cît ai clipi, se și zvîrli în șanțul plin de buruieni gălbejite. Cu o iuțeală de șarpe, se tîrî spre tubul de beton al podețului și se vîrî înăuntru. Pînă să mă dezmeticesc, am auzit un fel de sforăială acoperită de zgomotul motorului și peste capul meu țîșniră niște gîze luminoase care mușcară zidul scrîșnind. Și m-am trezit că motocicleta a frînat lîngă mine, dincolo de șanț. Căpitanul Varga coborî din ataș, mă privi scurt și eu am rămas cu gura căscată. Era prima cătană nemeșă pe care o vedeam. Un bărbat subțirel, cu o mustață subțirică și discretă pe fața lui de asiatic intrat în cea de a doua și ultima vîrstă, cînd nu-l mai poți confunda cu un copil, dar nici nu știi dacă are patruzeci sau o sută de ani. După ce mă cercetă scurt, se răsti aspru la sol-

dăţoiul cu automat ce călărea şaua din spate şi nu-şi dezlipea mîna liberă de pe trăgaci. Pe atunci o rupeam puţintel în ungureşte şi nemţeşte, dar destul ca să înţeleg că-l suduie pe soldăţoi de mama focului pentru că s-a speriat şi trage în umbre. De la intrarea în Buia, după ce se speriaseră tustrei de arătarea „FECIOAREI OARBE", soldăţoiului îi înţepenise degetul pe trăgaci şi noroc de mine că ultimele gloanţe din încărcător nu mă nimeriseră. Apoi, ca un veteran ce era, se cotrobăi prin buzunare să-mi dea ceva mie, copilului speriat. Doar că el nu avea nici tablete de ciocolată americană ca aviatorul negru şi soldaţii ruşi, nici acadele, dropsuri sau covrigi sărăţi ca românaşii. Nu avea nimic, pentru că în Ungaria era deja foamete, armata lor era dinainte pe jumătate înfrîntă. În cele din urmă pescui două stilouri şi surîse şiret :

Draghe copilaş dreghelaş, unul dau la tine ! Unul e din aur, altul e de „ezüst". La care tu nimereşti. Fere superare. Aşa alduiasche „Isten" la mine dache mint !

Care copil ar fi refuzat ? Încrezător, am întins mîna şi l-am nimerit pe cel de... aur. (Îl mai am şi azi, cu toate că mă feresc de obiectele de aur dintr-o superstiţie moştenită cum că aurul aduce necaz dacă îl porţi asupra ta. Îl păstrez în cutia cu poze.) Căpitanul făcu o mutră lungă, iar ceilalţi doi soldăţoi tinerei care aveau nişte mustăţi pe oală, destinşi de acest intermezzo, pufniră.

Noa, bine, draghe. E al teu. Mă mîngîie pe cap şi mă luă de mînă ca să mă conducă spre poarta deschisă. *Meri tu acas' la mami a ta. Afare nu e bine. Vin partizanii şi... pif-paf-puf ! Partizani bolşovici care munche la copii.* Apoi mă reţinu. *Tu vezut partizani la munte, copilaş dreghelaş ?*

Nu am văzut, i-am spus eu energic şi fericit de stilou. *Nu există.*

Asta pentru că mă cîştigase şi voiam să merit stiloul. Dar şi pentru că nu cunoşteam semnificaţia cuvîntului „partizan". Dar şi dacă îl ştiam, nu cred că i-aş fi vorbit eu de „pititoare" şi de „voluntarii" noştri. Atîta minte

aveam şi eu, că doar ne dăscăliseră pe copii cu mare băgare de seamă încă de la „izerciţii", înainte de a ne fi învăţat să folosim armele de foc.

A urmat un „interagoriu" al căpitanului despre tifus şi armata română, pe care doctorul Adelman l-a ascultat sufocat de spaimă în tubul de beton al podeţului. De cîte ori îl povestea, înainte de a se lăuda cu contribuţia lui ulterioară la lupta împotriva fascismului, se zîmbea.

Dar tifus ai vezut tu, copilaş ?

Tifosul exantematic îl „văzusem" în felul meu. Pentru că de spaima unei epidemii, regulile de igienă corporală se înăspriseră foarte mult. Noi nu aveam păduchi, acesta era un apanaj al soldaţilor care încă nu apucaseră „prăfuirea" cu D.D.T. american furnizat aliaţilor în cantităţi uriaşe de firma care nu descoperise deocamdată efectul toxic persistent şi cancerigen al insecticidului. Tifosul era şi un fel de bau-bau pentru noi copiii, pe care ne tundeau la zero la orice şotie. Suplimentul pedepsei era să fii şi ras pe cap, apoi spălat cu spirt. Eu, de curînd, o păţisem şi încasasem „suplimentul de tifos". Aşa că am vrut să-i arăt omului că pricep despre ce e vorba şi mi-am scos clopul, să-i arăt ţeasta.

Tifos exantematic ! am spus eu cu voce tristă.

Asta cred că l-a convins pe căpitan că avizele de la intrarea în Cuca erau întemeiate şi că eu sînt un supravieţuitor dispersat sau ce i-o fi trecut lui prin cap. Se retrase, apoi clătină din cap.

Dar armata romune ai vezut tu ?

Sigur că da ! m-am bucurat eu.

Chiţi soldaţi ?

Mulţi ! Mulţi ! Toţi erau călare... (Am vrut să adaug ceva şi despre fanfară, dar nu am apucat.)

Unde ai vezut tu cavalerie ? În pedure ? Chind ?

Păi i-am văzut la Arad, la defilare, de 10 Mai ! şi, mîndru nevoie, am început să cînt marşul acela cu melodia potrivită cam din topor pe care o ştiam de la grădiniţă.

A, da ! rîse căpitanul. *Servus, romunaşule !*

Vesel nevoie mare, sări în ataş. O zbughiră spre sud, bucuroşi că nu îi mai aşteaptă o „bătălie" pentru Buia.

Căpitanul își luase cu adevărat o mare piatră de pe inimă. După cîte pățise de ieri dimineață încoace, culminînd cu „fantoma" acelei celebre „FECIOARE OARBE" de care auzise ceva pe vremuri, acum putea respira ușurat. În Cuca e tifos, satul e gol, nu are ce căuta acolo sub „tridentul" amenințător, înconjurat de păduri. Misiunea lui e să ocupe Buia. Atît. După ce va raporta despre tifos, nimeni nu-l va mai obliga să „cucerească" și acel punct. Acum poate prinde cîteva zile de repaos în Buia. Armată nu, partizani nu...

NOUĂ

DESPRE „FANTOMĂ" HABAR NU AVEAM. Mult mai tîrziu am aflat că, după ce îl speriase pe căpitanul Varga, au mai văzut-o mulţi. Astăzi apăruse pentru a treia oară în acest secol şi pentru prima dată în acest război. Mulţi au văzut în „FECIOARA OARBĂ" un semn că totul se va sfîrşi cu bine, după cum sună prorocirea. Primarul nostru, pe lîngă care trecuse mai apoi la o distanţă de numai doi paşi, a crezut şi el în asta, cu toate că avea o fire pragmatică de avocat bătrîn uns cu toate alifiile, care nu credea în jurăminte decît după ce încasa onorariul anticipat. S-a înşelat şi el, pentru că în zilele următoare s-au întîmplat altele şi mai şi decît în sîngeroasa zi de ieri...

Chiar de aş fi ştiut ceva despre „apariţie", tot nu aş fi fost decît un simplu mesager, un copil „deştept foc", care percepe destul de clar suprafaţa evenimentelor, dar nu cuprinde şi esenţa ansamblului, deocamdată... Tîrziu, mult mai tîrziu aveam să despic firul în patru...

În acel „astăzi" aveam eu o altă grijă : să ajung la Mama, fără să mai ies în stradă. Trebuia deci să mă strecor, iepureşte sau vulpeşte, prin cele cinci proprietăţi care despărţeau grădina doctorului de cea a Bunei. Pînă să vină doctorul Adelman, să se scuture de praful din gaura unde se refugiase şi să-mi dea o scară, mi-am făcut de lucru cu cîinele. De fapt, Ondina era o căţea neagră uriaşă, dog danez, dacă nu mă înşel, cu ochii roşii ca rubinul. Era foarte blîndă şi îngăduitoare cu orice afurisit de copil, ca o regină cu piticii măscărici. Doctorul vîna cu ea scroafe de mistreţ pentru pastrama lui prefe-

rată. Iar la vînătoare nu lua decît un țepoi și o toporișcă la brîu. Așa înțelegea el să vîneze, nu cu pușca. Doar că atunci o striga altfel : *„PARANOIA"*. Și la auzul acestui nume, cățeaua se scutura, se zbîrlea ca un diavol, și ochii, și așa prea roșii, zvîrleau scîntei. Nu știu de ce oamenii de origine nordică preferă cîinii uriași. Cred că din cauza fiarelor din codri hyperboreeni de altădată. Atunci și meridionalii iubesc potăile din cauza șobolanilor, de groaza ciumei...

Mergi cu Ondina, îmi întrerupse doctorul joaca și îmi întinse un pahar cu două degete de vin. *Na, pentru curaj, ca să nu miroși a frică. Altfel, te sfîșie dulăii. O iei și pe Ondina, pentru că ei nu o atacă...*

Fără Ondina, nu cred că m-aș fi descurcat. Curțile și grădinile caselor ca niște fortărețe ale bogaților tîrgoveți buieni erau greu de trecut fără să pescuiești cîte o scară. Buienii își îngrădiseră avutul cu ziduri solide de piatră, înalte de 2—3 metri. Avutul era aici cu strășnicie păzit. Nu ca la noi în Cuca, unde gardurile erau mai mult simbolice și doar în fața animalelor dacă reprezentau o piedică. Fiecare proprietar din Buia ținea cîte un dulău zdravăn, cu coada retezată abia la un an, ca să fie cît mai al dracului, plin de ură față de oameni. Cîini care ziua stăteau în lanț și noaptea erau liberi să sfîșie hoții sau imprudenții. Cățele se fereau să țină. De aceea o aveam de „gardă personală" pe Ondina : cam în toate rasele de cîini, masculii nu atacă o femelă, de parcă ar vrea să pară „gentlemeni", și manifestă un profund dispreț față de proprietarii lor. Un singur lucru nu m-aș fi așteptat : ca Ondina să știe să urce scări cu trepte înguste, de parcă ar fi avut gheare de uliu, nu labe...

Ce m-au mai lătrat dulăii ! Erau toți liberi, dar nimeni n-a ieșit să vadă ce caut eu pe acolo. M-am simțit spionat de după perdele și de prin răsuflătorile pivnițelor sau ferestruicile ca de mansardă ale podurilor înalte și spațioase. Am mai strigat eu cîte un *„hei, nană ; hei, baciule Cutare"*, dar degeaba : m-au lăsat să găsesc singur cîte o scară sau altceva și să mă screm să trec mai departe. Și eram doar un copil pe care îl știau, din vecini, de la doamna moașă diplomată. Că doar nu eram

un cercetaș ungur sau gestapovist fascist ! Afurisiți să fie buienii !

I-am afurisit eu destul și pe dulăii lor, din cauza gălăgiei. Altfel de cîini aveam noi cucenii, și altfel trăiam cu ei, cu totul altfel ! La noi, cîinii erau totdeauna liberi. Trebuia să-i lași liberi, ca să te poată apăra de vulpi sau ulii, de lupii iernii sau de mistreții rătăciți, de dihori sau cine știe alți stricători. De oameni, nu prea era cazul : cîinii noștri cunoșteau fiecare sătean și știau ei cînd e cazul să se mulțumească numai cu lungi și zgomotoase lătrături de salut, ca să vină gazda să-l întîmpine în prag. La noi, noaptea nici un hoț sau străin nu ar fi îndrăznit să umble pe uliță fără lămpaș, din cauza terenului accidentat. Iar dacă ieșea cineva dintre sătenî să facă o plimbare cine știe unde sau la cine, îl salutau toți cîinii de mirare că nu are omul somn sau că umblă să-și caute moarte într-un pat străin...

Cînd am ajuns, în sfîrșit, în curte la Buna, parcă aș fi aterizat pe lună : totul era zăvorît, la fel ca în curțile prin care trecusem. Uriașul cîine care mă însoțise cred că avea mai multă minte ca mine și știa unele lucruri pe care eu nu le voi ști niciodată. Dar odată ajuns eu la destinație, fără să mă fi salutat măcar, se întoarse înapoi la stăpîn și nici că-i mai păsa de „protejatul" său.

Ținea și Buna un dulău ciobănesc pe lîngă casă, care umbla și el slobod acum în plină zi. Doar că Lupu nu avea coada retezată și nu se repezea să muște pacienții care soseau la Buna cu necazul în suflet și un „onorariul" în traistă. M-am jucat un pic cu Lupu și apoi am dat o raită prin gospodăria parcă părăsită. Totul era încuiat. Găinile s-au foit puțin, dar mă mir că n-au făcut mai multă gălăgie. În cocină m-a salutat doar grohăitul plictisit al unuia dintre porci. Lacătul era pus și pe ușa grajdului : am auzit cum rumegă vaca și cum se smucesc caii în lanț. Unul scoase un mic nechezat confidențial : era Suru al nostru, geamănul cu care venise Mama încoace, care mă saluta pe limba lui.

Degeaba am bătut la toate ușile și la geamurile oblonite ce dădeau în tindă. Aveam o acută senzație de abandon. Credeam că au plecat cu toții. Nu-mi trecea prin minte că frățiorul meu Adrian e bolnav, că Nana Floarea

trebuie să nască și că s-ar putea să se fi adăpostit cu Mama și Buna în pivniță. De sergentul Ionel Popescu și de caporalul Iosif Nădăban — artileristul rănit — încă nu știam nimic.

Pînă la urmă, cînd ajunsesem în ultimul hal de disperare la care puteam ajunge și de care îmi aduc aminte și astăzi cu o strîngere de inimă, m-a scos din încurcătură Lupu. Îmi tot linsese lacrimile și acum se apucase de o joacă neașteptată : să dărîme o stivă de lemne tăiate de astă-vară și clădite astfel încît să camufleze răsuflătoarea pivniței. Nu știu cum de mi-am amintit că tocmai eu le clădisem cu socoteala ca răsuflătoarea să fie doar camuflată, nu și astupată. Disperat cum eram, ceva mi-a dat brînci atunci cînd Lupu mă trăgea spre stivă. Și m-am apucat să arunc lemnele cît colo, pînă am dat de zăbrelele răsuflătoarei și am început să răcnesc — vorba Mamei — de parcă „mă strîngea un urs în brațe".

Mamă ! Ți-am adus „carte" de la Tata !

Și mi-am venit în fire abia cînd Mama cobora cu mine treptele pivniței. Toate trei femeile începură să chiuie cînd răsuciră „cartea" de la Tata. Nu le păsa că are un conținut cam „rebusist" din cauză că trecuse prin atîtea „intemperii" pînă să ajungă la noi. Important era că Tata trăiește, că se află în drum spre casă. Viața unui soldat are valoare doar pentru femeile care îl așteaptă...

Frățiorul meu Adrian zăcea sub o dună uriașă de puf și scîncea necăjit ca un cățel. Pneumonia îl mai lăsase, dar mai avea de transpirat pînă să scoată răceala din el. Ochii lui cam tulburați de febra care îl ostenise în zilele trecute se înviorară puțin și fulgerară scurt a cruntă invidie de frate mai mic, aflat în stare de inferioritate : cred că ar fi dorit să fie el cel care adusese vestea cea mare. Dintre noi toți, el suferise cel mai mult la recenta „împăcare de oase" a lui Tata. De aceea îl găsise răceala șubrezit. Scînci disperat :

Bace Trăienuț, hai sus pe munte, să-l așteptăm pe Tata !

Ideea asta încă nu-mi venise, dar a trebuit să renunț repede la ea : pe vremea aceea nu era de glumit cu o pneumonie, fie cît de banală. Încă nu existau antibioti-

cele și o pneumonie era ca un pas făcut în groapă : dacă o neglijai, te vindeca doar „zeama de lopată". Pe Adrian l-au tratat cu un medicament din familia sulfamidelor, de proveniență germană, destinat mai mult răniților și împotriva septicemiei, dacă nu mă înșel, se numea „PRONTOSIL". Era un medicament destul de dur, deoarece Adrian a avut apoi necazuri cu rinichii și ficatul. De fapt, Buna își făcuse rezerve din acest medicament pentru diferite accidente venerice foarte frecvente în vreme de război. Era un fel de panaceu...

Escapada mea din „pititoare" pînă în Buia, în plin război și „printre gloanțele dușmanului", a rămas nepedepsită. Prea multe vorbe pentru faptul că abandonasem „cvartirul" n-au fost. Doar că Mama s-a bucurat că găsisem un cuib încăpător, departe de cicăleala morăresei. De ce mă temusem cel mai mult, am scăpat : de grija „iosagurilor". Asta pentru că Mama nu se bizuise prea mult pe mine atunci cînd îmi lăsase grija animalelor. Aranjase ea ceva și cu Nană Ileana a lui Baci Remus Bicu, fratele mai mare al lui Tata. Iar cînd i-am spus că aranjasem treburile și cu Brăduț Lupu, Mama s-a bucurat : zicea că Brăduț a pus de mult ochii pe una din caprele noastre ; dacă le îngrijește, atunci primește una ; că n-avem noi nevoie de trei capre dacă la iarnă și eu și Adrian o să stăm la Buna, din cauza școlii. Mă rog, și alte asemenea socoteli o făceau pe Mama să nu-i mai pese de gospodăria noastră. Ba mai mult, îi era complet străină ideea de a se adăposti în adîncul muntelui, la învălmășeală și în beznă, cu toate muierile din Cuca la un loc, că Mama era buiancă și-i plăcea mai mult în „căsoiul" Bunei. Dar cel mai mult dorea să fie „afară" atunci cînd o veni Tata, să-l aștepte în lumina soarelui. Că vom fi ocupați, că afară sînt unguri și nemți care nu se prea înduioșează de dorul ei și durerile noastre, că există riscul ca Hitler să ne mîne în lagăre și pe noi ca pe evrei și poleci, că și toate celelalte riscuri ale războiului ne pot pîndi „afară", nici vorbă să-i pese Mamei. Se simțea de parcă mîine vine Tata și războiul s-a sfîrșit pentru noi, de parcă puteam noi încheia o „pace separată", cînd încă mai fierbea toată Europa și încă mai fumegau coșurile lagărelor...

Pînă vine Romi al meu, rămîneți aici ! hotărî Mama. Pentru că își făcuse un plan al ei, sub impulsul emoției pe care o încerca. Prea era vexată de acel ceremonial barbar la care fusese supusă de sat, în ciuda faptului că ea SIMȚISE că bărbatul îi trăiește. Toate celelalte obiceiuri și eresuri le acceptase din ziua cînd venise la casa soțului. Doar pe acesta încercase zadarnic să-l refuze. Nici jurămîntul de tăcere, destul de crîncen ca text, pe care îl rostise fără să clipească înainte de a i se tatua crucea ansată, nu-l găsise de condamnat. Drept răzbunare, se hotărîse ca în ziua cînd se întoarce Tata să facă dragoste cu el în fața întregii obști. Nici mai mult, nici mai puțin ! Asta îi trecea acum prin mintea înfierbîntată de atîta răbdare, neliniște și dor de răzbunare. Mai era și necăjită că din ziua aceea frățiorul meu Adrian mereu bolea, șubrezit de șocul psihic pe care îl încercase. Era uneori Mama de o furie...

Fără să știu ceva de rănitul ascuns în casă (sergentul cu fața cîrpită se mutase la binefăcătorul său, doctorul Adelman, în căutarea unor haine civile, ca să urce pe munte), am început inspecția noului „biotop".

Pivnița, în formă de L, era lungă și încăpătoare. Pe margini, spațiul era împărțit în mai multe nișe de mărimi diferite, după destinație : murături, afumături, cartofi ,borcane cu dulcețuri, brînză, țuică și alte alimente coborîte din cămară în zilele de restriște. Cel mai mult loc îl ocupau butoaiele de vin care își făceau aici veacul de peste un secol. Acum, de curînd, Buna coborîse și grînele din pod. Noroc de pivnița asta veche și durată din piatră, că era uscată ca iasca. Un „podrum" cum toți buienii aveau. Toate bine întreținute și zăvorîte.

De obicei coboram țanțos în pivniță, cu dreptul primului născut dintre urmașii lui Bunu Traian Moț, dreptul moștenitorului care va prelua totul ca să îngrijească și să sporească averea, după tradiție. De mic mi se repeta asta, ca să știu ce mă așteaptă după ce termin școala și voi veni încoace cu o nevastă. Încăperea de la intrare, brațul cel lung al formei de L, era folosită de cramă. Rămăsese și la noi în vigoare legea aceea austriacă după care producătorul de vin, timp de o săptămînă pe an, avea voie să-și transforme „podrumul" casei ori „colna"

de la vie în cîrciumă, cu condiția să atîrne la poartă un arac împletit cu verdeață, asemenea unui tirs dionysiac. Chiar sub trepte se afla o masă lungă cu cîte o laviță de o parte și de alta. În capul ei trona un jilț uriaș, din lemn vechi și afumat, cioplit cu diferite simboluri în relief. Totdeauna mă tenta jilțul, cu toate că era tabu pentru oricine, dar nu și pentru mine după ce voi prelua proprietatea. Aici se așeza pe vremuri Bunu Traian Moț cînd cobora, vara pe căldură, la un pahar de vin rece cu „hoaverii" sau musafirii veniți în vacanță. Din blestematul an '40, cînd atîtea pătimise țara, cînd murise și Bunu de infarct, jilțul vacant mă aștepta să devin bărbatul casei. Pînă atunci însă mi-era și mie tabu.

Brațul cel scurt al pivniței în formă de L era de obicei închis cu o ușă de fier. Acum, ca în toate vremurile tulburi, acolo era improvizată camera de locuit. Aici fusese instalat un fel de lung pat comun, din blăni de fag așezate pe niște lăzi goale. Peste scînduri, Buna așezase cinci saltele de lînă, înfățate în pînză de in, fiecare cu „duna" și perna sa. Mi se rezervase locul dintre Buna și Mama, lîngă Adrian, ca să fim amîndoi cît mai bine păziți.

Niciodată nu mi-a plăcut să fiu păzit, aveam de mic veleitățile viitorului „stăpîn" al „CASEI MOȚ DIN BUIA". Mai ales cînd stăteam la Buna, care îmi cam satisfăcea toate capriciile, cu gîndul să mă trimită la facultate, aveam toate ifosele unui „prinț moștenitor", într-atît eram de sigur pe viitorul meu. Acum, de ce să mă las păzit ? De aici nu se poate ieși, ca din „pititoare" ? De Mama și Buna puteam fi sigur că vor pleca să-și vadă de lăuzele din sat. Nici Nana Floarea nu putea rămîne aici la nesfîrșit : i se apropia sorocul să nască. Era de prevăzut că voi găsi eu un moment potrivit să ies. Întîlnirea cu dușmanii nu mă intimidase ca să-mi taie cheful de a vedea mai îndeaproape „fața reală a războiului".

Cale de ieșire aveam : chepengul din tavan ce dădea în „cuhă" era folosit foarte rar. Cîteodată, în vreme de viscol, pentru adus niște vin, ca să nu ocolești pe afară prin ușa principală. Rostul adevărat al acestui chepeng era, ca în toate gospodăriile fortificate din Buia, să fii

cît mai bine adăpostit față de oricine. Prin el plănuiam s-o șterg, cu ajutorul scăriței de metal care îmi făcea cu ochiul. Ei, și dacă aș mai fi știut eu de prezența artileristului român rănit în pod, cred că aș fi murit de nerăbdare.

Tot discutînd aprins, femeile nu mi-au acordat atenție prea multă. Mi-au pus în față o farfurie de tăiței cu mac, pe care am devorat-o cît ai clipi. Apoi, ciugulind un imens ciorchine de struguri, am adormit buștean. De obicei, ne dădeau copiilor tăiței sau ceai cu mac atunci cînd „nu ședeam blînzi". Se fereau să ne dea prea des, preferau ceaiul de tei, dar cînd era neapărată nevoie să dormim buștean, ne „drogau" cu mac. Pînă a doua zi la prînz am dormit buștean. De două ori cînd m-am trezit să mă așez pe oliță, nu mai știu cine mi-a dat cîte o ceașcă de ceai care m-a doborît într-un nou somn fără vise.

A doua zi, cînd m-am trezit, Adrian era de mult treaz. Scăpasem două evenimente senzaționale : ocuparea comunei și gemetele scoase de Nana Floarea care fusese aseară transportată sus ca să nască.

ZECE

TREBUIE SPÎNZURAȚI CÎȚIVA „OLAHI" ! Asta era părerea „nylas"-istului Kemény Attila, care se simțea mîndru nevoie mare că, la capătul marșului, cuceriseră obiectivul ordonat. *Eu aș beli cîțiva, în public sau i-aș trage în țeapă ca Dracula ăla al lor, să știe de frică,* mai adăugă el într-o maghiară de mahala și rîse adăugînd cîteva mici amănunte de un sadism obscen înfiorător.

Na nà nem ! i-o reteză căpitanul Varga și îi atrase atenția că *„fratele"* Kemény încă nu e decît un simplu gradat și ar face mai bine să caute ceva de băut la cîrciumă decît să dea lecții unui veteran născut prin vestul Apusenilor care știe să comande. Și cu asta scăpă de el, ca să rămînă cu fruntașii comunei, care păliseră.

Compania de bicicliști ocupase satul fără incidente. Doar că de astă dată intraseră în formație rărită : cîte doi bicicliști din zece în zece metri. Pînă la „contactul cu inamicul" de ieri, compania de strînsură a căpitanului Varga rulase pe drum cu automatul la spate și raniță pe portbagaj. Acum, soldații lăsaseră automatele să le atîrne pe piept, pentru orice eventualitate, și le cam fugeau ochii în toate părțile. Cu greu obținuse căpitanul pentru ei aceste pistoale-mitralieră nemțești noi-nouțe, destinate mai mult „nylas"-iștilor și formațiilor de asalt. Acum, soldații se bucurau de ele deoarece din bruma de instrucție pe care o asimilaseră știau că automatul o fi el foarte bun în ofensivă, dar e arma ideală în luptele de stradă. Și le era groază de astfel de lupte pe un teritoriu străin, plin de cotloane necunoscute și capcane.

După ce trimise doi veterani în turla bisericii cu puşca-mitralieră, căpitanul risipi un pluton ca să blocheze străzile de acces şi se opri la primărie, ca să se ocupe de încartiruirea şi aprovizionarea companiei sale. Soldaţii primiseră ordine stricte : să circule în grupe de cîte trei în mod demonstrativ prin toată comuna, să nu tragă fără somaţie, să nu angajeze discuţii, să nu intre în nici o casă, să nu accepte nimic de mîncat şi să bea ce le-a mai rămas în bidoane.

Cu toate că trăsese clopotele, căpitanul Varga nu reuşi să scoată oamenii din casă. Plănuia să-i adune în piaţă şi să le ţină un discurs în româneşte, ca să nu existe nici un echivoc asupra intenţiilor sale şi a îndatoririlor pe care le vor avea „noii cetăţeni ai Hungariei Mari", cum procedase în satele prin care mărşăluise.

Cu chiu, cu vai, ajutat de notarul Brusture şi de aprodul primăriei, izbuti să adune o parte din consiliu. Pe Fehér din Hălăuz şi Baumgartner din Şmuţa Veche îi adusese chiar el cu motocicleta, ca să îl vadă ochii celor ce pîndesc că are intenţii onorabile, e un adevărat *„URY EMBER"* maghiar din vechea aristocraţie a husarilor. Fehér abia încăpuse în ataş, iar Baumgartner, pe şeaua din spate, îi tot şoptea căpitanului că „grasul" din ataş are să răstoarne motocicleta. Dar cel mai mult îl iritase pe căpitan pustietatea din comună. Iar după ce mai reuşi să adune cei cîţiva consilieri, toate „tîmpeniile de mahala" ale lui Kemény îl scoaseră definitiv din sărite : nu aşa se tratează cu civilii aici în *„KÖZÉP-EUROPA"*, era părerea căpitanului. Şi în Rusia, şi în ciocnirile cu partizanii iugoslavi, căpitanul ţinuse morţiş să respecte „firma" sa de fost husar : se împotrivise violenţelor împotriva civililor, fapt care îi adusese în mare parte „mazilirea". Căpitanul făcea parte din comisia care îi adresase lui Horthy un raport detaliat asupra „excceselor de zel", dar şi a „cruzimilor absurde" comise de „căştile de oţel şi leventi" împotriva populaţiei civile din Ardealul de Nord, după Dictatul de la Viena. Dar toate astea nu le putea spune consilierilor din Buia în mod oficial, în sala de şedinţe, pentru că l-ar fi aşteptat neplăceri mari de la „nylas"-iştii care îi vîrîseră pe gît un dobitoc beţiv ca *„hülye fráter"*-ul Kemàny.

Draghe domnilor, își începu căpitanul discursul după ce se descoperise și își scosese mănușile sale de husar pe care le purta de o viață întreagă, chiar și în civilie, chiar și la honvezi. Se străduia să-și aducă aminte cuvintele potrivite și, pentru asta, închise ochii, ca să-și revadă rapid cît mai multe scene din copilărie, cînd se jucase cu copiii români din vecini și o rupea bine pe limba lor În ultimele trei zile vorbise cît mai mult românește. Cuvinte și construcții de frază nefolosite de atîta vreme se trezeau din sertarele memoriei unde zăcuseră un sfert de secol, așa cum zac uneori patinele, săniuța, căruciorul și leagănul într-o debara din pivniță, pînă cînd le scoți și-ți dai seama că s-au tocit, mai pot fi refolosite, dar nu prea merită efortul : au devenit desuete...

Înțelegem și ungurește, îl întrerupse notarul Caius Quintus Brusture, cînd căpitanul își termină fraza lungă și oficială de protocol. *Nu vă deranjați, kedves kapitány uram.*

Bine, bine. Musai puține politeț. Eu vorbesc românește, dumneavoastre vorbiți cu mine maghiarul. Asta place la noi toți și basta. Musai prietenie intre noi, domnu draghe. La rezboi, ca la rezboi, dar oameni se fim !

După asta, căpitanul scoase din buzunar hîrtia cu instrucțiuni oficiale privind legăturile armatei cu populația „imperiului ungar al sfîntului Ștefan reîntregit". Instrucțiunile începeau cu o proclamație destul de sforăitoare pe care căpitanul o citi nehotărît și plictisit de frazeologia „cancelaristică" în care nu credea. Între timp, consilierii ce ocupau abia jumătate din lungimea mesei și erau masați la celălalt capăt, la o distanță ostentativ prudentă, făcură fețe-fețe.

Aceste instrucțiuni conțineau o serie de ordine destul de severe. Bărbații trebuiau să se prezinte la primărie cu lopeți și cazmale, ca să îngroape morții, să sape tranșee pentru fortificarea localității împotriva partizanilor și a „bolșovicilor", să presteze alte diferite munci pe care „comandantul garnizoanei" le va considera necesare în interesul armatei „eliberatoare" și al igienei publice. Dacă unii dintre ei doresc să se înscrie voluntari în armată, vor primi o substanțială primă în bani și după terminarea războiului vor fi împroprietăriți cu cîte

zece hectare de pămînt şi li se va acorda... naţionalitatea ungară ! (Mai tîrziu, căpitanul, zăbovind la un pahar de vorbă între patru ochi cu notarul, recunoscu deschis că funcţionarul „cancelarist" care a putut să redacteze această clauză „naţională" e tot atît de dobitoc cît „fratele" Kemény, de care nici măcar ultimul mahalagiu nu poate fi mîndru). De aceea, cînd auzi nişte suspecte accese de tuse, căpitanul îşi suflă nasul tacticos. Cu asta, pînă la punctul următor, potoli spiritele.

Mai departe erau ordonate predarea armelor de foc, predarea sau denunţarea soldaţilor români pentru internarea lor în lazarete de prizonieri, conform Convenţiei de la Geneva, controlată de Crucea Roşie internaţională. Dar după cîteva citate din convenţie, era menţionată pedeapsa la care vor fi supuşi cei care se vor sustrage de la acest ordin : pedeapsa cu moartea prin împuşcare FĂRĂ CURTEA MARŢIALĂ. Se mai adăuga că dacă soldatul român are armă asupra sa, fie că e în uniformă, fie că e în civil, va fi considerat partizan. În această situaţie, cei care l-au găzduit îşi pierd toată averea, vor fi spînzuraţi în piaţa publică, împreună cu toţi membrii familiei, unde vor fi expuşi timp de zece zile, cu specificarea vinovăţiei lor, spre „reeducarea" recalcitranţilor.

După asta urma un ordin care îi înfioră pe toţi : pentru fiecare soldat ungur omorît pe teritoriul „reîntregit" de către persoane neidentificate vor fi executaţi o sută de ostateci ; pentru un singur ofiţer, trei sute de ostateci, plus incendierea întregului sat.

De kapitány uram ! exclamă Sepi Baumgartner. *Ez egy... marhaság !*

Porcherie, neporcherie, asta este ce mi s-a ordonat, oftă căpitanul şi făcu un gest ca şi cum s-ar spăla pe mîini. *Dura lex, sed lex. Aveţi de grije ca se nu avem bai. Che dache eu nu execut ordin, me spinzure pe mine fratele Kemény şi fraţii lui „cruci cu segeţi". Nu e de glumit cu ei !*

Cînd se potoli vacarmul, căpitanul înşiră şi obligaţiile de plătit din partea fiecărei case. Nu „familie", ci „casă", pentru că în limba maghiară „familie" e sinonim

cu „copil" (maghiarul nu te întreabă cîți copii ai ci... cîte familii). Lista era destul de substanțială : făină, untură, cîrnați, șuncă, slănină afumată, fructe, legume, prosoape, rufărie de pat și cîte o damigeană de vin sau țuică. În general erau prevăzute și echivalabile cîte două kilograme din fiecare aliment. Doar că la capitolul „carne proaspătă" se pretindeau cinci kilograme și se recomanda asocierea mai multor case pentru predarea unui porc sau viței. Această cantitate putea fi echivalată în kilograme de gîscă sau găină... cu fulgi cu tot ! Și pentru ca nervii tuturora să explodeze într-un hohot de rîs turbat, se anunța că ouăle proaspete vor fi plătite ! În... mărci germane sau în fileri unguresti, conform... mercurialului !

După ce spiritele se mai liniștiră, căpitanul stabili că în clădirea școlii va fi instalată provizoriu „cazarma" companiei, deoarece este interzisă încartiruirea la persoane particulare pentru a se evita dispersarea. După ce cazarma locală de cavalerie va fi deparazitată, văruită și „funcționalizată", adică peste două zile, compania se va muta acolo. Tot pentru două zile, pînă se va amenaja o popotă la cazarmă, soldații vor lua masa la restaurantul „MISTREȚUL".

Deoarece oamenii nu puteau fi scoși din casă, notarul se însărcină să multiplice la gheștetner textul instrucțiunilor și să le afișeze pe fiecare poartă. În afară de asta, crainicul comunal („dubașul") va bate toba nu numai la răscrucile de străzi, ci și din cinci în cinci case.

După asta, fu încropit la iuțeală un banchet la bufetul lui Luca Marcovici „LA BOTUL CALULUI", deoarece lipseau ceilalți proprietari ai localurilor din Buia : Mircea Nae (bodega „LA MIRCEA"), Kispipa Pál („CAFÉ LUX KISPIPA"), Franz Böhmer (berăria „SCHWARZWALD"), Iancu Tînjală (restaurantul „MISTREȚUL"), precum și „madame" Luiza Kodeș (hotel „IMPERIAL", pensiunea „LUIZA & SALON DE ȘTIINȚE OCULTE", cum scria pe cărțile de vizită ale codoașei). Toți se ascunseseră și erau baricadați, singur Luca Marcovici, care fusese ieri ironizat pentru lașitate chiar în această sală de consiliu, venise să ia contact cu „cotropitorii".

La banchet, după ce se mai dezlegară limbile și mai sosiră cîteva notabilități, căpitanul Varga le mai dădu o veste sinistră, care îi băgă în răcori. *Gestapo*-ul se interesa în mod special de soarta celor trei tancuri conduse de veterani ai acțiunilor „antipartizan". Un oarecare *Oberst* nu voia să creadă că armata română, reprezentată printr-un singur tun antitanc și o duzină de „copii nepricepuți", ar fi reușit să „anihileze trei echipaje de tigri" !

Oberst-ul *e un chirneţar prost de cap !* încercă imediat căpitanul să risipească atmosfera funebră. *Noi avem convenţie cu* Wehrmacht *se nu se bage nimeni in una garnizoana maghiar fere „AUSWEIS" de la „elnök". Io am ţidula ca sunt ştab in Buia.* Gestapo*-ul nu pune piciorul aici daca eu nu permitem asta. Basta !* Dar era prea tîrziu s-o dreagă. Încercă totuși, după un toast în sănătatea tuturor comesenilor, să învioreze atmosfera cu o glumă. Nu își aduse aminte nici un banc din celebrele serii budapestane cu „Tásziló & Aladár" pe care le auzise, în vremuri de pace, de la clienții localului său. Nici bancuri pornografice cazone nu-i treceau prin cap, deoarece aceste așa-numite *„duhori de cizmă"* nu le prea asculta și nici nu ar fi avut unde să le audă : ocolea chefurile prea deocheate, iar de la agape camaraderești, cînd sosea „ora porcăriilor", se retrăgea prudent, ca un fost patron de local ce era. Era prea mîndru, prea „domnișor" și prea „finuț", ca să-și renege obîrșia nobilă cu murdării și scursori de mahala. Bine, dar ce să le spună ? În cele din urmă își aduse aminte că grija lui părintească față de subordonații săi prevede și găsirea sau organizarea, în spatele frontului, cînd se află în refacere, a unui bordel. De aceea îl întrebă pe medicul primar, doctorul Flavius Constantin Pop, dacă există în acest simpatic tîrg și un „cuplerai", ale cărui salariate să fie controlate de dînsul în mod oficial.

Avem doar un „SALON DE ŞTIINŢE OCULTE", bombăni doctorul, încă îngrozit de perspectiva sosirii gestapoviștilor. *Vorbesc eu cu proprietăreasa, dar asta o să vă coste. Are fete de lux și nu se lasă ea rechiziţionată.*

Bine, bine. Vorbim seara la masa de „vacsora". Se ridică şi îşi privi ceasul. *La oarele noua, la restaurant. Poate aduceţi tot consilium. Io vreau se ne cunoaştem cu toţii şi devenim hoaveri.* Îşi puse chipiul şi dădu mîna cu toţi, elegant şi amabil, găsind pentru fiecare cîte o frază de bun augur. Nimeni nu reuşi să zîmbească măcar din politeţe, cu toate că fiecăruia căpitanul îi asigura protecţia sa. O nouă înfruntare cu vechii adversari nu îi speria cît îi năucea groaza de mecanismul absurd şi de o teribilă eficienţă al celebrului *Gestapo.* Înainte de a ieşi, îi invită pe Fehér şi Baumgartner cu el, să-i conducă acasă cu motocicleta, deoarece se duce să inspecteze posturile de pază instalate în Hălăuz şi Şmuţa Veche. Cei doi *polgármester*-i acceptară cu un aer umil.

Umilinţa nu-i părăsi pe amîndoi, nici după ce Baumgartner se urcă pe şeaua din spate şi îşi îndesă ochelarii cu rame de argint pe nas, iar Fehér se căzni să încapă în ataş. Pe drum tăcură ursuzi. În afară de soldaţi, nu întîlniră nici măcar un cîine rătăcit sau pisică vagaboandă.

Înainte de a se despărţi de Baumgartner, căpitanul îşi notă în carnet pagubele provocate de tanchiştii nemţi în Şmuţa Veche şi îi promise că le va trece în raportul său către statul-major al diviziei şi va protesta împotriva amestecului *Wehrmacht*-ului sau *Gestapo*-ului în treburile „teritoriului" aflat sub controlul garnizoanei Buia.

Dacă tu crezi că aşa e bine, spuse şvabul în timp ce ştergea praful de pe lentilele ochelarilor săi care îi dădeau o înfăţişare de bufniţă. *Dar dacă vine* Gestapo-*ul, fugim toţi în pădure şi vai de voi. Văd că eşti un om de treabă, ardelean ca şi noi, care ne cunoşti. Bagă de seamă ce faci, domnule căpitan. În comuna Buia şi în satele sale, sîntem de toate naţiile din vechiul imperiu : români, maghiari, şvabi, „tooth"-i, sîrbi, ţigani, „hîrvaţi", cîţiva poleci şi puţini jidani, a căror tabără a fost desfiinţată după armistiţiul cu puterile aliate. Lume amestecată, dar...* Cu un gest scurt, Baumgartner înălţă din umeri a neputinţă şi schiţă gestul atît de obişnuit în Buia al „spălării mîinilor". *Toată lumea are arme şi n-ai să le poţi aduna nici dacă „şîntărul" Kemény îi torturează, nici dacă faci prostia să laşi* Gestopo-*ul să se ames-*

tece în zeama ta. A ta și a noastră, domnule căpitan. Ar fi nevoie de trei regimente ca să te poți bate cu toată „garnizoana" ta. Și nu aveți nici o sută de oameni în cap. V-am numărat noi, că sîntem și noi veterani. Cercul se strînge, clica nazistă e pierdută. Vin zile grele pentru aliații lui Hitler. La voi la Budapesta de ce nu întoarceți armele ? Din mîndrie ? Din onoare ?

Asta vorbim noi numa singuri. Căpitanul se bătu peste teaca pistolului. *Dache aude Kemény sau altecineva, musai se pușc jos la tine.* Apoi îi întinse mîna de rămas bun. *Musai bem „bruderșaft", draghe „polgármester".*

Cînd o să vină ai noștri, surîse șvabul șiret, *o să ai nevoie de noi, domnule căpitan. Bagă de seamă. Servus !*

Căpitanul se întoarse la motocicletă, unde, înghesuit în ataș, Fehér pufăia plictisit din pipa lui de porțelan cu căpăcel de argint.

Ce dracu ați tot bîrfit acolo ? Ce minuni ți-a îndrugat zgîrcitul ăla de șvab ? îl interpelă pe căpitan în ungurește.

Semmi különös, suspină căpitanul și îi luă pipa, îi șterse mustiucul, apoi trase cîteva fumuri, după care i-o înapoie. *El acela spune la mine, ce vrei și tu. Bai mare. Figyelem-atenție. Harc-război, acuma basta. Ia se vorbești cu mine romanul pentru ca Hungária a inotat afara din noroc.*

Înainte de a se urca pe motocicletă, căpitanul ridică privirea spre turnul bisericii luterane mușcat de cîteva obuze. De sus, cei trei soldați pe care îi lăsase sub comanda unui veteran leneș, dar șmecher, îi făcură semne de salut. Le răspunse. Apoi mai privi casele avariate și fumul subțire al uneia din cele incendiate, cuprins de o iritare surdă. Pe lîngă motocicletă trecură șase bărbați ducînd în spinare un coșciug deschis în care se zăreau niște oase calcinate. În urma lor, un grup de femei. Toți erau îmbrăcați în negru. Dar nu era negrul de doliu, ci negrul cel de toate zilele, în care umblă șvabii de cînd răzmeriţele lor iscate de foame au fost mereu aspru pedepsite și de cînd au fost exilați ca să colonizeze niște pămînturi care să-i poată hrăni și pe ei, și numeroasa lor progenitură. Și nimeni nu plîngea, și nimeni nu bocea,

și nimeni nu-l privea, de parcă ar fi fost ori străveziu, ori abur, ori un hoit de care îți feresti ochii.

„Tu bun cer, gîndi căpitanul în românească lui, aiștia aşe privesc la mine cum un kutya-dög sau kutya-szar, chiine mort, chiine care nu latra și chiine reu care la ei muşcat, ioai Işteneul meu!" Mai departe nu reuşi să formuleze fraze de cocteil româno-maghiar, pentru că se simțea penibil.

Avertismentul lui Baumgartner, care vorbea cea mai curată limbă română, mai curată decît mulți moți neşcoliți, cu toate că urmase la liceul german din Timişoara, îl îngrijorase mai mult decît arăta. Semăna ca un fel de ultimatum dat din partea unei armate de partizani posibili. Căpitanul ştia cîteva lucruri despre şvabi, care îi sporeau îngrijorarea. Ştia că nu te atacă fără motiv şi nu scot cuțitul la mînie sau beție. Ştia că urăsc violența, dar că dacă te-au prevenit, va trebui să-i înfrunți în ziua pe care ei o aleg. În rest, îi disprețuia puțin, datorită unor prejudecăți pe care le asimilase inconştient. În primul rînd, i se părea absurd faptul că o şvăboaică, atunci cînd se mărită, uită complet naţia de care aparține şi îşi educă fiii numai în spiritul celor cinci „taţi" ai fiecărui copil: „VATER-SPRACHE, VATER-BLUT, VATER-NAME, VATER-GLAUBE, VATER-LAND". (Limba-tată, sîngele-tatălui, numele-tatălui ,credința-tatălui, țara-tată.) Cu toate vederile lui destul de liberale şi umaniste pe care le datora şi vîrstei, şi amărăciunii acumulate în două războaie şi o viață irosită, această atitudine depăşea capacitatea de toleranță a căpitanului. În afară de asta, îl mai uimea faptul că îi văzuse pe şvabi întotdeauna cîntînd în timpul muncii, de parcă ar fi fost o mare fericire pentru ei să aibă ceva de făcut. Pentru sîngele său albastru, de vechi boiernaş obişnuit cu sabia şi cu servitorii sau argații, era de neînțeles faptul că se poate bucura cineva că... nu şomează.

Deodată, speriat, căpitanul se răsuci fulgerător şi scoase pistolul. Îl speriase vaierul primului acord scos de o armonică. În spatele său, un individ pestriț costumat, cu aerul rătăcit al unui nebun, începu să cînte acompaniat de armonică. Supărat, căpitanul scuipă, vîrî pistolul în teacă şi încălecă pe motocicletă, pe care o porni ca

din pușcă. Nu pornise îndeajuns de repede ca să nu audă primele versuri ale unui cîntec trivial, care totuși avea un sens amenințător, ca un al doilea ultimatum.

Din germana pe care o știa binișor, căpitanul înțelese imediat textul și simți un fior de gheață în spinare. Nu trivialitatea versurilor : „Latrina e în flăcări și fundul tău e în pericol" îl înfiorase. Ci semnificația amenințării ascunse în acest marș vioi cîntat de nebun. Pe vremea imperiului, cînd un soldat urma să fie pedepsit pentru lașitate sau furt de la un superior, i se cînta acest cîntec de batjocură. Firește, cîntărețul era un nebun pe care nu îl puteai pedepsi fără să nu-ți faci și mai ostilă atmosfera creată de „represaliile" tanchiștilor — aliații tăi care te-au ajutat să cucerești și să preiei „garnizoana" ordonată. Un simplu nebun i-o cînta, un oarecare „Augustin", cum îi zic șvabii fie măscăriciului, fie nebunului comunității. Dar îi zic „liebe Augustin", și chiar îl iubesc, îl hrănesc și îi cultivă dondănelile absconse, căutînd în ele semnificații de Sibilă. Iar de obicei, acest „Augustin" nu e un simplu schizofrenic sau oligofrenic, ci un intelectual decrepit la bătrînețe de alcoolism sau invalid psihic al unui război care l-a contuzionat. De aceea gesturile lui nu sînt chiar atît de absconse cum le face să pară...

Iritat de aceste gînduri, căpitanul Varga ajunse cinci minute mai tîrziu în Hălăuz. Obezul Fehér se lăsă ajutat să-și extragă trupul din ataș fără să fi renunțat la uriașa lui pipă de porțelan. Îl invită la un pahar de palincă și-i spuse *„numai unul"*, în sensul că nu vrea să-l vadă ajuns cu motocicleta în șanț. Căpitanul îi mulțumi și acceptă să vină în biroul lui Fehér după ce-i controlează pe băieții din clopotnița bisericii catolice a hălăuzenilor.

Și aici lăsase un post compus din trei tineri și un veteran, doar că acesta era ceva mai puțin isteț decît cei din satul vecin. După ce le controlă cuibul și îi dădăci puțin, aruncă o privire asupra satului și constată că stricăciunile erau mult mai mari decît în vecini. Aici se dezlănțuiseră cele trei „Tiger" întîi și grosul muniției aici îl consumaseră. Incendii fuseseră mai puține : doar în casele de paiantă distruse în care focul din vetre se lățise. Se vede că încă nu le trecuse prin minte tanchiști-

lor să lanseze grenade incendiare „antipartizan". În satul vecin nu erau case de chirpici, dar aici, la margine, cinci din ele fuseseră pur și simplu rase sub presiunea șenilelor. Mai bine de o duzină de case de pe strada principală erau serios avariate, cu fațada zdrobită ca o alună izbită cu ciocanul. Aproape că nu mai rămăseseră garduri întregi pentru că tancurile traversaseră spațiul dintre unele case „lunecînd" în lungul gardurilor ca pe o șină.

„Dar numai noua bucheți morți intre țivili", gîndi căpitanul, care numărase și morții celor două tabere : cincisprezece români și nouă nemți, care încă se mai coceau în cele trei „cuptoare" pe șenile în care îi găsise moartea expediată de frumosul sergent Popescu și ursuzul caporal de artilerie Nădăban. „Ioai, mama me, *Gestapo* mare bai poate aduce."

Jos, în birou la Fehér, zăbovi un pic mai mult decît ar fi vrut și avură o convorbire tipică unui tîrg de cai între un geambaș hălăuzean și un husar bătrîn : fiecare rămase nemulțumit de ceea ce „vînduse" și „cumpărase". Dar amîndoi pierdură o groază de timp ca să se laude cu buna lui credință și cu onoarea sa — exemplificate de întîmplări din viață relatate cu lux de amănunte. Mai exact, Fehér rămase nemulțumit de faptul că fu nevoit să recunoască adevărul din avertismentul lui Baumgartner : da, oamenii au arme ascunse, și dacă vine *Gestapo*-ul, se lasă cu sînge. Iar căpitanul era nemulțumit că nu aflase dacă sînt partizani în munți sau nu. Fehér o ținea pe a lui, încăpățînat ca un bivol : nu există nici partizani, nici armată, dar nu e „sănătos" să te plimbi prin pădure în vreme de război și basta.

Înainte de a pleca, brusc și sfredelitor, căpitanul se răsti la el :

De chind e tifus în Cuca la romunii moțocani, ha ?

De trei săptămîni, răspunse placid Fehér, și sub pleoapele sale unsuroase ochii săi mici de geambaș nici măcar nu tresăriră. *Jale mare, Varga-uram.*

Noa, bine, „szerbusz".

Soarele apusese dincolo de dealul Roșu, undeva departe în pusta panonică, la ora cînd căpitanul ajunse în Buia. Furierul său îl aștepta în mijlocul drumului, vîslind prin aer cu brațele, de parcă ar fi înotat în stilul

„fluture", ca să-l oprească. Furierul Csalánka Ödön, poreclit „Csacsy", un pişicher nemaipomenit, începu să-i îndruge căpitanului o poveste atît de încîlcită şi pe un ton atît de plîngăreţ, încît căpitanul i-o reteză brutal. Adică îi puse în vedere că dacă mai lungeşte povestea, îl împuşcă, dar dacă îi spune pe scurt adevărul, îl recompensează cu primul bilet de voie la tractir. Oricare ar fi adevărul ăsta, dar scurt să fie, altfel...

Şmecherul „Csacsy" îl servi cu o havană pe care i-o aprinse cu duioasă slugărnicie în timp ce îi spuse că nu a găsit paturi ca să instaleze compania în clădirea şcolii şi a instalat-o în vechea cazarmă de ulani părăsită de români. Fireşte, a spălat totul cu gaz, are saltele noi cusute din pînză de sac şi a obţinut aşternuturi noi, „donate de bună voie" de către magazinul de textile „Nikos Diamandis". Fireşte, grecul ăsta e un mare pişicher şi „donaţia" lui a costat cinci sute de mărci din fondurile companiei. Dar dacă domnul căpitan găseşte un singur păduche în aripa cazărmii amenajată de el, furierul se declară de acord să-şi facă harakiri ca un samurai nipon. Şi începu să-şi fluture mîinile de parcă ar fi extras din burtă panglici fără sfîrşit, ca scamatorii.

Căpitanul ştia că furierul e dintr-o familie de farmacişti, aşa că nu-şi făcu griji privind igiena companiei sale. Totuşi, îi mai atrase atenţia că, în urmă cu trei săptămîni, satul Cuca a fost lovit de tifus şi epidemia l-a pustiit. Chiar dacă sînt vreo zece kilometri pînă acolo, păduchii nu sînt infanterişti, să vină singuri pe jos prin praf, aşa că...

Fericit de perspectiva „biletului de voie" promis şi de faptul că iniţiativa sa fusese acceptată, panglicarul se hotărî să-l facă „praf" cu a doua veste : pusese în funcţiune şi popota cazărmii ! Da, şi peste două ore trupa va servi la cină o mîncare ungurească aşa cum scrie la carte şi găseşti numai la mama în castron ! Supă cu găluşte, gulaş de viţel, găluşte umplute cu prune şi vin de Lampora din recolta 1939 !

După ce rîse un pic de schimonoselile pehlivanului, căpitanul se hotărî să facă totuşi o inspecţie în Cuca. Uitase de „fantomă" pentru moment, aşa cum uiţi de

silueta unui doctor în halat zărită în curtea unui spital : acolo e locul lui. Femeia în cămaşă de noapte care îl speriase poate că a fost o bolnavă de tifus ce vagabondează în delir şi nu o fantomă ,le explicase el celor doi însoţitori, înainte de amiază. Îi incita o recunoaştere în Cuca neîncrederea pe care i-o trezise Fehér. Prea insistase asupra faptului că pe aici oamenii au păduchi. În acest marş pînă aici, căpitanul înnoptase de trei ori în case româneşti : de unde păduchi aici, unde încă nu au fost lupte, morţi, mizerie, foamete şi toate celelalte ? Se poate ca nişte ciobani să fi adus tifus de undeva, dar nu văzuse păduchi, săpun exista berechet şi oamenii erau curaţi. Chestia cu spălatul pe cap cu tărîţă nu o putea înghiţi căpitanul, fără să ştie că e de fapt cea mai sănătoasă reţetă pentru păr şi rădăcina lui. De aceea se hotărî să nu înghită ipoteza unei epidemii de tifus exantematic pînă ce nu vede cu ochii lui cel puţin un singur mort abandonat. Dar pentru o recunoaştere, avea nevoie de doi băieţi curajoşi, ageri şi buni ţintaşi, pentru eventualitatea unei întîlniri cu partizanii.

Cînd să se îndepărteze, furierul îi strigă să treacă pe la hotel „IMPÉRIAL", deoarece îl caută o „doamnă Luiza" într-o problemă urgentă, de „viaţă şi moarte", în care e nevoie de protecţia dînsului.

„Nu cunosc nici o Luiza !" gîndi căpitanul, supărat ca întotdeauna cînd era oprit din mers. „Protecţio ! Protecţio ! Da' pe mine cine protejal !" Şi îi făcu furierului un semn de ameninţare cu pumnul pentru că încă nu aflase ce persoană importantă este doamna Luiza Kodeş.

Găsi doi băieţi pe care spera să se poată bizui : Lakatos Gyula şi Csavargó Nyuszi. Îi observase încă din prima zi de instrucţie rapidă pe care fusese obligat să le-o bage pe gît în cinci zile şi îi găsise apţi pentru elita armatei, sau cum le zicea el în argou : „fasza csávók". Pe haidamacul de Lakatos, care era chiar lăcătuş de trei generaţii, îl plasă pe şeaua din spate. Pe pirpiriul „iepuraş vagabond" îl vîrî în ataş, cu toate că altcineva ar fi procedat exact invers. Dar pe puştiul ăsta extrem de agil, care venise direct din şcoala de corecţie, dorea să îl aibă alături în caz de nevoie. Ca toţi orfanii vagabonzi, avea reflexe rapide, se adapta prompt oricărei situaţii şi

avea un simț de orientare nemaipomenit : vedea prin beznă ca mîțele sau ca nictalopii. În plus, poate ultragiat de faptul că îi făcuseră acte pe porecla sa (Csavargó = Vagabond ; Nyuszi = Iepure), puștiul făcuse o criză de personalitate : cuprins de o ambiție crîncenă, dorea să dovedească despre sine că nu-și merită porecla, nici transformarea ei în nume de familie și prenume fără nici un sfînt în calendar care să-l patroneze. Visa ca după război să-și scoată acte noi pe numele Vitéz István. Ba își mai făcuse și calculul că dacă patria sa, ai cărei funcționari ingrați îl făcuseră oficial de ocară, va pierde războiul, să se lase prins de americani și să rămînă dincolo de Ocean, în Lumea-Nouă, în azilul tuturor proscrișilor, exilaților, ereticilor, vagabonzilor și aventurierilor cu inimi de foc și fier. Cunoștea Noul Continent doar din povestiri ce-i dădeau a aură mirifică și din cărțile lui Karl May, în care îndrăgise teribil un personaj : Sam Hawkins. Dacă va fi să ajungă acolo, acest nume îl va adopta și, după o lovitură norocoasă de cazma într-o mină de aur sau la bursă sau într-o afacere, va deschide un fel de „Csavargók Csárda", un han la care toți orfanii să poată veni în „refacere" sau să se ascundă cînd îi caută poliția... ungară ! Camarazii săi zîmbeau pe sub mustață, dar nu îndrăzneau să-l contrazică. Singur căpitanul îl credea capabil și de minunăția asta, și de altele, chiar mai... boacăne.

O jumătate de oră mai tîrziu, căpitanul ajunse cu băieții la bariera ce bloca intrarea în valea dintre Ciuha și Ursul Negru. Dar cînd să pornească mai departe, ca să străbată ultimii doi kilometri pînă în Cuca, motorul se blocă. Abia după ce se întunecase bine, Lakatos reuși să-l pună în funcție. În acest timp, căpitanul studiase îngîndurat cele trei panouri pe care, sub un cap de mort și semnul internațional de carantină al Crucii Roșii se lăfăiau textele de avertisment împotriva tifusului redactate în română, maghiară și germană. Aflînd despre ce este vorba, pirpiriul se oferi să plece singur în recunoaștere pînă cînd Lakatos îi vine de hac motorului. Căpitanul însă îl refuză sub pretextul că „jungla de asfalt" budapestană numără mai puține capcane pe toată suprafața ei decît o pădurice din Ardeal. Iar cînd „candidatul" la numele

de Vitéz István ori Sam Hawkins replică ţanţoş că nu poate fi mai rău decît în „Vestul Sălbatic" căpitanul clătină din cap, surîzînd superior. Ei, aici se aflau cam aproape de locurile sale natale, tot la „Vest de Apuseni" şi ştie el destule...

Porniră cu farurile aprinse, cu toată frica de partizani pe care o cunoştea prea bine căpitanul Varga. Asta deoarece reţinuse din avertismentul lui Baumgartner ideea că localnicii sînt hotărîţi să riposteze NUMAI ÎN CAZ CĂ SÎNT MOLESTAŢI sub o formă sau alta.

Uliţa plină de hîrtoape care îi zdruncină zdravăn se sfîrşea într-o mică piaţetă. Cu o exclamaţie de surpriză, căpitanul frînă şi îndreptă farurile asupra unui spectacol straniu : un mort zăcea într-un balansoar, cu faţa înnegrită deja. Iar în ecoul ciudat pe care îl avea acest sat aflat sub munte ca într-un căuş de piatră cu buza crăpată în trei văi, hohoteau cutremurător nişte vaiete ale unui muribund nevăzut. Cînd vaietele se stinseră, un cîine începu să urle a jale cu atîta disperare în glas, încît cei doi curajoşi flăcăi de oraş nu se mai îndoiră că e vorba de un alt mort. Al treilea, dacă îl socoteau şi pe cel din balansoar.

Tifusz ! exclamară amîndoi. *Három fris halotak !*

Toate semnele le dădeau dreptate : trei morţi de curînd. Poate ultimii supravieţuitori, mai ştii ?

Căpitanul cercetă mirat masa din faţa „mortului" din balansoar pe care se zăreau două steguleţe de protocol : unul german şi unul maghiar. Butoaiele şi lăzile de sticlă din apropiere îi întăriră impresia că omul din faţa lui a murit în timp ce se pregătea să-l primească pe „cuceritor", la fel cu ceilalţi săteni din satele străbătute în *Blitzmarsch*-ul său atît de lesnicios pînă la incidentele de la intrarea în Hălăuz şi din Şmuţa Veche, provocate de cincisprezece recruţi români nepricepuţi şi nouă tanchişti nemţi care se îmbătaseră ca nişte porci. Faptul că în faţa „mortului" din balansoar se afla o tipsie pe care erau pregătite o solniţă, un ştergar înflorat şi o cană pentru vin era dovada cea mai certă. Da, fusese aşteptat de către ultimul supravieţuitor al epidemiei.

Bine che nu am intrat in satul aista ! spuse căpitanul pentru sine, spre uimirea însoţitorilor.

Întoarse motocicleta și, pînă să pornească motorul, auzi iarăși vaietul acela sinistru al muribundului nevăzut. Se grăbi să ambaleze și porni în graba mare îndărăt spre Buia.

Plecase fără să-și fi dat seama că „muribundul" e una din multele bufnițe oplosite în jurul satului nostru, unde consătenii mei le consideră de cînd lumea niște păsări sfinte și înțelepte, un fel de mesageri ai morților noștri care țin să-ți transmită că se gîndesc la cei rămași în viață și vor să le ocrotească pașii sub aripile largi ale purtătoarei vocilor de dincolo. Iar cîinele care urla a jale era unul care fusese lăsat acasă fiindcă își rupsese un picior și își terminase mîncarea...

Doar omul din balansoar, primarul nostru Văsălie Dardă, era cum s-ar zice oarecum... mort. Fața nu tifusul i-o înnegrise, ci scrumul de la pipă cînd scuipase în ea ca să-i stingă jarul. Asta poate cam cu o jumătate de oră înainte se întîmplase : simțind că vede negru înaintea ochilor, atît mai apucase să facă după obicei : să stingă pipa înainte de culcare. Pentru că era acum mort, țeapăn, butuc, lemn... mort de beat !

Înainte de amiază, Baci Văsălie fusese și el șocat de trecerea prin sat a „FECIOAREI OARBE". După ce se dezmeticise, alergase după dînsa și îi strigase să se oprească, dar fecioara sau femeia în cămașă de noapte se făcuse nevăzută. Adică, mai exact, fugise spre cascada Urlătoarea și acolo dispăruse îndărătul perdelei de apă. După ce zăbovise un pic pe acasă și încercase să dea niște telefoane din salonul vilei, primarul hotărîse să se primenească, să mănînce și să se întoarcă la postul său din balansoar. Dar cînd să iasă pe ușă, sunase telefonul. Întîi, culmea nerușinării, din Oradea un colonel de statmajor maghiar îi ceruse legătura cu un oarecare căpitan Varga, ca să afle dacă misiunea a fost îndeplinită. Apoi, printr-o altă absurdă situație ce se poate ivi numai în vreme de război, primise legătura cu Bucureștiul. Numai că de astă dată nu prin centrala din Buia, ci prin firul care îl lega de halta de cale ferată. Cineva din București, prin Sibiu, prin Zlatna, prin Brad și de aici prin firul căilor ferate pînă la halta Șmuța Nouă îl anunța că va

sosi în Cuca un delegat din partea Partidului Comunist Român, însărcinat să se ocupe de organizarea unor gărzi patriotice în vederea cooperării cu un batalion de vînători de munte pentru a împiedica infiltrarea trupelor inamice în punctele-cheie ale Apusenilor din zona vîrfului Trei Popi. Vocea îi precizase că e vorba de un consătean din Cuca, *„tînărul utecist Ion Zvîc Zărăndan, care a fost primit în partid săptămîna trecută și are o delegație specială!"* Situație care pur și simplu îl năucise pe sprintenul as al baroului de altădată. În lumea ideilor și a răsturnărilor de situație din viața sa, totdeauna se adaptase oricărei lovituri de teatru cu viteza unui titirez și avea dexteritatea de a cădea oricînd în picioare ca felinele. Situația de acum i se păru pur și simplu aberantă. Se întoarse înapoi la postul său și moțăi o vreme în balansoar pînă ce căldura soarelui îi făcu sete. De obicei se ferea să bea în cursul zilei sau să treacă de un pahar atunci cînd se afla la un banchet, ca să-și poată urmări lucid interesele și să-și poată face rapid calculele ce i le dictau interesele. Rezistă cam pînă pe la 4 după amiază, dar pentru că trecerea „fantomei", care se dovedise o femeie absolut concretă, cu tot aerul ei de nebună, îl nedumerise, îl obosiră gîndurile. Atunci cînd își aduse aminte de legenda „FECIOAREI MOARTE" și de apariția ei în trecutul război mondial, toate conexiunile pe care încerca să le facă între evenimente se încîlciră și se puse pe băut. După primul pahar îi fu indiferent dacă invadatorii vor înghiți sau nu „gălușca" tifusului, dacă vor veni să-i ceară relații sau pur și simplu îl vor împușca și vor da foc satului pentru deparazitare și decontaminare. Hotărî că singurul lucru înțelept ce-l are de făcut este să-și omoare timpul bînd încet și temeinic, ca să se „anestezieze" înainte ca toată degringolada, în mijlocul căreia trebuia să stea pasiv în balansoar, să nu-l arunce în negura unei definitive nebunii. De aceea, la fiecare dușcă repeta plin de speranță: *„Similia similibus curantur"*. Cînd simți că negura beției îl vindecă de riscul deplinei neguri a nebuniei, apucă să scuipe în jarul pipei înainte de a o scăpa. Iar cenușa sleită care îi împroșcă fața, cernindu-l, nici nu o simți...

Căpitanul Varga, în timp ce gonea spre Buia, văzu al doilea „mort" în fața unei porți, pe care un cîine îl lingea de zor, de parcă ar fi vrut să-l spele înainte de îngropăciune.

Le lövöm ! răcni Iepurele-Vagabond și slobozi o rafală în direcția mortului. Dar nu precizase pe cine împușcă : „mortul" sau cîinele. În fracțiunea de secundă în care pornise rafala, speriat de motocicletă, cîinele tocmai se răsucise spre lumina care se prelinsese peste stăpînul său. Acest salt îl făcu să recepționeze toate cele cinci gloanțe în lungul trupului său și să-și salveze stăpînul. Iar cel ce zăcea în fața porții casei sale natale și făcea pe mortul era Ion Zvîc Zărăndan, care abia acum, la adăpostul întunericului, parcursese ultima etapă a marșului său spre îndeplinirea primei sale sarcini de partid...

În Buia, spre stupoarea sa, căpitanul găsi piața din centrul comunei luminate *a giorno*. O adevărată orgie de lumini se revărsa din vitrinele și firmele ce flancau încăpătoarea piață octogonală. De cînd trupele în rîndul cărora se aflase și el porniseră la războiul împotriva Iugoslaviei, adică din aprilie 1941, căpitanul nu mai văzuse o astfel de feerie, ci doar dîrele luminilor de camuflaj. Nici Buia nu mai avusese o astfel de „chermeză" din vara lui 1940.

În prima clipă, căpitanul crezu că e o acțiune a partizanilor care semnalizează aliaților poziția companiei sale, ca să fie lovit în plin de bombardierele americane. Asta însă ar fi fost culmea masochismului sau a fanatismului. Auzise el de sîrboaice care otrăveau mîncarea cerută de către ocupanți și acceptau să o guste surîzînd. Ce se putuse întîmpla aici cu românii ăștia de își ofereau satul drept țintă ? S-a îmbătat cineva sau e vorba de cine știe ce șmecherie ? Nu poate fi decît isprava unui bețiv, hotărî căpitanul, și îl trimise pe Iepurele-Vagabond să-i dea ordin notarului să ia măsuri imediate pentru stingerea luminilor. Dar abia făcu pîrpîriul cîțiva pași, că piața se cufundă în beznă, cu toate firmele și vitrinele stinse. Rămaseră doar dîrele de lumină de la hotel, restaurantul „MISTREȚUL", cinema „ROYAL", berăria „SCHWARZWALD" și „FOTO STUDIO ARGUS", din

zona apuseană a pieței. Cît stătuse rezemat în ghidon, cercetînd vitrinele, căpitanul sesizase faptul că în octogonul pieței cele trei laturi din răsărit erau împînzite de firmele „bazei materiale" a comunei : prăvălii, ateliere. Cît privește cele trei laturi apusene, aici era comasată „suprastructura" : hotel, restaurant, cinema, baie de aburi, cafenea, frizerie, coafor, florărie și un salon de masaj. Să le rețină pe cele din răsăritul octogonului, nu mai apucă, pentru că totul reintrase în beznă : cineva smucise șaltărul ce se prăfuise sigilat vreme de patru ani. Căpitanul o luă spre restaurant și, cîteva minute mai tîrziu, o ninsoare de hîrtiuțe se risipi asupra comunei și a pădurilor din jur, pe o rază de douăzeci de kilometri. Manifeste lansate din avion de la cinci mii de metri altitudine în liniștita noapte de septembrie înăbușită de atîta acalmie. Abia dimineață fură descoperite aceste „răpțidule" americane care îndemnau la rezistență, deoarece „venim, băieți". Dar cei ce le găseau nu se prea grăbeau să le predea, ci preferau să le discute în familie. (În curte la Buna au căzut trei astfel de manifeste și nu știu ce s-a întîmplat cu ele mai tîrziu. Doar unul singur a ajuns în mîinile mele, mult mai tîrziu, cînd l-am descoperit din întîmplare pitit între coperta și supracoperta unei cărți din biblioteca Bunei. Îl mai păstrez și astăzi, pentru că hîrtia era de foarte bună calitate și nu a suferit cu nimic din cauza anilor ce s-au scurs. Norocul nostru însă că nu a descoperit-o nimeni nici în 1952, nici în 1957, cînd am fost percheziționați destul de drastic. Zic „norocul", pentru că textul nu are dată și după acel „venim băieți" urmează semnătura unui general american...)

Isprava cu luminile îi aparținea domnului Herbert Kelly, proprietarul cinematografului „ROYAL", care deținea unul din cele trei grupuri electrogene ale comunei. El avea „arondată" iluminarea centrului. Pentru asta, firește, era plătit și dispunea de cantități suficiente de motorină pentru uriașul motor „Diesel" din hambar, obținută de domnul Brusture în ciuda restricțiilor impuse de război. La tabloul electric avea trei șaltere : pentru cinematograf, pentru iluminarea interioară a clădirilor din piață și pentru „luminile din vremuri de pace" ale vitrinelor,

firmelor și reclamelor comerciale. Șalterul al treilea stătuse sigilat patru ani din motive de „apărare locală antiaeriană".

Nimeni nu și-ar fi închipuit pe vremea aceea că domnul Kelly este agent englez. Nimeni nu făcuse legătura între faptul că, în ultimele trei zile, la aceeași oră, postul de radio *B.B.C.* transmisese cunoscuta melodie tradițională *THE ORANGE AND THE GREEN* și faptul că, în adolescența sa, domnul Kelly purtase cravată portocaliu-verde, culorile colegiului pe care îl urmase, și mai era și poreclit *MISTER SMITHSON*, din întîmplare. Iar cei ce ascultaseră radioul în seara aceea nu ar fi bănuit pentru nimic în lume ce rost are melodia transmisă la ora 20,23 : un *jig* irlandez, un dans sprințar în ritmul călușarilor noștri, dar cu alți pași. Un *jig*, pentru că domnul Kelly era născut în orășelul Donegal, Irlanda de vest, pe malul Atlanticului, și copilărise în apele periculoase ale golfului cu același nume. Un *jig* pentru dînsul, pentru ca peste șaizeci de minute să localizeze Buia pentru aliatul american. Cine s-ar fi gîndit că omul acesta, care deschisese aici primul cinematograf-șandrama în anul 1910 și care se însurase cu Rosemarie Krauss (mătușa lui Robert Krauss, proprietarul atelierului „FOTO STUDIO ARGUS"), poate ascunde în adîncul său taine tenebroase ? De atîtea ori se îmbăta *krupp* și atîtea măscări spunea, boacăne făcea și strașnic mai „zicea" cîntece autohtone din gură, acompaniat de ciudata lui ghitară minusculă „ukulele" ! Ce fel de agent putea fi un astfel de irlandez simpatic și zurliu ? Irlandezul agent englez ? ! Și, totuși, pe crucea de piatră din cimitirul comunei Buia de la căpătîiul său se poate citi o inscripție concludentă :

HERBERT O'KELLY
post-mortem captain in Royal Army
24.IX.1886 — Donegal, Ireland
23.IX.1944 — Cuca, Romania
VICTORIA CROSS
S.T.T.L.
„Ubi bene, ibi patria"

Şi sub o placă de sticlă încastrată în marmură se află o poză a unui tînăr locotenent mustăcios şi panglica roşie a ordinului „Crucea Victoriei", care, dacă nu mă înşel, e cea mai mare decoraţie militară engleză. A fost înhumat în cimitirul comunei şi nu transportat la cimitirul militarilor britanici din Ţîncăbeşti, pentru că avea parcela cumpărată în Buia şi ceruse în testament să fie îngropat aici. De aceea probabil că i-au adăugat epitaful „unde mi-e bine, acolo mi-e patria".

Nici căpitanul Varga nu l-ar fi bănuit ce hram poartă atunci cînd îl întîlni în „salonul oficial" al restaurantului „MISTREŢUL". Totuşi, după începerea banchetului, l-a pîndit cu mare băgare de seamă ca să-l prindă : e beat sau se preface cumva ?

Banchetul fusese pregătit pentru douăzeci şi una de persoane, dar şase scaune stăteau goale în faţa tacîmurilor neatinse. Lipseau cei trei preoţi, deoarece nu ştiau de care religie aparţine căpitanul. Madame Luiza Kodeş încă nu sosise. Bunica mea, „moaşa diplomată", era ocupată cu o naştere dificilă : fata ei mai mică, Nana Floarea, avea o *„prezentaţie pelviană"*. Lipsea nemotivat doar doctorul Siegfried Adelman şi căpitanul îşi notă să-l cerceteze dacă nu cumva l-au reţinut nişte răniţi : partizani sau soldaţi români care supravieţuiseră cumva ciocnirii cu tanchiştii. Ar fi fost necesară o masă de şaizeci şi ceva de persoane, dar cei de astăzi constituiau, după nomenclatura antonesciană, împreună cu primarii celor trei sate, „fruntăşia" comunei Buia. Se obişnuiseră să se adune doar „fruntaşii", nu întreg consiliul, ca să nu aibă încurcături şi să-şi facă iluzii că, într-o zi, Buia va fi totuşi „recompensată" cu titlul de „plasă". Acum, sub ocupaţie fiind, notarul Brusture se gîndise că e mai prudent să adune doar „fruntăşia" antonesciană în locul consiliului...

Înainte de a se fi aşezat, căpitanul Varga nu bănuia ce surpriză îi pregătiseră „kispólgár"-ii afacerişti din Buia. Dădu mîna cu fiecare şi se declară *„inchintat de cunoştiinţa"* şi preocupat *„se fim hoaveri şi pretini"*. Dar îl cîntărea pe fiecare cu privirea lui ageră de bun psiholog şi proprietar de local, ca să stabilească valoarea şi firea fiecărui mic burghez „kispólgár" din garnizoana sa.

Încă mai avea energie să-şi închipuie că războiul se va încheia brusc şi el va rămîne pînă la moarte „ştabul" acestui bogat şi arătos mic tîrg ardelean...

Fiecare dintre ei, cînd îi strînse mîna, căută să-şi exprime speranţa că poate avea încredere în *„kapitány-úr"*, că nu va încăpea pe mîna *Gestapo*-ului, că va fi scutit de represaliile „crucilor cu săgeţi". Pe căpitan îl miră mult faptul că nici unul nu pronunţă o sumă sau nu-i promite altceva ca „preţ al pielii sale". Oamenii aceştia cumpără şi vînd orice, ca toţi tîrgoveţii, şi ar fi fost de aşteptat să-şi cumpere şi garanţiile de imunitate.

Proprietarul „furnalului", cum era botezată „DISTILERIA AMBROZIA", subţirelul Lazar Mladin, îi servi doar un zîmbet chinuit care flutura trist pe faţa lui prelungă de culoarea ciocolatei cu lapte. Nu îi promise nici măcar un butoiaş din produsele sale de pe firmă : nici ţuică, nici pálinka, nici şnaps, nici şliboviţă. Îşi mîngîie doar părul des şi ţepos ce stătea înfoiat ca la un arici şi suspină :

Dumneavoastră aveţi cuţitul, noi pîinea. Gestapo-*ul are streangul şi cleştele de smuls unghii. Ar fi păcat să ia foc „furnalul" meu.*

Din partea „COOPERATIVEI UNIREA — legume, fructe, zarzavaturi PROASPETE" veniseră doi asociaţi. Drept „fruntaş" era înscris Gică Marin, dar Stanko Ţacev stăruise să participe la banchet ca să „observe cum e calimera cu *Gestapo*-ul". De fapt, şi ceilalţi doi asociaţi, Mladen Teodorov şi visătorul Liuben Karastanov, se temeau să nu fie „vînduţi" de „şmecherul de oltean". Abia acum, după ce „cooperativa" lor împlinise un deceniu de funcţionare, cei trei bulgari deveniră mai suspicioşi ca de obicei. Pînă acum, ei trei se ocupaseră de cultivarea loturilor şi întreţinerea serelor, iar pe oltean îl lăsaseră la tejghea fiindcă „era sprinten la gură şi iute de mînă". Combinaţia funcţionase excelent pentru tuspatru. Acum apăruse panica.

Domnule căpitan, spuse rar Stanko Ţacev şi faţa lui de hepatic se ilumină de un surîs amical în care îşi dezveli dinţii mari şi mai îngălbeniţi de cafea şi tutun. *Viaţa noastră e în mîinile dumneavoastră.*

Domnule căpitan, se hlizi Gică Marin, mutîndu-şi greutatea trupului său scund şi îndesat de pe un picior pe altul. *Dădură ortul popii soldaţii care se bătură cu tancurile, de ce să belească* Gestapo-*ul nişte civili ? De ce să ne belească pe noi ? Văzuşi cu ochii matale că dădură ortul popii.*

Firma S.A.R. „MONDIALA — comerţ angrosist" era anonimă, dar nu era şi română, cum ar fi voit întîi legionarii şi apoi mareşalul cînd se hotărîse „românizarea" capitalurilor şi acţiunilor. Cei trei proprietari, Sile Ţurcă, Andrény Ödön şi Saul Heifetz, înfiinţaseră societatea în urmă cu patruzeci de ani, la începutul secolului. Erau trecuţi prin toate furtunile sociale şi unşi cu toate alifiile speculaţiilor comerciale sau ale chichiţelor legale care le asiguraseră „portiţe" de scăpare în situaţii limită. Toţi trei bătuseră muchea frumoasei vîrste de şaptezeci de ani, nici unul nu avea urmaşi, dar fiecare iubea firma ca pe un copil adevărat. Existenţa firmei era „sîngele şi carnea" care le asigura un fel de tinereţe neîntreruptă. Acum, Sile Ţurcă socotise mai prudent să nu se arate, chiar dacă el era „omul tratativelor". La fel şi Saul Heifetz (care îşi cumpărase o „românizare" cu neaoşul nume Herescu) socotise că nu e cazul ca el — „creierul" şi „ţesătorul pînzei de păianjen" a firmei — să se expună. Pentru banchet, era cel mai nimerit „contabilul şi juristul" firmei, Andrény Ödön. Sperau ca şi de astă dată principiul de bază al „tripletei de aur" să funcţioneze perfect.

Eljen a Szent István Nagy Hungária ! spuse bătrînelul plesuv şi se plecă adînc, poate pentru ca să pară mai cocoşat decît era. *Remélem hogy...* Dar „anonimul" coproprietar al S.A.R. „MONDIALA" nu apucă să mai spună ce speră el de la „Marea Hungarie a Sfîntului Ştefan".

Căpitanul Varga i-o reteză indispus :

Domnu Andrény draghe, lesem politica şi vorbim romanul, uram, draga, draghe, hoaveri musai se fim.

În schimb, domnul Anton Trifu, proprietarul pivniţelor „LAMPORA", se mulţumi doar să clatine capul său plesuv şi, după ce îi scuturase mîna cu energia unui hal-

terofil, își răsuci sprinten trupul butucănos pe călcîie cu o piruetă aproape grațioasă și se așeză la masă plictisit.

Dirigintele poștei, încă tînărul Septimiu Tomuța, înalt cît unul din stîlpii săi, își flutură elegantele-i plete de „poet exilat în munți" și îi spuse cu afectată distincție donchijotescă :

Regret că astă-seară legăturile s-au întrerupt. Nu mai funcționează nici telefonul, nici telegraful. Nu mai putem prinde Budapesta prin Arad și Oradea. Nici Bucureștiul prin Timișoara sau Sibiu. Sper însă că ați pus la punct relațiile cu nemții și Gestapo-*ul n-o să ne lezeze...*

Domnișoara Marioara, proprietara farmaciei „MINERVA", îi surîse languroasă, fremătînd de energie și căutînd să aibă *sex appeal*, în ciuda celor cincizeci de ani care o sîcîiau fără să-i arate.

Am auzit că Gestapo-*ul violează femeile ! Ei nu sînt niște „gentilomi de bon gust", ca domnii ofițeri unguri. Ehei, husarii de altădată, pe care i-am cunoscut eu la Viena ! Cum de sînteți dumneavoastră aliați cu niște brute ca prusacii lui Hitler ? Ungaria nu a cîștigat niciodată un război alături de nemți.*

Căpitanul tresări cînd își auzi propriile păreri despre alianța horthysto-hitleristă. Dar cum era flatat de opiniile domnișoarei Marioara Cuculescu despre husarii din Viena de altădată, surîse cu „bon gust" :

Romania mare șmecherie facut la Hitler. Noi ungurii luptam cu bolșovicii pina chind vin americanii ! (Dar imediat își mușcă buzele îngrijorat ca, printre acești afaceriști de provincie prin tradiție neutri, să nu se fi strecurat totuși un informator sau palavragiu care să îi transmită „porcului nylasist" Kemény îndrăzneața lui frază. Se grăbi să o dreagă). *Io am interzis la* Gestapo *in garnizoana mea intrarea !*

Ceilalți doi nemți din „fruntășie" îl șocară pe căpitan prin faptul că îl tratară cu o amiciție brutală. Simțea prea bine că amenințarea lor e un fel de ultimatum și se mira : ce au șvabii ăștia de nu caută să se oploșească în umbra crucii încîrligate ? Ar fi fost normal ca și ei, ca și nemții din alte țări, să-și facă speranțe de căpătuire

în spatele colosalei forțe pe care încă o mai reprezenta *Wehrmacht*-ul. De ce nu par să spere că minoritatea lor se poate transforma într-o... elită ? Pot oare șvabii să fie atît de clarvăzători sau sînt prea greoi și prea conservatori ca să accepte „noua ordine a *Reich*-ului" ? De unde și pînă unde au devenit atît de buni români tocmai acum, cînd sînt sub ocupație și ar trebui să caute ocrotirea zvasticii ? Auzi la ei, să se declare singuri inamici ai Germaniei, ei, niște nemțoi grei de cap ! Și să te mai și amenințe cu răscoala armată în caz că îi lezezi pe concetățenii lor, ca „ochelaristul" ăla de Baumgartner, care seamănă cu o bufniță !

Inginerul Hans Steinbach, șeful ocolului silvic, îi spuse cu o voce moale și puțin cîntată, ca de „țadic" evreu : *Cine ridică sabia de sabie va pieri. Iar gîtul plecat sabia nu-l taie. Cunoști aceste proverbe românești, căpitane ? Gîndește-te, la ele și îți recomand să fii prudent. Dacă ne scapi de* Gestapo, *e bine. Altfel...*

La fel și zdrahonul de Sepl Müller, ultimul descendent al unui șir lung de morari ai impunătorului edificiu „ALTE MÜLLER MÜLLE", fondat în „anno domini MDCCLXXIV" și modernizat în 1901 (cînd adusese tatăl său un „Diesel" uriaș, care electrifica și un sfert din comună).

Ești simpatic, domnule căpitan. Aș fi vrut să te cunosc în vremuri mai bune. Am să beau cu dumneata „bruderșaft", ca să-ți pot interzice să aduci încoace Gestapo-*ul. Că altfel, nici dracu nu te scapă de belea.*

Cei doi șvabi reușiră să-l facă pe căpitan să presimtă niște evenimente sîngeroase. Începu să se îndoiască de posibilitățile sale de a interzice imixtiunea *Gestapo*-ului în viața comunei, deoarece panica „fruntașilor" părea să se bizuie pe anumite informații pe care el nu le poseda. Cine știe ce fel de convorbiri telefonice au mai avut loc pînă la întreruperea legăturilor ! Oare chiar vine *Gestapo*-ul ? Cînd ?

Senzația destul de acută de primejdie iminentă care plutește în jurul său ca un duh ce iradiază din pereți sau ca un abur ce abia adie îi fu întărită de tăbăcar, șelar, cioclu și cărăuș.

Proprietarul tăbăcăriei „UNIVERSAL — DEMOSTHENE DRĂGANU JUNIOR & FAMILIA", un bănăţean mărunţel şi crunt, de soiul celor din Bozovici, îl privi foarte ager şi un pic ironic, fără să-i spună nimic.

Ţiganul Mitică Şopîrlă, şelarul, îl cîntări de parcă ar fi căutat locul unde îl poate înţepa mortal cu şişul şi îl privi cu pleoapele mijite de sub care ochii săi albaştri zvîrleau săgeţi otrăvite.

Nu te uita la mine, domnule căpitan, că mi-e pielea cam neagră, sîsîi şerpeşte ţiganul. *Am o mulţime de documente că sînt român sadea şi nu rom sau ţigan. Dacă nici mareşalul nu m-a trimis în Transnistria să-mi paradească puradeii, să ştii că nici alţii n-or să aibă timp!*

Domnul Claudiu Hiba, care, în loc să vină îmbrăcat în negru, se împopoţonase în ceea ce mai apoi moda avea să numească „ţoale de malagambist" (sacou american în carouri, cravată pictată cu o femeie goală, pantaloni burlan şi pantofi cu talpă de crep, groasă de două degete), îl măsură din creştet pînă în tălpi, de parcă ar fi vrut să-i pregătească un coşciug de lux, căptuşit cu mătase şi învelit în foi de cositor. Şi se tot juca învîrtind în jurul arătătorului mîinii stîngi un inel cu trei chei, de care nu se despărţea niciodată. Una din chei era de la seif, şi degeaba i-ai fi furat-o dacă nu ştiai cifrul. Iar în seif aveau cel puţin jumătate din buieni cîte o copie după testamentul legalizat, sigilată în plic. Flutura cheia de parcă l-ar fi îmbiat pe căpitan să-şi depună şi el testamentul în seif, dar căpitanul nu ştia nimic despre asta. De iritat, îl iritase cioclul prin nonşalanţa lui de prost-gust şi privirea strict profesională cu care îi luase „măsura pentru coşciug", privire pe care căpitanul o mai remarcase la un cioclu budapestan.

Cărăuşul Vichentie Hututui ,un bucovinean hîtru care tuturora le preciza că are o firmă de „transporturi autohipo", rîdea binevoitor în timp ce pata brună a unei arsuri de pe tîmplă i se decolora în roz, iar puţinele fire de păr bălai de pe chelie i se legănau ca nişte alge mîngîiate de un curent neprevăzut. Hîtrul cărăuş îndrăzni chiar să-l bată pe umăr foarte familiar în timp ce-i vorbea „dulşe pi moldoveneşti".

Matali sînteţ tari frumuşel şî încă bini mersi, sănătos. Păi bini, bre, n-ar hi pacat di aşa mîndreţî di barbat ? Văleu, rău pacat ar hi !

De ce şi cum ar fi „pacat", nu spuse. Dar căpitanul nu apucă să-l întrebe, că îşi făcu intrarea „glorioasă" domnul Kelly, beat mort ,dus mai mult pe sus de către notar şi domnul Iancu Tînjală, proprietarul restaurantului care întîrziase să facă onorurile localului. Îl cărară pe irlandezul mustăcios ce semăna teribil cu un Clark Gable roşu-cărămiziu la păr şi roş-vînăt ca sfecla în obraji. Irlandezul cînta *„glori, glori, haleluia"* în ritm de marş, dar oricît încerca să bată un „pas de gîscă", nu-i reuşea, cu toate că era susţinut zdravăn de subţiori : cum zvîrlea un pic pasul mai sus, prea sus, ca la *french-can-can*, cum la coborîre şi-l încurca în celălalt, ca Charlot la patinaj. Imediat ce îl depuseră într-un scaun, domnul Iancu Tînjală îi făcu semn obărchelnerului care cunoştea „schema de pileală" a irlandezului. Cît ai clipi, obărul aduse un pahar plin vîrf cu un sfert de kilogram de şliboviţă. Irlandezul răcni *„heil Hitler"*, zvîrli băutura pe gît într-o secundă, ca ruşii, apoi se ilumină de parcă s-ar fi aprins o mie de beculeţe în jurul său, se rezemă în falcă şi adormi buştean.

Nici o grijă, domnule căpitan, se scuză foarte aferat domnul Iancu Tînjală în timp ce-şi freca palmele mulţumit înainte de a-şi drege reverul smochingului. *Peste zece minute se trezeşte şi ne putem înţelege cu el. A făcut cineva prostia să-i dea un pahar de vin. Cînd bea vin, face numai gafe. A dat drumul la luminile din piaţă şi noroc de noi că ne-a anunţat doamna Rosemarie şi le-am stins noi. Dracu a mai văzut aşa om ! Cînd bea vin, se prosteşte ca de streche ; cum îi dai spirt, parcă i-ai da lapte de mamă tînără sau aer de munte unui astmatic : om îl faci ! Acum, îi trebuie zece minute pentru ca şliboviţa să-i gonească vinul din sînge şi îşi revine. Scuzaţi-ne, domnule căpitan. Ăsta-i omul. Pe cretinul de picolo care i-a servit sticla de vin l-am concediat pe loc. Domnilor, poftiţi la masă !*

Cu nişte gesturi foarte sobre şi studiate, de o politeţe vieneză de mare fineţe, domnul Iancu Tînjală se arătă

în toată strălucirea sa în timp ce îl conduse pe căpitan în capul mesei, să-l așeze între notar și scaunul rezervat pentru „madame" Luiza Kodeș.

Scumpa noastră Luizike întîrzie, surîse puțin unsuros și puțin cam levantin manieratul „restaurator", cum își spunea el. *Femeilor le place să-și facă o intrare teatrală și triumfală ! Iar „madame" a noastră e într-adevăr o doamnă de mare finețe și noblețe. Nici nu-ți vine să crezi că patronează un stoc de fișnețe clasa întîia pentru „SALONUL DE ȘTIINȚE OCULTE". O să vedeți domnule căpitan, ce bucățică vă aduce : prospătură, mai mult ca sigur !*

După ce paharele fură umplute și chelnerii jonglară zvîrlind în fața invitaților farfurii cu aperitive și platouri cu gîște umplute, notarul se ridică să toasteze și făcu semn să fie încuiate ușile. Între timp, căpitanul schimbase cîteva cuvinte în șoaptă cu Iepurele-Vagabond. Căutase să aibă un aer cît mai conspirativ, ca să-i intimideze și el pe buieni, să-i facă să se simtă înconjurați și supravegheați de o întreagă armată vigilentă. Manevra nu-i reuși, pentru că pehlivanii ăștia de buieni cunoșteau prețul adevărat al oricărui mărunțiș : își dăduseră de mult seama că o singură companie de strînsură nu reprezintă o forță pe care să n-o poți anihila rapid, dacă vrei să riști ceea ce ei nu riscau : niște incendii, cîteva duzini de morți și răniți, plus diferite pagube. De fapt, în toată șușoteala lui, pe care și-o știa inutilă, căpitanul îl somase pe Csavargó Nyuszika să rămînă pe aproape cu zdrahonul de Lakatos și motocicleta, pentru că e vorba de un chef cumplit. Îi mai ordonă să nu bea nimic și promise pentru amîndoi, în schimbul muncii de „gorile", dacă-l adună din beție, două zile libere de orice obligație și cîte un bilet de voie la „cuplerai". La care „iepurașul" îi zise doar : *Istenem !*

Domnule căpitan Varga, începu solemn notarul Caius Quintus Brusture, *voi respecta dorința dumneavoastră și, în această ședință secretă a consiliului primăriei tîrgușorului nostru, voi vorbi așa cum doriți : în dulcea mea limbă românească ! Este o onoare pentru noi ca un cuceritor glorios și un veteran ca dumneavoastră să ne arate*

atîta bunăvoință ! Sînteți primul ofițer ungur, după atîtea secole de certuri între noi, care ne tratați ca pe niște „hoaveri și prieteni" ! Beau în sănătatea dumneavoastră și vă rog să-mi dați voie să îmbrățișez primul ofițer ungur pe care l-am întîlnit în viață că îndrăznește să sfideze o veche dușmănie a foștilor noștri nemeși ! Un singur Dumnezeu există în cer, și pentru voi ungurii, și pentru noi românii. Iar dacă el ne vede, să ne dea pacea mult dorită și o bună vecinătate de prieteni cinstiți ! Amin și Doamne-ajută !

Și în timp ce notarul cu ofițerul băură bruderșaft și se pupară, ceilalți aplaudară calmi, politicoși, neutri, ca niște... academicieni. Abia după asta urmă „lovitura" ce i-o pregătiseră căpitanului. După ce comesenii își mai turnară unul altuia din sticle, mai băură un rînd și după toastul căpitanului Varga, care fu scurt și reținut.

Domnilor, suntem onorați. Mulțam fain pentru urare. Io proponálom se gatam repede ședinț aiasta „tilos"-secret ca se vine chelnerii cu servițiul și noi se bem bine, muncam bine. Vivat pretenie roman-hungaria !

Acum, după ce căpitanul se așează, privirile tuturor îl sfredeliră pătrunzătoare și insidioase ca niște raze „Röntgen". Sosise un fel de „moment al adevărului". Notarul se ridică în picioare și scoase din servieta sa un text bătut la mașină în trei exemplare, un chitanțier gros din care atîrnau două șuvițe de indigo și o casetă pe care i-o înmînă solemn căpitanului. Abia apucă să-și dea seama căpitanul că e plină cu „cocoșei" de aur, că notarul îl luă prin surprindere :

Este donația consiliului nostru pentru solda companiei. O sută de mii de lei în aur. O mie de fiecare subordonat, domnule căpitan. Vă rugăm să binevoiți a semna de primire, ca să putem justifica suma în fața contribuabililor care ne-au ales.

Mișcarea fusese atît de rapidă și notarul turuise cu atîta îndemînare, încît căpitanul se trezi că a semnat și chitanțierul, și cele trei procese-verbale. Pînă să fi apucat să deschidă gura, se trezi că ține în mînă o copie după chitanță și una după procesul-verbal. Puțin derutat, încercă să descifreze textul, dar renunță și vîrî hîrtiile

în buzunar, în timp ce notarul îl „fentă" și îl „fandă" cu a doua lovitură : *„Touché !"* ar fi trebuit să-i mai și strige dacă „duelul" ar fi avut loc într-o sală de scrimă. Dar în loc de asta, căpitanul se trezi cu un teanc de bancnote în mînă, pe care le vîrî mașinal și buimac în buzunarul de la piept.

O mie de dolari, domnule căpitan, pentru dumneavoastră. Asta e tot ce vă putem oferi. Înainte, he-heee !

Abia în secunda următoare, după ce se pomeni cu paharul în mînă și cu comesenii din jur că se reped să ciocnească, se trezi căpitanul din ameţeala ce-l încercase din clipa cînd văzuse atîta aur în casetă.

Disznoság ! Porcaria mama de la dracu ! răcni el roșu de rușine și răgușit de furie. *Voi cumperat la mine ca pe o liba, ca pe o ghisca, nu ? !* Cele mai cumplite blesteme și sudalme i se revărsară într-un torent de urlete. O singură dată mai simţise atîta furie și neputinţă : cu doi ani în urmă, în Iugoslavia, cînd își descoperise un întreg pluton otrăvit de o femeie la care îi cazase și constatase, stupefiat, că și femeia cu copilul în braţe erau morţi, fiindcă nu se codise să le demonstreze că mîncarea e... sănătoasă.

În timp ce urla, nu observă cum geanta cu actele notarului pleacă pe sub masă pînă la capătul ei, unde Mitică Șopîrlă o lipește de cizma stîngă, în timp ce mîna dreaptă îi lunecă șerpește spre turetca în care își ţinea șișul. Toţi încremeniseră, și cînd căpitanul obosi, se lăsase o tăcere sumbră, pe care o sparse o voce plăcută și delicată de femeie :

Galambom, galambom ! Tu eşti, Piştike ! Varga Piştike ! Ia te uită ce repede a trecut un sfert de veac ! Parcă ieri ne-am plimbat în „Prater" !

Sosise doamna Luiza Kodeș. Singură, și nu însoţită de o „prospătură", cum pronosticase restauratorul. Înaltă, voinică, fără să fie și grasă, un fel de „walkirie" meridională în a cărei carne tare și fierbinte pulsa sîngele afurisit al fenicienilor de altădată, părea o zeiţă. Să nu fi avut trăsături vag semite, cu buze cărnoase, ar fi putut poza pentru Junona. Dar era totuși suficient să se reprezinte pe sine și să arate că își poartă cu cinste numele.

De ce urli așa, Pișike ? Nu te-a cumpărat și nu te-a vîndut nimeni. Cu ce fel de bani vrei să-și plătească băieții tăi nevoia sau plăcerea ? Le plătești solda din banii primăriei ca să o cheltuiască tot aici ! Ca să se poarte civilizat, porumbelule. Aici nu-i ca la bolșovici, să ia fiecare ce poftește, pe gratis. Nici lagăr nazist nu-i aici, să ne dezbraci pe toți la pielea goală, să ne scoți dinții din gură și să ne arzi în cuptoare ! Aici, în Europa Centrală, totul se cumpără și se vinde ! Ah, Pișike, tu nu știai că obrazul subțire cu cheltuială se ține ? Vino, scumpule, la Luiza, să te țuce o țîră !

În timp ce vorbea, înaintase pas cu pas, grațioasă, pînă ajunse în fața căpitanului, care încă mai gîfîia după cît răcnise. Desfăcu larg brațele și îl strînse la pieptu-i bogat, în timp ce etola de hermină îi lunecă de pe umeri. Căpitanul era doar cu două degete mai scund decît matroana, dar pentru că slăbise mult în acești patru ani de război și se uscase — numai piele și os ca țîrii, piele plină de cicatrici și oase înveninate de reumatism — contrastul era șocant. Să nu le fi văzut fețele, ai fi zis că o mamă își îmbrățișează liceanul adolescent sosit în vacanță.

Două minute mai tîrziu, totul intrase în normal. Doamna Luiza și căpitanul începură să depene amintiri din tinerețe. Ceilalți comeseni se împărțiseră în două grupe : cel mai numeros se înghesuise în jurul domnului Kelly, în colțul opus al salonului, care le cîntă cîteva mici scheciuri pornografice, acompaniat la „ukulele", în timp ce grupul din jurul domnișoarei farmaciste se făcea că nu aude nimic. Toată lumea era mulțumită pentru că fusese încheiată o tranzacție serioasă : pentru banii primiți, căpitanul se angajase sub semnătură să garanteze securitatea persoanelor și bunurilor materiale de pe teritoriul comunei și al celor trei sate ce-i aparțineau. Era prevăzut să dea un ordin de zi prin care să interzică sub pedeapsa cu împușcarea orice furt, violare de domiciliu, agresiune fizică, viol simplu sau în bandă, deteriorare de mobile sau imobile, incendieri de bunuri ș.a.m.d. Cînd Luiza îi traduse textul, căpitanul exclamă surprins, dar plin de admirație :

De unde știu ei che noi pierdut rezboi ? Io credem che ei vraja multa cunoaște. Istenem ! Asta țidula este un pasport pentru mine chind vine americanii sau romunii și prinde la mine „hadyfogoly" — prizonier !

După ce îi batem pe Hitler și Horthy, se vîrî notarul în discuție, *poți rămîne în România, pentru că ești născut la Ghioroc. Ai nevoie doar de certificatul de naștere, în copie. Primăria noastră are în custodie două loturi de vie cu colnă cu tot. Rămîi aici și îți dăm via de cinci hectare care ne-a lăsat-o Maiorowitz Mozesch cînd a emigrat în Palestina. Mă îngrijesc eu de toate formalitățile. Tu trebuie doar să ne aperi viața și avutul de măcelarii din* Gestapo. *Restul, treaba noastră ! Hai să bem pentru pace și prietenie. Servus, Pișta. Om te facem !*

Chiar așa, interveni Luiza cu aerul concentrat al unui matur om de afaceri. *Francmasonul ăsta știe ce spune. La Budapesta averea ți-a fost bombardată și ai rămas fără familie. O să te îngrijesc și eu...*

Tîrziu, cînd Luiza îl conduse în camera de hotel ce i-o pregătise, căpitanul se simți pentru prima dată relaxat și smuls din acest al doilea război mondial care îl rosese pînă la os. Îl ajutase și căldura oarecum maternă cu care îl înconjurase femeia. El înțelegea de mult că războiul e pierdut, că el este un om singur și sfîrșit, fără speranțe mai acătării decît puțin prizonierat și apoi azilul de bătrîni, dacă nu moartea de erou inutil. Acum, însă, iată că niște oameni a căror viață și al căror avut depindeau de el îi ofereau o șansă cinstită și unică. În definitiv, nu trădase și nu vînduse nimic : se angajase doar să respecte niște tradiționale legi cavalerești, ca un husar demn și nobil ce era, rătăcit într-un al doilea război murdar. Noaptea se visă muncind via și mușcînd uriașe mere aurii dintr-un pom cît muntele. Luiza, care se simți mușcată de sîn pînă la sînge, gemu, dar îi șopti :

Galambom, galambom. Eu nu sînt lubenița ta, porumbel necăjit ce ești !

...În noaptea aceea a fost liniște în Buia. Patrulele n-au avut de semnalat decît întoarcerea la domiciliu a „fruntașilor" din consiliu. Părea că s-a instalat o pace provizorie care poate fi prelungită, caldă și calmă ca

noaptea de septembrie. Unii își spuneau că „o să fie bine și la vară cald", ca în proverbe. Știau că se mint, dar era plăcut să speri.

În noaptea aceea s-au născut doi copii destul de greu, amîndoi cu „prezentație pelviană" sau, cum zice Mama, „cu picioarele înainte, ca să pipăie aerul ce-l vor respira". Nana Floarea, moșită de Buna, l-a născut pe vărul meu Bubu Dîrlea, care a scos întîi piciorul stîng, ca și fratele meu Adrian. Mama a moșit o fetiță care astăzi îmi este nevastă. Fetița asta, ca și mine, a scos întîi piciorul drept !

Peste tot, oamenii au dormit adînc : și în pivnițe, și în peșteră, și în propriul lor pat cei mai curajoși, și în paturi de cazarmă cu așternuturi noi, soldații lui Varga. Soldatul Lakatos a dormit înghesuit ca vai de el în ataș ul motocicletei ce staționa în fața restaurantului. Soldatul pirpiriu Iepurele-Vagabond a dormit în hotelul „IMPERIAL", pe coridor, pe un vraf de covoare, în fața ușii căpitanului său, culcat pe burtă, ca un credincios cîine vagabond.

Sus, pe munte, santinelele „voluntarilor" din Cuca nu dormeau și nu fumau. Nu dormea nici Baci Toader, care stătea de vorbă cu tînărul delegat Ion Zvîc Zărăndan, care sosise puțin după miezul nopții, condus de primar, care cunoștea parola. Mahmur, primarul le spuse că-și dă demisia a doua zi după război pentru că mintea lui nu mai înțelegea politica, apoi coborî în sat și renunță la postul său în balansoarul din piață de dragul patului de acasă.

Nu se dormea nici pe frontul de lîngă Păuliș, unde morții așteptau să fie adunați, iar cei vii așteptau o nouă zi crîncenă. Nu se dormea în multe alte puncte fierbinți din Europa și de aiurea. Cei treji nu aveau timp să-și facă speranțe pentru că viața le depindea de vigilență și noroc. Cei adormiți visau că speră. Morților nu le mai păsa de nimic. Nu erau capabili nici măcar de un gest de solidaritate față de cei ce vor veni să îngroașe rîndurile lor inerte, răcite de atîta nesimțire...

UNSPREZECE

CINEVA TREBUIA SĂ STRICE TOTUL. Acalmia nu putea dura la nesfîrşit. Asta s-a întîmplat după cinci zile, cînd au fost ridicate cele două spînzurători. Impresia pe care o produse execuţia fu mai mult decît penibilă şi întrerupse orice şansă de împrietenire cu buienii. Nici pînă atunci oamenii comunei nu se dovediseră prea comunicativi. În ciuda acelui „contract" semnat de căpitan, încă plana deasupra comunei perspectiva unei descinderi a *Gestapo*-ului, ale cărei metode îngrozeau. Fiecare se temea să nu fie surprins în stradă şi arestat în cursul unei acţiuni *blitz*, şi de aceea străzile erau mai mult pustii.

De îndatoririle din *közlemény*-ul tipărit la gheştetnerul primăriei în două limbi, localnicii se achitaseră conştiincios. Îi trebuise o zi întreagă cărăuşului Vichentie Hututui să adune din faţa fiecărei case coşurile cu alimente prescrise şi să le transporte în magazia cazărmii. Cu ele ar fi putut ierna două-trei batalioane în Buia.

La săpat tranşee, treaba merse repede : în două zile, căpitanul Varga putu lua în primire poziţiile care fortificau Buia împotriva unui atac de infanterie susţinut de tancuri. Amenajase şi adăposturi împotriva bombardamentelor unui eventual raid aliat şi împotriva îngrozitoarelor „Katiuşe" ruseşti. Dar ştia că nu poate apăra comuna şi toate aceste fortificaţii sînt destinate doar pentru ochii superiorilor care s-ar putea întîmpla să-l inspecteze. Nu-şi mai făcea nici o iluzie în victoria pro-

misă de Hitler şi nici în „superbombele" despre care pomenea paranoicul răcnind în microfon. Nici măcar o moarte glorioasă nu-l mai putea aştepta. Întrebarea era ce şanse de a se preda va avea şi cui : ruşilor, românilor sau anglo-americanilor ? Cel mai mult se temea să nu fie smuls din acest cuib călduţ pe care şi-l organizase, pentru ca să intre în linia întîi, cine ştie unde. După inspecţia de seară la cazarmă, se retrăgea în locuinţa Luizei, unde aceasta îl făcuse să se simtă instalat definitiv şi asculta posturile de radio aliate la micul ei „TELEFUNKEN". Spera să se termine cît mai repede războiul şi să poată, măcar în amurgul unei vieţi eşuate, să-şi ducă zilele tihnit cu Luiza...

Îngroparea morţilor o rezolvase chiar a doua zi, fără prea multă bătaie de cap. De civilii din Hălăuz şi Şmuţa Veche se îngrijiseră consătenii lor. Oasele calcinate şi învălmăşite ale celor nouă tanchişti (cu excepţia celor doi care muriseră afară), fură înhumate lîngă capela şubrezită a castelului ruinat. Celor care nu li se putea stabili identitatea li se scrijeli pe cruce numărul tăbliţelor matricole recuperate din cenuşă. Tot în acest cimitir militar improvizat fură îngropaţi şi cei cincisprezece soldaţi români. Soldat ungur mort nu exista, ci doar un singur rănit superficial.

Unguri morţi încă nu sînt, se hlizi domnul Claudiu Hiba, care nu încasase nici un ban pentru „munca voluntară", la fel cu cei trei preoţi care slujiseră pe rînd pentru întregul cimitir militar improvizat.

Atît catolicul pater Innocentius, cît şi pastorul Fekete Lajos, după ce slujiseră, ţinură în loc de panegiric o scurtă predică despre datoria oamenilor de a respecta flacăra sfîntă a vieţii. Preotul luteran din Şmuţa Veche lipsea fiindcă avea morţii săi, la fel cu cel catolic din Hălăuz. În schimb, părintele Mişculiţă ţinu iar să improvizeze un ritual după fantezia sa. Refuză să ţină o slujbă *talequale*, pentru întregul cimitir militar. În afară de dascăl, o adusese cu sine pe doftoroaia Buhoaia, care, pe lîngă vrăji sau descîntece, mai era şi mare bocitoare, însoţită de şase cumetre care îi ţineau isonul în astfel de ocazii. Şi le puse părintele Mişculiţă

să bocească pe rînd fiecare mormînt, iar el, în urma lor, îi asigură fiecăruia „veşnica pomenire". Asta îi plictisi teribil pe soldaţii din plutonul de onoare, pe care căpitanul Varga îl pusese sub comanda Iepurelui-Vagabond, deoarece pierdură două ore cu „inovaţia" ortodoxului care se voia *„mai catolic decît papa"*. În schimb, cei cîţiva gură-cască şi membri mahmuriţi de cu seară ai consiliului găsiră ritualul absolut normal. Şi cum părintele Mişculiţă, în complicitate cu şnapanul de Luca Marcovici, proprietarul bufetului „LA BOTUL CALULUI", organizaseră „aprovizionarea lichidă", dascălul fu acompaniat de un întreg cor spontan al cucernicilor mireni din Buia. Chiar şi cei de altă credinţă, sub privirile mîhnite ale pastorului şi crunte ale paterului, se raliară corului ritual ortodox ad-hoc. Iar la sfîrşit, după salvele de salut pe care le comandase energic şi elegant, Iepurele-Vagabond lacrimă uşor şi îi şopti căpitanului, care căsca pe rupte, în ungureşte :

Uite aşa o înmormîntare am să-mi comand eu prin testament după ce voi ajunge în Lumea Nouă ! Asta-i prohod de miliardari !

Cu morţii din Cuca, însă, căpitanul avu cîteva momente neplăcute. Soldaţii se cam codiră să prezinte dintre ei un singur voluntar care să comande „plutonul de ciocli" recrutat din două duzini de bulani. Epidemia de tifus exantematic din Cuca, despre care auziseră, îi băgase în sperieţi. În toate zilele care urmară, toţi fură atinşi de psihoza unei igiene corporale excesive. Dar situaţia o rezolvă tot domnul Claudiu Hîba, declarînd ritos că un cioclu e imun la orice, de la tifos la holeră, sau de la *„influenzia gripei spaniole"* pînă la *„ciuma cu bube"*. Se angaja să facă treaba asta singur cu cei doi ţigani-gropari care erau în firma sa, angajaţi unul calfă, celălalt *„inaş"*. Doar că, de astă dată, ceru de la notar astronomica sumă de zece mii de lei ! În aur !

Dar i-am dat tot aurul domnului căpitan ! se smiorcăi domnul Caius Quintus Brusture cu o bine ascunsă viclenie.

Schimbă la dînsul hîrtia în cocoşei şi basta ! pretinse categoric şi mai vicleanul domn Claudiu Hiba. *Astfel vă molipsiţi cu toţii, iar eu şi ţiganii mei imuni, ba !*

Nu am aur ! răcni disperat notarul.

Vrei să-i arăt nevestei tale testamentul tău din seiful meu ?

Păreau gata să se păruie cînd căpitanul interveni, îi linişti şi acceptă să schimbe lei-aur în lei-hîrtie din „caseta companiei". După asta, cioclul şi cele două ajutoare ale sale dispărură din comună pentru trei zile şi se întoarseră beţi morţi. La plecare îl racolaseră şi pe dascăl, cu părinţele Mişculiţă, dar nimeni nu-i văzu cîte damigene de şnaps încărcaseră în dric alături de coşul cu hrană rece. Bineînţeles că nici măcar nu puseră piciorul în Cuca, unde *„tăia şi spînzura un satrap ca Toader Cocoş, care nu lasă picior de străin să-i calce în sat fără voia sa"*. După ce părăsiră drumul pavat cu dale verzi încă de pe vremea legiunilor Cetăţii Eterne, o luară la stînga şi se înfundară în făgetul dens al masivului deal Ciuha. Camuflară dricul într-un desiş, bătrînul calfă Pîrţu scoase „higegea", iar tînărul „inaş" Băbălău se înarmă cu un uriaş acordeon „HOHNER", ce părea gata să-l strivească, şi începură să... „îngroape" morţii din Cuca. Cu vioara, acordeonul, damigeana...

Odată cu plecarea dricului, Buia rămase pustie şi la pîndă. Încă nu răbufnise nici o urmă de ostilitate din partea tîrgoveţilor. Încă nu îi stîrnise povestea cu cei doi spînzuraţi. Ziua părea că toată Buia doarme şi, de fapt, cei mai mulţi tîrgoveţi atunci îşi făceau somnul.

Noaptea nu se dormea aproape în nici o casă. Cîinii, de astă dată legaţi strașnic în lanţuri groase, izbucneau întruna în lătrături furioase, care se potoleau repede. Soldaţii care patrulau la început se miraseră, deoarece nu întîlneau pe nimeni şi nu se întîmpla nimic deosebit, iar lătrăturile izbucneau în cele mai neaşteptate case. Apoi se obişnuiseră. Nici că le mai păsa de ceea ce se întîmplă îndărătul porţilor masive de stejar blindate cu drugi de fier. Bănuiau că oamenii se vizitează pe întuneric, trecînd la vecini prin grădini sau peste

gard, de frica lor. În asta nu găseau nimic deosebit. Şi la ei în comunele mai înstărite din pusta panonică, în vremuri confuze, procedeul era obişnuit. Doar că faţă de ceea ce ştiau ei de acasă, aici se întîmplau nişte lucruri care i-ar fi uimit : noaptea se încheiau afaceri ca la spartul tîrgului. Se vizitau românul cu maghiarul, şvabul cu sîrbul, fără obişnuita rîcă din vreme de război. Iar cînd erau mai mulţi la un loc, fie ca martori ai unor tranzacţii, fie ca să asculte radioul şi să şopocăiască între ei, în amestecătura de naţii strălucea în beznă chelia unui slovac, sclipeau dinţii de mărgean ai unui ţigan, ochii de jăratec ai unui croat. Asta i-ar fi mirat cel mai mult pe soldăţeii crescuţi în cel mai strașnic spirit horthyst şovin şi ceva mai puţin pe soldăţoii veterani ai fostului imperiu chezaro-crăiesc, care îşi mai aduceau aminte că *„aurul nu are nici patrie, nici naţie, nici părinţi, ci numai un singur stăpîn : cel ce şi l-a pitit bine pentru alte vremuri"*.

Te puteai aştepta la altceva de la buieni ? Acest mic şi vechi tîrguşor era plin de oameni aprigi la cîştig, care în vremuri normale aveau întruna de împărţit diferite daravele şi procese. Felul lor cîrcotaş de a-şi trata afacerile era o mană cerească pentru avocaţi, care aveau de lucru berechet şi cîştigau din veşnicele ciondăneli pe care ori le arbitrau ei, ori le transferau la tribunalul plasei sau judeţului, spre ciuda împricinaţilor, cărora le lipsea „regimul de plasă şi nu cel de comună", ca apa în vreme de secetă.

Cîte conflicte nu iscau banii şi concurenţa ! Negustorii se aveau la cuţite între ei şi îşi ponegreau concurenţa în gura mare. Meseriaşii, la fel, dar cu oarecare fineţe bine rumegată care îi vine omului cînd şlefuieşte o mobilă, coase o şea sau blană, bate caiele în copita unui cal, frămîntă aluatul, răscoleşte rumeguşul din afumătoria de cîrnaţi sau potriveşte din foarfece o mustaţă. Se mîncau între ei mai fin meseriaşii, dar tot fără cruţare. Duşmănia se isca dintr-o marfă, un vad, un client, un chilipir, un ghinion, din te miri ce. La fel şi certurile pentru fiecare bănuţ sfeterisit cu friguri mai rele decît cele paludice, mai neostenite şi de neostoit.

Mereu îi învrăjbea *„Necuratul Ochi al Dracului — Banul"*. Chiar și cei care le-ar fi urmărit afacerile și le-ar fi cunoscut firea ar fi rămas uimiți de seriozitatea și onestitatea cu care și le tratau în aceste zile de ocupație. De unde să se certe ei acum ? De ce să se mai tîrguiască ? Nu trebuie să cîștige și să rămînă mulțumite amîndouă părțile ? Pentru că, ziceau ei acum, *„îi tare musai să fie socoata dreaptă, că dacă vine mîine* Gestapo-*ul..."*

Ziua, aceste contracte cu un conținut fantastic sau homeric erau legalizate de notar, care înregistra o copie pentru arhivă și îi spunea zîmbind avocatului doctor Marin Banu :

Dumneata și domnul doctor avocat David Kuhn adunați cîte o avere în fiecare noapte. Doar că el stă în hrubă la adăpost și se ocupă cu chichițele și dactilografierea, în timp ce dumneata ești cu... riscul ! Dacă te împușcă o patrulă peste noapte ? Faceți „fifty fifty" glonțul ?

Ehei, rîdea bonom și profesional avocatul, fluturînd jobenul ca un iluzionist abil. *De un sfert de veac fac eu „jumi-juma" cu jidanul și biroul nostru a făcut praf orice tentativă de concurență. Dacă și dumneavoastră politicienii ați fi în stare de minuni ca noi doi, de mult ați fi obținut regim de orășel, statut de plasă și am avea un tribunal, mamă-mamă-mamă, ce tribunal ! O mină de aur, doctore, Brusture ! Te-am alege șef de barou sau, de ce nu, chiar judecător ! Ce ai dori, nu simplu notarăș !*

Este de neînchipuit ce de măsuri își luaseră buienii împotriva *Gestapo*-ului, infirmității, morții, incendiului, deportării, jafului sau rechiziționării unor bunuri. Fiecare își asigurase cel puțin cinci executori testamentari, dar această prevedere constituia un fleac. Mult mai complicate erau clauzele din testamente, care prevedeau diferite variante de căsătorie pentru urmași, cu zestrea sau sancțiunea dezmoștenirii riguros stabilită. Un adevărat hățiș îl constituiau diferite contracte de vînzări condiționate, pline de zeci de variante, care aveau cel puțin două duzini de paragrafe fiecare. Simplificate, unele

din aceste contracte nu reprezentau decît un fel de asigurare reciprocă împotriva neprevăzutului. Adică : Eu îți vînd ție acum marfa sau averea mea numai dacă mă arestează *Gestapo*-ul, ca s-o revinzi și să încerci să mă răscumperi cu o parte din bani, dar dacă eu voi muri, o transferi fiului meu celui mare, care va prelua prăvălia pe care am vîndut-o în aceleași condiții lui X și te îngrijești ca via mea de zece iugăre, care este vîndută lui Y, s-o ia fata mea, iar casa mea să i-o dea Z înapoi soției mele, dacă eu am murit și ea nu s-a recăsătorit cumva cu L, cu M, cu N sau cu O, vechii mei concurenți cu care ne-am împăcat, dar care au o zestre prea mică pentru fiul (fiica) lor ca să se poată căsători și uni cu prăvălia (atelierul, casa, via etc.) ce las eu !..." Și dacă s-ar fi oprit numai aici ! Dar erau prevăzute și toate relele posibile. Iar partea a doua din contract conținea ...„ceea ce fac eu în schimb pentru tine și ce îmi vinzi tu mie condiționat". (În vacanțele mele din adolescență și tinerețe, ca să cîștig un ban, am lucrat ca „muncitor necalificat" la diferite „reorganizări" ale arhivei din Buia. Acolo am dat peste multe documente interesante pentru muzeu. Tot acolo am citit săptămîni în șir diferite acte, dosare, registre, în care am găsit întîmplări uluitoare și senzaționale chiar fără mare „știință de a citi printre rînduri". Din tot ce am citit acolo, dosarele care conțin copiile tranzacțiilor legalizate în zilele ocupației mi se par cele mai... fabuloase. Cîtă risipă de imaginație ! Cîtă inventivitate ! Cîtă premoniție ! Cîte calcule și speculații ! Cîte chițibușuri încîlcite ! Ce labirint ! Mă și mir cum au reușit cei doi avocați asociați să nu înnebunească ! Au fost niște Sisifi ? Au fost niște Titani ? Sau poate mi-este mie prea străină mașinăria economiei capitaliste și psihologia burghezului de provincie ? Adevărat este că nici chiar Mama, buiancă prin naștere, nu s-ar fi descurcat în acele tranzacții. Cu toate că în materie de afaceri seamănă puțintel cu Buna Maria Moț, o adevărată buiancă, pînă și în vîrful unghiilor, sub care, dacă ai scociorî, ai găsi, cum zicem noi, cucenii, „urme de brînză cu mare grijă zgîriată". Ce oameni și ce afaceri ! Cu

patrule ungare pe uliță și cu *Gestapo*-ul așteptat dintr-un minut într-altul !).

Iar după acele nopți înfrigurate, tîrgoveții se culcau cu creierii împîclițí de speculații și cu nervii zbîrnîind, storși de vlagă. Astfel că strada rămînea mai departe pustie pentru soldații ce patrulau plictisiți. Chiar pustie-pustie, ca un deșert, nu rămînea comuna. Pînă la acel nefericit incident cu cei doi spînzurați din piață, cîte cineva mai trecea în grabă strada și risca un salut de *„jónapot"* neutru zvîrlit drept răspuns soldaților unguri, provinciali și ei, obișnuiți și ei să salute trecătorii concetățeni.

Obligații profesionale îí scoteau din casă pe unii buieni, ca : doctorii, preoții, moașele, veterinarul, potcovarul, pe Ali Kemal cu frații săi, care țineau „BAIA TURCEASCĂ DE ABURI G-E-Y-Z-E-R", frizerii, proprietarii de localuri și o parte din prăvăliașii care învîrteau negustorie. Prăvăliașii care aveau și atelierele în spatele vitrinei sau în niște șoproane în curtea din spate n-au prea ieșit nici înainte de incident, iar după, nici atît. Își luaseră, după o viață întreagă de muncă în care nici chiar duminicile nu erau prea des respectate, după cum spunea hîtrul cărăuș Vichentie Hututui, un fel de *„vacanță de domnișori"*.

În zilele acelea, și Buna și Mama au fost nevoite să alerge destul de des pe la diferite case, unde se năștea „puii Crăciunului". De fiecare dată Mama îmbrăca haine zdrențuite, se mînjea pe față cu funingine sau ulei ars și își înfofolea capul într-o marama bătrînicioasă — de frica soldaților. Brasarda de Cruce Roșie pe care o purtau parcă nu le dădea suficientă siguranță de sine, nici ei, nici Bunei. Dar nici una nu se gîndea ce flagrantă contradicție există între ținuta lor și brasardă ! Buna, care trecuse de 44 de ani, se deghiza și dînsa. Nu de frică sau nesiguranță, ci dintr-o veche repulsie față de orice soi de uniformă străină. La vremea aceea, Buna arăta destul de bine pentru vîrsta ei, dar nu voia să se recăsătorească. După ce Bunu Traian Moț murise de infarct în 1940, îl jelise un an întreg. Apoi hotărîse să-și trăiască viața ca o „văduvă veselă", dar să nu se

mărite pentru nimic în lume. Sînt convins că și-a trăit-o din plin, pentru că nu avea o fire „încuiată" și crîncenă ca Mama — leit Bunu Traian. Că era Buna Maria Moț un drac de femeie, care băga în cofă toate moașele diplomate din județ cînd se întîlneau la agapa anuală și băutura le slobozea gura. O singură dată și-a călcat pe inimă în fața unei uniforme : cînd au venit rușii. Atunci i s-au aprins călcîiele după un maior de administrație (dacă ar fi fost de aviație sau tancuri, oare tot la fel de mult l-ar fi îndrăgit pe mustăciosul gruzin ? nu știu, dar cred că da, pentru că a fost o poveste de dragoste ca în filme sau romanele de altădată), cu care era cît pe-aci să se mărite, pentru că uitase de toate, și de lume, și de mine, că trebuie să preiau „Casa Traian Moț" și să mă însoare după ce termin Facultatea de medicină. Iar dacă povestea lor n-a ținut decît aproape un an, n-au fost ei de vină, n-am fost nici eu sau clauza din testamentul lui Bunu Traian, nici gura lumii, nici perspectiva ca gruzinul să fie trimis acasă după ce trecuse Ziua Victoriei. Pentru că Buna s-ar fi dus după el negreșit. De vină a fost copilul pe care l-a născut Buna în luna a opta, tocmai cînd împlinea 45 de ani în cap. Copilul se născuse și mort, și cu malformații : nu avea găvane pentru ochi. Dar și după această nenorocire, ca și în copilărie, Buna nu a suportat uniformele străine. Iar Mama și sora ei, la fel. De aceea, faptul că în acel secetos septembrie aveau atîtea nașteri de mașit le obliga să se tot fițîie prin comună și se întorceau acasă nervoase foc, gata să te chelfănească pentru orice flecușteț de boroboață ar fi dat păcatele în tine să faci.

Adrian și cu mine ne-am străduit să *„ședem blînzi"*, în ciuda faptului că doi băieți nu prea suportă o recluziune prelungită. Totuși, am suportat-o. N-aveam încotro : ne încuiau cînd plecau. Nu am avut voie timp de o săptămînă încheiată nici măcar să urcăm scărița de metal ce dădea într-un chepeng din bucătărie, atît cît să mirosim și alt aer decît cel din dormitorul improvizat în a doua încăpere a „podrumului". În ceea ce privește aerisirea, nu ne puteam plînge, dar din păcate nu

aveai cum să evadezi printre gratiile răsuflătorilor. Nici măcar la „budă" nu ne lăsau să ieşim pentru nevoile noastre şi ne simţeam teribil de jigniţi să folosim oliţele de porţelan nemţeşti frumos înflorate din bogata colecţie a Bunei, care abia acum îşi găsiseră rostul lor, în loc să fie transformate în ghivece de flori. Ce, eram noi copii mici să le folosim ? Nu eram, dar nu aveam încotro. Curiozitatea ne era întărîtată şi de faptul că încă nu dăduserăm ochii cu verişorul nostru Bubu Dîrlea, pe care ni-l făcuse Nana Floarea. Nouă ni se părea o situaţie ilogică şi mai ales nedreaptă. Adică pe Nana Floarea cu sugarul ei nu ar aresta-o duşmanii dacă intră în casă ? De ce nu stă şi dînsa cu noi ? De ce nu putem sta şi noi sus, cu dînsa, în libertate ? Ei, ce am mai fi luat-o noi din loc dacă nu ne-ar fi ţinut sub cheie ! Recluziunea era ea suportabilă, dar o găseam tare nedreaptă. Cumplită plictiseală, amară pedeapsă !

Cel mai mult îmi lipsea „hoavărul" meu Cristian Lupu. Cu el niciodată nu te puteai plictisi. Cu el cred că aş fi găsit o posibilitate de a evada din acest „arest preventiv". Pe cînd aşa, în tovărăşia blegului meu frăţior Adrian, devenisem foarte... cuminte. Eram un foarte pasionat cititor de cărţi... interzise. De obicei, aveam la discreţie bogata bibliotecă a Bunei, deoarece descoperisem locul unde ţinea cheile : în cabinetul de consultaţii, într-o elegantă vitrină chirurgicală burduşită cu instrumente nichelate nefolosite, pitite în recipientul de tablă smălţuită al unui irigator nou-nouţ, deoarece pentru clisire tot pe cel vechi îl folosea. Firesc că Buna avea preocuparea să-mi dirijeze lecturile şi aveam întotdeauna la căpătîi o carte de anatomie şi romanul *EL HAKIM* al lui John Knittel (sau Knitell ?) în loc de *Biblie*. Mai îmi pregătea şi alte poveşti sau romane despre doctori, dintre care nu mi-a plăcut decît *CITADELA* lui Cronin. Ştiu că mi-a plăcut chiar foarte mult şi am citit-o de cel puţin cinci ori, dar nu pentru că aspiram spre cariera de doctor, ci numai de dragul unei cărţi bine scrise. Dar de ce nu m-am făcut doctor, asta poate să pară un mister pentru mulţi, nu şi pentru mine.

Ce senzații tari aveam cînd citeam cărți interzise ! E drept că din unele n-am înțeles nimic la vremea cînd mi-au picat prima dată în mînă. Da, citeam de la cinci ani. Da, epuizasem basmele și „literatura pentru copii pînă la cincisprezece ani" și de doi ani căutam doar sîngeroase cărțulii din colecțiile „MASCA NEAGRĂ, MASCA ROȘIE", „AVENTURA" sau diferite fascicole ca *TARZAN, CRIMELE INCHIZIȚIEI, SUBMARINUL & ECHIPAJUL DOX, BILL GAZON* și multe altele, cărora le cam dădusem de fundul sacului. Asta pentru că la școală mă plictiseam și, în timp ce restul clasei silabisea *„o-u, ou, be-bî-bo-bo-u, bou"*, Cristian și cu mine „plecam" în lumi exotice spre care ne plimbau cărțile camuflate sub pupitrul băncii. Cu toată această precocitate a noastră (eu nu o găsesc ieșită din comun, ci rezultatul educației și mediului în care simțurile de conservare sau răspundere ne fuseseră pretimpuriu stimulate), unele cărți zadarnic mi-au fost interzise, că tot nu aveam ce înțelege din *DAS EROTIK, TEHNICI OBSTETRICALE,* sau din *O VIAȚĂ SEXUALĂ RAȚIONALĂ* ș.a.m.d. Aveau poze, dar ele nu ne spuneau prea multe : făpturile și „piesele" nu aveau nici un haz. Preferam un film de desene animate la tihnitul cinematograf „ROYAL" al irlandezului Kelly, despre care nimeni n-a bănuit vreodată că e agent secret englez. Iar cînd m-am înhămat la *MESSALINA*, nu am găsit-o deloc palpitantă. Cît despre atît de hulitul „filozof socio-erotic" Pitigrilli, pe acesta l-am abandonat foarte repede, fiindcă nu avea nici acțiune, nici ... crime.

De astă dată, Buna îmi făcuse o concesie cu Jules Verne și Karl May. Seriile de peripeții ale lui Old Shatterland le-am înghițit pe nerăsuflate pentru că obișnuiam să citesc repede, sărind unele pasaje mai lungi, prea descriptive sau de umplutură. Astfel că am reușit să trec în a patra zi direct la teancul impresionant de romane ale lui Jules Verne. La început și aici săream paginile prea științifice, dar cînd am crescut și le-am reluat, m-au determinat să-mi cumpăr hărți, dicționare, cărți de călătorie. Atunci, pînă în a șaptea zi de recluziune, nu am apucat să citesc decît : *DOI ANI DE VA-*

CANȚĂ, COPIII CĂPITANULUI GRANT și începutul fascinantei *DOUĂZECI DE MII DE LEGHE SUB MĂRI*. Puțin, prea puțin din teancul mare, dar suficient ca după aceea să-mi rămînă un prieten pe viață, cu al cărui portret (cu brațele încrucișate pe piept și privirea în zare, ca „portdrapelul" său, căpitanul Nemo) „discutam" uneori...

Cred că abia în a cincea zi am auzit-o pe Mama șușotind cu Buna ceva despre *„spînzurații de ieri"*, în timp ce coborîseră ca să ne hrănească și credeau că nu le auzim. A șasea trebuie să fi fost, fiindcă abia în ziua următoare am prins, în sfîrșit, ocazia să evadez, mînat de curiozitatea de a-mi vedea vărul și de a da ochii cu niște spînzurați. Nu poate să fi fost în altă zi, pentru că Adrian m-a bătut mult la cap să-i dau detalii despre ceea ce este și cum arată o spînzurătoare, pe care nici eu nu o văzusem. Da, așa trebuie să fi fost, fiindcă toată lumea ține minte că în a cincea zi de ocupație a avut loc execuția.

Pînă să „evadez" în cea de a șaptea zi, în orele cînd mă obosea cititul la lumina lămpii de petrol sau mă incomoda o prea îndelungă zăcere, în poziția „culcat pe burtă ca la poligonul de tir", în care obișnuiam să citesc cu Adrian partide aprige în care nu prea aveam norocul lui. Încercasem toate jocurile de cărți sau societate pe care le cunoșteam : șeptică, șaizeci și șase, canastă, țintar, domino, „omule, nu te supăra", șah, table și chiar „rîme", cînd Buna ne-a împrumutat caseta cu piesele de fildeș pentru „rummy" sau „remi". Adrian juca mînat de o ambiție teribilă ca să mă bată pe mine, „Bacea Trăienuț" al său. Și în toate jocurile m-a bătut de m-a snopit. Doar la șah nu a reușit, fiindcă folosea prost calul și își închipuia că a face rocada înseamnă a cîștiga un avantaj. Cel mai rău m-a bătut cînd foloseam zarurile. Nu am văzut un om pe care zarurile să-l asculte atît de prompt. Mai tîrziu, cînd a învățat să joace și barbut cu regățenii, norocul său la zaruri (aruncate cu paharul și schimbate cu o pereche nouă la fiecare tur) pur și simplu i-a speriat. Nici o distracție nu a reușit să-mi aline însă dorul de ducă și nerăbdarea de a-mi satisface curiozitatea.

Dacă aș fi știut de prezența sergentului de artilerie rănit și ascuns în pod, cred că aș fi turbat de nerăbdare. Orice puștan între opt și zece ani din coclaurii noștri era mai neastîmpărat și mai curios decît o babă purtătoare de bîrfe sau un reporter de la „FRANCE PRESSE" mai ales în vreme de război. În toate și-ar vîrî puștanii năsucul, chiar dacă ar fi vorba de temutul *Gestapo*, care i se pare acum tot un fel de „Bau-bau" abstract, față de care trebuie să arăți dispreț și curaj după ce i-ai demontat mecanismul sau ai demascat mistificarea și conspirația colegilor care „ți-au copt o sperietură". Adeseori, la această vîrstă, puștanul reușește să fie martorul ocular al unor situații limită înaintea celor vîrstnici și să se mai și trezească direct implicat. Pentru că el încă nu-i puber ca să-l sîcîie o groază de probleme și nedumeriri care să-l inhibe, să-l tulbure, să-l neliniștească înaintea tuturor celor ce se întîmplă în jurul său. Mai are acum și șansa că încă nu prea îl bagă nimeni în seamă dacă nu comite boroboațe strigătoare la cer sau dacă știe să-și camufleze năzdrăvăniile atunci cînd le-a comis și, atunci cînd faptul e consumat și evident, știe să „șadă blînd, că afară plouă". E vîrsta cînd puștanul are în instinct și o însușire tipică felinelor : descoperă detalii semnificative care pot scăpa celor mari și le descifrează gesturile fără să poată fi păcălit cu o „perdea de fum" a vorbelor, deoarece micul nostru om încă nu e blocat de rutină și prejudecăți. E drept că atunci cînd această însușire a sa îi surprinde pe cei mari, nimeni nu se simte în largul său și, pentru salvarea aparențelor, puștiul e aplaudat pentru precocitate sau este interogat : *„Cine te-a învățat asta, mă derbedeule ?"* Iar el nu-i decît un simplu omuleț normal, handicapat de statura sa și de cantitatea insuficientă de cunoștințe sociale sau tehnologice asimilate. În rest însă micul om are un mare atu asupra celor mari : instinctele pe care, din păcate, societatea i le va toci sau extirpa fără milă. Încet, încet, cu trecerea anilor, puștiul își va pierde și neastîmpărul, și curiozitatea ; va deveni de o crasă indiferență și o lîncedă comoditate sedentară de ... om civilizat. De aceea îmi aduc eu acum aminte cu oarecare

nostalgie de anii aceia ai mei, chiar și de acea toamnă sîngeroasă : pentru că atunci eram ... cineva !

Pe militarul român ascuns în pod care ne periclita viața numai prin faptul că se afla sub același acoperiș cu noi l-am descoperit datorită unor ... clătite cu brînză și mărar. Sau, mai exact, din cauza unei solnițe.

Trecuse de ora prînzului cînd a coborît Mama să ne aducă acele clătite cu brînză și mărar. De aseară și pînă acum trudise la una din cele mai grele nașteri de care se izbise în ultimii ani și tot timpul stătuse cu frica în sîn. Întîi că de două zile, de la execuția celor doi spînzurați, soldații se apucaseră de băut amarnic și asta îi înrăise, fără să fi ajuns deocamdată și la acte de violență împotriva civililor. Dar era destul că fiecare din cele trei plutoane, imediat ce ieșea din serviciul de opt ore, se punea pe băut timp de alte zece ore ca să-i prohodească în continuare pe spînzurați, astfel că la rondul următor soldații erau mahmuri și morocănoși, mereu cu sudalme în gură. Pînă alaltăieri, căpitanul Varga îi mai scotea la raport, făcea o jumătate de oră instrucție cu ei, mai trecea pe la popotă să le spună bancuri la ora meselor sau se repezea măcar o dată pe zi cu motocicleta pe la toate posturile fixe, inclusiv cele din Hălăuz și Șmuța Veche. Acum însă îi lăsase în plata Domnului, deoarece îl chinuiau reumatismele și rănile vechi, din cauza cărora mereu se plîngea că va veni ploaia, cu toate că acalmia persista și el se „anestezia" zadarnic în așteptarea ploii care îi va lua durerile. În al doilea rînd, toată lumea intrase în panică pentru că se zvonise că în cursul zilei de astăzi va sosi *Gestapo*-ul. De grija noastră, Mama sosise acasă într-un suflet. Cum Buna lipsea, plecată la o altă lăuză, ne-a făcut ceea ce știa că ne place mult și nu-i ia prea mult timp.

Clătitele cu brînză de vaci ieșiseră prea dulci, în ciuda mărarului. E drept că la noi nu prea se mănîncă sărat, iar de brînza telemea nimeni nu se atinge, ca să poată fi vîndută „regățenilor", în timp ce cașul de oaie îl păstrăm pentru noi. E dulce și apa din multe fîntîni, nu numai în Buia, ci în toate cele aflate la o cotă mai joasă ; e atît de dulce, încît duritatea ei excesivă acoperă cu straturi zgronțuroase vasele în care e fiartă,

mulți suferă de rinichi, și ceaiul, din cozi de cireșe amestecate cu mușețel, e băutura celor din tîrg care au intrat în vîrsta a treia. E dulce în special pămîntul de pe dealurile care, din această cauză, au fost împînzite cu vii : atît de dulce, încît simți asta de îndată ce îl guști cu vîrful limbii. De aceea, de cîte ori plecam din Cuca, unde apa e limpede, simțeam totuși nevoia de puțină sare.

Bombănind că sîntem prea năzuroși, Mama a urcat scărița și s-a strecurat în bucătărie prin chepeng și ... n-a mai venit. De oboseală, se așezase pentru două minute, cu solnița în mînă, lîngă Nana Floarea în balansoar, ca să-i răspundă la nu știu ce întrebări, și a adormit buștean. Am tot așteptat-o, pînă cînd ne-am plictisit și eu m-am răstit la Adrian, care terminase de mîncat :

Mă, mie mi se răcesc clătitele ! Du-te dincolo și adă-mi, din sacul de lîngă butoiul pentru varză, un pic din bulgării ăia de sare pentru vacă. Da să-mi aduci numai o țîră, că nu mi-s „alifant" or boul tău !

Nu știu ce mi-a venit de m-am mulțumit cu o singură clătită din duzina de pe tavă ce mi-o lăsase Adrian. Mă miram că Mama întîrzie atît de mult și mă întrebam dacă nu a dat norocul pe mine să pot acum să o șterg prin chepengul ce rămăsese deschis. Am tot așteptat eu pînă ce mi-am dat seama că Adrian, ghiftuit, adormise cu *ROBINSON CRUSOE* pe piept.

Sosise clipa ! Îmi venise și mie apa la moară. Repede, pisicește, am urcat scărița și m-am prelins prin chepeng în bucătărie. Pe masă era un coșuleț în care mai rămăseseră doar două prune afumate — moartea mea ! Cum pofta vine mîncînd, mi-am adus aminte că sus în pod aveam un coș întreg aduse de Mama de la afumătoarea din Cuca la vreo două zile înainte de „alarmă". Nici măcar nu am avut curiozitatea să fac o inspecție prin casă, cu toate că nu-mi văzusem încă proaspătul „văruț", Bubu Dîrlea. Muream de pofta prunelor afumate. Cred că mai eram și eu curios cum arată comuna văzută de

la înălțimea podului, prin ferăstruici. Nu mai țin minte dacă mă obseda cumva și dorința de a vedea spînzurații, dar presupun că uitasem cele auzite despre ei, furat de... căpitanul Nemo.

Podul avea două intrări. Cea mare, care dădea în curte, nici nu știu să fi avut vreodată scară : prin ea, cu ajutorul unui palan, erau urcați sacii cu grîne. Cea de a doua intrare era printr-un chepeng plasat în tavanul din „șpaiz", ca să poți urca numai din interiorul casei, din același motiv pentru care toate clădirile păreau fortărețe. „Șpaizul" de lîngă bucătărie era cam de trei ori mai mare decît o cămară obișnuită de alimente, dar acum era aproape gol. De ochii unor musafiri nepoftiți ce ar fi intrat să rechiziționeze mîncare, Buna lăsase doar o funie de ceapă, un paner cu ouă, o cratiță cu carne conservată în untură și o mulțime de borcane goale. Puteai jura că e un depozit de ambalaje sau că noi murim de foame cu aceste prea modeste rezerve din „șpaiz".

Ajuns în vîrful scării, după ce am săltat capacul, am avut grijă să nu-mi scape, că ar fi bubuit, de scula toată casa. Dar abia îmi săltasem bustul, că am și auzit un zgomot suspect : țăcănitul metalic al unui închizător cînd îl armezi. Eram orbit de lumina ce pătrundea prin toate luminatoarele deschise și am urcat mai departe, neliniștit. În locul unei călduri stătute și al unui aer închis, lînced, prin pod fîlfîiau curenți repezi și plăcuți de aer uscat, amar, secetos, moale. Ceva se foi în fața mea, cu zgomotul unui trup greoi de cerb bătrîn cînd se freacă de un lemn uscat și îl face să hîrșcăie surd. Era cineva acolo, în spatele unor lăzi, în acea jumătate a podului unde podeaua era supraînălțată la un metru deasupra grinzilor, ca să aibă grînele aerisire pe dedesubt.

A' cui ești tu, mă pruncutule ? mă întrebă o voce în surdină.

A' lu do' învățătoriu Romulus Bicu și a lu doa'na Ana, moașa din Cuca, am răspuns eu automat.

În clipa următoare, după o scurtă ceață pe ochi, fulgerele portocalii pieriră și m-am obișnuit cu lumina vie,

puternică, crudă. În față, printre lăzi, am deslușit întîi țeava lucioasă a unui pistol-mitralieră „Beretta" (tipul de armă pe care mi-l doream cu disperare, cu toate că ar fi fost un pic incomod pentru fizicul meu și n-aș fi reușit să trag din mers, ci doar din poziția culcat). Apoi am deslușit un cap cenușiu, tuns chilug. Obrazul, împodobit cu o mustață bănățeană, era vînăt-cenușiu, fiindcă nu se bărbierise de mult. Ochii mari și verzi mă cîntăreau cu oarecare iritare. Așa l-am cunoscut pe sergentul Iosif Nădăban.

Pînă să iasă el din „fortăreața" ce și-o încropise sub podea, în spatele lăzilor de placaje, am urcat scărița și m-am repezit la fereastra ce dădea spre piață, de parcă aș fi ghicit că acolo voi vedea ceva neobișnuit pentru mine : o spînzurătoare în care se legănau doi soldați unguri. De aici pînă la ei, să tot fi fost aproape o sută de metri, astfel că nu le-am văzut fețele și nu am putut deslușì textul scris pe tăblițele ce le atîrnau pe piept.

Cine a făcut asta ?

Pleacă mă de acolo ! răbufni sergentul. *Dacă au ajuns să se spînzure între ei, nu mai dau pe pielea ta nici un sfert de bășină ! Vrei să-ți tragă careva un glonte în cap ? Nu vezi ce-i dincolo la Ocol, în curte ?*

Urcase lîngă mine, mă trîntise la podea și, pe sub o țiglă săltată doar atît cît să lase o crăpătură prin care să vezi fără să fii văzut, mi s-a oferit spectacolul unui chef *„katona-szomorúsága"*. Un soi de chef mai mult decît periculos pentru civili, deoarece la această prohodire a „tristeții soldățești" aveau asupra lor armele cu care patrulaseră.

Era prima dată cînd puteam regreta vecinătatea OCOLULUI SILVIC de peste drum. De obicei, îmi oferea spectacolul sosirii diferitelor trofee vînătorești aduse pentru omologare și, dacă mă nimeream la Buna, imediat fugeam dincolo, să pipăi coarnele cerbului sau colții mistrețului uriaș. Acestea erau evenimente senzaționale pentru mine. Cel de astăzi era și mai și, m-am bucurat să pot căsca gura și nu sesizam pericolul acelui chef amar și crîncen în care se prăbușiseră soldații.

Au și grenade la ei! Dacă încep să joace „cugle" cu ele, e de rău! mormăi nemulțumit sergentul. *Mai bine s-ar duce la popicărie, să joace „cugle" acolo. Că acu, de beți ce sînt, pot să-l ia drept „popic" pe orice nerod care se nimerește să iasă pe uliță! Și una-i bila, alta-i grenada.*

Casa Bunei, situată bineînțeles pe strada principală, se afla la sud de piața octogonală, între farmacia „MINERVA" a domnișoarei Cuculescu și casa plină de tablouri a dentistului Robert Rupert. Avea ferestrele din stradă orientate spre răsărit, pentru ca „să se trezească în zori, înaintea altora". Peste drum de noi, de la piață în jos, se înșirau clădiri care îmi ofereau întotdeauna spectacole interesante, fie că le urmăream pe fereastră, fie că ieșeam pe banca de sub castan sau cocoțat în dud. Berăria „SCHWARZWALD", apoi POȘTĂ TELEFOANE TELEGRAF RADIO", apoi uriașa „cetate" a PIVNIȚELOR „LAMPORA" erau frecventate de lume multă și mereu vedeai diferite atelaje în fața lor, uneori chiar și mașini de la oraș. Urmau „BRÎNZETURI ȘI LACTATE LA MINUT" și apoi fascinantul STUDIO „COLOSSEUM" — ATELIER DE PICTURĂ FINĂ al lui Moș Georgio Cervano, care nu-mi ofereau însă spectacolul unei mari afluențe. Dar chiar în fața noastră, atît la OCOLUL SILVIC BUIA, cît și la CLINICA VETERINARĂ a doctorului Lukács Miklos, aveai ce vedea și mă desfătam întotdeauna privind fie sălbăticiunile ucise, fie vacile duse la taurul „clinicii". (E drept că Lukács ținea și doi armăsari, dar geambașii din Hălăuz aveau mai mare succes la iepe cu rasele pe care le prăseau.)

Era „lumea o scenă și viața un spectacol", mai ales pe strada mare, dar astăzi mi-a oferit ceva ce nu văzusem. Norocul meu că stăteam culcat într-o „lojă camuflată".

În curtea OCOLULUI SILVIC, la o masă lungă încropită din niște blăni de fag așezate pe capre de tăiat lemne, se înșirase un întreg pluton, probabil cel ce ieșise din schimb. Se îmbătaseră deja destul de bine și îl pescuiseră de undeva pe Buzdi, nebunul comunei. Unul din butoaiele cu vin ale inginerului Hans Stein-

bach zăcea golit și spart într-un colț al încăpătoarei curți pietruite. Un butoi de trei hectolitri. Al doilea, căruia tocmai îi dădea cep pădurarul Fehér Zoltan (vărul primarului din Hălăuz), fusese urcat doar pînă în ușa pivniței și avea cam aceeași capacitate. Ăștia erau oare nebuni să toarne în ei atîta vin? Iar lui Zoli ce-i venise să dea iama în crama inginerului?

Nu aveam de unde să știu că inginerul fugise din comună împreună cu vecinul său și cu familiile lor. Veterinarul voise întîi doar să găsească un adăpost pentru superbul său taur Siementhal și cei doi tăurași ce urmau să-i moștenească „haremul" risipit în Buia, Hălăuz și Șmuța Veche. Dar după spînzurarea celor doi soldați unguri, sfătuit de inginer, hotărîse să-l urmeze, pentru a se adăposti într-o cabană discretă, aflată departe, dincolo de Rîsul Albastru. Cu ei hotărîră să se refugieze și trei dintre pădurari, cu familiile lor: Vichentie Burduf, Marko Jivan și Romeo Paraschivescu. Locțiitorul inginerului, Zoli, nu putea pleca, fiindcă era de cîteva zile iarăși tată: inginerul îi dădu în grijă casa și îl împuternici să sacrifice porcii și cît vin va trebui, ca să camufleze plecarea sa în munți sau măcar să-i „îmbuneze" pe soldați pînă se fac *krupp*, și renunță să urmărească refugiații. Dar după ce își văzură familiile la adăpost și fură vizitați de Baci Toader, împreună cu „delegatul" Ion Zvîc Zărăndan, bărbații se înrolară în rîndul „voluntarilor" și urcară pe munte. Îi convinsese tinerelul s-o facă.

Steinbach ar fi putut să nu se teamă de *Gestapo* și să nu ducă grija unui taur medaliat cu aur la expoziția din bogatul an 1938, ca veterinarul. Dar în primul război mondial, ca ofițer în armata austriacă, se trezise de mai multe ori vîrît în procese de Curtea Marțială, ca translator. Mai avea și un frate vîrstnic care, în același război, dar în altă mare unitate, ca medic legist al unei alte instanțe de spînzurat dezertori, înnebunise și apoi, lăsat la vatră, ani în șir sîciise familia cu povești macabre. Experiența aceasta cumplită îl învățase pe inginer un adevăr elementar: atunci cînd încep să fie spînzurați dezertori, camarazii lor, în loc să

se sperie, își ies din sărite și trebuie să fugi din calea lor. Mai ales dacă sînt unguri sau sîrbi și au scăpat la băutură. Nu poți ghici pe cine își vor descărca năduful și cum. Văzuse destule „variante" și mai auzise prea multe de la fratele său, tristul medic nebun Franzl...

Cine din compania căpitanului Varga s-ar fi așteptat ca tocmai furierul Csalánka Ödön, poreclit „Csacsy", dar care nu era deloc „csacsy" sau ageamiu în afaceri, tocmai el să-și rateze „lovitura norocoasă a vieții sale" și să ajungă în streang, împreună cu tinerelul său ibovnic, de curînd „cucerit", frumușelul „csecsemö" — „bebelușul" companiei ? Nimeni nu și-ar fi putut închipui că, după o bogată experiență, adunată în patru ani, pe toate fronturile, unde tot ca „irnók" se învîrtise și supraviețuise, tocmai acum „Csacsy-bácsi" o să o sfîrșească atît de prostește !

Totul se întîmplase din cauza lăcomiei de aur. Căpitanul Varga, ca să nu cheltuiască soldații săi totul, hotărîse să nu le împartă imediat toată suma de o sută de mii de lei în aur pe care o primise de la consiliul comunei. Îi dăduse „irnók"-ului dispoziție să plătească fiecărui soldat cîte o sută de lei în aur și echivalentul celei de a doua în hîrtie. Restul de optzeci de mii urmînd să rămînă sigilat în caseta companiei, pînă la noi ordine. Cum să scape însă Csalánka ocazia de a se căpătui cu această sumă ? El de mult își făcuse planul să dezerteze și avea mai multe serii de legitimații ce așteptau doar o fotografie și numele unei noi identități. Cum și de unde le procurase — secretul lui. La fel de neștiute au rămas căile pe care și-a procurat restul valutei forțelor aliate care a fost ulterior descoperită asupra lui : cinci sute de dolari, trei sute de lire sterline și o mie de ruble. De aur mai avea nevoie escrocul, ca să încerce aventura unei noi vieți într-o țară mai puțin distrusă decît patria sa. Planul fusese bine gîndit : și el și tovarășul său își procuraseră cîte o raniță de merinde, cîte un set de fotografii și două rînduri de îmbrăcăminte : una de oraș de rezervă și una de ciobani pentru prima etapă a drumului care trebuia să treacă peste munți. Apoi, ca să cîștige timp, au pornit la drum

în noaptea de sîmbătă spre duminică. Se bizuiau pe faptul că duminică, datorită faptului că în companie existau și catolici și protestanți, absența lor nu poate fi observată decît seara, la apel, dacă va avea loc apelul. Dar cum duminica era „zi sfîntă", apelul nu s-a ținut și abia luni dimineața a fost observată dispariția lor. Dar nici atunci nimeni nu s-a sesizat, deoarece îl credeau pe furier plecat undeva după cumpărături, iar pe „bebeluș" rămas în clădirea poștei, ca să aștepte refacerea legăturilor telefonice.

Marți dimineața, cînd căpitanul a trimis după furier, nimeni nu a dat de el, dar încă nimeni nu ar fi bănuit o dezertare ! Iar în acea neagră zi de marți 19 septembrie, lovitură de teatru : cei doi „ciobani" își făceau intrarea în comună, legați fedeleș într-o căruță al cărei vizitiu era... „nylas"-ul Kemény Attila. De multă vreme urmărea Kemény să ajungă furier și era handicapat de istețimea farmacistului. După ce a surprins o discuție între cei doi dezertori cu puțin înainte ca aceștia să o ia din loc, își luase o învoire să meargă undeva cu treburi pe care căpitanul nu îndrăznise să i le refuze. Apoi închiriase un cîine de vînătoare și pornise pe urma celor doi. Dar toată ziua de duminică și luni și-o pierduse pînă să se acomodeze cîinele cu noua lui muncă. Zadarnic îi tot flutura Kemény uniformele părăsite de dezertori : cîinele mergea în zigzag, mîrîia nemulțumit, ba chiar rînjea. De fapt, cîinele luase urma bună de la început, cel ce strica totul era noul său „îndrumător" în ale vînătorii de dezertori, care nu bănuise că dezertorii umblau hai-hui pentru că uitaseră să-și procure o hartă și o busolă. Iar marți dimineața, cînd a dat de ei, amîndoi dormeau rupți de oboseală și plin de zgîrieturi la nici zece kilometri în linie dreaptă față de punctul de plecare. Restul a fost o joacă pentru „vînător" : i-a ametit zdravăn cu patul puștii, i-a legat de cîte un copac, apoi a luat doi cai și patru ajutoare din Hălăuz. Dar după ce i-a coborît la șosea, hălăuzenii au spălat putina și l-au lăsat să se descurce singur cu o căruță pe care i-a dat-o un bătrîn surd ca piatra.

Dezertorii au mai avut ghinionul ca tocmai după sosirea lor, pentru două ceasuri, telefonul să funcţioneze. Kemény a raportat cazul la divizie (direct la divizie, nu ierarhic la batalion sau cel mult la regiment), şi căpitanul a primit ordin să-i spînzure imediat pe dezertori în mijlocul pieţei. Apoi a intrat pe fir un maior neamţ al cărui nume părea imposibil de pronunţat şi s-a interesat de cele trei tancuri care îi deveniseră ... necesare. Cum pîlnia receptorului se umpluse de paraziţi, orice înţelegere a devenit imposibilă între căpitanul ungur şi maiorul neamţ. Totul s-a încheiat cu nişte sudălmi prusace, cu nişte ameninţări, cu *Gestapo*-ul şi nişte băieţi din *S.S.*, de îndată ce vor avea „puţin timp liber". Căpitanului i s-a părut ciudat că *S.S.*-ul nu are timp liber, dar asta nu l-a deranjat prea mult, ci, dimpotrivă. Mai ciudat era faptul că tocmai acum, după aproape cinci zile, telefonul funcţionează iarăşi la cîteva minute după sosirea dezertorilor şi, după ce îi parvine de la superiorii săi acea rapidă condamnare la spînzurătoare, firul rămîne mut. Era ceva greu de înghiţit şi a pierdut o jumătate de oră ca să-l mustre pe „stîlpul de telegraf cretin", dirigintele poştei, „francmasonul" Septimiu Tomuţă.

Io musai dumneta Németország-Deutschland-Ghermania trimit doi ani de Arbeitlager-koncentraciostábor-concentrare-lagher. Pricepe el asta ? Doi ani ! De ce nu funcţional asta murdar telefoane ? Doi ani lagher musai primeşte dumneata ! Isten nyla !

După o rafală de alte înjurături, dintre care *„Isten nyla"* era cea mai blîndă, îl părăsi pe diriginte, care începuse să plîngă cu hohote şi se legăna, cît era de lung, ca o trestie frîntă şi smucită de vînt

Nici perspectiva plutonului de execuţie nu l-ar fi speriat mai rău pe domnul Septimiu Toduţă decît perspectiva celor doi ani de lagăr, departe de soţia lui. Pentru că era foarte gelos pe Mărunţica. Gelos fără motiv, pentru că femeia, care nici nu îi ajungea pînă la subţioară, îl idolatriza ca pe un zeu în umbra căruia se simţea ocrotită de forţe nevăzute şi de înălţimea celor doi metri şi zece ai „stîlpului de telegraf". Era o mare

mîndrie și bucurie pentru Mărunțica să iasă cu el pe stradă, dar și mai mare era senzația de securitate, imponderabilitate și nesfîrșire ce i-o dădea umbra deșiratului diriginte. Mai tîrziu, cînd omul a murit, Mărunțica l-a îngropat fără să plîngă, și-a pus ordine în afaceri cu ajutorul domnului Claudiu Hiba, plătind îngrijirea cavoului comun pe o sută de ani, apoi s-a culcat liniștită și a adormit visînd ceva frumos și secret, fără să se mai trezească din somnul ei de veci. Nimeni n-a știut ce visează frumoasa și fericita femeiușcă. Poate că nici soțul ei nu ar fi putut bănui ce anume. Poate pentru că „zeii sau idolii" nu posedă arta de a ghici visele și gîndurile unei femei ca Mărunțica. Domnul Septimiu Toduță n-a știut niciodată să treacă de subțirele voal de mister feminin al soției. De asta îl orbea neîntemeiata sa gelozie. De aceea îl îngrozise perspectiva celor doi ani de separare între ei. Dar cine știe ce gelos ar mai fi fost dacă ar fi știut că Mărunțica, telefonista oficiului, este cea care a operat „deranjamentul" sus în pod, acolo unde cablul era îngropat pe o lungime de trei metri sub niște scînduri putrede...

Din cauza dirigintelui, căpitanul Varga ajunse cu întîrziere la spectacolul execuției pe care sadicul Kemény îl pregătise în mare grabă, cu abilitatea unui regizor versat. Jumătatea de oră pierdută de căpitan în oficiul poștal îi prisosise călăului voluntar. La intrarea dinspre miazăzi în marele octogon al pleței se și înălțau două spînzurători. Cu funia bine potrivită pe gît, legați fedeleș, cocoțați pe cîte un taburet rechiziționat din berăria de alături, dezertorii se holbau la viață muți. Muți, pentru că pînă și căluș la gură le pusese Kemény, ca să nu poată cumva să cerșească îndurare de la spectatori. Spectatorii, călăul și-i recrutase din plutonul care avea liber și din cel care dormea și din cîțiva civili pe care îi înhățase de pe stradă. (Printre civili s-a întîmplat să fie și primarul nostru din Cuca, Baci Văsălie, dar și delegatul Ion Zvîc Zărăndan, costumat în hornar, care trecuseră pe la notarul Brusture să-l tragă de limbă în legătură cu „tifusul" : a fost înghițită „gălușca" și ce se mai aude cu *Gestapo*-ul ?) Pe toți îi vexau cele două tăblițe :

PiSZkoS BÜdöS DöG
TiloS Az ElTemeTéS

Textul mîzgălit de agramatul călău și atîrnat de gîtul fiecărui condamnat îi nemulțumea în special pe soldații mai tineri, care încă nu cunoșteau procedura fascistă care interzicea îngroparea spînzuraților înainte ca funia să se rupă (procedeul a fost adeseori îmbunătățit cu folosirea cablurilor de oțel în loc de șireang și a sîrmei ghimpate, dar „inovația" îi scăpase lui Kemény).

Pe cei care îl întrebaseră de ce condamnații sînt „Hoituri Murdare și Împuțite", cum scrisese el, Kemény i-a repezit cu afirmația că a sosit ordin de la divizie ca dezertorii să fie spînzurați fără judecată, deoarece au fost surprinși în flagrant delict. Și le mai și flutura pe sub nas „tezaurul" găsit asupra lor.

Căpitanul Varga, de îndată ce dădu ochii cu „mizanscena" lui Kemény, înțelese că nu mai poate face nimic. Totuși, ca să îi dea execuției un aer oarecum civilizat, chiar dacă nu fuseseră respectate canoanele militare prevăzute pentru dezertori, se apropie de Kemény, să-l ia puțin la rost. Nu mai avea însă energia unui nou șir de imprecații : răgușise cît îl mustruluise pe dirigintele poștei. Se mulțumi să-l întrebe surd de ce le-a pus căluș în gură și de ce, *„az Isten nyla"*, nu face urgent stînga-mprejur, ca să aducă un preot. Căpitanul ar mai fi vrut să-l întrebe ce înseamnă „costumația" dezertorilor : peste ițarii de ciobani în care erau cei doi deghizați, Kemény îi îmbrăcase numai în vestoanele lor militare. De unde și pînă unde această ținută mixtă : ori civili, ori militari degradați ; de ce așa ? Dar nu mai avu timp. Surprinzător de sprinten, călăul se repezi să scoată întîi călușul furierului, apoi al pustiului.

Și atunci se petrecu un lucru incredibil pentru cine nu-i cunoaște pe unguri o viață întreagă ; surprinzător poate și pentru ei. Cu o voce groasă de bas și ochii plini de lacrimi, grăsanul începu să cînte o romanță cunoscută și sub numele *TRANDAFIRII RUSALIILOR*. E o romanță veche, de o tristă frumusețe sfîșietoare, bine cunoscută la vest de Apuseni. O cîntăm și noi, românii, cu textul schimbat. Dar o știm și ungurește

și ne place parcă mai mult așa. Mai ales în anii cînd nici un diavol și nici un interes habsburgic nu își vîră coada între noi și maghiari, cum s-a întîmplat cu precădere de la Horia încoace, care le-au stimulat vocația de a se instala peste noi în chip de minoritate stăpînă.

La început, încă sufocat de căluș, Csalánka își regăsi suflul și își drese vocea groasă, de parcă ar fi mugit, mulțumită vocalelor primului vers :

Valahol egy kis faluban...

Nimeni nu înțelese imediat despre ce este vorba, în afară de „csecsemö — „bebelușul", care se afla față în față cu el, de partea cealaltă a drumului. Puștiul, imediat ce îi fu scos călușul, tuși scurt și reluă isonul, atacînd al doilea vers cu o voce catifelată de tenor :

Nem nyilnak màr a Pünközsdi rózsàk...

Adică la versul „undeva într-un sătuc", puștiul îi răspunsese cu „nu mai înfloresc trandafirii de Rusalii". Abia acum înțeleseseră toți despre ce e vorba. Dar următoarele două versuri îi înfiorară prin înțelesul lor : „Undeva pe sub o fereastră / trist și otrăvit hălăduiesc" le smulse tuturor un scrîșnet și un tremur. Aveau impresia că două fantome au și început să-și prelingă siluetele printre ei. Multora le dădură lacrimile cutremurați de vocea caldă și amplă a puștiului, care umpluse piața. Și în timp ce călăul se protăpise în fața căpitanului, cu pumnii înfipți agresiv în șold, și bolmojea o frază foarte încîlcită, despre preoții care sînt inutili și nici nu ai de unde naiba să faci rost măcar de unul, pentru acești doi porci... ș.a.m.d., în spatele lui izbucni „rebeliunea", cum îi zise el mai apoi incidentului. La sfîrșitul celei de a doua strofe, după ce întîi ezitaseră la început, toți soldații cîntau în cor cu dezertorii. La a treia strofă, cînd căpitanul deschise și el gura să cînte, Kemény tăcu o clipă, doar atît cît să nu-și mai audă propria voce și să descopere ce se întîmplă. Și pînă să-l poată împiedica un gest al cuiva, cu viteza unei șopîrle încolțite, se repezi la furier și trase un șut în taburet,

apoi la fel și pușiului. Îi reușise aceasta pentru că toți cei care cîntau priveau în pămînt sau își aținiseră ochii plini de ceață spre un stol de ciori ce zburau spre frontul de la Păuliș. Furierul se zbătu scurt, pușiul ceva mai mult, fiindcă era subțirel și ușurel. Cîntecul acoperise trosnetele și horcăiala. Puțini observară imediat ce se întîmplase și amuțiră, dar corul își atinsese acum apogeul sonor și lipsa cîtorva voci nu se resimți. Iritat, Kemény se repezi la cei doi bicicliști din patrula de serviciu care se nimeriseră acolo și zăboveau ceva mai încolo, în fața berăriei. Smulse de la brîul unuia dintre ei o zgomotoasă grenadă ofensivă și o zvîrli hăt-departe în șanțul din fața PIVNIȚELOR „LAMPORA". Abia după bubuitul grenadei se lăsă o liniște de moarte. Tăcură toți îndelung, pînă cînd cineva din frontul soldaților răcni cu o voce de stentor amenințătoare :

Pucoly Sári mert múlik a vásár ! Ceea ce, foarte aproximativ ar avea înțelesul : „Șterge-o, Ioane, că ai dat de dracu dacă mai zăbovești". Dar amenințarea are o nuanță batjocoritoare, pe care, dacă o auzi în maghiară, sună mai drastic decît un ultimatum : trebuie chiar „s-o ștergi englezește", că nu ai nici o șansă. Ceea ce Kemény înțelese imediat : înhăță o bicicletă și o porni nebunește, gonind în zigzag, de parcă s-ar fi temut de un glonț din spate. Și totuși nimeni nu trase în el nici acum, nici în zilele următoare. „Crucile cu săgeți", spre deosebire de *S.S.*-iști, care preferau să acționeze numai la ordine, aveau foarte multă... inițiativă în cruzimea lor, sub deviza : *„Cine nu e cu noi e împotriva noastră și trebuie stîrpit exemplar"*. Poate părea ciudat, dar un singur „nylas", cum era Kemény, inspira unei întregi companii o teamă aproape superstițioasă.

Căpitanul se descoperi, soldații și ei. În timp ce el se apropie de spînzurați, să le închidă pleoapele calde încă și să le taie legăturile de la mîini și picioare, soldații începură să cînte imnul *„Isten áld meg a magyar"* — *„Doamne, apără-l pe maghiar"*. Căpitanul le-ar fi tăiat și streangul și i-ar fi îngropat, dar nu era permis. Totuși, pentru că găsea inutil să batjocorești niște morți, șterse cu batista jumătate din textul mîzgălit cu creta de călău. Rămase doar „înmormîntarea inter-

zisă". Era sub demnitatea lui de fost husar să tolereze insulta. Își dădea seama că, prin gestul lui, a încheiat un fel de convenție tacită cu soldații săi de a părăsi acest război abject la prima ocazie favorabilă. Se prea poate că această ocazie, care era mai aproape de ei decît și-ar fi imaginat, s-o fi folosit dacă, din cauza lui Kemény, n-ar fi izbucnit incidentul din ziua de sîmbătă 23 septembrie la Cuca. Atunci nu ar fi avut loc nici măcelul acela crud, absurd, oribil din noaptea de 23/24. „Nylas"-ul a provocat asta. Un singur „nylas".

De două zile chefuiau soldații, atunci cînd i-am zărit eu în curtea OCOLULUI SILVIC, peste drum de podul în care mă aventurasem. Astăzi îmi place să cred că i-a lăsat căpitanul Varga înadins, cu speranța secretă că doar-doar se va găsi un bețiv să-l spintece pe Kemény. Dar e greu de crezut, ca, în acest caz, să nu prevadă și un alt risc al orgiei : un conflict cu civilii. Mult mai verosimilă este ipoteza că era prea beat și el, ca să-i mustruluiască. Îi ajunsese cuțitul la os de cît îndurase și acum își „spăla creierii" cu acel „detergent universal" sau „anestezic tradițional" care e alcoolul...

Un joc destul de periculos cu armele în plină beție s-a desfășurat chiar sub ochii mei. Îl țin minte ca pe un film de mare senzație, cum a fost pentru mine „CABINETUL DOCTORULUI CALIGARI". Furat și el de spectacol, sergentul Iosif Nădăban uneori zîmbea, alteori se strîmba cu dispreț ori neliniștit. Uitase de durerile din brațul stîng, unde rana se vindeca prea încet. Nici el, nici eu nu am fi bănuit cît de aproape este clipa cînd comuna va fi cuprinsă de spaima pe care o va aduce cu sine *Gestapo*-ul. Încă se mai putea zîmbi în Buia, încă nu se lăsase prima din cele trei nopți de groază care se apropiau de cînd soarele părăsise zenitul și luneca liniștit înspre apusul zilei de septembrie.

Soldații beți din curtea OCOLULUI SILVIC se distrau teribil din cauza nebunului Buzdi. Avea și de ce : îi dăduseră poruncă să înjunghie cei doi porci scoși din cocină și lăsați slobozi în curtea orătăniilor. Voiau

să-i pună la frigare, deoarece pădurarul nu mai avea ce să le dea să mănînce. Avea cheile de la „spaizul" inginerului, dar nu voia să dispună de rezervele sale. E drept că domnul Steinbach îl împuternicise să le dea soldaților mîncare și băutură fără nici o restricție și să taie porcii care încă n-au pus slănină pe ei. Dar Zoli știa că un porc e mai ieftin decît șuncile și cîrnații afumați. Cînd le propuse soldaților să pună porcii la frigare, aceștia făcură chetă și i-l plătiră cu un pumn de bancnote și „cocoșei" cît să cumperi zece porci gata îngrășați de Crăciun. Doar că soldații pretinseră ca Buzdi să-i înjunghie, că de preparat se pricepeau toți și îi distra perspectiva unei „clăci la pomana porcului". S-ar fi simțit din nou civili, ca acasă.

Parcă-l văd și astăzi pe grăsanul nebun cum se mai chinuia să prindă și să înjunghie măcar unul din porci! Încotoșmănat în blana lui de urs confecționată pentru colindat sau pentru carnaval, blană pe care n-o dezbrăca niciodată, tropăia neîndemînatic prin curte. De două ori reușise să prindă și să încalece porcul mai leneș, dar cînd să-i vîre baioneta în gîtlej, zbura cît colo. A doua cădere îl necăji cel mai mult: porcul, după ce-l răsturnase în vălăul gol, dar murdar, din cocină, îl mușcă de mînecă. Furios, nebunul se ridică, dezbrăcă blana, pierdu o mulțime de timp să o curețe cu o măturică. în timp ce bețivii îl huiduiau. Apoi, cînd o îmbrăcă, își trase „gluga" pe cap, așa cum făcea cînd își închipuia că poate speria pe cineva. Acum semăna cu un adevărat urs, deoarece și botul și blana fuseseră astfel prelucrate de patronul său, încît asemănarea să fie cît mai frapantă. Doar că la „pantaloni" și la „mîneci" labele și ghearele erau de mult retezate de Buzdi și îi vedeai ghetele și degetele. În rest, asemănarea era perfectă. Patronul său, Oanea Ursu, era vestit pentru finețea cojoacelor și bundițelor, pe care le lucra și le vindea în atelierul său din jumătatea răsăriteană a pieței. Cusăturile și copcile „ursului" în care își îmbrăcase omul nici nu se zăreau! Cînd Buzdi își băgase în cap să nu mai dezbrace blana și îi tăiase ghearele, cojocarul se supărase foarte tare pe el. Dar ce poți să-i faci unui nebun? Unde mai pui și faptul că Buzdi avea mîini

de aur și ochi deosebit de ageri pentru cusături ce nu le puteai distinge decît greu cu lupa. Și se mai pricepea și la pălării sau căciuli. Toată Șmuța Veche purta pălăriuțe tiroleze lucrate de Buzdi. La fel și cei din Hălăuz, de la cojocar cumpărau pălăriile lor verzi cu pană de păun și banda lată împodobită cu broderii rafinate. Nimeni nu știa cînd înnebunise Buzdi sau cîți ani avea. Se presupunea că nebunia lui e așa-numita „boală a pălărierilor englezi", provocată de substanțele chimice folosite. Era însă posibil să fi avut el și un fond genetic de lues la părinți. Nu am mai văzut un nebun atît de hîtru și pașnic în același timp ca Buzdi. Lumea îl iubea pe „ursul" lui Oanea Ursu cojocarul altfel decît iubești un „lieber Augustin".

Unui soldat mai tinerel îi veni ideea să-l scutească pe Buzdi de înjunghiere și, mai comod, să-i încredințeze un pistol automat. După ce Buzdi înțelese cum funcționează „jucăria", se apropie de cocina în care se refugiaseră porcii și începu să-și pîrîie arma pînă goli încărcătorul. Nu reuși nici măcar să-i zgîrîie, ci doar să-i sperie, de o zbughiră iar afară printre găinile care cîrîiau și cotcodăceau agresive.

Pentru o vreme, soldații uitară de Buzdi și începură să cînte și să plîngă. Trecuseră prin celelalte faze ale beției. După două toasturi și două rînduri de căni cu vin proaspăt scos din pivniță, intrară în faza cînd „toți vorbesc și nimeni nu ascultă".

Tocmai atunci se găsi un alt puștan zurliu care îl luă pe „urs" de gît ca pe un frate și îl conduse înapoi lîngă gardul de beton cu plasă de sîrmă, să-l învețe altă nebunie : aruncarea grenadei. Nu poți spune că Buzdi era neîndemînatic sau prost și că degetele lui nu-l ascultau. Totuși, reuși să se încurce în inelul grenadei după ce îl dezamorzase. Situație care îl înspăimîntă pe „instructorul improvizat", care se trînti pe burtă cît colo și răcni un *„Istenem"* atît de puternic, încît se lăsă o tăcere de gheață, parcă provocată de o lovitură de satîr, toți cei de la masă întoarseră privirea spre ei și, în ciuda alcoolului, fulgerul senzației de moarte iminentă îi făcu să sesizeze imediat ce se întîm-

plă. Dar în a treia sau a patra sau poate chiar ultima fracțiune de secundă înainte de a se declanșa mecanismul grenadei, Buzdi își descîlci degetele din inelul metalic. Apoi, pripit, de parcă ar fi cîntărit în palmă o gogoașă fierbinte sau chiar o bucată de jăratec, o zvîrli cît colo dintr-o voinicească opintitură de „urs" înfuriat. De astă dată, direct într-unul din „dușmanii" care îl hărțuiseră un ceas întreg : în cel mai puternic, în porcul cel mare, care se afla dincolo de gard, la douăzeci de metri de el. În timp ce „gogoașa" zbura prin aer, instinctiv toți se trîntiră la pămînt, pentru că „gogoașa" era o grenadă defensivă care aruncă schije multe. Buzdi rămase în picioare, dar scăpă ca prin miracol, miracol de care nu beneficiară găinile, care se obișnuiseră cu toată tevatura și nu își mai simțeau „fulgii" că pot să zboare. Cred că au fost trîntite de schije cel puțin o duzină din găinile inginerului. Din toată scena, nu pot uita, cît voi trăi, cum a plesnit porcul în zeci de fragmente, care încotro, cu măruntaiele înșurubîndu-se în aer spre cer ca un... gaizer. În rest, tot ce aparținuse îndesatului său trup se fărîmase în zeci de fragmente anapoda. Nu cum sîntem noi obișnuiți să întîlnim porcii sacrificați nouă după ce au fost prelucrați : șunci, cap, ficat, inimă, picioare, mușchi, cotlete, costițe, slănină. Nu, din păcate, nu așa. Ci numai fărîme și fărîmițe amorfe, lipsite de sens. Parcă ar fi fost un porc de sticlă, strivit de un buldozer nevăzut care îngăduie țăndărilor să... zboare.

Zgomotul grenadei întrerupse doar pentru o clipă litania comesenilor, care cîntau aceeași romanță tristă despre „trandafirii de Rusalii". Ce le mai păsa lor de Buzdi și de porci ? Unul singur, care se păstra treaz, probabil pentru a se îngriji de ordine, se ridică de la masă, îi făcu semn lui Zoli să-l scoată pe Buzdi în stradă. El se mulțumi să-l ridice de jos pe puștanul care avusese ideea cu grenada. După ce îl dezarmă de tot „harnașamentul" cu care patrulase, îi agăță centura și arma de gard și îl conduse la masă cu îmbrînceli și mustrări. Blînd și supus, Buzdi se lăsă condus în stradă de către Zoli și o porni în susul străzii spre piață. Inci-

dentul rămase uitat și vocile se potoliră treptat, în timp ce cîte unul din cei mai slabi la bătură adormea cu capul pe masă între doi comeseni care cîntau și plîngeau alene.

Nu mai era nimic de văzut. Am mai stat o vreme de vorbă cu Iosif Nădăban, care se plictisise să tot stea singur în pod, fără să discute timp de o săptămînă cu nimeni. Mama și Buna, după ce îi lăsau mîncare sau îi schimbau pansamentul, se grăbeau să plece la treburile lor și nu le rămăsese timp de taclale. Cred că a trecut un ceas întreg, dacă nu și mai bine, cînd mi-am adus aminte că absența mea poate fi observată și am hotărît să mă întorc în pivniță. Am mai aruncat o privire dincolo și am văzut că soldații plecaseră din curte și Zoli mătura în urma lor. Tocmai atunci s-a auzit duduitul unei motociclete și am mai zăbovit s-o văd. Dar nu era motocicleta cu ataș a căpitanului. Era, dacă nu mă înșel, un „DAIMLER—PUCH" uriaș, fără ataș, pe care o călărea un neamț rotofei ca o gogoașă. Motocicleta trecu încet printre spînzurați, străbătu piața și se opri în susul străzii în fața primăriei.

Ce mă-sa caută și neamțul ăsta aici? bombăni sergentul mirat.

Nu știam că venise *Gestapo*-ul...

DOISPREZECE

„CUM O FI RĂZBIT ? m-am întrebat uimit cînd m-am trezit cu Cristian Lupu că se oprește lîngă mine și, în urma lui, o femeie îmbrăcată în negru coboară cu greutate prin chepeng. Era cu puțin înainte de ceasul înserării acestei zile de echinox. Pierdusem noțiunea timpului, furat de lectură. De cînd coborîsem înapoi în pivniță, bucuros că Mama nu mi-a observat „inspecția" pe care o făcusem în pod, îl reluasem pe Jules Verne și mă îndopam cu prune afumate, din care mai bine de jumătate i le cedasem lui Adrian, ca să nu mă pîrască.

Am sărit de sub „duna" care mă moleșise și i-am scuturat mîna voinicește, cum făceau *cow-boy-i*, și apoi ne-am îmbrățișat ca mexicanii și ne-am bătut pe umeri ostentativ :

Hello, hombre, caramba, O.K., boss ! cît ne ducea mintea pe potecile unor limbi străine, prinse de prin filmele domnului Kelly.

Femeia în negru era Nana Ruța, văduva lui Petru Bîta, mort la Odesa, după care dînsa mai purta doliu după trei ani trecuți. Era tînără și frumoasă, ca o caisă coaptă. Astăzi își înălbise părul cu făină, se mînjise pe față ca o paparudă bătrînă și marama care îi acoperise capul era toată ferfeniță și tăvălită prin urină de porc, ca să fugă soldații străini de o „doamnă" ca dînsa. Tot travestiul însă nu-i fusese necesar : trecuse prin sat cu Cristian de mînă fără ca să pățească nici un necaz. Nu din cauză că mai avea pe deasupra și un copil de vîrsta lui drept argument, ci pentru că plutonul care se îmbătase la OCOLUL SILVIC plecase la culcare, cărat de

Vichentie Hututui pînă la cazarmă în trei transporturi cu „ştraful" pe a cărui platformă putea încărca peste cincizeci de saci de cîte o „majă", mulţumită roţilor de camion solide. Iar singura patrulă care le tăiase calea, tot un veteran şi un puştan, după regula lui Varga, se dovedise că ori vede dublu din cauza băuturii, ori nu vede nici măcar „ştrecul" pe care calcă, fiindcă umblau amîndoi „şreg"... Înainte să coboare, Nana Ruţa lepădase marama împuţită şi se mai curăţase în baia „domnească" a Bunei, ba se mai şi parfumase cu „CHAT NOIR" din arsenalul de paradă oferit de Mama cu milă şi generozitate, dar degeaba.

Mama întîrzia încă sus în bucătărie, în timp ce noi ne înviorarăm de bucuria revederii şi vorbeam toţi trei deodată. Pe mine mă cam deranja mezinul care ţopăia sprinten, de parcă n-ar fi bolit pînă acum. De mult ne obişnuisem, cînd ne grăbea o noutate senzaţională, să vorbim amîndoi deodată, şi aş fi putut să mă înţeleg aşa cu Cristian zile în şir. Dar nu şi dacă Adrian se vîra între noi, cu fleacurile lui de mezin ambiţios. Din cauza lui Adrian, mare lucru n-am reuşit să pricep din „reportajul asupra aventurilor lui Cristian" de la peşteră pînă aici. Motivul vizitei sale inopinate l-am înţeles mai tîrziu : veniseră după Mama. Rolul lui Cristian era s-o conducă pe cărări mai ferite pînă în comună, pe care Nana Ruţa nu prea se aventurase.

Cînd a coborît Mama cu tava, ne-am lăsat aşezaţi la masă după cum ne rînduise dînsa, cu toate că mie nu-mi convenea. Pe o latură mă aşezase pe mine, tocmai lîngă Nana Ruţa, şi m-am grăbit să mă ţin departe. În faţa noastră se aşezase dînsa cu Adrian. Iar în capul mesei... Cristian ! Asta m-a înciudat : jilţul din capul mesei era de obicei tabu ; jilţul mă aştepta pe mine să-l ocup, după ce termin Medicina, mă însor şi preiau casa şi moştenirea ce-mi lăsase Bunu Traian Moţ. De invidie, inima mi se strînse un pic. Noroc de mîncarea mea preferată : „ratotă pe clisă tocată, cu ceapă şi pipărci o ţîră călite, mozolită cu părădăici stoarse şi la sfîrşit unsă cu smîntînă" (mîncare după care mă dau şi azi în vînt, chiar dacă acum îi spun ca „regăţenii" : jumări cu ouă, ceapă, ardei şi roşii, garnisită cu smîntînă). Am tăbărît pe mîn-

care cu pofta unui pui de lup. Mama și Nana Ruța mai că nu mîncară nimic, preocupate de treburile lor.

Aseară, în „pititoare", pe Iulișca lui Pavel Bîta o apucaseră spaimele primei nașteri. Nana Ruța, cumnată săritoare, încercase s-o mai „ogoaie o țîrucă". Degeaba : Iulișca mai era șocată și de faptul că de curînd plecase Pavăl în armată. Gălăgia pe care o făcea Iulișca, mult amplificată de hăulitul ecoului din galeriile cu „cvartire", devenise de nesuferit. Așa că, după multă ciondăneală între femei, se hotărîse, după „arbitrajul" preotesei, ca să fie „delegată" cumnata gravidei să vină după Mama. Pentru că Iulișca nu lăsa pe nimeni s-o atingă sau s-o cerceteze și urla să vină *„Ana, că-i moașă diplomată"*, că moare !

Afară s-o întunecat, merem mîne, hotărî Mama, care nu se grăbea, fiindcă înainte de invazie o examinase aproape săptămînal pe sperioasa femeie.

Din cauza *Gestapo*-ului, însă, nu am așteptat zorii zilei. Pe la ora 2 noaptea ne-a trezit Buna și ne-a smuls din pat, încă buimaci de somn.

Cu toate că *Gestapo*-ul era reprezentat printr-un banal și caraghios grăsan, era cazul s-o ștergem imediat în „pititoare". Buna, care întîrziase la o lăuză, aflase printre primii buieni ce hram poartă grăsanul. Din întîmplare aflase.

Pînă la ora asta, *Feldwebel*-ul Hans Müller încă nu luase legătura cu autoritățile locale deoarece găsise primăria pustie și nu știa unde să-l caute pe căpitanul Varga sau pe notarul Brusture. Întîmplarea făcuse ca să-l întîlnească în stradă pe Kemény Attila, mahmur și crunt, aflat în căutarea unei distracții mai originale care să-i descarce nervii ce și-i făcuse alaltăieri cînd îi eșuase „regia" spînzurării dezertorilor. În loc să-l îndrume pe neamț la restaurantul „MISTREȚUL", unde căpitanul chefuia cu lăutarii (păzit de doamna Kodeș, care tremura pentru sănătatea lui, și de notarul Brusture, care tot aștepta clipa să-i semneze o autorizație pentru îngroparea spînzuraților), Kemény profită de situație. Astfel că *Feldwebel*-ul se trezi tîrît vizavi la berăria „SCHWARZWALD", unde Franz Böhmer încercă să închidă de în-

dată ce-l văzu pe Kemény. Le servi cîte o bere și o gustare și, după ce se lămuri cine îi sînt mușteriii, cu riscul de a-și lăsa localul devastat, se făcu nevăzut. Neamțul, care suferea de prostată, se tot feri de băutură, dar nu rezistă tentației de a răspunde bărbățește lui Kemény, care îl provocase la o partidă de popice. Cînd se întunecă, furios pe scorul astronomic la care pierduse, Kemény hotărî să-și ia revanșa mult mai bărbățește : îl tîrî pe obez la „SALONUL DE ȘTIINȚE OCULTE". Aici făcu un tapaj îngrozitor și, pînă să apuce una din fete s-o anunțe pe Luiza că e cazul să ceară protecția căpitanului, bețivul goli un încărcător în cristalele și sticlele cu băuturi de contrabandă, apoi somă două fete să-l urmeze. Afară, fetele au văzut că e așteptat de obez și că au pornit în susul străzii, spre primărie. Pînă să vină matroana, tuspatru au dispărut fără urmă. Fetele atît au știut să spună că un bețiv a *„închiriat pentru* Gestapo *două fete pe gratis"*. Ceea ce a supărat-o foc pe doamna Luiza cînd a înțeles că bețivul a fost Kemény, care nu avea nici măcar avizul căpitanului ca să-i calce pragul, iar pe al dînsei, nici atît. A fugit înapoi la restaurant, dar abia la miezul nopții a reușit să-l trezească pe căpitan, în ciuda experienței ce o avea cu oamenii beți. Iar cînd căpitanul și-a revenit, nu a mai avut chef să-l ia la zor pe Kemény. Cît privește pretextul „închirierii pentru *Gestapo*", și-a rîs de el. Unde au dispărut fetele, cu cei doi „cavaleri", nu s-a mai interesat nimeni.

Una dintre ele și-a făcut apariția pe la ora 1 jumătate noaptea în fața casei doctorului Adelman și a început să smucească disperată mînerul clopoțelului.

Nu ăsta-i semnalul pentru doctor, a întrerupt-o Buna, care tocmai trecea prin fața casei, *stai să-ți arăt eu.* Iar cînd a prins-o în conul de lumină al lanternei, a rămas îngrozită de halul în care arăta fata : avea un ochi scurs, tăieturi pe față și goală pușcă fiind își dădu seama că nebunul care o torturase îi tăiase sfîrcurile sînilor. *Dumnezeule ! Cine te-a schingiuit în halul ăsta ?*

Gestapo-ul, îngînă fata, care îngenunchease în fața porții, sleită de puteri, parcă cerșind îndurare, *că grăsanul a fugit de noi.*

După ce a venit doctorul și a luat-o în primire pe victimă, nu a mai fost nevoie de Buna, pentru că oficiul de asistentă îl făcea altcineva. Mai tîrziu, cînd era prea tîrziu, s-a aflat că *Feldwebel*-ul fugise de compania nebunului Kemény și se refugiase în clădirea primăriei, unde se culcase într-un fotoliu. A doua fată a dispărut fără urmă.

Toate astea nu ni le-a povestit atunci pe loc Buna, ci mult mai tîrziu. Era furioasă foc și ne zorea să fugim imediat cu toții la „pititoare". Toți, fără excepție, pentru că nici dracul nu mai stă să patruleze pe bezna asta. Toți, imediat, și Ruța, și Mama, și noi, copiii, și Nana Floarea, cu nou-născutul, și în special sergentul din pod, că a venit *Gestapo*-ul.

Nici nu am apucat să mă dezmeticesc, că Buna a și expediat „caravana" noastră prin fundul grădinii direct în albia adîncă și secată a celui mai sigur drum : Valea Mare, direcția nord. În timpuri normale, nimeni nu s-ar fi aventurat la drum pe o asemenea beznă fără un lămpaș măcar, oricît ar fi el de chior, dar să vezi unde calci. Buna ne luase pînă și chibriturile, dar îi poruncise Mamei să-și ia arma de vînătoare, iar sergentului îi poruncise să ne urmeze în „ariergardă", deoarece :

Caii noștri văd pe întuneric, iar copiii știu drumul.

Drumul a fost un adevărat coșmar. La început, pînă la ieșirea din comună, cînd am ajuns în cotul larg al văii, Mama a mers în fruntea noastră. Cunoștea din copilărie, ca buiancă neaoșă, tot firul apei cam pînă la poalele Cocoșului, între cele două „ochiuri de ocean", cum erau numite GURA DRACULUI și OCHIUL PĂMÎNTULUI, pentru că pînă acolo li se permitea să urce. (Aceste două „ochiuri", cărora nu li se putuse da de fund cu zeci de metri de sfoară de cîte ori fuseseră sondate, înghițiseră fără urmă mulți imprudenți. Probabil că făceau parte dintr-un sistem carstic de rețele săpate de ape subterane de mare adîncime, cum sînt atîtea la poalele Apusenilor și ceva mai rare cum înaintezi spre pustă). Dar cînd am ajuns la podul ce duce spre Cuca,am schimbat ordinea. Aveam acum sub tălpi drumul bine cunoscut de noi toți, cu excepția sergentului.

Nu e bine să mergem prin mijlocul drumului, hotărî el după o mică bucată de mers. *Să ne îndepărtăm şi să mergem prin porumb.*

Nu ne întîlnisem cu nimeni, cu toate că în noaptea aceea se mai îndreptau cîteva grupuri spre munţii şi pădurile de la nord şi est. Iar de urmărit nu se gîndise nimeni s-o facă, de vreme ce în „garnizoană" pînă şi patrulele moţăiau lîngă damigene, în diverse cotloane „strategice", unde puteau să bea şi să zacă în cîtă nesimţire aveau nevoie. Poate că nici nu ne-ar fi oprit nimeni dacă ţineam drumul pînă în sat. Dar cînd te mînă din urmă spaima prin beznă, ţi-e frică de orice.

Prin porumb am mers noi cum am mers, îngroziţi de fîşîitul frunzelor uscate. Cînd am ajuns în pădure, a început calvarul. În această beznă agresivă care ne înconjura, ne-am afundat între copaci în următoarea ordine : în faţă, Cristian şi eu, de-a dreapta şi de-a stînga căluţului sur, „geamănul", pe care călărea Adrian, în calitate de convalescent. Asta pentru că prin făgetul de pe Ciuha sau prin alte coclauri Mama nu se prea aventurase ca noi „drăcuşorii" care aveam acum rol de spiriduşi de încredere. Iar surul nostru căluţ îl plimbasem eu destul prin potecile de pe Ciuha ca să nu ia încotro trebuie cînd i-am suflat :

Surule ! Nu mergem acasă ! Mergem la Tilinca şi sus la frate-tu, mă !

De coada lui se ţinea Mama cu o mînă, că pe cealaltă o folosea ca să-l tragă după dînsa pe Negru — căluţul călărit de Nana Floarea, cu sugarul atîrnat la piept. Iar în urma lui Negru, Ruţa şi sergentul. Mă mir cum de n-a păţit nimeni nimic. Mai călcam greşit, ne mai zgîria din mers o creangă sau mai nimeream cu umărul într-un copac. Ciudat este cît de puternic şi fără greş ne mîna instinctul prin hăţişuri, pe drumul cel mai scurt, fără să ne fi rătăcit sau înfundat într-un desiş. Eu sînt convins că asta o datorăm şi căluţului sur din frunte, dar şi acelei ascuţiri a simţurilor pe care o cunoaşte omul cînd un pericol iminent îl mînă înapoi în natură şi acolo se trezesc în el deprinderi uitate sau cam tocite de vreme şi confort. Doar cîteva zgîrieturi superficiale, cu asta ne-am ales. Picioare scrîntite, fracturi sau cine ştie ce

beteşug — nimic. Caravana noastră a ajuns teafără la Tilinca, în apropiere de cuibul de mitralieră numărul doi, care păzea şi intrarea în defileul pîrîului, şi accesul spre poteca abruptă ce urca spre podul suspendat. Ceea ce mă mai miră este cum de nu ne-au simţit cei din cuibul numărul trei. Cred că i-am ocolit destul de mult pînă să ajungem la Tilinca şi că mergeam destul de furişaţi,tăcuţi ca melcii, cu lacătul ce ni-l pusese la gură frica. Altă explicaţie nu poate exista.

Am trecut Tilinca prin apa mică, împuţinată de secetă. Scăzuse aşa de mult, încît nici măcar gleznele nu ni le-am udat. Grăbiţi cum eram, ne-am oprit totuşi ca să ne răcorim pleoapele fierbinţi şi gurile uscate cu cîte un pumn de apă. De puţină ce era, dosul mîinii ţi-l zgîria pietrişul aspru dintre bolovanii netezi.

Abia intrasem în desişuri ca să căutăm poteca de bejenie,că ne-am şi trezit încolţiţi de nişte siluete din beznă. Ţîşniseră din beznă cum ţîşnesc rîşii. Au clincănit nişte închizătoare de armă şi două lanterne au licărit scurt, atît cît să ne identifice.

Unul dintre ei ne-a cerut *„parola de intrare“*, dar Mama, care l-a recunoscut după voce, s-a făcut foc de supărare şi i-a trîntit în gura mare nişte *„parole de tăţi dumnezăii“* şi aşa mai departe. Că Mama, ca şi Buna, cînd le sărea ţandăra, era mai bine să fugi din gura lor.

Fereşte-mă, Satană, de blestemele popii şi suduiala moaşei ! exclamă unul pe care nu l-am recunoscut. *Puteţi trece tăţi, dar domnul sergent rămîne cu noi şi o să urce fain-frumos tuma sus pe munte, că acle îi nevoie de tunari, nu în „pititoare“, printre prunci şi muieri.*

În timp ce am luat urcuşul în piept orbeşte, ei au început să glumească şi să bea un fel de „aldămaş“ cu sergentul, bucuroşi nevoie mare. Cum să nu-i bucure un artilerist pentru „bateria“ ce o adunase Baci Toader în fortificaţiile de pe munte, sub steagul detaşamentului de voluntari „AVRAM IANCU“, care mai era şi eroul de la „CASTEL“ ? Un om care a scos din luptă două tancuri era bine venit, cel mai bine venit. În ultimele zile, cu cei fugiţi din Hălăuz şi Şmuţa Veche, şi cu supravieţuitorii „armatei lui Don Ionel“, forţele detaşa-

mentului crescuseră, dar de sergent erau siguri că *„nu o să mînce pita ca marha"*...

După cîteva minute de urcuș, au început să ni se înmoaie genunchii. Țin minte și azi frica de atunci. Mi-a rămas în oase. Știam că risc la fiecare pas ori să mă împiedic, ori să calc în gol. Dacă m-aș fi împiedicat, mă duceam de-a dura îndărăt ; dacă aș fi călcat în gol, mă prăbușeam în abisul negru ce se căsca în dreapta mea, fără nici o șansă de a scăpa cu viață. Aveam senzația că umblu prin aer și urmează, pe neașteptate, să cad în hău ca un bolovan de plumb. Degetele înghețate îmi amorțiseră pe coada căluțului sur din față și pe hățul celui negru din spate. Uneori, cînd Negrul mă ajungea și mă atingea din spate cu botul, îmi venea să scot un răcnet de groază. Căluțul mă atingea delicat, prietenește, atent și el la urcușul acesta prin beznă pentru care era mai bine înzestrat ca mine. Dar groaza ce o simțeam nu încape în cuvinte. Adeseori cînd mi se întîmplă să am un coșmar, această scenă o retrăiesc. Mai sînt și alte întîmplări care m-au tulburat profund în copilărie, dar ele revin mult mai rar să-mi tulbure odihna. Dar cînd e să am un coșmar, există cinci șanse contra uneia să retrăiesc urcușul acesta.

Curînd, bezna de tuș a început să se subțieze. Întîi s-a îngălbenit a lumină înăbușită undeva departe, apoi s-a tot decolorat aerul pînă cînd ne-am trezit într-o ceață lăptoasă. Acum ne puteam distinge unul pe altul, așa cum urcam în șir indian, cam pînă la patru metri distanță. Cu cît urcam, lumina se limpezea. Jos, în dreapta, Cuca noastră era înecată în ceață groasă de parcă ai fi cufundat satul în fundul unei găleți cu lapte prins. Puteai crede că dacă întinzi un polonic în hăul din dreapta, ți-l vei umple cu ghemotoace de lapte acru ce tremură ca piftia. În timp ce noi intram în lumină și ne umpleam de ea parcă deveneam transparenți, ceața se scurgea la vale. Lunecau fire subțiri sau dîre largi și gălbui de parcă o ceată de scamatori ar fi lăsat să le scape sute de panglici în căldarea de sub noi. Parcă erau ascunși în piatră scamatorii ăștia nevăzuți și panglicile s-ar fi lăsat cu greu smulse din munte înainte de a cădea lin și neîntrerupt. Mai puteai avea și senzația

stranie că un imens uger cu mii de ţîţe se lasă muls de o vrajă necunoscută, ca să înece totul sub noi într-o mare de lapte.

Stăăăi ! a răcnit o voce răguşită de umezeală şi bătrîneţe.

Imediat am distins cele „TREI MOIMIŢE". Abia cum ajunsesem la cuibul de mitralieră numărul doi. Cei pe care îi întîlnisem jos înainte de a lua în piept urcuşul constituiau un fel de „punct de control" sau „barieră de filtrare" a potecii de acces la „pititoare". Eram abia la jumătatea drumului, sau poate un pic mai jos, dacă îmi aduc bine aminte şi simţul proporţiilor nu mi-a fost prea mult afectat de trecerea celor patru decenii ce s-au scurs de atunci. Ţin minte că ieşisem complet din ceaţă şi de aceea mai că aş crede că, poate, trecusem de jumătate şi eram destul de aproape. De unde să mai ştiu şi cum să mai verific distanţele, dacă astăzi „căldarea" a devenit un lac de acumulare ?

Cele trei stînci, „moimiţele", semănau cu trei capete de noateni uriaşi, nu de babuini sau alte maimuţe. Între aceste „moimiţe" înalte de trei-patru stînjeni, se căscau două firide strîmte şi adînci pe care le cunoşteam foarte bine. (Le vizitam împreună cu Cristian ca să adunăm ouă de năpîrci inofensive pe care i le duceam Buhoaiei pentru descîntecele şi vrăjile sale. Doftoroaia ni le plătea destul de bine, după socoteala noastră : cîte două bilete de film la cinema „ROYAL" şi preţul a patru porţii de „ZUCKER-WATTE" per bucată. Cum înnebuneam după filme şi „vată de zahăr", afacerea asta reprezenta pentru noi un *„boom".*) Una din firide, dacă te tîrai pe brînci prin fundul ei, dădea într-o grotă mai mare decît pronaosul bisericii din Cuca.

Încă de la exerciţiile de aşa-zisă „apărare pasivă", Baci Toader precizase că acest cuib de mitralieră este un „post de sacrificiu" din care nu ai cum să te retragi şi ceruse doi voluntari care n-au ce pierde dacă mor. Şi se prezentase vărul bunicului său, Moş Avram Cocoş, sau Moşu Momus, cum îi ziceam noi, împreună cu nevastă-sa. Moşul declarase băţos :

Io mi-s bătrîn. Mîne bat suta. Merem io şi baba voluntiri !

Moşu Momus era un ghiuj sprinten şi hîtru, pe care noi îl iubeam pentru istoriile sale despre luptele de la Sedan din războiul franco-prusac consumat în secolul trecut. Unele întîmplări erau destul de triviale şi nu prea aveau sens pentru copii, care nu gustă anumite obscenităţi cazone, ci îi farmecă doar aventura şi coloritul unui limbaj inedit ale cărui sensuri nu le pătrund întotdeauna. Preluam şi noi diferite „perle" ca papagalul care e încîntat de o înjurătură numai pentru că o poate reda.

Partea hazlie a istoriei poreclei sale noi nu o sesizam atunci pentru că nu cunoşteam suficientă mitologie şi nici franceză. Abia mai tîrziu, de cîte ori îmi aminteam de Moşu Momus, rîdeam de unul singur. Porecla îi venea de la o tapiserie franţuzească pe care o cărase cu el încoace tocmai dintr-un castel de la Meusa, la încheierea războiului franco-prusac. Ajunsese să fie rănit la Sedan în urma unei prostii. Împreună cu trei „hoaveri", dezertase din armata austriacă a lui „Franţioşca", dar se treziseră racolaţi în armata prusacă a lui Bismarck — Cancelarul de Fier. La Sedan, ceilalţi trei se adăpostiseră într-o groapă de obuz şi numai el singur pornise la atac să se „căptuşească mintenaş cu o hudă de plumb". Ajuns aici cu povestea şi cam la a cincea „ştampă" de pălincă, pe moşneag parcă îl pişcau albinele de limbă. Întîi, îşi dezavua camarazii pentru laşitate. Apoi, invidios, recunoştea că ei trei nu numai că erau teferi, dar primiseră şi cîte un inel de aur cu piatră de la nişte *marraines* care îi găsiseră grozavi pe aceşti *poilus*. Apoi rîdea de ei pentru că se aleseseră şi cu cîte o sfrînţie de la cele trei „protectoare" pescuite într-un tractir amărît. Apoi începea să se umfle în pene ca să se laude cum i-au fost răsplătite curajul, rana de glonţ şi alte virtuţi. Nimerise în cvartir tocmai la doica unui baron ! Într-un castel francez ! Iar zdrahoanca de Madelon îl iubea atît de mult, încît la plecare i-a dăruit o tapiserie de *souvenir*. O tapiserie lucrată de mîna ei ! (Am văzut de mai multe ori această tapiserie. Este imposibil să o fi lucrat „zdrahoaica", pentru că are o cusătură extrem de fină, marca atelierelor „AUBUSSON" şi este intitulată *MOMUS ET LES NOURRICES*. Iar Ma-

delon cică afirmase că tapiseria îl reprezintă pe... bunicul ei cu mătușile ! Ceea ce reprezintă o mistificare greu de înghițit. Mai mult ca sigur că Madelon, dacă a existat — ceea ce nu-i exclus — a furat-o de undeva. În schimb, rămîne pentru mine un mister de unde a cules omul nostru expresia *poilu* dacă nu a făcut primul război mondial la infanterie ! Erau toți patru chiar așa de părosi ? Frumusețea **întregii povești** este însă faptul că moșul semăna abia la bătrînețe leit cu hirsutul faun bătrîn și veninos !)

Dă paroala ! răcni el cu arma întinsă spre noi. *Altfel vă hudur mintenaș pe tăți ! Sită vă fac !* Apoi, ca să facă pe grozavul cu greoaia pușcă-mitralieră „DEGTIAROVKA" din mîinile sale, îi clămpăni închizătorul. *Nu mișcă nima ! Asta-i o mășînă bolșovică de hudurit popou națist ! Șazăci de plumbi poate țîpa din șcătulă !*

În fața mea, Adrian scoase un chicotit subțire, dar în spate, Nana Floarea cu sugarul legat cu o maramă între sîni țipă ascuțit :

Tulai, mamă, moșu îi bolînd la cap !

Șăzi fainâ, se auzi vocea veselă a Ruței. *Are moașa paroala.*

Na, paroala mîne-tii ! se repezi Mama la el cu o „glajă" de palincă. *Feri-mă, Satană, de un bou bătrîn și beutoriu !*

Mulțam, hîrîi moșul, *pune uiaga jos și meri în treabă-ți, Ană.*

Arăta grozav bătrînul ! Stătea proțăpit în fața noastră, înarmat pînă în dinți, și pe cît era el de scund, nu-i tremura deloc în mîini enorma pușcă-mitralieră, cu încărcător tambur. Îl țin minte datorită unei fotografii pe care i-a făcut-o în ziua aceea, cam pe la ora prînzului, răposatul meu socru. E o copie de 85 × 130, care a supraviețuit în arhiva pedant clasificată a fostului patron cam boem în purtări al dughenei FOTO STUDIO „ARGUS". A fost făcută ca un „supliment de paroală", ca să-i îngăduie cerberul să se ascundă în grota din spatele „cuibului numărul doi", împreună cu fetița care se născuse în aceeași zi cu vărul meu Bubu, cu aceleași dificultăți de „prezentație pelviană", dar cu mai puțin

noroc decît noi ceilalți „colegi de poziție" : eu, Adrian și Bubu. Mama și Nana Floarea au avut noroc și nu au făcut complicații. Nevasta fotografului, femeia care ar fi fost să-mi fie soacră dacă trăia, era prea pirpirie și nu a rezistat.

Nu e de vină Mama, care a moșit-o. Pentru că se pricepea destul : astfel de cazuri sînt extrem de frecvente în părțile noastre și o pățise chiar ea însăși de două ori. Ea și cu Buna înregistrau cel mai scăzut procent de mortalitatae, cunoscut în țară pe vremea aceea, în astfel de cazuri : 0,3%. Un procentaj extrem de scăzut, aproape incredibil. Dar s-a nimerit ca tocmai subțirica și mărunta nevastă a veselului fotograf să intre în rîndul celor trei moarte dintr-o mie. Nimeni n-a putut-o ajuta.

Cînd Buna a intrat în atelier cu doctorul Pop, nu le-a mai rămas decît să constate decesul. Apoi ușa studioului a început să bubuie sub loviturile de pumn ale căutătorilor de ostateci. Omul s-a strecurat de spaima *Gestapo*-ului sub patul moartei și astfel a scăpat de arestare. Doctorul și Buna au fost duși în grajdul primăriei pentru că domnul Pop își uitase brasarda cu cruce roșie acasă, iar dînsa pentru că o vîrîse în buzunar cînd îi pierduse acul. Se prea poate că nu le-ar fi ajutat pe moment nici brasarda, pentru că era nevoie de *„una suta bucheți Geisel fix !"* cum ceruse *Feldwebel*-ul, și numărul „bucăților" trebuia completat. De fetiță uitase toată lumea. Tatăl a umplut la iuțeală o raniță cu mîncare și scutece, și-a luat „Kodak"-ul cu un pumn de role în buzunar și a fugit prin ieșirea din spate spre munte, prin Cuca. Norocul lui că a trecut prin sat, nu s-a gîndit la tifus în goana lui, și l-a întîlnit pe primarul nostru, care i-a dat parola și un bilet către Moșu Momus. Fără „paroala" de pălincă luată în raniță și fără poze, poate că tot nu l-ar fi adăpostit bătrînul, dar era în firea lui să-i vămuiască pe oameni. Datorită acestei poze ce o pretinsese în ținuta lui marțială, avem și o imagine a unei stranii apariții, cea de a doua, a legendarei „FECIOARE OARBE". Că Moșu Momus nu era atît de rău cît voia el să pară, reiese din faptul că el a făcut rost de o capră din peșteră și a pus-o pe baba lui să aibă grijă de gîgî-

licea adăpostită în grota de sub nișa mică dintre TREI MOIMIȚE.

Ce poză marțială avea bătrînul, cu uriașa „DEVTIAROVKA" în mînă ! Ba îi mai atîrna și de fiecare umăr cîte un automat : o „BERETTA" și un „SCHMEISER". Brîul îi căzuse pînă la prohab, tras de greutatea grenadelor defensive ce atîrnau ciorchine. Mai păstrez fotografia printre alte amintiri de familie, și cînd o privim, zîmbim. Face să-l admiri pe ghiujul hirsut și crăcănat, aproape cocoșat sub greutatea „mășinilor de hudurit" și a „găluștelor defensive", cum se încruntă cu „DEVTIAROVKA" întinsă țeapăn spre obiectiv. Arma, datorită perspectivei, pare și mai mare decît în realitate. Pare o apariție din... *MUPPETS*. Doar că dacă stai să te gîndești că armele sînt adevărate, te lasă pofta de rîs.

După ce a înlăturat barierele de sîrmă ghimpată ce blocau poteca din spatele său, ne-am grăbit să ne continuăm urcușul. Ne grăbeam, cu toată oboseala noastră, ca să isprăvim odată „finișul" acestei curse îndrăcite. Cel mai tare se grăbea căluțul sur. Profitase de faptul că Adrian coborîse ca să-l „examineze" pe moșneag și o luase voinicește înaintea tuturor. Căluțul ne-a impus un „tempo" atît de energic în „finiș". Poate că flămînzise și se grăbea la „grajd". Poate că își simțea fratele „jamăn" din ce în ce mai aproape : de unde să știu eu cum și cît de departe comunică doi cai gemeni prin... telepatie ? Urca sprinten ca o capră neagră și nouă ne ieșea sufletul gonind să-l ajungem și să-l urcăm pe Adrian sus pe șeaua de lemn de pe spinarea-i sură. Goneam, ne mai zdreleam genunchii sau mîinile și transpiram copios. Vîntul aspru și rece ni se vîra sub haine, ne biciuia cu țepi ascuțiți ca de gheață și ne îmboldea. Lăsasem mult în urmă punctul mort al primei oboseli și acum nici nu mai simțeam durere în mușchii încinși. Ni se obișnuise și inima cu ritmul urcușului. Cu cît ajungeam mai sus, cu atît ni se făcea mai tare teama de a privi în hăul adînc al căldării din dreapta noastră, unde ceața se decolora și parcă dorea să coboare sub apele pîrîurilor. Ne gonea și frica de a privi în urmă sau sub noi. Și, totuși, parcă fiecare pas îl descriai într-un ceas întreg, în urma ta aveai secole de urcuș, iar în față, o veșnicie...

Deodată, în faţa noastră, iată... două babe şi o mitralieră ! Iar dincolo de ele, stînca aceea care seamănă cu o mînă ale cărei degete boante par legate între ele de o pieliţă ca laba gîştii sau aripa de liliaci, mînă uriaşă de piatră sculptată parcă de un extraterestru drept amprentă sau dovadă a vizitei sale de bunăvoinţă. Iar dincolo de stîncă, după un mic ocol prin stînga ei, ne aştepta nevăzută, bine camuflată, intrarea în „PEŞTERA CELOR ŞAPTE SPÎNZURAŢI“ — adăpostul arhaic renovat.

Am încremenit în faţa babelor şi a mitralierei, la somaţia lor. A urmat o scenă burlescă, parcă de carnaval, de care Mamei îi este astăzi uşor să rîdă, ca şi mie, dealtfel, dacă facem abstracţie de conjunctură.

Babele, după ce ne-au somat să stăm, ne-au măsurat lung fără să ne ceară şi ele o „paroală“. Cred că arătam destul de jalnic după această cavalcadă bezmetică prin beznă. Încremenisem şi gîfîiam cu toţii ; cel mai greu îi era lui Adrian : aproape că horcăia, gata să smiorcăie. Cred că aveam nişte mutre caraghios de şifonate. Babele nu au rîs de noi. Nici noi de înfăţişarea lor belicoasă, echipate ca de „fărşang“, de mai lipsea cîte o mască pe obrazul lor şi orchestra care să cînte *VESEL CARNAVAL*.

Baba Tuţa, peste broboada înnodată sub bărbie, îndesase pe ţeastă o cască de oţel cu ţepuşă în vîrf (una din acele căşti de ofiţer prusace din primul război, pe care le foloseau *Kaiser*-ul şi *Kronprinz*-ul cînd coborau printre răcani sau primeau parada celor ce vor muri fără gloria gladiatorului). Culmea este că „trofeul“ strălucea ca nou, lustruit recent cu „Sidol“ sau altă soluţie. Ţanţoşă, baba şedea pe un pietroi în spatele mitralierei „MAXIM“ şi morfolea între gingiile pustii un colţ al broboadei, cu aerul pe care îl au bătrînele cînd se minunează. Ochii mici şi cenuşii ne fixau stăruitor, fără să se mire de halul în care ne aflam, aşa cum nici pietrele nu se miră cînd trece o turmă tăvălită prin scaieţi. Dacă se mira de ceva, era faptul că sîntem teferi şi atît de... matinali.

Cealaltă bătrînică, Baba Reza, şedea rezemată în cot de cutia cu benzi de cartuşe a mitralierei şi se scobea în dinţii galbeni cu o grimasă de durere. Pe piept îi atîrna

o „Balalaikă". Acest automat model „SPAGHINA" părea meschin de mic pe bustul ei bogat de „huidumă". Bonomă ca toate femeile uriașe, a încercat să ne zîmbească de cum ne-a văzut. S-a ridicat încet și greoaie, în toată măreția ei, și am auzit cum îi scîrțîie șalele înțepenite de „hexănșus", ca și încheieturile umflate de artrită și reumatism. Ne salută cu brațele ridicate spre cer, și palmele sale ca niște lopeți fîlfîiră larg.

Mă, Floarea lu Dîrlea, ciripi ea cu o voce surprinzător de subțirică pentru o femelă din rasa titanilor. *Ia zi-i și tu ce ai puiat, ha ? Că doară nu tăt un ficior, mă muiere a lui Dumnezo ? Da or ba ?*

Noa-pu-da-ba-binie-că-nu-dară, răspunse Mama în locul sorei sale și rosti această replică folosită la noi pentru a trage de timp, cît mai tărăgănat, rar, gîfîit, adunîndu-și sufletul. *Noa, ie !* izbucni apoi brusc, reculeasă. *Ce mama frasului să fie dacă nu fecior mîndru ca tat-su și cu toate podoabele la locul lor, ha ? Da lasă-ne să trecem, că-i bai mare.*

Apăi văd și eu fără benoclu, că mișună ceva buieni ! se auzi vocea de țap a lui Moșu Beșu, bărbatul Babei Tuța, cu care semăna de parcă ar fi fost... gemeni. Nu-l observasem imediat : stătea în spatele unui meterez încropit din pietroaie, lîngă două lăzi deschise pline cu „găluște defensive", care își arătau ochii reci și amenințători. Se rezemase și el de o „DEVTIAROVKA" înfiptă în crăcane, cu țeava ridicată spre cer. *Că mie nu-mi trebă benoclu ! Da, că noi moșii voști, cu cît ne prezbițăim mai tare, cu atît vedem parcă mai departe, pînă ce or ne vede dracu pe noi și ne ia ochii, or îi vedem noi pre moșii noștri cei morți. Asta ca să găsim drumul ce duce oblu dincle de vămile ceriurilor, tuma la dracii noști străbunii dacii d-aci de sub munte !* Mulțumit de sunetul propriei sale voci cu care declamase această frază înflorată ca orațiile de nuntă, moșul scuipă chiștocul stins din colțul gurii și strigă cu o voce milităroasă de fost „găfraitar" chezaro-crăiesc" de parcă dădea semnalul bătăliei de la Solferino : *Mă, Oane, mă !* Așteptă, și pentru că nu primi răspuns, răcni încă o dată de se cutremurară toate în jur. *Mă, Oane, mă ! Tu ești surd ca un boconc fără talpă, mă ! D-apu sloboade tu Suru lu Bicu să-și*

coate jamănu în pititoare, c-o fi bai dacă nu ! Bag' de samă că Suru îi drac, nu cal. Mintenaş te ţîpă jos în frast şi ţăndări te faci. N-auzi, mă, Oane a lu Copîrşău, mă ? Vrei musai să ajungi la temeteu sub cruce ? Mă cur moale, ai bolunzit de cap ? Măăă !

Abia atunci ne-am bulucit dincolo de bariera de sîrmă ghimpată ca să dăm ochii de Suru nostru şi Baci Oanea. Ne-am strecurat pe platforma din spate şi, pe poteca îngustă ce ocolea stînca „extraterestră" ca să ducă spre podul suspendat, am văzut o scenă strașnică : Suru nostru parcă turbase. În buza prăpastiei, calul şi omul se vînzoleau tropăind mărunt pe loc, de parcă ar fi jucat o bătută. Plin de draci, căluţul nostru ba se ridica în două picioare şi fornăia bătînd aerul cu copitele, ba se apleca şi ştergea piatra cu botul cu o smucitură brutală ca să-l arunce pe om în prăpastie. Ba uite-l că, hotărît să răzbată la puntea suspendată, face un salt ca măgarul şi apoi îl bușeşte pe zdrahon cu botul în piept, ca să-l dărîme. Totul degeaba.

He-he-he ! rîdea moşul. *Drac mort am mai văz't io, da satană ca mine ba ! Mă, căluţule, mă. De ce nu vrei tu să şezi o ţîră blînd ? Hai, mă, alină-te, că n-o fi foc dacă o iei la pas şi nu la trap pe puntea dracului, mă !*

Trecut de şaptezeci de ani, moşul era cu un cap mai scund decît namila de Reza, dar avea în schimb niște pumni cît lubeniţa. De „verde" ce se ţinea, falnic şi vînjos ca bradul lui Iancu din curtea bisericii, se ştia pînă departe de puterea lui. Se zicea că încă mai poate omorî un taur de rasa „SCHAWITZ" dintr-o singură lovitură de pumn între ochi. Era cunoscută isprava lui cînd, dintr-o singură smucitură, sucise gîtul unei vaci „SIEMENTHAL", de parcă ar fi fost o păpuşă de cîrpe, nu ditamai „marha". Cînd întîlneşti oameni ca el sau Primo Carnera, parcă îţi vine să crezi în basmele româneşti cu uriaşii de altădată.

Căluţul nostru nu i-a mai rezistat. Venele i se umflaseră, iar chişiţele stăteau gata-gata să se înmoaie ca piftia la căldură. Poate că i-ar fi fost lesne uriaşului să-l răstoarne cu copitele în sus, cu toate că era şi el îngreuiat de un întreg „arsenal", ca şi Moşu Momus. Jenat de povară, Moş Oanea reuşi totuşi să-l şi îmblînzească.

După ce Suru se opri, în sfîrşit, plin de spumă, tremurînd şi cu botul plecat, bătrînul îi şopti ceva la ureche şi îl mîngîie pe greabăn. Ce i-o fi şoptit, nu ştiu, dar căluţul renunţă la ultimul „asalt". Ridică botul cu blîndeţe şi necheză chinuit, apoi se lăsă condus spre puntea suspendată. Îl urma pe bătrîn alene, blînd ca un căţel pleoştit.

Pînă să traversăm şi noi puntea, femeile şi babele zăboviră în jurul pruncului care se trezise şi urla de foame. Bine că tăcuse micul Bubu pînă acum. Dar şi cînd se pornise, dăduse drumul unei voci ascuţite, dar pătrunzătoare, care te călca pe nervi. Fiecare se răstea la cealaltă şi toate o încurajau pe Nana Floarea, care degeaba se strădui să mai stoarcă o picătură de lapte din sînul gol. De sperietură şi oboseală, îi secase izvorul laptelui matern. Prea grea fusese naşterea şi prea multă spaimă plutise în jurul nostru în ultimele zece zile. Marşul nostru bezmetic prin beznă umpluse paharul şi îi secase laptele. Trebuia şi Bubu dat cît mai repede la o doică şi, cum aceasta nu aveai de unde s-o găseşti, îl aştepta şi pe el o capră, că noi vaci nu aveam. „În lipsă de Jo, nu e rea nici Amalthea", cum ar fi spus Tata. Pînă să îl aducă pe Bubu la adăpost şi să-i facă rost de o capră, ca să-l ogoaie, babele recurseră la un truc clasic : îi dădură o bucată de cîrpă înmuiată în rachiu, s-o sugă. Pînă să apuce Mama, furioasă foc, să oprească „anestezia", Bubu adormise *krupp*. De atunci i se trage lui plăcerea de a bea, numai cu condiţia să se poată turti tun.

Apoi am trecut puntea, unul cîte unul, huţa-huţa, scîrţ-scîrţ.

Dincolo, în faţa intrării, adăpostită după metereze, stăteau alte două babe, cu o mitralieră. De cînd Baci Toader îşi sporise efectivele, ar fi putut să le înlocuiască, dar nu au vrut ele.

Înăuntru, în „pititoare", lucrurile se mai încurcaseră şi nu mai domnea atmosfera de la început. De asta noi nu am apucat să ne dăm seama imediat. Eram şi prea obosiţi, şi buimaci.

În galerii, drumul era luminat de aceleaşi lămpaşe, doar că se mai înnegriseră şi vedeai mai puţin, înaintai mai nesigur, mai încet. Un curent de aer cald ne întîmpină. Mirosea greu a fum, balegă, năduşeală de animale,

lapte cald și prăjeală sleită. Ameţiţi și aromiţi, oboseala ne buși mai tare, de parcă ne topise orice putere în picioare. Parcă tîram tone de plumb în fiecare os. Niciodată nu am cunoscut oboseală mai cruntă ca aceea. Am ajuns la „cvartirul“ nostru ca prin vis și am adormit nepăsător...

Era în dimineaţa zilei de 22 septembrie, o adevărată... Vinere Neagră. Nu pentru noi, ci pentru buieni.

TREISPREZECE

PUȚINI BUIENI AFLASERĂ DE *GESTAPO*. Sosirea lui Hans Müller fusese remarcată doar de vecinii cărora Franz Böhmer, proprietarul berăriei, le atrăsese atenția asupra „popicarilor" din curtea sa. Fetele nu-l văzuseră decît pe fereastră și la ora aceea era destul de întuneric ca să mai poată ele distinge ce fel de uniformă poartă grăsanul care îl aștepta pe scandalagiul de Kemény. În noaptea aceea se culcară cu credința că cele două fete „confiscate" de Kemény se distrează cine știe unde. Nici una nu ar fi bănuit tortura pe care o înghițiseră cele două nefericite. Cît despre *Gestapo*, cum le liniștise doamna Luiza în cele din urmă, presupuneau că și bărbaților din acea organizație de temut li se poate aplica același etalon ca și soldaților de orice altă nație. De la ele nu pornise nici un semnal de alarmă. Böhmer, în schimb, dăduse sfoară printre rudeniile sale și, în noaptea în care fugisem noi cu Mama spre munte, mai părăsiseră Buia circa treizeci de oameni. Aceștia au fost opriți de patrulele voluntarilor în cursul zilei de vineri după-amiază și ajutați să-și instaleze femeile într-o grotă la răsărit de muntele nostru, dincolo de Rîsul Albastru. Bărbații care au hotărît să se înroleze au fost conduși sus la „fortificația" de pe Trei Popi, la ordinele lui Baci Toader. Dar dintre cei fugiți, numai berarul Franz Böhmer și cu toți băieții săi, inclusiv prîslea, care compuneau *jazz-band*-ul, s-au înrolat în detașament. Alți buieni, nu. În schimb, spre mirarea lor, Böhmerii întîlniră în ordinea de bătaie a detașamentului mulți hălăuzeni și șmuțeni. Aceștia erau teribil de nervoși pentru că își lăsaseră

familiile acasă, prea puțini apucaseră să le evacueze în diferite puncte de refugiu prin munții și pădurile din nordul și estul teritoriului comunei.

Vineri dimineața, cam la ora cînd eu și ai mei adormeam buștean în „cvartir", deci cam după ora 6, Hans Müller hotărî să treacă imediat la îndeplinirea misiunii sale. Se prezentă la cazarmă și trimise după căpitanul Varga. Pînă îl cinstiră soldații cu o cafea și un dejun copios, sosi înapoi curierul, ca să-l conducă la primărie, unde îl așteptau cei doi „oficiali" ai comunei : căpitanul și notarul. *Feldwebel*-ul înjură cu năduf cînd își dădu seama că e condus exact în camera unde dormise peste noapte : în sala de consiliu a primăriei ! Adică aseară nimănui nu i-a păsat de soarta sa și l-au lăsat pe mîna unui bețiv smintit, în loc să-i aranjeze un culcuș ceva mai comod. Iar acum, poftim, aici, în camera unde își chinuise oasele și osîndă în lipsa unui așternut omenesc, tocmai aici e invitat să-și prezinte misiunea ce i s-a încredințat ! Furios, grăsanul îi bruftului strașnic pe „oficiali". De obicei, Hans Müller vorbea blînd cu oamenii. Funcția lui în uriașul aparat al *Gestapo*-ului era modestă : stenodactilograf, folosit la redactarea proceselor-verbale și a celorlalte documentații ce se încheiau după cîte un interogatoriu. El nu era chemat să participe la torturarea anchetaților dintr-un motiv destul de stupid : cică nu prezenta încredere ! Adică fusese angajat în *Gestapo* fără să fie și membru în partidul nazist, lipsă pe care nimeni nu se gîndise ulterior s-o remedieze, trimițîndu-l pe *Feldwebel* să-și facă formele de înscriere. Exista și în *Gestapo,* ca în orice aparat birocratic, o doză mare de inerție. Dacă încă de la instalarea lui în funcție, un șef mai mare stabilise că el nu va participa la operații practice pe teren sau la interogatorii, pentru că nu prezintă încredere, așa rămăseseră lucrurile cu Hans Müller. E totuși stupid, cînd te gîndești că această neîncredere în el nu împiedica pe nimeni să-i încredințeze lucrări cu un conținut mult mai secret și exploziv decît ar fi fost urletele unui nefericit torturat. Poate că ăsta a fost și norocul său ! Era foarte sensibil și emotiv : nu a fost pus în situația să leșine și să devină suspect de-a binelea pentru lipsă de fermitate și loialitate combativă.

Dar făcea și el parte din această „fabrică a morții", chiar dacă nu era decît un pion, inutil aproape, care lua contact doar în modul cel mai abstract și nevinovat posibil cu „mașina de tocat oameni".

Căpitanul și notarul îl examinară și îl ascultară nedumeriți de o întrebare mută : cum, acesta este omul cumplitei poliții secrete ?

După ce se legitimă, *Feldwebel*-ul scoase din tașcă un plic sigilat pe care i-l întinse căpitanului. În el se pomenea doar de arestarea unui număr de o sută de ostateci, acțiune încredințată căpitanului. Despre executarea lor, nici un cuvînt. Dar *Feldwebel*-ul mai avea la el un alt plic, care conținea ordinul de condamnare la moarte a lor, drept represalii pentru vina de a fi participat la uciderea celor nouă tanchiști și scoaterea din luptă a celor trei tancuri. Acest ordin nu îl prezentă deocamdată, deoarece era iscălit în alb și trebuia completat cu numele celor o sută de ostateci. *Feldwebel*-ul mai trebuia să le ia și datele personale, înainte de execuție, ca să le treacă în registrul ce-l avea asupra lui. Execuția era ordonată pentru mîine dimineață. Acest amănunt Müller îl omise cu bună-știință pentru ca lucrurile să meargă mai repede și ușor...

Cum să aduni însă o sută de ostateci ? După ce criterii ? Cum să mergi din casă în casă, cu un tabel întocmit după toate regulile ? Întîi că notarul refuză să întocmească un astfel de tabel. Apoi, căpitanul socoti că ar fi prea complicat să-și angajeze soldații într-o treabă atît de neplăcută ca mersul din casă în casă și arestarea a o sută de oameni în plină zi. Există riscul gălăgiei ce ar face-o arestații și, mai rău, al unor conflicte cu populația. Forțele companiei sale căpitanul nu-și permitea să le supraliciteze. Mai exista și „contractul" pe care îl încheiase cu notabilitatea comunei.

Hotărîră să trimită „dubașul" să bată toba la toate răscrucile din comună și să convoace la primărie cîte un reprezentant al fiecărei familii. Abia după asta, din norodul adunat, vor tria cei o sută de ostateci necesari și îi vor reține.

Zis și făcut. Din păcate, la ora 11, care fusese anunțată, la primărie nu se adunaseră decît aproape optzeci

de oameni. Mai aşteptară o jumătate de ceas degeaba. Atunci, înconjuraţi de un pluton de soldaţi aduşi de căpitan, imprudenţii care se prezentaseră la primărie fură închişi în grajdurile încăpătoare : bărbaţii în cel pentru cai, femeile în cel pentru vite. Norocul ostatecilor era că grajdurile fuseseră golite de la începutul războiului şi aşteptau, curate, uscate, dezinfectate, sosirea unor vremuri mai bune.

După ce ostatecii fură încuiaţi şi puşi sub pază înarmată, Müller se apucă de treabă, ajutat de o grupă de soldaţi mahmuri, care îl priveau ostili. Pentru completarea numărului de o sută „bucăţi", căpitanul trimise un pluton împrăştiat în comună în grupe de cîte cinci soldaţi, să meargă prin casele în care vor putea intra şi să aducă pe cine apucă. De una din aceste grupe a fost arestată Buna, împreună cu doctorul Pop. Pînă la ora 12, numărul fu completat în cele din urmă cu restul de ostateci, şi Müller putu să se apuce de treabă. Aceşti ultimi buieni, însă, le dădură multă bătaie de cap soldaţilor, spre deosebire de cei ce veniseră cuminţi la adunarea anunţată de „dubaş". O femeie îl zgîrie pe un soldat mai bătrînel cu sălbăticia unei pisici turbate ; alta, care îşi lăsase oala pe foc şi copilul nepăzit, fugi de sub escortă. Celei dintîi, după o sudalmă ungurească crîncenă, îi dădură drumul ; în urma celei de a doua nu se osteniră nici măcar să tragă o rafală de avertisment. Li se poruncise să nu ţină seama de vîrsta sau sexul ostatecilor, ba Müller le precizase că e bine să fie cît mai... amestecaţi. Doar că soldaţilor, mai ales celor tineri, nu prea le convenea sarcina asta. Ceea ce îi încurca şi mai mult era faptul că buienii cunoşteau destulă maghiară, ca orice tîrgoveţ care se respectă, vorbeau cel puţin trei limbi, în interesul afacerilor. Astfel, urechile soldaţilor fură puţin şocate de „schimbul de păreri cu civilii"...

În drum spre arest, Buna îşi aduse aminte că are un ac de siguranţă sub guler. Imediat îşi scoase brasarda de cruce roşie din buzunarul fustei şi o prinse pe braţ din mers. Acesta a fost norocul ei, dar şi izvorul unor peripeţii de care singură îşi bătea joc mai tîrziu.

Conştiincios, Müller se apucase de înregistrarea datelor personale pe care le cerea fiecărui ostatec pe care îl

scotea din grajd pentru asta. Iar ca o culme o inerției și tipicăriei de care era în stare un birocrat, îl punea pe fiecare să iscălească pentru datele declarate. Astfel că treaba mergea destul de încet : oamenii angajau cu el discuții care îl încurcau teribil. Învățase româna în tinerețe, cînd își făcuse stagiul militar în trupele de poliție militară care asiguraseră paza în Bucureștiul temporar ocupat în anii primului război mondial. Dar de atunci, uitase aproape tot. Spre deosebire de căpitanul Varga, care în ultimele zile apucase să vorbească destul de fluent, deoarece descoperise că într-o limbă pe care ai uitat-o, cînd începi din nou s-o vorbești, dacă te forțezi să și gîndești în ea, îți recîștigi vocabularul și topica, în ciuda accentului pierdut. *Feldwebel*-ului îi lipsea acest atu, și ostatecii îl sîcîiră pînă tîrziu.

Pe doctorul Pop îl expediase pe loc în grajdul cailor, laolaltă cu bărbații. Pe Buna o reținu din cauza brasardei : crezu că e doctoriță și intenționa să-i ceară o consultație, deoarece astăzi îl chinuia prostata mai rău ca oricînd în urma „cinstirii" lui Kemény. Cum însă „Frau Doktor" nu era o femeie care să stea cuminte la colț pînă își termină el treaba, puse patru soldați s-o așeze pe un scaun, s-o lege fedeleș, apoi să-i vîre un căluș în gură. Abia după asta izbuti grăsanul să deschidă gura în fața ei, că avea Buna o „mitralieră" cînd o supărai... Galant, grăsanul îi ceru întîi scuze pentru măsurile pe care a fost constrîns să le ia împotriva „neastîmpărului valah provocat de sîngele latin al doamnei doctor", dar pînă își termină el treaba, are nevoie de liniște. Iar pentru că își dăduse seama că Buna o rupe bine în nemțește, o sfătui amical să se bucure că a scutit-o de soarta celorlalți ostateci. În schimb, el îi va solicita o consultație, pe care, firește, o va plăti la tariful obișnuit. Doar că pînă atunci, doamna doctor este rugată să stea cuminte și să reflecteze asupra faptului că un *Feldwebel* al *Gestapo*-ului e totuși un „lord" atîta vreme cît este respectat, că în caz contrar...

Abia la ora 17 isprăvi gestapovistul cu „inventarul celor o sută de bucăți" de ostateci. În tot acest interval, îi fu dat să audă un nesfîrșit număr de ocări din partea buienilor, și din partea soldaților pe care îi reținea în

serviciul său şi care pierduseră masa de prînz. În special tinerii honvezi erau mai răi de foame şi îl tot bombăniră pentru „silueta" lui cu epitetele *„büdös fánk"* şi *„vén marha"* („gogoaşă împuţită" şi „vită bătrînă"). Îi mai ziseră ei şi altele, pe care hîrtia nu le rabdă, dar el le răbda, pentru că nu ştia maghiara atît de bine cît româna : era prusac, nu austriac. De vreo cîteva ori, pe Buna o pufni rîsul, dar se abţinu să scoată cel mai mic sunet : unul din soldaţi îi slăbise căluşul, ca să poată respira mai uşor, şi, la nevoie, să ceară să fie dusă unde şi regii merg pe jos. Căluşul o chinuise teribil în primul sfert de oră şi îi era groază să-l mai simtă în gură. Cu legăturile se mai obişnuise, nu erau prea strînse, ar fi putut chiar să le desfacă dacă ar fi fost lăsată de capul ei. Amorţise doar un pic din cauza nemişcării, dar era fericită că fusese tratată ca *„nagyságos asszony"* de către un tînăr „domn soldat" care îi cruţase încheieturile.

Cînd Müller isprăvi cu ostatecii, se vîrî în primărie şi îşi făcu de lucru cu o maşină de scris „ERIKA", în aşteptarea căpitanului Varga, după care trimisese un curier. Completă apoi cele cinci exemplare ale ordinului de condamnare la moarte a celor o sută de „bucăţi" ostateci. Cu execuţia lor, conform adresei din plicul sigilat, era însărcinat căpitanul Varga. Data şi ora execuţiei : sîmbătă 23 septembrie 1944 la orele 10,15. Primii douăzeci de ostateci vor fi executaţi prin spînzurare de stîlpii de telegraf din localitate şi de clopotniţele bisericilor. Ceilalţi vor fi mitraliaţi. Căpitanul Varga era însărcinat să verifice decesul fiecărui condamnat şi, pentru siguranţă, să-i mai tragă un glonte de graţie în ceafă. Spînzuraţii vor purta cîte o tăbliţă „educativă" care să îndemne populaţia să-i denunţe pe partizani. Ordinul era semnat de către şeful de stat-major al diviziei de care aparţinea compania lui Varga. „Instrucţiunile anexate", redactate în germană, maghiară şi română (ca şi ordinele de condamnare), erau semnate de un *Oberts* indescifrabil.

Căpitanul se înfurie cînd primi documentele de la Müller, dar semnă de primire şi îi spuse că se poate căra liniştit înapoi la cretinii săi camarazi, sau, dacă poftеşte, chiar înapoi la originea sa maternă. Iar de rapor-

tat să raporteze că altă dată să poftească să-i trimită *Gestapo*-ul niște directive mai inteligente și mai comode.

Plutonierul, calm, îi mulțumi pentru colaborare și vîrî hîrtiile în porthart. Își luă rămas bun de la căpitan cu cele mai calde urări de succes, de „victorie finală a *Reich*-ului arian împotriva bolșovismului jidan" și ridică brațul ca un automat pentru salutul nazist *„Heil Hitler"*. Plecă grăbit să-și aranjeze consultația pentru prostată și rinichi.

Notarul, care se grăbi să intre imediat după plecarea lui Müller, cînd văzu hîrtiile primite de Varga, îngăimă ceva despre contract și aurul plătit de comună, apoi leșină și rămase năuc o jumătate de ceas, fără să poată găsi o soluție salvatoare din această încurcătură.

Se pare că Buna se lămurise asupra lui Müller în cele cinci ore cît îl studiase și nu-i mai inspira nici o teamă. Pînă să vină grăsanul, soldații cărora le sosise masa și se îmbunaseră o dezlegară și o cinstiră cu niște vin vechi din pivnițele „LAMPORA" și cîteva felii de tortă „DOBOȘ" cu cranț din desertul lor. Îi cîștigase și umorul Bunei, care avea un bogat repertoriu de replici budapestane și vieneze pe care le prinsese în timpul studiilor din tinerețe. Hotărîtoare pentru simpatia honvezilor fusese totuși brasarda cu cruce roșie cu care îl „cucerise" și pe *Feldwebel*. Buna se trezi consultată în legătură cu unele mici beteșuguri de cătane : un furuncul la subțioară, un abces la măseaua de minte, o bătătură deasupra călcîiului, o unghie ciupită și cam zdrobită de arcul unui închizător, un genunchi scîrțîind de artrită prematură, arsuri provocate de șeaua bicicletei și, culmea, un honved mai bătrînel și uzat înainte de „semicentenar" îi ceru leacuri pentru viitoarea lui vizită la „SALONUL DE ȘTIINȚE OCULTE", unde se făcuse de rîs, cu toată bunăvoința și îndemînarea inutilă ce o dovedise o Ilona cam rea de gură. Binevoitoare, înviorată de vin, Buna își deschise trusa de moașă, mai ticsită decît a unui doctor, și îi trată pe toți. Doar celui ce îi ceruse leacuri de reîntinerire îi dădu sfatul să caute o proteză. Cînd sosi *Feldwebel*-ul, Buna tocmai isprăvise cu măseaua de minte putredă a unui honved mai prăpăstios. Izbutise dintr-o singură opintire să i-o smulgă

cu ajutorul unui... cleşte patent, în lipsa unor instrumente de stomatolog. După un scurt urlet de surpriză, honvedul scuipă sîngele, luă o duşcă zdravănă, îşi şterse ochii şi sudoarea apoi declară solemn :

Nagyságos asszonyom, hálás maradok mind halálig ! şi pentru că i se păru prea ieftină această abstractă „recunoştinţă pînă la moarte", îi oferi şi un cocoşel de aur, pe care Buna îl înhăţă cît ai clipi.

Venirea neamţului îi necăji pe honvezi, care se mai liniştiseră după treaba neplăcută a ridicării ostatecilor din comună şi a lungilor ceasuri de aşteptare a prînzului. Acum le ardea de glumă, şi grăsanul le-o „sufla" pe această simpatică doctoriţă... *„zseniális fehér nép"* (în traducere aproximativă, „gagică mişto", literal : „genială lume albă").

Pe drum, Müller năduşi copios pînă isprăvi de împins solida motocicletă „DAIMLER PUCH" pe drumul spre casa Bunei. Încercă el să explice de ce suferă şi cît de mult îi este de neplăcută perspectiva unei operaţii. Gîfîia şi asuda prea tare ca să poată fi suficient de coerent. Ideea unei operaţii o cam nelinişti pe Buna. Evita în general să-i concureze pe doctori, chiar cînd era vorba de un simplu furuncul. Obişnuia să-şi trimită pacienţii la ei, chiar dacă perspectiva unui cîştig suplimentar nu-i displăcea. Acum, însă, chiar că nu voia să-şi facă de lucru cu neamţul, mai ales pentru că nu înţelesese despre ce operaţie bodogăneşte el în limbajul său atît de caraghios amestecat pe care şi-l închipuia românesc. De unde să-i recomande acum neamţului un doctor ? Domnul Flavius Constantin Pop fusese arestat împreună cu dînsa în casa fotografului Robert Krauss, şi acum se afla sub cheie în grajdul primăriei. Iar doctorul Siegfried Adelman, un chirurg iscusit, era ocupat cu sărmana prostituată sălbatic ciopîrţită pe care o culeseseră peste noapte. Ce operaţie vrea neamţul ? Dacă el e nebunul care a „operat" fata ? Îngrijorată, în timp ce mărşăluia în urma lui Müller, Buna pescui din trusa ei de moaşă un obiect ce nu avea ce căuta acolo şi pentru deţinerea căruia putea fi pedepsită cu moartea : un mic „BROWNING" de damă, cu plăsele de fildeş încrustat

cu topaze. De acest mic revolver nu se despărţea nici în vreme de pace, mai ales dacă pleca undeva în voiaj de afaceri sau era chemată în miez de noapte. Strecură delicata armă în buzunarul stîng al fustei şi nu-şi mai dezlipi mîna de pe ea.

Înarmată, îi trecu repede spaima de neamţ. Cum afacerea de peste noapte nu-i putea ieşi din cap, se apucă să-l studieze în timp ce tropăia dincolo de motocicleta pe care grăsanul o împingea cu chiu, cu vai, năduşind cumplit. Curînd, i se făcu milă şi ar fi pus mîna să-l ajute dacă nu ar fi avut trusa în mîna dreaptă şi stînga în buzunar. „E prea nevolnic pentru ca să fie în stare de atîta sălbăticie !" Atît cît se pricepea Buna la oameni (fie din cauza meseriei care îi pretindea cunoştinţe practice de psihologie, fie din firea ce o moştenise de la tatăl ei, aromânul Marin Ţânţaru, crescut printre precupeţi olteni), îi ajunse ca să-l caracterizeze imediat. „Mutălău, mîncău, sperios, nesimţit, nu ţi-ar omorî nici o muscă ; numai din prostie a ajuns conţopist la *Gestapo.*" Caracterizare ce s-a dovedit mai tîrziu aproape perfectă. Un singur lucru nu-l putea ghici Buna : că grăsanul era atît de abrutizat de „morţile abstracte" din registrele sale, încît făcuse chiar astăzi „acte în regulă" pentru executarea a o sută de ostateci, că şi dînsa putea nimeri printre cele o sută de „bucăţi"... muşte neatinse de mîna lui. Că faţă de jandarmeria *K.u.K* de altădată, *Gestapo*-ul este o uriaşă maşină birocratică mult mai bine pusă la punct şi profilată pe genocid, nu se gîndise. Nu aflase încă Buna despre crimele birocratice „curate"...

În faţa casei, după ce parcă motocicleta, *Feldwebel*-ul îşi aranjă cu grijă ţinuta. Merse pînă acolo că se pieptănă într-o mică oglinjoară şi intră după Buna cu capul descoperit. Puţin zăpăcită, Buna îl conduse direct în cabinetul ei de consultaţii şi recurse la întreg „protocolul" pe care îl folosea de cîte ori îndrăznea un bărbat să-i ceară o consultaţie pentru necazuri lumeşti. Protocolul se desfăşura cam astfel :

PROLOGUL. Pacientul era poftit să ia loc într-un fotoliu adînc şi foarte jos, din care ţi-era greu să te ridici. Buna cobora jaluzelele, trăgea o perdea neagră de catifea, de parcă s-ar fi aflat într-o cameră obscură şi

se pregătește să developeze niște fotografii. Apoi aprindea două sfeșnice iudaice de argint și pleca pentru *„două secunde"*. Întregul interior era astfel amenajat ca lumina lumînărilor să cadă peste colecția de *„baubauri pentru măgari"*. „Colecția", un set de douăsprezece borcane de fetuși monstruoși, conservați în spirt, demnă pentru orice „PANOPTICUM", Buna o primise de la o asociație filantropică pentru combaterea alcoolismului, înființată la începutul secolului în *K.u.K.*, dacă nu mă înșel la Praga. (Asociația și-a mutat conducerea în Statele Unite în iarna anului 1920, unde membrii ei s-au umplut de medalii „incoruptibile" militînd cu o brutalitatae rară în favoarea represaliilor „prohibiționiste", acțiune care a contribuit serios la proliferarea îngrijorătoare a alcoolismului. În timpul lichidării filialei din Arad, Buna s-a trezit cu acest cadou destinat educației antialcoolice.) De obicei, colecția stătea acoperită cu un lung ștergar brodat, dar Buna, la venirea „măgarilor", o dezvelea înainte de a aprinde luminile. Datorită unei oglinzi care proiecta lumina asupra duzinei de borcane de pe bibliotecă, efectul era sinistru, șocant. (Una din distracțiile mele copilărești era să-mi sperii colegii. La a doua reprezentație, nu se mai speria nici unul și botezasem fiecare fetus cu numele unui apostol. Iuda era cel mai nostim : avea șase mîini și toți șmecherii voiau să-l cumpere și să-l comercializeze. Dar nu pentru treizeci de arginți, ci pentru „taxe de intrare" care să-i îmbogățească. Regret că nu mai știu nimic de soarta lui.)

ACTUL ÎNTÎI. După ce Buna îi studiase reacțiile printr-o vizetă și îl socotea „copt", își făcea o intrare teatrală. Pentru asta se folosea de un halat care fusese „preparat" cu cerneală sîngerie, cu ochelari pe nas, cu o trusă de seringi uriașe și cu gura acoperită de o mască de tifon, ca un chirurg. Zăngănea instrumentele cînd le trîntea pe masă în fața pacientului și avea grijă ca să-i pice drept în poală un craniu vopsit în verde, pe care îl folosea drept *presse-papier*. Apoi îi oferea pacientului un mic spectacol demn de un predicator exhibiționist al cine știe cărei noi și energice secte răsărite cu mari pretenții. Această „predică" o improviza în funcție de persoana pacientului. Folosea din belșug blesteme și citate

din *Biblie*, pe care le avea pregătite într-un registru curățel și îngrijit ca și cel de contabilitate (pe care o ținea în partidă dublă), în care te surprindea scrisul ei energic și clar. (Mă distrasem ani în șir s-o spionez pe Buna cînd îi pica în cabinet, de obicei la ceas tîrziu, rușinos sau înspăimîntat, cîte un astfel de pacient adus de imprudența logodnicei sau de o legătură necurată. Nu țin minte ca Buna să-și fi ratat măcar o dată micul spectacol. Lucru de care nici nu mă mir : de mică avea talent dramatic. Pe Bunu Traian Moț l-a cunoscut și îndrăgit cînd abia trecuse de treisprezece ani și o jucase și pe Julieta, și pe Ofelia alături de el, la unul din spectacolele „ASTRA". Bunu a jucat timid și stîngaci ca un recrut, dar Buna a fost *„o-felie-faină"*. Că s-au și logodit imediat, dar i-a întîrziat războiul. Dar eu cred că Buna l-ar fi dat gata și pe sir Lawrence Olivier, și pe Canaris : fie că ar fi fost vorba de roluri din Shakespeare, fie de altele din „Deuxième Bureau" pentru Mata-Hari ! Era imbatabilă cu „măgarii de bărbați".) La sfîrșitul acestui „tratament", pacientul era... k.o. și gata „dresat".

ACTUL AL DOILEA. Consultația propriu-zisă, la care nimic nu i se putea ascunde, de parcă l-ar fi hipnotizat un mare maestru. Aici își dădea seama Buna dacă îl poate ajuta pe „măgar" și pe „toanta" lui, sau e cazul să paseze toată povestea altcuiva, fiind vorba de boală și nu de o „încurcătură". Ambele situații Buna le detesta și le „trata" dur. Socotea că rolul moașei o fi el de „educatoare", dar nici chiar așa cum îi cereau ! Se „răcorea" însă la „epilog".

ACTUL AL TREILEA. Avea un caracter strict profesional : pacientul ori primea o hîrtie de trimitere la altă adresă, ori o rețetă cu sfaturile și „dădăceala" de rigoare. În zilele cînd Buna reușea să salveze un „marinar", era tare veselă și zicea că și-a jucat rolul de „educatoare a nației". De astfel de ocazii profitam ca să-i ciupesc niște mici avantaje pentru sufletul meu : un bilet de cinema, o înghețată sau vată de zahăr.

EPILOGUL. E lesne de închipuit : o notă de plată. Aici se „răcorea" Buna cînd își lichida socotelile cu „măgarii" : le pretindea prețuri extrem de piperate. În schimb, pentru moșit, nu avea tarif fix. Lăsa în grija

omului s-o plătească după puterea lui. Celor săraci le refuza orice în afară de invitația la botez, sub pretext că are leafă. Iar Mama la fel. Doar că pe teritoriul comunei nu prea aveam oameni nevoiași. (Cei fără pămînt învîrteau alte îndeletniciri : o meserie, un negoț, cu precădere creșterea animalelor.)

...Cu gestapovistul, Buna se opri înainte să fi început „actul întîi". Din obișnuință, respectase întreg „prologul protocolului pentru măgari". Abia în timp ce îl spiona prin vizetă, înțelese că „spectacolul" trebuie cît mai repede suspendat : „*Gestapo*-ul nu e un pacient ca oricare ; poți s-o pățești, ciopîrțită ca nenorocita de azi-noapte, chiar dacă acolo e mîna altuia și nu a grăsanului contopist". Se grăbi să îmbrace un halat curat în locul celui „preparat" cu cerneală sîngerie, renunță la tava cu seringi uriașe, dar nu și la ochelarii fără dioptrii care îi dădeau un aer mai... medical. Ba se mai și rujă în oglinda din hol. Culese din mers o tavă cu un șip de coniac și două pahărele și își făcu o intrare de gazdă bucuroasă de oaspeți Din rolul de „răzbunătoare", „predicatoare", „sibilă", „eumenidă sau furie", „educatoare de măgari" și „gorgonă păzitoare a merelor caste" se alesese praful. În timp ce intra în cabinet, mîna cu tava îi tremura discret, dar suficient ca să se răstoarne unul din pahărele.

Cînd ciocniră, amîndoi erau palizi. Îngrijorată, Buna se grăbi să treacă direct la „actul al doilea". De cel dintîi nici nu ar mai fi avut nevoie, deoarece „tratamentul din prolog" era suficient. Conversația lor într-un amestec de româno-germano-latină bine încîlcit, Buna știa s-o descrie mai tîrziu cu atîta savoare și pitoresc, încît comesenii se sufocau de rîs. După trei pahărele cu pacientul și o anamneză mai dificilă decît o conversație dintre cîine și pisică, Buna reuși să-i stabilească un diagnostic aproximativ. Bineînțeles, fără să-l mai dezbrace pentru consultație, cu toate că își mutase „BROWNING"-ul în buzunarul halatului. Grăsanul suferea de o prostatită cronică, probabil de la o gonoree tratată superficial, căreia i se adăugase cu timpul o nefrită „staționară". Sau, cum spunea Buna mai pe șleau, *„boală de poliţai bătrîn care s-a dedulcit pe rupte pînă s-a spurcat un pic, atît cît să putrezească încetişor, dar sigur"*. Ca să-l vindece cît ai

clipi, nici vorbă. Ba mai mult, era cazul să-i facă vînt cît mai repede în stradă, pînă nu-l apucă alte dureri şi de la coniac.

Cum să scap de el, pînă nu-l apucă dracii ? îi plăcea Bunei să povestească ani în şir după asta, cu un aer cît mai profesional. *Ar fi trebuit să-i fac, pentru prostată, băi fierbinţi la şezut, clismă fierbinte cu muşeţel, urmată de un supozitor, şi-apoi să-i fac spălături ! Auzi tu, cu canula „Artzberger" ! Cu nefrita îl mai puteam amîna dacă îi trînteam un ceai diuretic în mare grabă şi-i puneam reţeta în braţe. Pînă la urmă, am recurs la o mică scamatorie : am ieşit să-i fac un ceai şi l-am lăsat să-şi pună un supozitor cu beladonă şi papaverină din cutia pe care mi-o comandase un bătrînel din Hălăuz, care era „coleg de boală" cu el. În ceai i-am pus un pic de landanum. Doar un pic, să nu-l adoarmă opiul ăsta care nu prea merge cu bolile lui. M-am întors, i-am dat ceaiul şi i-am scris reţeta pe latineşte, ca să-l fac praf : „Stipites cerasorum, stigmata maydis, herba equiseti, herba millefolii, folium vitis idaeae"... şi m-am împotmolit pentru că nu-mi aduceam aminte cum îi zice latineşte la zămoşiţă. Ăsta-i un ceai pentru care nu trimit eu pe nimeni la farmacie şi pot să-l prepar cu damigeana singură, de unde să mai ţin minte cum îi zice la zămoşiţă ? M-au trecut toate sudorile pînă mi-am adus aminte : „hibiscum trionum". Doamne, uite că eram capabilă să mai dau o dată examen şi de doctoriţă ! De bucurie, am strigat : „Hibiscum trionum". Iar el s-a uitat la mine ca mîţa în calendar. În reţetă nu i-am trecut şi laudanumul pentru colici, dar mi-a fost frică să nu adoarmă înainte de a-l şti măcar la un ceas distanţă cu motocicleta lui. Că nu ştiam cum se împacă opiul din ceai cu coniacul !*

După ce Müller a încălecat grăbit pe motocicleta lui şi a plecat duduind de mama focului ca să nu-l apuce noaptea pe aceste meleaguri, Buna şi-a făcut cruce, de parcă ar fi scăpat de sub furci. Îngrijorarea ei era întemeiată : *Feldwebel*-ul n-a putut să parcurgă mai mult de treizeci de kilometri şi a ieşit din cursă. Chiar şi pînă acolo a trebuit să oprească din cinci în cinci kilometri. E de mirare că a ajuns atît de departe, pînă cînd, din

„bătălia coniacului cu opiul", s-a culcat într-un luminiș unde a dormit pînă a doua zi, cînd s-a trezit gol pușcă, legat fedeleș, doar cu cascheta și porthartul de conțopist sub cap. Timp de două zile l-au pișcat furnicile și mușt ele, l-a mai răcorit și o ploaie, a făcut și un guturai, pînă au venit „bolșovicii" să-l elibereze. Slăbise aproape zece kilograme, pentru că, printr-un capriciu al „bătăliei dintre coniac și opiu", efectul ceaiului diuretic nu a contenit decît după trei zile !

Cu toate că Buna se temea de moarte că pacientul se poate întoarce din drum, nu și-a părăsit casa. Doar că s-a ascuns într-un cotlon din care a ieșit abia luni dimineața. Cotlonul era... fosta ghețărie „secretă" a lui Bunu Moț, veche de peste un secol, de pe vremea cînd taxele pentru gheață erau exorbitante și depozitarea ei constituia pentru români o aventură. (Aș zice că o aventură ieftină și periculoasă, ca vînătoarea de mistreți pentru doctorul Adelman, cînd pleacă doar cu țăpoiul, toporișca și cățeaua Ondina-Paranoia. Da, pentru că nimeni nu avea nevoie „modernă" de frigidere sau cuburi de gheață : carnea se conserva prin afumare, iar vara, vinul din beci sau pepenii ținuți în fîntînă erau suficient de reci. Nici un român nu și-ar fi construit ghețărie dacă nu ar fi apărut, printre alte legi discriminatorii, interdicția de „a tăia gheață din apele curgătoare sau stătătoare". Atunci, să le facă în ciudă nemeșilor, au fost construite ghețării clandestine, în care erau răsturnate zeci de găleți cu gheață. A fost un *boom* al găleților de zinc. Era un gest de sfidare împotriva autorităților din comună să te aduni cu alți români la masă, după predica de duminică și înainte de horă, ca să pui în mijlocul mesei o găleată cu gheață — fie vară, fie iarnă. După învingerea pașoptiștilor, se înfigea și un tricolor în gheață. Copiilor li se prepara înghețată tricoloră, dar abia mai tîrziu, cînd a început să se întoarcă acasă cîte un „american citizen", ca să moară între moții săi, abia atunci s-a auzit de „țuică botezată cu gheață", sau cum i se zice astăzi, *whiski on the rocks,* dacă nu mă înșel.) A fost norocul Bunei că ghețăriile din Buia erau abandonate din 1918, cu excepția celor folosite la „localurile de consum". Abandonate, pentru că nu mai existau motive „politice". Mare noroc a

avut Buna că erau gheţăriile abandonate. A ieşit sănătoasă, puţin buimăcită doar de prea mult întuneric, dar încolo parcă scoasă din găoace de sub aripa unei cloşti grijulii...

Alţii au fost buienii care n-au scăpat teferi. Dar aceştia nu au păţit-o în acea noapte atît de adîncă pentru *Feldwebel*-ul tratat de Buna, ci în noaptea următoare. Doar că buienii „civili" care s-au strîns de gît şi s-au încăierat orbeşte cu oamenii căpitanului în codrul Ciuhăi nu s-au aflat chiar cu toţii înscrişi pe listele întocmite de Müller...

De cîte ori îmi amintesc lucrurile ce mi s-au povestit şi le pun cap la cap, mă încearcă o neplăcută senzaţie de neputinţă în faţa absurdului.

Înaintea acelui blestemat *week-end* dinspre sîmbătă 23 septembrie spre trista duminică de 24 nu s-ar fi aşteptat nimeni la aşa ceva. Toată lumea se temea de „CEVA" după vizita lui Müller, dar nu cred să-şi fi închipuit cineva „filmul" ce va urma. Aşa-i la război...

Cam pe la ora cînd Müller era la consultaţie în cabinetul Bunei, pentru boala lui „profesională", ce se mai întîmpla vineri seara în Buia ?

Întîi, şi acest lucru trebuie reţinut, căpitanul ungur şi notarul român se consultau cu o sticlă ca să caute în fundul paharelor o idee, o stratagemă, un şperaclu, un cal troian, o soluţie care să realizeze un dublu scop : salvarea vieţii ostatecilor, dar şi salvarea aparenţelor pentru compania de honvezi, obligată să execute un ordin gestapovist prin care se călca un „contract". Căpitanul Varga îşi făcea aceleaşi probleme de „militar şi aliat loial" pe care şi le-a făcut Antonescu mai mult decît trebuia. Notarul încerca să-l „civilizeze" şi să-i explice că nu e vorba de „onoarea militară" a lui personală sau a honvezilor dacă poate fi evitată o situaţie atît de absurdă ca executarea unor civili nevinovaţi. Pleda notarul : tanchiştii nemţi şi soldaţii români s-au omorît între ei, nici un honved nu e mort, partizani nu există, dispoziţiile comandantului de garnizoană au fost executate, „avem un contract reciproc onorat" ş.a.m.d. Iar căpitanul, care nu se mai îndura să intre din nou în cine ştie ce încurcătură, mai ales că se simţea bine şi cu Luiza, şi în

comună, și îi mai și surîdea perspectiva unui petic de vie din „contract", tot stăruia :

Io nu vreau omor țivili. Ei nu inamici catona. Țivil-oameni. Roman, maghiar, șvab, serb, tot, țigani, ce vrei tu. Partizan sau catona, mie nimeni nu predat. Țidule, noa, uite și tu ! Io subsemnat țidule ! Noa ! Fras !

Iar discuția lor a fost întreruptă de telefonul care amuțise de marți. Amîndoi au tresărit, s-au privit pe sub sprîncene, de parcă s-ar fi îndemnat unul pe altul să preia și receptorul, și răspunderea. Era un telefon foarte vechi, încă de pe vremea imperiului, la care putea vorbi un singur om, dar puteau asculta trei. De ce să asculte trei și doar unul să răspundă, nu știu. Presupun că în imperiul habsburgilor, al căror senil „Franțioșca" detesta telefonul și fetișiza telegraful, era important să fii auzit de cel puțin trei urechi. De răspuns, bine că lăsaseră măcar drept unei singure voci. Mde, imperiul...

Don Caiu, don Caiu ! cripi Mărunțica. *Rămîneți pe fir, rămîneți pe fir. Oradea îl caută pe don Varga. Un don Ezredeșu.*

De fapt, Oradea fusese căutată de Mărunțica de la prînz încoace, din cauza ostatecilor. De astă dată, inițiativa îi aparținea numai pe jumătate. Ideea îi venise dirigintelui, cînd se încuiaseră în casă de frică să nu fie arestați de soldații care completau numărul de „bucheți".

Mă gîndesc, iubito, dacă nu poți tu să prinzi cumva o legătură pentru căpitanul Varga. După contractul pe care l-a iscălit cu noi, eu nu cred că are chiar interesul să trimită buieni în lagăre naziste. Ca mîine, ar trebui să întoarcă și ungurii foaia, și atunci... pricepi ? Dirigintele poștei habar nu avea de ordinele de execuție pe care le studiau stupefiați notarul și căpitanul. Cum încă nu știa că soția sabotase din proprie inițiativă cablul din podul oficiului, domnul Septimiu Tomuță suspină candid. *Iubito, poate faci tu o minune. Poate că pînza de păianjen a rețelelor telefonice n-a rupt-o frontul exact în două.*

După ore de parlamentări prin diferite derivații, „minunea" reuși. Mărunțica prinse un fir cu Oradea la capătul unui zigzag de legături prin labirintul „pînzei de păianjen" a rețelei pe care frontul chiar că nu reușise s-o reteze perfect. Avu și noroc, de parcă ar fi ajutat-o

în secret Ariadna : nimeri la comandantul lui Varga. Colonelul, „ezredeşu", era extrem de iritat la ora aceea. Rezistenţa de necrezut a unor „mucoşi" de elevi români la Păuliş turtise ofensiva ca pe o minge izbită într-un spin. Acum se punea problema să apere Oradea. Războiul se muta la el acasă.

Te, marha ! urlă colonelul fără să-i dea timp căpitanului să deschidă gura. Şi după o rafală de înjurături de la „vită" pînă la „hoit bătrîn", îi ordonă să încalece pe biciclete şi s-o ia în marş forţat spre Salonta. Îi dictă următorul ordin : să distrugă halta Şmuţa Nouă şi un kilometru de cale ferată, ca să nu-l prindă românii şi ruşii în cleşte din urmă. Ora de plecare în marş : dimineaţa la 7. Termen pentru distrugerea haltei şi a tronsonului feroviar : ora 10. Direcţia de marş : Buia—Cuca halta Şmuţa Nouă—Trişca—Salonta. S-o ia pe şleaul carelor, că e uscat.

Căpitanul raportă că nu are dinamită.

Colonelul îi ordonă să folosească grenade pentru şină, iar pentru haltă, nişte benzină. N-ar strica, pe drum, să lase puţin foc zdravăn în urma lui. Mai ales Cuca trebuie rasă urgent, ca să nu-şi facă acolo un stat-major înamicul, şi cînd ne vom întoarce...

Căpitanul îi raportă că a primit ordin de la *Gestapo* să execute o sută de civili nevinovaţi, printre care sînt şi maghiari localnici.

Colonelul îi ordonă să predea urgent ostatecii „camarazilor" din trupele *S.S.* Iar dacă şi ei au spălat putina, să-i predea *Wehrmacht*-ului. Dar să vină cu un document că i-a lăsat „sub cheie", că birocraţii nemţi...

Aici, convorbirea se întrerupse. Notarul Brusture dintr-o pură deformaţie profesională, dobîndită la consiliile unde participa, stenografiase convorbirea în întregime.

Frate Varga, rîse el uşurat, *nu mai trebuie să te războieşti cu civilii. Mîine dimineaţă pleci, eu rămîn şi eliberez oamenii. Iar după război, conform contractului, vii să te împroprietărim cu frumoasa vie de care...*

Te jó ég ! tună căpitanul. *Noa, spune tu mie, domnu draghe, unde frasu gasim eu documentum ? Musai predat-primit documentum cu* Werhmacht-*ul !*

Îți dau eu documente cîte vrei, cum vrei, ca să te speli pe mîini. Doar să ajungi tu sănătos la regiment ! După ce umplu paharele și ciocni, notarul clătină din cap înviorat. *Poți să-mi dai cheile chiar acum, să nu lăsăm oamenii să doarmă în grajd. Că la banii care ți s-au plătit, ar merita.*

Nem, nem, lehet, se îmbufnă căpitanul. *Vede Kemény și iese bai.*

Mda. Bine. Dar bagă de seamă să nu te atingi în Cuca nici măcar de un coteț, că nu scapi cu viață. Îți dau eu o hîrtie cum că nu avem nici gaz, nici benzină. Iar pe Kemény îl îmbeți bine, îl urci în ataș, îl scoți repede la haltă și basta. Poate, pe drumul ăla îngust și prost pînă la haltă, mai cade cretinul ăla din ataș. Poate cade drept în cap și se...automutilează. În pădure, ce ușor e să scapi de un zevzec care îți spînzură băieții, ce ușor ! Sau dacă vrei, încearcă să-l „pierzi" sau să-l „uiți" pe aici...

Uram, uram ! se lumină veteranul. *Fain, tare fain. Batem palma și serbus !*

Servus, ripostă notarul. *Nu „serbus". Și Doamne-ajută-ne pe toți.*

Dar a doua zi Dumnezeu nu i-a ajutat : plecase, probabil, în *week-end*...

PATRUSPEZECE

ÎL AȘTEPTA UN SÎNGEROS SFÎRȘIT DE SĂPTĂMÎNĂ. Căpitanul Varga nu-și făcea iluzii că își mai poate scăpa compania cu bine din evenimentele ce vor urma. Întrebarea era doar cîți vor scăpa cu viață și cîți vor cădea prizonieri. Îl mîhnea gîndul că războiul trebuie dus de acum încolo pe teritoriul Ungariei. Singura minune pe care o mai putea spera semăna cu soluția găsită de români : încheierea de urgență a unui armistițiu cu aliații. Orice zi de război în plus e nebunie curată. Dar cine și cum să oprească holocaustul în care nebunii fasciști au zvîrlit Europa sleită ?

Mort ? Rănit ? Prizonier ? Cum se va termina acest al doilea război pentru el ? Ar fi preferat rănit și prizonier, ca în primul. Rana de atunci nu fusese mai ticăloasă decît dezinteria. Prizonieratul nu i se păruse mai dezonorant decît sărăcia. Pentru moarte se pregătise de mult, de cînd îmbrăcase în tinerețe uniforma de husar. Totdeauna se simțise foarte bine pregătit să-și bată joc de moarte. Acum, ciudat, cînd își pierduse familia și „csárda" era un morman de moloz, tocmai acum ar fi vrut să scape cu viață. Da, își dorea să se întoarcă în tîrgușorul acesta liniștit în care gustase doar nouă nopți de odihnă și pace în ultimul său război.

Se sculă din patul cu baldachin pe care Luiza îl și părăsise și își aruncă halatul de mătase vișinie peste umerii uscați ai trupului său scrijelat anapoda ca trunchiul unui copac dintr-un parc bătrîn. Cînd intră în baie, zgomotul boilerului care duduia încins fu acoperit de cele

patru, apoi cinci lovituri de gong mai profunde ale pendulei. Ora 5.

Cînd gongul bătu ora 6, căpitanul Varga se smulse din brațele Luizei ca un adolescent sîcîit de afecțiunea mamei cînd știe că îl așteaptă un meci important, o finală de box, de fotbal, de orice.

Galambom, galambom! se smiorcăi frumoasa femeie care, tocmai azi, fu năpădită de toate ridurile și jignirile vîrstei care o cruțaseră pînă acum.

Apoi, după ce sărută iconița ce i-o atîrnase de gît, ridică raniță pe care i-o pregătise și îl ajută să și-o anine strengărește de un umăr. Iar el, pentru că își spuseseră tot ce aveau și promisese că se va întoarce pentru totdeauna ca să preia hotelul și via, oftă foarte „civil" :

Isten velünk! binecuvîntă el. *Szerbusz édes babám!* Și plecă fluierînd vesel, foarte vesel.

Astfel a descris Luiza Kodeș în jurnalul ei intim despărțirea de căpitanul Varga. Imaginea e destul de clară. Pagini mult mai pripite consemnează înregistrarea lor de către pater Innocentius în registrul logodnicilor și proiectele lor pentru viitor. Păcat. Dacă stai să te gîndești că s-au spovedit, s-au împărtășit din ostia sfîntă și au primit binecuvîntarea de logodnă. Oare ce le-o fi cîntat organistul ? Marș nupțial, în nici un caz. Poate nimic, din motive de discreție. Din decență și pudoare, să nu fi acceptat nimic ? Multă vreme mi-am bătut capul cu asta, pînă cînd locțiitorul organistului, un *Wunderkind*, mi-a spus ce le-a cîntat : un coral-preludiu din Bach : *CHRISTUM WIR SOLLEN LOBEN SCHON*. Ceea ce mă face să cred că tomnaticii logodnici reușiseră să păstreze în ei, în ciuda vieții prin care trecuseră în felul lor, un romantism călduț și prăfuit. Poate suficient de călduț ca să spere într-o bătrînețe blîndă...

Dar iată cum s-au desfășurat mai departe evenimentele zilei, în ciuda „contractului" și a certitudinii căpitanului Varga că poate ajunge fără nici o încurcătură la haltă. Fără nici o încurcătură, fiindcă se înarmase cu o mulțime de documente de la notar și era hotărît să traverseze Cuca așa cum promisese : fără să se atingă de nimeni și nimic, fără să arunce pe jos măcar un chibrit, în marș forțat.

Primul eveniment neprevăzut : ostatecii evadaseră peste noapte și se refugiaseră în făgetul de pe Ciuha. E drept, nu toți. Pentru că o zbughiseră care încotro. Dar cei mai mulți acolo se refugiaseră. Fiind o noapte extrem de întunecoasă și lipsiți de lanterne, nu au fost reperați nici de posturile detașamentului de voluntari „AVRAM IANCU". Dar nici nu se avîntaseră prea departe de intrarea în pădure. Abia în zori au luat-o mai adînc în făget și unii au ajuns chiar pînă pe platoul Ciuhăi și chiar la „tabăra de vară" a porcarilor din Cuca.

Al doilea eveniment neprevăzut : spînzurații nu fuseseră scoși din streang și culcați în coșciuge (așa cum promisese notarul la despărțire), pentru ca să poată da compania „onorul în pas de defilare" unor „simpli" morți. Încurcătura provenea de la dispariția fără urme a domnului Claudiu Hiba și a întregii sale „firme", în primul rînd. Deci : de unde coșciuge și cine să pună mîna pe morți ? În al doilea rînd, iarăși problema religioasă : catolici sau protestanți ; Innocentius ori Fekete ? De care problemă amîndoi fugiseră din lipsă de... documente. Astfel că pînă la ieșirea din comună, compania defilase pe jos, cu bicicleta în mîna dreaptă și cu capul descoperit. Pe soldații încruntați care părăseau această ultimă oază de pace nu-i mulțumi simplul gest al unor mîini umile care plantaseră în jurul celor doi spînzurați o puzderie de lumînări ce pîlpîiau ciudat în lumina dimineții. Se simțiră vexați de „nesimțirea" localnicilor. Ignorau, în supărarea lor, interdicția de a îngropa spînzurații. Ignorau și faptul că oricare dintre ei ar fi putut să-i îngroape la fel de bine.

Al treilea eveniment neprevăzut, surpriza surprizelor : dispăruse teribilul Kemény Attila ! Dispăruse fără urmă, ca un dezertor adevărat. De joi seara, cînd jucase popice cu neamțul, parcă intrase în pămînt !

La ora 6 și cincizeci de minute, cînd compania se afla adunată la apel în curtea cazărmii, absența lui stîrni rumoare. Cîteva voci pronunțară cu sfială cuvîntul *„dezertor"* și cineva ceru cu voce pițigăiată să fie „degradat și condamnat la moarte în contumacie". Ceea ce nu era chiar așa de simplu cînd e vorba de un „nylas".

Înainte de a da ordinul de marş şi înainte de a coborî steagul ungar roşu-alb-verde de pe catargul din curtea cazărmii române (catargul era roşu-galben-albastru), căpitanul găsi o soluţie. Se mulţumi doar să anunţe că, pentru două zile de absenţă nemotivată şi lipsă la apel din formaţia de luptă, Kemény este suspectat de dezertare şi trebuie adus cu forţa, „viu sau mort, dacă va fi întîlnit pe drum". Dacă e prins viu, va fi legat şi urcat într-una din cele cinci căruţe cu efecte şi alimente din ariergarda formaţiei de marş. Dar acel „viu sau mort" smulse urale. Iar cînd defilară prin piaţă, fiecare îşi dori ocazia de a goli un întreg automat în noul „dezertor".

Ce se întîmplase cu Kemény ? Îl pedepsise cineva pe ascuns ? Din păcate, încă nu. După cîte au fost reconstituite faptele şi din declaraţia sa, el se afla în Cuca... de aseară ! Şi pregătise o mare „distracţie" pentru sîmbătă seara, o *„pokoli kerti multaság"* — „chermeză infernală" — cum s-a şi lăudat el mai apoi, cu *„tüzjáték"*. Şi i-a reuşit acest „joc de artificii", mai devreme decît îşi dorise. Dacă ar fi cunoscut Cuca şi ar fi avut răgaz, poate că ar fi pîrjolit-o din temelii. Destul că a ieşit o „chermeză infernală" cu adevărat... Cîteodată îmi vine să urlu de ciudă cînd înţeleg ce uşor îi poate fi unui singur nebun să facă un mare prăpăd şi mi se pare nedrept că nimeni nu l-a putut împiedica pe Kemény la timp...

Încă de marţi, după ce îşi ratase „regia" spînzurării dezertorilor, Kemény simţea nevoia unei revanşe demonstrative. Deoarece avea în companie un regim preferenţial de „stat în stat", cum îşi aranjează de obicei minorităţile agresive de tipul elitei naziste sau al „crucilor cu săgeţi", nimeni nu risca să-l treacă pe tabelele de gardă, corvoadă, patrulare. Fiecare ştia că e riscant să-l atingi măcar cu o... floare. Încă din perioada de instrucţie, denunţătorul expediase în faţa plutonului de execuţie un pretins „defetist" şi alţi trei camarazi dispăruseră îndărătul gratiilor pentru anchetă, pentru că îl incomodaseră pe „nylas" cu cîte un fleac. În căutarea unei idei „geniale" care să-i repare „firma", Kemény profită de această libertate de mişcare ca să se îmbete straşnic pînă îi vine „inspiraţia".

Joi, cînd se mai dezmeticise puțin, îl întîlnise pe *Feldwebel*-ul gestapovist. Poate că pentru vanitatea sa mahmură ar fi fost suficient să-l bată la popice. Rămase stupefiat de scorul astronomic la care îl bătuse grăsanul. Nevoia de revanșă îi dădu ideea cu „confiscarea pentru *Gestapo*" a celor două „salariate" de la „SALONUL DE ȘTIINȚE OCULTE". Tărăboiul pe care îl făcuse acolo nu îl liniștise, ci, dimpotrivă. După ce scoase fetele în stradă, le îmbună cu valuta „inamică" pe care o confiscase de la spînzurați și pe care nu o predase căpitanului împreună cu caseta în care se afla restul de „soldă". Văzînd lire, dolari și ruble, fetele trecură prea ușor peste faptul că e beat și că neamțul e cam obez. O porniră tuspatru spre bodega „LA MIRCEA" pe bîjbîite, fără să întîlnească nici o patrulă. Ele, ca să-și cîștige banii ; neamțul, crezînd că e vorba de un alt hotel. Doar Kemény era pus pe fapte mari de... vitejie.

Bodega „LA MIRCEA" se afla dincolo de primărie, în limita de nord a comunei, față în față cu cimitirul mic, la kilometrul zero al drumului ce duce spre satul nostru, bătrîna Cuca. Spre deosebire de concurentul său Luca Marcovici, care ținea bufetul „LA BOTUL CALULUI", domnul Mircea Nae avea mai multă fantezie și mai multe scrupule. Concurentul său nu avea nevoie decît de marfă, pentru că mușterii — har Domnului ! Bufetul se afla în limita de sud a comunei, calea de acces cea mai frecventată : prin ea intrau și hălăuzenii, și șmuțenii, dar și toți străinii obosiți și însetați care făceau o haltă de „ajustare", așa cum se cade și cum scria pe firmă : la botul calului. Ba mai mult, sîrbul avea mușterii și din cauza vecinilor : se afla lîngă OCOLUL SILVIC și clinica veterinară „CENTAURUS", vizavi de moara lui Sepl Müller (care nu era rudă cu grăsanul *Feldwebel*, numele fiind la fel de răspîndit în germană ca Popescu în română), celebra „ALTE MÜLLER MÜLLE", fondată în „anno domini MDCCLXXIV", care îi furnizau clienți din belșug. O adevărată mină de aur se afla în mîinile sprintenului sîrb. Domnul Nae nu-și putea lăuda bodega cu un vad atît de gras.

Ca să-și țină bodega pe picioare, domnul Mircea Nae se folosise din plin de calitățile sale binecuvîntate de

Hermes. De fapt, era chiar grec după mamă. Clienţii lui, buienii şi cucenii, nu ar fi călcat la „BOTUL CALULUI", aşa cum nici unul din cei patru regi ai României nu a folosit niciodată w.c.-ul public al Gării de Nord (după cum afirma sentenţios patronul bodegii). Pentru că în bodegă nu erai client, ci musafirul de onoare al domnului Mircea. Dezavantajul de a se afla vizavi de cimitirul mic (cel mare se afla şi el aproape, dincolo de drum) devenise din grija patronului un adevărat *clou*. Pentru aceasta, domnul Mircea se folosise de rivalitatea dintre Boris Ilici Artemiev, proprietarul firmei „ZUGRAV DE LUX", şi şmecherul „signor" Giorgio Cervano, patronul pretenţiosului „STUDIO COLOSSEUM — Atelier de pictură fină". Zugravul se mai îndeletnicea şi cu pictura de icoane în manieră slavonă, fără să aibă mușterii. Atunci, drept răzbunare şi ca un *hobby*, se apucase de un fel de „icoane vesele", cu tentă net satirică, în maniera pe care o admirase la nişte bulgari, în Gabrovo. Mîna de aur a zugravului care se ambiţionase teribil a făcut adevărate minuni. Dacă intrai în acest local liniştit, cu pereţii capitonaţi într-un *bleu-ciel* plăcut, nu te îndurai să nu revii măcar de curiozitate : fiecare masă, fiecare spătar, fiecare farfurie îţi oferea o altă minusculă „iconiţă veselă", în care Boris Ilici Artemiev dezlănţuise o adevărată demonologie a morţii, tratată cu umorul oarecum evreiesc al odessiţilor şi cu migala graţioasă a chinezoaicelor. Toate fiind unicate. Fiecare avînd un alt „subiect". Numai atît nu ar fi fost de ajuns : frumuseţea nu-ţi potoleşte foamea sau setea. Ei bine, şi la acest capitol domnul Mircea îţi oferea ceea ce nu ştiu dacă mai găseai oriunde în România : bucătărie chinezească (de fapt, vărul după mamă al zugravului era corean născut în Vladivostok în urmă cu opt decenii, dar gătea bine şi îşi ascundea chelia sub o perucă specială în formă de coadă care îi „autentifica" firma). Apoi, la domnul Mircea găseai ceva ce nu ştiu să fi existat într-o bodegă atît de izolată de restul lumii : o bibliotecă ! Firește, nu o bibliotecă de divertisment, ci una de afaceri, plină de dicţionare, coduri legale, colecţii ale Monitorului Oficial, colecţiile ziarelor *TIMPUL, UNIVERSUL, CURENTUL, ADEVĂRUL*. Pentru că în spatele bodegii se aflau primăria şi notariatul.

Pentru că aici se discutau afacerile ce urmau să fie legalizate şi pe aici se opreau la aperitiv sau dejun oamenii politici veniţi pe teren. Că pentru banchete era nevoie de spaţiul restaurantului „MISTREŢUL". În cele şase separeuri despărţite prin paravane de lemn, dar dublu capitonate, s-au pus la cale toate dedesubturile afacerilor serioase de la 1910 încoace, fără ca domnul Mircea să fi avut vreodată cunoştinţă de perspectiva unui faliment ce l-ar pîndi de undeva. „Chinezul" obişnuia să-i spună că el şi bucătăria sa i-au adus norocul şi stabilitatea. Zugravul, cînd avea timp să treacă să mai dreagă un desen ori să aducă un set de veselă pictată „vesel", scăpăra fulgere îndărătul ochelarilor săi de şase dioptrii şi repeta legenda cu „şeitanul" care l-a îmbogăţit pe Iţic din ziua cînd s-a trezit cu jugul fermecat pe gît şi gîdilat între corniţe de cîte ori se întrista. Iar „picolo" Dan Mircea Nae susţinea că *„harul tatii e totul"*.

Eu înclin să cred că „harul" a fost la mijloc. Pentru că pînă şi un individ cum a fost Kemény i-a spus întotdeauna *„domnu Mirţea-uram"* şi a fost, cît putea el să fie, treaz şi decent de cîte ori a intrat şi ieşit din acest colţişor onorabil şi tihnit. Ba mai respecta şi rugămintea formulată de *„domnu Mirţea-uram"* de a veni întotdeauna treaz şi fără nici un fel de însoţitor. Firește, fiind invitatul de onoare al patronului, nu trebuia să achite consumaţia. Cît priveşte „protecţia" pe care i-o acordă „înălţimea-sa viteazul om de fier" împotriva altor persoane suspecte de nepolitețe, domnul Mircea i-a remunerat-o cu un cadou amical util şi discret, nu cu nişte bani care se dau drept mită „raselor inferioare". Îi oferise un ceas de aur cu capace groase, pe care, în mare grabă, la ceasornicăria şi giuvaergeria „TIC-TAC", fusese caligrafiată o cruce cu săgeţi şi numele „viteazului" cu litere gotice vechi.

De ce o fi călcat în seara aceea convenţia cu patronul, nu ştiu. Că la berărie nu prea se îmbătase. Cert este că, ajuns la bodegă, nu a mai avut cu cine să se consulte pentru meniu. În urmă cu un sfert de oră, domnul Mircea părăsise Buia împreună cu toată familia şi luase drumul bejeniei în munţi. Aflase de la Böhmer cine a „descăle-

cat" în berărie şi se făcuse nevăzut în mare grabă. Doar cîinele şi-l uitase legat în lanţ, din cauza grabei cu care plecase. Cîinele său de pază şi mai ales de vînătoare era tocmai cel pe care îl „închiriase" Kemény ca să prindă urma dezertorilor. Cîinii de soiul lui Napi (Napoleon) au mai dezvoltat instinctul urmăririi decît al pazei şi sînt prietenoşi cu oamenii : în fiecare, văd un viitor camarad pentru o vînătoare. De aceea l-a şi salutat Napi cu demnă amiciţie pe Kemény cînd acesta a intrat în curte, a spart lacătul şi a intrat în clădire ca să deschidă singur localul abandonat.

Cele două fete, Salomeea şi Héloisa, cînd s-au văzut înăuntru, au chicotit amuzate teribil în timp ce-l ajutau pe Kemény să aprindă toate lumînările care suplineau întreruperea luminii electrice. *Feldwebel*-ul, cînd a văzut că e vorba de o cîrciumă, chiar dacă era un pic originală, a scotocit-o în căutarea unui pahar cu lapte şi a plecat dezamăgit, ca să doarmă la primărie înainte de a se apuca de treabă. Faptul că localul era părăsit i-a îndemnat cam pe fiecare să scotocească pe unde apuca, pentru „autoservire". Tare sînt curios cine a devastat debaraua şi a lăsat cele şapte steaguri desfăşurate şi risipite anapoda prin local, cum au fost găsite. Cele şapte steaguri (român, german, american, englez, sovietic, francez, ungar) din rezerva de asigurare a „strategiei comerciale" nu suferiseră însă nici un fel de profanare cînd au fost găsite în localul devastat.

Salomeea, sau Meea, cum i se mai zicea, după ce şi-a mai venit în fire la doctorul Adelman, a povestit doar ceea ce şi-a putut aduce aminte din cele văzute. Pentru că după plecarea *Feldwebel*-ului, s-a întîmplat ceva curios : Kemény a băut pe nerăsuflate o sticlă de *whisky* şi s-a schimbat atît de brusc la faţă, încît se părea că o vrajă diabolică i-a lipit o mască străină şi stacojie din care ieşeau flăcări. Neliniştită, Meea a dat să iasă într-o secundă cînd se credea neobservată. A simţit însă un trznet în ceafă şi a leşinat. Cînd şi-a revenit, se afla culcată pe podea, cu mîinile legate de cîte un picior al mesei dintr-un separeu. A auzit un ţipăt şi blestem în ungureşte. Apoi a văzut-o pe Héloisa cu ochii scurşi cum o ia pe bîjbîite spre ieşire. Ce s-a întîmplat mai departe cu

biata Lissi-Héloisa, nu mai știa să spună. Dar a știut să povestească totul despre călăul ei, despre tortura cumplită la care o supusese nemernicul. Meea ba leșina, ba se trezea de durere. La un moment dat a prins o poziție favorabilă și a găsit niște puteri supraomenești ca să smucească masa, ale cărei picioare le strîngea în palme fără să se poată dezlega, a săltat-o nu mai știe cum, l-a izbit pe călău de l-a doborît sub tăblie. Apoi și-a tras mîinile cu legături cu tot în sus (acum se trezise că e îngenuncheată lîngă masa răsturnată cu picioarele în aer peste Kemény) și s-a eliberat. Doctorul Adelman, la capătul acestei confesiuni sinistre, rămase stupefiat cînd Salomeea îi mărturisi că-i este teamă să nu-l fi... ucis pe călău !

Kemény, cînd a fost prins, a știut să spună doar atît, că s-a dus la bodegă cu *Feldwebel*-ul și două *„fehér-nép"*, și s-a îmbătat *„krupp"*. Cînd s-a trezit, se făcuse seară, avea un cucui în fruntea lui de campion de cartier în luptele cu capul, era mahmur și necăjit că a fost abandonat sub o masă. Apoi a observat că una din însoțitoare își uitase rochia. Și-a adus aminte de Napi că are un nas de copoi strașnic, a dezlegat cîinele din lanț și i-a pus lesa, i-a dat să miroase rochia și a ținut urma pînă în Cuca. Cînd plecase, era deja seară și pe drum s-a înnoptat. Cîinele l-a dus pînă într-o casă părăsită de unde a vrut să-l smucească iarăși afară, dar Kemény a hotărît să amîne urmărirea pentru sîmbătă dimineață. Mai ales că găsise în casă, la lumina unui chibrit, o sticlă cu pălincă foarte tare. Cum toată casa era în ordine și nici urmă de tifus, a hotărît să aștepte zorile de veghe la un păhărel în tovărășia cîinelui.

Dimineața s-a trezit în lumina tulbure a zorilor încărcate de o ceață groasă de nu vedeai la mai mult de trei pași. O ceață care, după cum se știe, a rezistat în „căldarea" satului nostru pînă la ora 7 și jumătate. Flămînd și însetat, a scotocit casa fără să găsească nimic. Ba s-a trezit că îi fugise cîinele și-l lăsase singur cu rochia să descopere cum o știi locul unde s-a ascuns femeia. Răscolind pînă și șopronul, Kemény a descoperit două butoaie de petrol îngropate într-un colț. Cum înțelegea că a lipsit mult din cazarmă (nici nu-și dădea seama că se

făcuse sîmbătă dimineaţa), şi-a făcut socoteala că trebuie să raporteze îndeplinirea unei îndatoriri militare oarecare. Nimic mai potrivit decît să dea foc acestui sat împuţit de păduchioşi exantematici din motive... sanitare. A găsit două găleţi, din care una curgea cam atît cît să lase în urmă o dîră ca un fitil, şi s-a apucat de treabă. Nu cunoştea topografia satului, dar pînă să se ridice vălul gros de ceaţă, hotărî să se ocupe de casele mai apropiate. A muncit din greu ca să „prepare" o duzină de case pentru „chermeza infernală". Dacă nu i-ar fi rămas vreo două degete pe fundul sticlei să se dreagă, i-ar fi fost imposibil să se descurce. Altă sticlă şi ceva de mîncare nu a găsit prin casele pe care le „prepara" după „reţeta" pe care o mai folosise, înainte de a fi mutat într-o companie de recruţi nepricepuţi la astfel de treburi. L-a mirat mult curăţenia şi ordinea în care se afla fiecare gospodărie abandonată nu în pripă, ci pe îndelete. Mirarea lui s-a oprit la ideea că e ciudat să nu găsească măcar un singur om sau semne de epidemie. Se pare că nu a reuşit să ajungă pînă în piaţeta din centrul satului, deoarece casele care au ars în urma „preparării" lui au fost situate pe braţul sudic al literei Y pe care se află plasată Cuca, braţ, uliţă de fapt, căreia noi îi zicem şi „drumul Buii". Tot scotocind prin casele ce le prepara, a găsit într-o cămară o damigeană tot cu pălincă tare, nişte cîrnaţi şi o cutie cu tutun de pipă — bucuria lui. A tras o duşcă, a muşcat din cîrnat, şi-a vîrît „prada" în găleţi şi s-a întors la treaba lui „sanitară". Mai departe nu şi-a mai amintit nimic altceva decît că era ceaţă, încă nu se risipise decît un pic, iar apoi... s-a trezit în beznă. Atît.

Restul mi l-a povestit Mama peste ani de zile, ceva mai amănunţit decît au putut alţii s-o facă. Pe Kemény l-au găsit nişte femei abia în dimineaţa zilei de luni, beat mort, într-o casă care scăpase intactă, cu damigeana goală şi găleţile ce miroseau a gaz alături. L-au legat şi l-au chemat pe jandarm. După două zile de arest, după ce se aflase de isprăvile lui Kemény în Buia şi Baci Văsălie l-a identificat, femeile din Cuca s-au mîniat şi au hotărît să-l sfîrşească. Nici una nu voia să aştepte pînă cînd acest prizonier va fi predat spre cercetare şi judecată

autorităţilor militare. Doamna Catiţa, nevasta preotului, avea o cheie la arest, deoarece dînsa fusese solicitată să împrumute un lacăt pentru uşa cu zăbrele. Noaptea, femeile s-au înarmat cu nişte furci şi l-au făcut sită, ca pe un hoit de strigoi. Cam tîrziu pentru toată lumea. Dacă nu era ceaţa aceea, nu apuca el să „prepare chermeza" : îl vedeau ai noştri de pe înălţimile din jur.

Ceaţa aceea s-a risipit cu puţin înainte ca să ajungă lîngă barieră căpitanul Varga, cu compania sa. Bariera, după cum am spus, era împănată cu anunţuri privind tifusul din Cuca. După cîte îşi aducea aminte căpitanul, atunci cînd vizitase în goană satul, această barieră din mijlocul drumului o înlăturase ca să-şi facă loc motocicletei şi nu o mai pusese la loc. Acum, bariera bloca iarăşi drumul. Asta îl nelinişti şi hotărî să nu se aventureze cu toată compania în traversarea văii dintre Ciuha şi Ursul Negru. Întîi, cercetă cu binoclul vîrful celor Trei Popi şi versantul său sudic — atît cît putea cuprinde din el. Soarele care răsărise undeva în dreapta lor, între Ursul Negru şi Cocoşul, ilumina puternic peisajul, cu toate că din răstimp în răstimp, cîte o umbră de nor îi ştirbea strălucirea. Norii şi reumatismul îi semnalau căpitanului perspectiva unei averse de ploaie. Sus, pe munte, nu reuşi să deslueşască nici o mişcare suspectă, dar îl îngrijora perspectiva unei ploi. Dacă e vorba să-l prindă ploaia cu bicicliştii săi, mai bine să ajungă întîi la halta de cale ferată şi după aceea să aibă drumul spre Trişca în faţă. Altfel, mărşăluind cu bicicleta de ghidon, o să înainteze prea încet. Iar pînă la Salonta mai are peste o sută de kilometri. Drumul pînă aici a fost destul de prost şi bicicliştii au luat-o prin şleaurile lăsate de căruţe. De aici încolo e numai hîrtoape şi nici urmele dalelor de piatră lăsate de romani cu milenii în urmă nu mai continuă. Trebuie să traverseze cît mai repede şi valea din faţă, şi satul, şi defileul spre haltă. Mai ales defileul îl îngrijora.

După ce lăsase compania în repaus pînă să fumeze soldaţii cîte o ţigară, îşi schimbă planurile. Dădu ordin primului pluton să treacă prin sat în marş forţat, fără să se oprească pînă la haltă. Iar de la haltă, după un scurt repaus, avangarda s-o ia spre Trişca în cea mai mare grabă. Dacă observă ceva suspect, să-i trimită un curier.

Dacă nu, atunci îi ajunge el din urmă cu motocicleta. Pînă la haltă, el rămîne cu grosul companiei şi căruţele din ariergardă. Lăsă primului pluton un avans de o jumătate de oră.

În timp ce aştepta să treacă jumătate de oră, tot urmărind prin nemişcarea de pe munte, căpitanul înlemni. De sus, o lunetă era fixată asupra lui. O desluşi timp de cîteva secunde, mulţumită unei raze de soare care se reflectase din lentilă. Umbra unui nor frînse raza şi întunecă puţin muntele. Penumbra nu era prea mare, dar adăpostise peisajul îndărătul ei şi estompa liniile, dînd pietrelor o tentă de cenuşiu-închis, difuză. Luneta nu mai apăru şi nimic nu mai mişcă între cele trei stînci ale platoului din vîrf.

Ceva nu părea deloc în ordine. Pînă aici, căpitanul se simţise ocrotit de contractul încheiat cu primăria comunei. Avea garantată şi trecerea liberă pînă la haltă, cu condiţia să nu se atingă de nimic în Cuca şi să uite ordinul de a rade satul din temelii sub pretextul „crizei de timp". De vreo cîteva ori, soldaţii săi îi raportară că au observat ceva mişcare în stînga lor, în făgetul de pe Ciuha. Dar de cîte ori căpitanul se grăbise să-şi îndrepte binoclul într-acolo, nu avu şansa de a descoperi măcar unul din buienii sau ostatecii care se înfundaseră în făget.

În loc de o jumătate de oră, aşteptă una întreagă, timpul necesar primului pluton să ajungă la haltă. Abia atunci dădu ordinul de marş şi se aventură spre centrul satului în fruntea formaţiei. De astă dată se aşezase în ataş, ghidonul motocicletei îl încredinţase taciturnului mecanic Lakatos, iar pe şeaua din spate îl aşezase pe vorbăreţul Iepure-Vagabond. Zgîlţîit de hopuri, ajunse primul în centrul satului, în timp ce restul companiei îl urma pe jos, cu bicicletele tîrîte de ghidon. Urcase în ataş, pentru că astfel avea la îndemînă un steguleţ alb pregătit pentru orice eventualitate. În rest, ca militar, făcuse o singură greşeală : soldaţii mărşăluiau cu bonetele pe cap, iar căştile de oţel se aflau legate peste efectele fixate pe portbagaje. Era însă numai o „jumătate de greşeală", deoarece ţinea să treacă prin Cuca fără să manifeste nici o urmă de ostilitate, să se retragă cît mai paşnic. Totuşi, neliniştea îi sporea din clipă în clipă.

Ajuns primul în centrul satului, coborî cu însoțitorii săi în așteptarea celor din spate. Îl uimi faptul că încă îl mai așteptau în mijloc masa de „recepție" și butoaiele, în timp ce „mortul" din balansoar dispăruse. De pe masă dispăruseră și cele trei steguleție, și tipsia cu pîine și sare, ca și cănile pentru vin. Dar cine își uitase oare pipa pe masă și o carte deschisă, cu coperțile în sus, pe care puteai descifra titlul *„ISTORIA ROMÂNILOR"* de Constantin C. Giurescu, sub portretul cenușiu, dar expresiv, al lui Mihai Viteazul, cine oare ?

Căpitanul nu știa că astăzi era prima zi în care primarul nostru renunțase să se mai prezinte la postul său de... amfitrion. Încă de ieri, cam pe la ora prînzului, Baci Văsălie plecase în mare grabă.

Nu avea de unde să știe căpitanul că tocmai ieri traversase a doua „FECIOARĂ OARBĂ" satul nostru, ca să o ia la dreapta, ca atrasă de un magnet, spre cascada Urlătoarei.

„Asta nu e aceeași oarbă !" gîndise primarul nostru în timp ce o stranie groază îl paralizase în balansoar. Deosebirea era evidentă și au remarcat-o și cei care o urmăriseră de la distanță, prin binoclu, și pe prima, și pe aceasta. Prima era o blondă cu părul lung, într-o cămașă de noapte albă fără șnur la gît, cum poartă hălăuzencele și șmuțencele ; era desculță și avea picioarele zdrelite și prăfuită de un drum lung, iar pe față nu-i zăreai nici o urmă de violență. Asta de acum era încălțată în sandale romane cu barete aurii și purta un furou purpuriu, ca salariatele de la „madame" Luiza Kodeș. Fața ei, cu ochii scurși, acoperită de masca sîngelui scorojit, îl impresionase puternic pe primar. El mai reținu doar detaliul că e roșcovană și are părul coafat „permanent" sau „Dauerwellen", cum pretindeau soții Sárkány Endre și Rodica din Buia care țineau salonul de coafură „ROCOCO". După asta, în timp ce femeia o luase ca o somnambulă spre cascadă, primarului i se făcuse rău. Întîi îl orbiseră scînteile și fumul stîrnite din pipa în care tușise ca sufocat. Apoi, zgîlțîit și de tuse și de frisoane, se repezise să caute un loc să poată voma, în spatele butoaielor. Pierduse cevă minute pînă să-și vină în fire. Atunci, silueta oarbei se afla departe în capătul uliței, cam în fața vilei sale,

și aproape că gonea spre cascadă. În ciuda faptului că hîrtoapele de pe drum o zdruncinau și adeseori se împleticea, dezechilibrată, silueta purpurie înainta cu o stranie siguranță direct spre cascada, care acum, din cauza secetei, în loc să răpăie ca de obicei sau să urle ca la vremea dezgheţurilor, fîșîia imperceptibil, dar persistent. Se părea că în acest fîșîit al cascadei se afla ascuns... magnetul.

De multe ori am stat la lungi șuete cu specialiști speologi sau geologi ca să-mi explic misterul. Nu am găsit decît un singur răspuns : în anumite condiții meteorologice, debitul cascadei schimbă și sunetele pe care le emite. Atunci cînd în loc să urle emite doar niște ultrasunete imperceptibile, se pare că ele exercită un fel de atracție involuntară. Această atracție devine puternică pentru multe sălbăticiuni pe care le vezi coborînd la cascadă în loc să se adape în alte ape departe de orice prezență umană și nu chiar în marginea satului. Probabil că pentru cele două femei orbite, prima în timpul luptelor cu tanchiștii, iar cealaltă de către Kemény, peste starea de șoc în care se aflau, „magnetul" a devenit foarte puternic. Amîndouă au dispărut în spatele perdelei de apă și nu poți ști ce s-a întîmplat cu ele, nici cu alte animale, pentru că acolo sub peretele abrupt se afla un ochi de apă, tot un fel de „ochi de ocean". Căzînd în el, fie că au reușit să nimerească și să urce într-o galerie ce dă în munte, fie că rîurile subterane din sistemul carstic, necunoscute nouă, le-au dus cine știe încotro. La fel ca pe unele sălbăticiuni ale căror hoituri n-au ieșit niciodată la suprafață. E singura explicație a misterului.

Pînă să-și revină și s-o ia la goană pe urmele Héloïsei (căci ea era, după cum s-a stabilit din fotografiile făcute de Robert Krauss la insistențele lui Moș Momus, pe care îl implora să-l ascundă cu Hilde în grota de sub Trei Moimițe), primarul nostru a pierdut prea mult timp. Și Héloïsa a traversat cortina de apă și a dispărut definitiv. După această întîmplare atît de zguduitoare, Baci Văsălie nu s-a întors în piață să facă pe amfitrionul. Două ore mai tîrziu au buciumat după el de sus de pe munte, să se prezinte urgent la Baci Toader : aveau nevoie de primar ca să discute cu el problema primilor re-

fugiați care luaseră calea codrului înainte de ridicarea ostatecilor (acțiune care tocmai începuse în amiaza acelei zile de vineri) și alte probleme. Așa se face că a doua zi, sîmbătă, după ora 9, cînd căpitanul Varga îi cerceta pipa și cartea abandonată, primarul se mai afla sus pe munte în loc să-i facă onorurile unei primiri în Cuca după datină...

Căpitanul așteptă pînă cînd al doilea pluton ajunse în piață. Le ordonă apoi s-o ia în grabă prin defileul Tilincăi spre haltă. El mai așteptă zece minute pînă cînd sosi și cel de al treilea pluton, cu căruțele din ariergardă. Se hotărîse să-i rețină în piață încă un sfert de oră, ca să creeze o distanță oarecare între plutoane în defileu.

Tocmai se oprise în fața formației plutonului al treilea să le dea ordine și să-i întrebe pe căruțași dacă se simt în stare să traverseze defileul fără să-și piardă roțile, cînd se auzi un strigăt :

Tüz ! Kapitány ur ! Ég az egész falu ! Pokoli tüz !

Da, izbucnise un foc infernal în sudul satului. Dar nu ardea întreg satul, ci doar duzina de case din brațul sudic, de pe ulița drumului Buii, cărora le dăduse foc Kemény nici el nu mai știa cum. Petrolul și lemnul uscat de secetă al caselor zvîrleau spre cer pălălăi uriașe.

Istenem ! exclamară mai multe voci.

Căpitanul deschise gura să dea o comandă, dar nimeni nu-l mai auzi în vacarmul cumplit pe care îl provocau toate gurile de foc ce se dezlănțuiseră ca turbate. Nu mai era nici o șansă de împăcare sau toleranță între soldații unguri și „partizanii" români din Cuca. Incendiul dezlănțuise măcelul. Istoria, ca un blestem, se repeta...

CINCISPREZECE

PUTEA FI EVITAT MĂCELUL ? Cu toată nervozitatea ce domnea printre localnici de la spînzurarea dezertorilor încoace, eu cred că da. E drept că arestarea ostatecilor vineri la amiază, din ordinul gestapovistului, încordase nervii tuturora la maximum, dar eu tot mai cred că fără incendiul provocat de Kemény nu s-ar fi tras nici un glonte. Desigur, sîmbătă dimineaţa peste o sută de ochi pîndeau compania lui Varga prin cătarea armelor, dar consemnul era : *„NIMENI NU TRAGE DACĂ NU SE DĂ SEMNALUL CU TREI RACHETE ROŞII. NIMENI NU PĂRĂSEŞTE POZIŢIA FĂRĂ TREI RACHETE VERZI ŞI BUCIUM.“* Dovadă că nimeni nu dorea măcelul este faptul că primul pluton a fost lăsat să treacă prin sat şi prin defileu fără să se fi clintit cineva. Iar cele trei rachete roşii au zvîcnit spre cer abia atunci cînd cele douăsprezece case ardeau cu vîlvătăi uriaşe...

Cei peste o sută de luptători din detaşamentul „AVRAM IANCU“ constituiau o forţă la care nimeni nu s-ar fi aşteptat. Planul iniţial zis „CASA MELCULUI“ era pur defensiv şi urmărea un singur scop : împiedicarea accesului în „pititoare“ şi sus pe platoul străjuit de trei „popi“ pentru ca nimeni să nu poată controla teritoriul satului nostru. Chiar şi pentru această defensivă, numărul „voluntarilor“ era mai mic decît ar fi vrut ai noştri să fie. De aceea era prevăzută, în caz de forţă majoră, o măsură intrată în tradiţie : distrugerea podului suspendat şi blocarea galeriei de acces spre „cvartire“. După ce risipise o duzină de oameni la cuiburile de mi-

tralieră și își formase două patrule, lui Baci Toader abia dacă îi rămăseseră o duzină și jumătate de oameni pe platou, pentru „fortificația" ce o amenajase acolo. E drept că ar mai fi putut conta pe o duzină de adolescenți și cam pe tot atîția moșnegi bine antrenați, în afara celor aflați la posturi, dar situația din „pititoare" nu o permitea. Era mult mai mult de lucru cu animalele acolo înăuntru decît afară în timpuri normale. Nimeni nu prevăzuse asta la „repetiții"...

Primele „întăriri" sosiră destul de repede. Întîi, patrulele îi pescuiră pe cei patru „răcani" ai plutonierului Ion Popescu (Don Ionel), apoi chiar și pe el. Apoi sosiră un fel de „voluntari-delegați" aleși de rudele lor și trimiși la „partizaniii" de pe munte ca să răzbune isprava tanchiștilor nemți din ziua de miercuri 13 septembrie în satele Hălăuz și Șmuța Veche. Pentru cei 9 morți, 31 de răniți, 5 case distruse, 23 serios avariate, 18 ușor avariate, ca și pentru ofensa de a se fi tras asupra celor două biserici, fuseseră aleși douăzeci de flăcăi așa-zis „voluntari-delegați", sub comanda lui Pacsirta Endre (tatăl copilului împușcat de ofițerul neamț). Flăcăii trimiși de familiile lor aveau și vîrsta apropiată recrutării și exista riscul să fie luați cu arcanul fie pentru armata horthystă de ocupație, fie de *Wehrmacht*. Părinții lor, fie hălăuzeni, fie șmuțeni, erau suficient de lucizi ca să-și dea seama că e mai sănătos pentru toată lumea să-i trimită pe acești flăcăi în „trupele" lui Baci Toader. În actuala situație a fronturilor ,era mai bine să fii „partizan român" aproape de casa părintească decît în *Wehrmacht*, undeva în Europa.

Domnule Cocoș, spuse Pacsirta Endre după ce sfîrșiră „tratativele" și îi predă comanda flăcăilor, *eu sînt artilerist și ai nevoie de mine...*

Iar prima ispravă a lui „Baci Ciocîrlan" (Pacsirta = Ciocîrlie) a fost o incursiune nocturnă cu o grupă aleasă pe sprînceană numai din flăcăi care purtau ca și el însemnele doliului ca să urce pe munte un tun antitanc. Tunul sergentului Iosif Nădăban, tocmai de lîngă castel, din vecinătatea proaspătului CIMITIR MILITAR. Tunul era cam stîlcit de tancul nemțesc, dar suferise doar afe-

tul, se rupsese osia și roțile rămaseseră strîmbe. În rest, după ce îl „descîntă" vreme de două zile, reuși să-l instaleze îndărătul unui meterez bine camuflat al „fortăreței". Acest tun putea fi adăugat din clipa aceea „bateriei" care se compunea din două „BRAND"-uri, un „CANON 155 COURT" franțuzesc, care habar nu am cum supraviețuise primului război mondial ca să ajungă tocmai aici, mitraliera „HOTCHKISS" (celebră pentru că fusese plătită doar cu o halcă de slănină), alte două mitraliere model „MAXIM" de care satul era plin și mitraliera aceea cu două țevi zisă și „tun de bord" demontată de pe avionul american. Era, orice ai fi îndrăznit să zici despre detașament, o baterie puternică. Doar aviația ar fi putut anihila poziția, dacă în acel moment al războiului ar mai fi avut *Wehrmacht*-ul forțe...

După sosirea lui Pacsirta, nu se mai prezentaseră alți voluntari pînă în ziua cînd Kemény îi spînzurase pe cei doi dezertori. Oameni mai vîrstnici, supraviețuitorii fostei armate chezaro-crăiești, se arătaseră îngrijorați că „situația s-a împuțit". Așa că de marți pînă vineri se mai prezentară cu totul alți zece, în plină zi. Mult mai mare era însă numărul celor ce se refugiaseră la răsărit de Rîsul Albastru. O adevărată invazie de refugiați (care însă nu se înrolau în detașament, familii întregi) a avut loc vineri după ora prînzului, din cauza arestării ostatecilor. În noaptea de joi spre vineri (cînd fugise din Buia și familia mea, ca să ne ascundem în „cvartirul din pititoare") nu apucaseră prea mulți să afle de sosirea gestapovistului. Dar și din aceștia, doar berarul Franz Böhmer își trimise „cvintetul de *jazz-band*" sub ordinele lui Baci Toader. El rămase cu nevasta și fetele într-o grotă de pe Oarba, dar băieții săi primiră binecuvîntarea sa și un bilet „salvoconduct" pe care Franz îl ceruse din vreme de la Baci Toader. Pînă vineri seara, singura nemulțumire din detașament era problema „curierilor", care aduceau din peșteră apa de băut și marmitele cu mîncare caldă. Curierii erau cuceni, ca să nu calce picior străin în „pititoare", conform jurămîntului. Nemulțumirea lor era provocată de cantitățile mari de apă ce li se solicitau.

Baci Toadere, se plînse unul, *nu mai primi voluntari, că ne deşală !*

Dar vineri seara... numărul lor se triplă, dacă stai să-i socoteşti. De fapt, evidenţa lor nu a mai ţinut-o nimeni din clipa aceea.

Această bruscă mobilizare de oameni pentru întărirea detaşamentului cucenilor pornise de la obezul Fehér Kàlmàn, „polgàrmester" în Hălăuz. Omul interceptase convorbirea dintre căpitanul Varga Istvàn şi şeful său. Asta, la nici zece minute după ce Fehér aflase că la Buia au fost ridicaţi o sută de ostateci, printre care se află şi tatăl său, care plecase la dentistul Robert Rupert. Şi tatăl, şi alţi trei moşnegi din Hălăuz care căscaseră gura la adunarea anunţată de „dubaş", în loc să-şi vadă de cumpărăturile ce le aveau de făcut. Cînd auzi Fehér ce ordine primeşte căpitanul, rămase cîteva clipe mut în faţa potcovarului şi a învăţătorului. Apoi, deoarece potcovarul se stropşise la el ca să-l întrebe dacă a înghiţit o găluşcă sau doar o muscă de şi-a pierdut graiul, grăsanul îşi ridică braţele cu energia unei păsări care se pregăteşte să-şi filfîie aripile şi exclamă :

Fehér farkas ! Tibi, öld meg ! Gyorsan, Tibi !

Ceea ce în româneşte se poate traduce cam aşa : „Omoară repede blestemul căzut pe capul nostru, Tibi". Pentru că „fehér farkas" adică „lup alb" reprezenta conform tradiţiilor din părţile noastre, apariţia unui fel de „duh aducător de moarte" reîncarnat în trupul unui lup ori cărunt, ori alb. Prin părţile noastre, niciodată vînătorii nu au reuşit să împuşte măcar un singur exemplar din aceste vietăţi... fantomatice. Noi, cînd vedeam trecînd un lup alb, ne încuiam în casă îngroziţi şi nu ieşeau din casele noastre pînă ce nu bătea clopotul să ne anunţe că un om a fost găsit mort fără motiv. Era o superstiţie, cred eu, dar şi noi, cucenii, şi hălăuzenii, şi şmuţenii, ba chiar şi tîrgoveţii din Buia, foloseam cu toţii aceeaşi expresie în faţa unui pericol iminent : „lupul cărunt" (mă rog, sau „alb", sau „*fehér farkas*", sau „*der weisse Wolf*" etc.)

La care, potcovarul, care luase *ad litteram* exclamaţia scăpată de „polgàrmester", se aplecă şi scoase din cizmă

un revolver „PARABELLUM" vechi şi întrebă calm unde se află acel „fehér farkas", să-l omoare. Cum se şi apropiase de fereastră, deodată încremeni mirat. Apoi le făcu semn celor doi prieteni să tacă, să fie prudenţi şi să vină repede lîngă el, cu un gest bine cunoscut între vînători cînd au descoperit o pradă. Iar cînd aceştia veniră lîngă el, văzură în curtea îngrădită cu beton şi plasă de sîrmă un adevărat lup alb. Era ceva mai mic decît un lup (cred că era o lupoaică, pentru că şi eu am văzut de două ori această jivină) şi nu-l puteai confunda cu un cîine. Era lup adevărat şi ciudat de alb, de parcă acum ar fi ieşit dintr-o groapă cu var.

Agyonlövöm ! şopti el şi descărcă toate gloanţele în lup.

Lupul îi privi înciudat, cu ochii lui roşii ca rubinele, pentru ca în cîteva fracţiuni de secundă să dispară dintr-un salt lung dincolo de gardul înalt de aproape trei metri, ca o nălucă.

După ce potcovarul îşi adună de pe jos tuburile de cartuşe, se străduiră toţi trei pe rînd să prindă un fir cu Buia. Zadarnic smuciră maneta clopoţelului soneriei, că nu le răspunse nimeni. Atunci, obosit, Fehér le făcu semn să se aşeze şi spuse plictisit :

De acum vorbim româneşte şi ne va comanda Toader Cocoş. Iar după ce slobozi o lungă înjurătură, trase o gură de vin şi sparse paharul, de parcă s-ar fi aflat la un chef. *Planul, noa, cum îi zice, „FRAST CU CAMFOR".*

Ceilalţi doi bombăniră ceva şi ieşiră în grabă.

Planul pe care îl numise grăsanul „FRAST CU CAMFOR" era unul din schemele tactice pe care le prevăzuse Baci Toader şi pe care îl discutase cu cei doi „primari" din Hălăuz şi Şmuţa Veche în urmă cu numai două zile, imediat după ce Kemény spînzurase cei doi camarazi dezertori. De fapt, planul fusese denumit de Baci Toader, cu mania lui de a codifica totul în maniera unui stat-major de mare putere, nu „FRAST CU CAMFOR", cum îl şi rebotezase enervat Fehér, ci... „GĂLEATA CU GĂLUŞTE".

Imediat după asta, trecură la adunarea bărbaţilor din Hălăuz şi îl anunţară pe Baumgartner să facă la fel.

Mulțumită faptului că tocmai fuseseră retrase cele două posturi de observație ale honvezilor din bisericile lor, cei doi șefi de obște zișii „primari" pe limba lor, putură să-și pornească detașamentul comun încă înainte de lăsarea întunericului. Doar că o luară pe un drum ocolit, dincolo de Dealul Roșu, care marca teritoriul comunei pe hotarul vestic, urcînd linia ferată pînă la halta Șmuța Nouă. Ajunseră la haltă după ce se întunecase bine, dar cunoșteau parola și fură conduși sus pe munte doar cei doi primari. În zori, șmuțenii și hălăuzenii se înșirară într-un lung lanț de trăgători pe malul înalt și prăpăstios al defileului prin care Tilinca ieșea din Cuca și o zbughea spre vest, spre haltă și de acolo se pierdea în pustă. Dar trăgătorii nu ocupară decît malul nordic al defileului. Cel sudic, mai puțin abrupt, al dealului Ciuha, rămase neocupat. Era prea multă foșgăială pe Ciuha de două zile și în noaptea de vineri spre sîmbătă, mai multă ca oricînd. Nu avea nici un rost să-i înșiri pe hălăuzeni și la poalele Ciuhăi, ca să rămînă cu spatele descoperit. Importantă rămînea blocarea căilor de acces spre munte. Chiar dacă Varga se retrăgea prin defileu spre haltă, nimeni nu știa ce este cu „*S.S.*-iștii cărora trebuie Varga să le predea ostatecii". Atît înțelesese Fehér din conversația surprinsă la telefon dintre căpitan și superiorul său. Că nu exista nicăieri picior de neamț, nu se află decît prea tîrziu.

Înainte de a fi plecat din Hălăuz, Fehér îl trimisese în recunoaștere pe fiul său adoptiv Füst în Buia, ca să vadă care este situația cu ostatecii și ce se poate face pentru eliberarea lor. La douăzeci de ani, Füst (în maghiară = Fum) era considerat un adevărat... semizeu. Nu-l întrecea nimeni la dresat caii din hergheliile hălăuzene, ba reușise să dreseze și doi tauri crescuți de mici care îl ascultau ca niște mielușei, dar erau de o sălbăticie rară. Cu acești doi tauri, Füst pleca la vînătoare de mistreți, dar pînă acum răpusese și trei urși. Füst nu se ocupa pentru nimic în lume cu ciordeala, cu toate că era fiul unor hoți de cai care muriseră într-o încăierare cu hălăuzenii. Crescut încă din scutece de către nevasta lui Fehér, care îl descoperise abandonat în șatra incendiată,

Füst își pierduse un singur instinct atavic : al ciordelii. Celelalte, nu. De aceea își merita numele : se strecura mai ușor ca fumul, mai ales la adăpostul întunericului. Cum îi plăceau anumite demonstrații de virtuozitate sau mici farse,ca unui duh Ariel, Füst luă hotărîrea să-i elibereze el pe ostateci. Pentru asta, așteptă ora cea mai potrivită a nopții, cînd santinelele picotesc : ora 2. Mare fu surpriza lui cînd descoperi că santinelele au fost ridicate și doar lacătele îi mai păzesc pe ostateci. Iar cînd forță lacătele și intră înăuntru, găsi amîndouă grajduri ale primăriei pustii. Cu puțin înaintea lui, bărbații descoperiseră că se poate ieși prin gaura din perete folosită de obicei pentru evacuarea bălegarului. După ce o forțară destul de ușor, trecură și pe la celălalt grajd, unde erau femeile, și domnul Kelly, împreună cu doctorul Pop le eliberară și pe ele, înainte ca toți s-o ia care încotro prin noapte. Cei mai mulți o luaseră spre Ciuha. Ceea ce îl încurcă pe Füst, care nu știa ce să-i raporteze lui Fehér despre dispariția ostatecilor. Al doilea fapt care îl încurcă pe Füst era necunoașterea parolei posturilor de pază ale detașamentului. Deoarece trebuia să ajungă totuși sus pe munte, se hotărî să aleagă o cale mult ocolită, de peste douăzeci de kilometri, pe la est de Rîsul Albastru, peste Oarba și peste Buha. Spera ca astfel să poată urca pe Trei Popi pe la nord, unde risca mai puțin să fie împușcat de patrule decît prin sat, prin haltă sau peste Ciuha. Acest lung ocol prin beznă îl împiedică să ajungă pe versantul nordic înainte de a se fi dezlănțuit canonada gurilor de foc îndreptate spre sud, jos, asupra pieței mici din centrul satului Cuca. Ajunsese destul de sus, cînd se auzi somat să dea parola, și degeaba urlă el că nu o știe, dar că vine cu o misiune. O rafală de automat îl zvîrli cît colo, într-un desiș. Cel care trăsese era Moș Ciompu, care împreună cu Moș Horincă la mitralieră păzeau singura potecă de acces pe munte de pe versantul nordic. Astfel au fost eliberați ostatecii și de aceea încă nu se știa nimic de ei.

Din desiș, rănit în mai multe locuri, Füst încercă să-și adune forțele fără să reușească. Spre uimirea lui, înțelese că se află lîngă o grămadă de pietre de curînd miș-

cate din loc. Apoi auzi sus o discuție între cei de la postul de pază al potecii și un alt bărbat aflat destul de aproape, ceva mai în vale, dincolo de desișul prin care se zvîrlise izbit de gloanțe. Ar fi vrut să ceară ajutor, dar nu putea.

Ce parolă vrei, Moșu Ciompu ? strigă bărbatul din apropiere. *Uită-te bine la mine ! Io mi-s Romulus Bicu, învățătorul vost' !*

Romi Bicu îi mort ! răspunse Moș Horincă. *Nu mișca si arădincă tu brîncile sus, să te huduresc mintenaș ! Așé, arădic-o și p-a doua !*

Moș Horincă, a doua mi-o rămas pe front !

De unde știu eu că tu ești, Romi, ha ?

Păi întreabă-mă ce vrei...

Atît mai auzi Füst. Mai înțelese că a început să plouă cu găleata și tunurile au tăcut. Încercă să spună ceva, dar leșină pentru multă vreme...

ŞAISPREZECE

„O CANONADĂ STUPIDĂ !" astfel a caracterizat, cîteva zile mai tîrziu, un locotenent român de administraţie, urcat pe munte, urmele lăsate de „bateria voluntarilor" în ora de canonadă dezlănţuită împotriva soldaţilor honvezi din ariergarda companiei aflată în piaţa din centrul satului. *Aţi tras într-un pluton cu muniţia necesară împotriva unui întreg regiment,* a adăugat el ironic.

Cred că era puţin cam nedrept cu „civilii" noştri din detaşamentul de voluntari „AVRAM IANCU". Iar „ora de canonadă" nu cred să fi durat chiar şaizeci de minute în cap, aşa cum s-au lăudat mai tîrziu voluntarii cînd voiau să fie mai „ocoşi". Aşa se întîmplă după orice bătălie : mulţi viteji se arată şi mult mai mulţi deştepţi răsar de unde n-au fost, ca să critice totul, ca să despice, firul de păr în patru şi să-l ia în braţe pe *„ce-ar fi fost dacă eram eu acolo şi toate s-ar fi desfăşurat după logica mea"*. Doar că istoria nu se scrie cu „DACĂ" sau cu „POATE CĂ" ; ea se scrie, în cel mai fericit caz, numai cu trei sferturi din adevăr : jumătate — al învingătorului ; cel mult un sfert — al învinsului (dacă are acest noroc !) ; iar restul, în mod firesc, se pierde pe drum. Asta, în cel mai fericit caz. Pentru că există, de pildă, popoare ca incaşii care ne-au lăsat un oraş frumos, dar gol, ca Machu Picchuu, şi nici măcar un sfert din adevărurile lor. Iar dacă mergem mai departe, în epoca de piatră, avem doar săgeţi şi scule de silex şi nici măcar o singură legendă în care să se afle camuflat un strop de adevăr bine ambalat sub plăpumile comode ale

metaforei. Eu cred că era chiar imposibil să fi durat întreaga canonadă mai mult de zece sau cel mult cincisprezece minute. Această „oră de foc" apare în amintiri datorită unui renghi pe care ţi-l joacă simţurile şi conştiinţa în clipele de mare tensiune : ai impresia că timpul se dilată. Dacă, de exemplu, eşti boxer şi ai susţinut, într-o finală, trei reprize a cîte trei minute, ele rămîn înregistrate în memoria şi subconştientul tău pe o „bandă magnetică" de aproximativ trei ceasuri grele, plus... reprizele ! Nu, n-a fost o adevărată „oră de canonadă". În legende o să rămînă totuşi aşa.

Nimeni nu a reuşit să-mi povestească faptele în întregime astfel încît să-mi ofere o imagine de ansamblu a încăierării şi toată istoria acelei zile de măcel general să aibă un cap şi o coadă. Fiecare, în acele clipe dramatice, a fost intens preocupat de ceea ce i se întîmpla lui şi de ceea ce era necesar să facă. Firește, fiecare a observat ce se întîmplă în jurul său, dar nici unul dintre supravieţuitori nu a fost dirijorul acestei mari orchestre care a funcţionat fără partitură. Din aceste relatări am reuşit cu timpul să-mi compun o imagine de ansamblu mult simplificată faţă de complexitatea realităţii consumate. O imagine, ca să zic aşa, bidimensională, ca reprezentarea munţilor Apuseni pe o hartă a unui atlas de buzunar în scara 1 : 2.500.00. Cea mai bună imagine nu poate să fie aceasta pentru că este sintetică şi subiectivă. Chiar şi un film documentar ce se vrea obiectiv şi pur, realizat la un oarecare meci sportiv cu mai multe aparate din unghiuri diferite, nu poate să fie complet. Orice fapt relatat după consumarea lui nu mai poate fi pur şi e plin de goluri. De aceea şi relatarea mea păcătuieşte prin multe. Mai ales că nu am fost un martor ocular : mă aflam adăpostit în viscerele muntelui.

Un lucru e sigur : prima salvă ţîşnită simultan din toate gurile de foc a nimerit în plin. Din cei patruzeci de oameni aflaţi în faţa primăriei, doar o duzină au reuşit s-o rupă la fugă şi să se adăpostească. Restul, morţi sau răniţi, au rămas ţintuiţi de schije. Dintre cei răniţi cu chiu, cu vai, doi s-au ridicat şchiopătînd şi au plon-

jat spre ferestrele sfărîmate de suflu ale primăriei : căpitanul Varga și un soldat. Primul a căzut pe burtă lîngă o masă pe care zbîrnîia telefonul. Al doilea a fost pur și simplu ciuruit în aer de schijele celei de a doua salve și s-a prăbușit sub zid ca o zdreanță murdară. Înainte de această a doua salvă, a mai plonjat cineva în primărie : un cal cu hățurile rupte, singurul de la căruțele cu efecte și provizii ale companiei care nu a fost doborît și apoi hăcuit de proiectile. Se poate deci spune că prima salvă a fost destul de reușită pentru niște diletanți. Ar fi fost perfectă dacă nu ar fi scăpat și duzina aceea de soldați care s-au adăpostit : ajunși mult mai tîrziu în făgetul de pe Ciuha, au masacrat o mulțime de bulani refugiați.

Defecțiunile tehnice în baterie au început după prima salvă. Primul a ieșit din luptă tunul antitanc al sergentului Iosif Nădăban : din cauza reculului s-a răsturnat cu roțile în sus și s-a smuls din afet. N-a mai fost chip să-l folosească după asta : aparatele de ochire, care scăpaseră intacte atunci cînd tancul nemțesc îl dezmembrase ca pe un os de iadeș lîngă castel, de astă dată s-au făcut praf. Tot acum s-a dovedit inutil și veteranul „CANON 155 COURT". Muniția lui nu mai făcea nici cît o ceapă degerată. Spre deosebire de muniția celorlalte piese grele și automate, tunul franțuzesc s-a dovedit ghinionist. Toată muniția fusese cu grijă conservată, dar poate că aceasta era de mai proastă calitate. Nici un proiectil nu a țîșnit prin gura lui.

Servanții mitralierei cu două țevi, demontată de pe avionul american, au fost norocoși, au putut să golească o ladă întreagă. Cei de la bătrîna mitralieră „HOTCHKISS" au descoperit și ei că halca de slănină pentru care fusese obținută merita prețul. S-au oprit din beția tragerii abia cînd au fost zgîlțîiți de sergentul Nădăban, care îi suduia de mama focului și îi întreba dacă nu-și dau seama că plouă și riscă să fie loviți de fulgere. Cam la fel s-au petrecut lucrurile și cu servanții celor două mitraliere. „MAXIM", care nici nu observaseră că fierb „burlanele" de răcire la țevi.

De pomină a rămas pățania servanților de la cele două „BRAND"-uri. După ce au tras cîte cinci proiectile

brizante fiecare, s-au trezit că au pus mîna pe o... comoară. Toate celelalte tuburi din lăzile cu proiectile furate dintr-un convoi nemţesc erau umplute cu pradă de război : inele, ceasuri, lanţuri, coliere, broşe, pandative, medalioane şi alte bijuterii din aur. Dar pînă să-şi dea seama despre ce valori poate fi vorba, întîi au suduit şi au plîns de ciudă că li s-a terminat „amoniţia". Dar nu mai era nevoie de nici un glonte măcar. Piaţeta din Cuca arăta de parcă ai fi revărsat conţinutul unei uriaşe maşini de tocat carne pentru sarmale sau chiftele. Nici un mort nu mai avea identitate. Cioclii, cînd au venit cu coşciugele, au cules întîi plăcuţele de identitate şi le-au transcris numărul pe capacul şi crucea fiecăruia. Apoi, cu lopata, au repartizat rămăşiţele în grămăjoare aproximativ egale. Norocul morţilor că îi spălase întîi ploaia zdravănă care curmase canonada. Mai tîrziu, după ce numerele de pe plăcuţe au fost confruntate cu listele căpitanului, pe cruci au fost înscrise numele, prenumele, data naşterii şi ziua de 23. IX. 1944...

Plutonul al doilea, cel care se afla în defileul Tilincăi, a fost complet anihilat în cîteva secunde. Morţii n-au avut însă o soartă atît de tristă ca ariergarda pisată de „baterie". La semnalul pentru deschiderea focului dat de cele trei rachete roşii, pe malul abrupt de pe dreapta văii se aflau peste şaizeci de şmuţeni şi hălăuzeni. Erau bine adăpostiţi, înarmaţi cu pistoale automate „SCHMEISER" şi „BERETA" nou nouţe, sustrase dintr-un tren deraiat de nişte partizani, undeva în Europa ocupată de nazişti, şi procurate de geambaşul „polgámester" prin troc, încă din primăvară. Distanţa dintre trăgătorii bine adăpostiţi era de zece pînă la douăzeci de paşi — distanţa de vedere. În afara celor trei încărcătoare de rezervă, fiecare bărbat avea cîte două perechi de grenade : două defensive, două ofensive (două „găluşti" şi două „pipărci"). Caii hălăuzenilor se aflau legaţi la o distanţă bunicică, într-o rîpă. Şmuţenii nu ţineau cai, deoarece se foloseau de biciclete pentru ca să străbată distanţa de cinci kilometri ce-i despărţea de halta Şmuţa Veche. Aseară, cînd Fehér şi Baumgartner îi porniseră încoace, pe poteca terasamentului de cale ferată ce urcă pînă la halta Şmuţa Nouă de la poala muntelui, ca să ajungă mai

repede, hălăuzenii îi aburcaseră pe șmuțeni în spate, pe crupa frumoșilor cai de rasă. În clipa cînd observatorul a zărit semnalul pentru deschiderea focului și a suflat în „duda de boactăr", moralul tuturor era foarte prost și nimeni nu ar fi avut chef să tragă. Ceea ce nu i-a împiedicat însă ca, în cîteva secunde, să lichideze plutonul. E drept, au avut și cîteva avantaje. Întîi, că se aflau înșirați la capătul văii, pînă la halta Șmuța Nouă. Aici, defileul are o a doua gîtuitură, care este atît de îngustă, încît copacii care atîrnă asupra capului tău te acoperă cu o boltă verde și ai impresia că ești într-un tunel. Al doilea, că în acel moment plutonul se afla înșirat chiar sub ochii lor. Al treilea, că soldații unguri erau obosiți de marșul forțat prin acest teren accidentat deoarece bicicletele îi încurcau la mers. Fie că încerau s-o ducă de ghidon, fie că-și vîrîseră umărul sub cadrul șeii ca s-o ia pe sus, bicicleta era dezechilibrată de greutatea raniței de pe portbagaj. Al patrulea avantaj : surpriza. Fiecare trăgător a zvîrlit cîte o grenadă și apoi a golit încărcătorul cu o mișcare în semicerc a pistolului-mitralieră, așa cum se mînuie coasa...

S-au și mirat mai apoi și unii, și alții, cît de repede și ușor le reușise totul, ca într-o joacă de copii. La moralul foarte prost pe care îl aveau în zorii zilei, șmuțenii și hălăuzenii nu s-ar fi crezut capabili de o victorie absolută obținută în mai puțin de un minut. Moralul fiecăruia era afectat de altceva. Hălăuzenilor li se făcuse o foame de lup și îi durea capul după bidoanele de palincă pe care le goliseră peste noapte. Șmuțenii, în schimb, nu-și luaseră cu ei nici măcar apă de băut ca să stingă setea ce le-o provocase dejunul copios, nemțesc, compus din cîrnat usturoiat, ouă răscoapte și șuncă afumată. Apă din pîrîu nu se îndurau să bea, un izvor mai „igienic" după gustul lor nu știau, și nici unul, în graba plecării, nu apucase să-și ia în traistă o sticlă cu mușețel sau cafea cu lapte, cum își luau de obicei cînd plecau la haltă să urce în „ghezăș" pentru naveta zilnică la „vercă". Peste noapte, adunați într-un grup separat, hălăuzenii chefuiseră și suportaseră mai ușor frigul nopții. Acum, de ce să fi împărțit șvabii dejunul cu ei ? Fără ceartă, fără cel mai mic apropo, nici măcar nu le-ar fi trecut prin cap să le mai

dea vreodată bineţe cu „jónapot", ci numai „criscot", cum pronunţau ei salutul, grüss Gott". Şi basta.

La cîteva minute după ce se porni ploaia şi ecourile canonadei încetară, fiecare hotărî pentru sine să-şi ia valea spre satul său. Nici Fehér, nici Baumgartner nu coborîseră încă de la „Punctul Numărul Unu" aşa că fiecare îşi sudui primarul după legea sa. Ploaia, ca ploaia, dar cel mai mult îi mîna spre casă grija familiei şi a gospodăriei. Şmuţenii aveau foarte puţine căruţe şi bicicleta era „mîndra" lor „bitoaglă" de care nu se despărţeau. Acum ,cu toate că nu puteau folosi pe ploaie bicicletele soldaţilor ucişi, se grăbiră să le înhaţe şi să zvîrle cu scîrbă ranitele de pe portbagaj. Cu ele în spinare mărşăluiră prin potop spre casă, de-a lungul liniei ferate ce cobora de la halta Şmuţa nouă, înfiinţată recent din grija cucenilor, pînă la halta lor bătrînă înălţată încă de pe vremea împăratului austriac. Nici unul nu s-ar mai fi urcat pe crupa unui cal hălăuzean, chiar dacă Baumgartner i-ar fi grăbit mai rău decît la plecare.

Hălăuzenii erau şi ei îngrijoraţi, chiar dacă îşi adăpostiseră de mult vitele şi hergheliile în nişte rîpe. Da, ei aveau căruţe, spre deosebire de şmuţeni, în care încăpea tot ce aveau mai de preţ din casă. Dar evacuarea satului cum s-o fi desfăşurat ? Nu cumva a fost atacat convoiul lor de nişte trupe nemţeşti ? De unde să ştii ce se întîmplă dincolo de pădurile astea păcătoase ? După ce ajunseră prin potop în luminişurile unde îşi ascunseră caii priponiţi sub pază, nici unul nu se gîndi să mai aburce un şmuţean pe crupa calului. Ani în şir nu şi-au mai vorbit după întîmplarea de atunci, nu mai puteau fi „hoaveri". Eu cred că nimeni nu mai dorea să discute despre rapida lor victorie incredibilă, teribil de vitejească, dar sîngeroasă.

Da, ani în şir, nimeni nu a avut chef să mai discute despre acea zi. Cea mai mare grozăvie li s-a părut tuturor, totuşi, cel de al treilea măcel : cel de pe Ciuha. Dar ăsta a avut loc mai tîrziu, după ce s-a potolit ploaia, pe înnoptate. Pentru oricine, ăsta pare să fi pus capac tuturor atrocităţilor din cele două măceluri consumate deja. Pentru că e mai mult decît inutil : e absolut absurd.

Dar să încerc să reiau firul întîmplărilor din acea dimineață de sîmbătă 23 septembrie, de la oprirea canonadei odată cu începerea potopului, jos în Cuca.

În clădirea primăriei, căpitanul Varga se refugiase sub masa pe care zbîrnîia telefonul și încerca să-și panseze piciorul rănit în timp ce calul zvîrlea din copite, îngrozit de hărmălaia de afară. Rana din pulpă nu era deosebit de gravă : o schijă care, mai tîrziu, s-a dovedit cît o bucățică de linte, dar, fiind neglijată, avea să-l coste o cangrenă urmată de amputația pe care doctorul Adelman nu a putut-o evita în primele zile ale lunii octombrie. Apoi, ferindu-se de calul ce se zvîrcolea ca o panteră în cușcă, trase telefonul sub masă ca să răspundă. Dar la celălalt cap al firului, omul renunțase. După ce așteptă să se termine canonada, căpitanul Varga se străduí să potolească spaimele calului. Era un exemplar uriaș, un fel de corcitură din lipițan cu o iapă ardeneză, rasă pe care Vichentie Hututui o folosea numai pentru cărăușie — animal greu de strunit cînd se sperie. Spre norocul căpitanului, acest exemplar mai fusese călărit și se îmblînzi repede, imediat după ce hărmălaia încetă. Altfel, cu toată experiența lui de husar, nu văd cum ar fi reușit să-l îmblînzească, să-l scoată prin fereastra pe care năvălise, să-l încalece și să mai și ajungă cu el prin ropotul de afară pînă la Buia. Înainte de a-l încăleca, lîngă atașul zdrobit al motocicletei ce parcă se pulverizase, căpitanul Varga își regăsi caseta cu „banii companiei", care scăpase întreagă sub o colcăială de mațe risipite. Spălă caseta în perdeaua de apă densă și se gîndi că aici se afla un „salvoconduct" pentru el : din cei o sută de mii de lei în aur, nu le plătise soldaților decît douăzeci de mii, iar de valuta americană nu se atinsese fiindcă nu acceptase să fie „mituit cu dolari". A fost singurul său calcul care s-a dovedit sănătos : restituind suma notarului Brusture, nu a fost predat nici armatei române, nici celei sovietice, nici măcar Tribunalului poporului pe a cărui listă se afla printre criminalii de război vinovați de crime împotriva populației civile și de a fi ordonat... execuții în masă. Tocmai el ! Dar din această încurcătură provocată de birocație l-a salvat doar un bătrîn și versat birocrat : notarul Brusture, cu

ajutorul primarului din Cuca și al consiliului comunal din Buia. Astăzi, la cimitirul militar din vecinătatea castelului, există o cruce cu numele și matricola căpitanului. Ultima dată cînd l-am văzut la Buia, după cutremurul din martie '77, își plimba piciorul de lemn ca paznic de noapte la „furnal", cu buletin de Buia și numele împrumutat de la un mort care semăna puțin cu el...

Tot prin ploaia aceea năpraznică presupun că au fugit spre Ciuha și cei doisprezece soldați din plutonul trei care izbutiseră să se adăpostească după prima detunătură. Vor fi fost mai mulți decît atîția, cine mai știe ? Toată lumea e de părere că au fost o duzină. Puteau să fi fost chiar treisprezece, „duzina dracului". Presupuneri sînt multe, mărturii puține. Trei zile mai tîrziu, cînd au fost adunate cadavrele din făgetul de pe Ciuha, n-au fost găsite decît nouă cadavre de soldați unguri și zece de buieni (printre care și domnul Kelly, care împușcase cu revolverul său britanic doi inamici). Cei trei (sau patru) honvezi lipsă trebuie că sînt autorii masacrului de la dormitorul porcarului. De ce au făcut isprava asta, e greu de ghicit. De ce au murit cei nouă soldați și cei zece buieni prin făgetul de pe Ciuha, la mari distanțe unul de altul, asta se știe : s-au întîlnit în ploaie, s-au speriat, s-au încăierat. Există și cinci buieni care au supraviețuit din aceste încăierări personale, care și-au omorît adversarul cu o piatră, cu un cuțit, cu un ciomag sau pur și simplu prin strangulare, înainte ca soldatul să poată apăsa pe trăgaci. Acești eroi ai buienilor s-au întors acasă prin ploaie, înarmați cu trofeele celor uciși. Au mai fost și alți supraviețuitori dintre buieni care nu s-au încăierat cu soldatul întîlnit prin ploaie pentru că ori au reușit să se ascundă, ori să-și dea drumul la vale neatinși de rafale. Majoritatea celor care au supraviețuit sînt buienii care nu au apucat să urce prea sus pe Ciuha, care se aflau pe versantul sudic și au renunțat să mai zăbovească în făget din cauza ploii nesfîrșite, istovitoare. Dar toți cei care și-au găsit refugiu pe platoul de pe culmea Ciuhăi și s-au adăpostit în „stîna porcarilor" au murit fără să poată cineva să spună la ce oră și din ce motiv. „Stîna", care de fapt e un fel de cabană cu două dormitoare comune, cu o cămară și o

„cuhă", nu era singura clădire în care s-ar fi putut adăposti împotriva potopului. Pe platoul larg şi înţărcuit cu stîlpi de piatră şi garduri de sîrmă ghimpată prin care să nu poată scurma nici scroafele ca să iasă, nici mistreţii ca să intre, se aflau mai multe acareturi. Lăsăm deoparte cocinele care puteau prea tare, dar mai rămîn : afumătorile (dintr-o construcţie solidă de piatră cu cinci hornuri şi douăzeci de nişe), silozul pentru ghindă şi jir, pătulele de porumb, depozitul de cartofi, atelierul, şopronul cu scule şi unelte, uscătoria de maţe, „corhazul" pentru tratat şi castrat porcii, ca şi „restaurantul" unde li se fierbeau lăturile. Pe aceste zece hectare ale obştei porcarilor, cărora noi cucenii le trimiteam porcii pînă în toamnă ca să ne plătească arenda pentru „tabără", erau suficiente locuri unde să te adăposteşti. Dar din dispreţul pentru porci sau sila pentru mirosul lor (altă explicaţie nu găsesc !), toţi cei pe care frica şi ploaia şi nepriceperea i-au îndemnat să-şi găsească refugiul aici, toţi în cabană s-au înghesuit. Toţi acolo, şi unul nu a scăpat întreg.

Mărturie pentru felul cum au murit cei aproximativ şaptezeci de oameni înghesuiţi în cele două dormitoare comune, spaţioase şi aranjate ca la cazarmă (cu cîte douăzeci de paturi fiecare, pentru că porcarii în perioadele de vîrf îşi aduceau neamurile să-i ajute de prin locurile lor natale), mărturie n-au putut depune decît rămăşiţele celor patru grenade antitanc ce au fost azvîrlite înăuntru. Cîte două în fiecare dormitor. Oamenii aflaţi înăuntru au fost hăcuiţi mult mai cumplit decît plutonul honved de ariergardă tocat de „bateria" de pe munte. Aici nu s-a descoperit nici un craniu nesfîrtecat. Iar plăcuţe de identitate civilii din Buia nu purtau ca să le îngropi măcar numărul matricol...

La început nu s-a cunoscut numărul lor exact. S-a crezut că sînt mai mulţi, dar unii, la o săptămînă după ce au fost „îngropaţi", s-au întors din alte locuri de refugiu găsite aiurea, pe alte coclauri, ca să-şi smulgă crucea pretimpuriu ridicată în parcela din cimitir a familiei. Totuşi, cifra rămîne aproximativă. Prin făget şi pe la tabără poate au mai mas oameni a căror moarte nu a

fost reclamată și au dispărut în aceeași tăcere de plumb cu întreaga movilă de carne tocată.

Aproape fiecare din cele șaptezeci de „firme" din comună, înregistrate și afișate, a numărat cîte o cruce pusă la căpătîiul unei cutii cu rămășițe impersonale. Meseriași, negustori, tîrgoveți cu firme vechi sau noi, toți oameni cu stare bună și minte destulă, harnici ca furnica și strîngători ceva mai tare, toți au fost loviți direct sau indirect de acele patru grenade antitanc aruncate mișelește și fără rost. După asta, Buia n-a mai fost niciodată tîrgul dinaintea măcelului. Meșterii care muriseră nu-și învățaseră îndeajuns copiii și calfele toate secretele meseriei. Iar dintre meșteri a fost pierderea cea mai mare. Puținii care au rămas în viață ori s-au scrîntit de necaz, ori le-a luat îndemînarea un fel de duh rău care pîndește în umbra oricărui talent, ori s-au pus pe băut, ori au fugit din această Europă blestemată fără să mai întoarcă privirea înapoi, de frică să nu împărtășească soarta femeii lui Lot. La fel au pățit-o și negustorii, pentru că și în comerț ai nevoie de talent și fler pe care le poți păstra după un faliment, dar nu și după anumite lovituri ca aceea din 23 septembrie 1944, ora 21,43, ora cînd au fost înregistrate niște detunături ciudate, înșelătoare, din cauza ploii care își scurgea fundul găleții. A avut bătaie lungă masacrul acela. Patru ani mai tîrziu, toate firmele ce puteau fi sau nu naționalizate erau de mult în stare de faliment. Iar la cooperativizarea agriculturii s-a descoperit că terenul era de mult în pîrloagă, iar vița-de-vie se sălbăticise în așa hal încît au smuls cu tancurile butucii uriași de Lampora ca să încerce altceva.

Cine să se mai gîndească să declare statut de oraș pentru un tîrg care s-a sufocat ? Cine să racordeze linia de cale ferată la Buia printr-un tunel sau debleu adînc ? Cine să-i obțină regim de plasă ori de raion acestei comune amărîte ? Cine să fi găsit motive, energie și oameni cu care să refaci niște suflete mutilate ? Pentru cel puțin două generații de acum încolo, tîrgul era scos din albia sa, deschis energiei altora din alte părți. Din ziua aceea, fiecare buian murise cîte un pic și restul l-a ajuns din urmă în iarna ce a urmat. Chiar și astăzi, după patruzeci de ani, cînd lucrurile s-au înviorat și ulițele sînt

pline de copii, în Buia nu se mai ține zi de tîrg o dată pe săptămînă, nici măcar o dată pe an. Au mai rămas doar „chirvaiurile" sau „negeile". Tîrgul — amin. Urît a mai putut să-și bată joc istoria de Buia noastră, cu patru grenade antitanc aruncate într-o turmă de oameni neputincioși. Există pe lume și oameni de neînlocuit în soarta unui tîrg. Păcat de meșteșugul, talentul, hărnicia, flerul, înțelepciunea, lăcomia, zgîrcenia, răbdarea și suma de diferite însușiri moștenite printr-un fel de selecție naturală sau artificială, păcat de toate cîte s-au pierdut atunci. Fiecare om poate fi înlocuit la volanul unei mașini. În soarta unei comunități... mai greu.

Bătrînii buieni, de la septuagenari în sus, mai bombăne și astăzi că nu ar fi trebuit să „chiulească" de la detașamentul de „volontiri". Mai bombăne că dacă și ei, dacă...

Doar că istoria nu se scrie cu „DACĂ", nu-i așa ?

ŞAPTESPREZECE

ŞI PENTRU NOI, CUCENII, LUCRURILE S-AU TERMINAT CAM RĂU. Doar că pentru noi a doua catastrofă s-a produs abia luni 25 septembrie, puţin după ora prînzului. Atunci, datorită unor imbecili de militari, puteam să murim cu toţii în peşteră. Mă mir şi astăzi de norocul meu...

Necazurile cucenilor au început scurtă vreme după încetarea canonadei, sus pe munte, în umbra celor trei „popi". Unii spun, atunci cînd îi încearcă unda unei umbre de superstiţie, că „popii" sînt nişte monumente megalitice deteriorate, închinate unor zei cruzi pentru a invoca răutatea lor ocrotitoare şi că toţi trei sînt orbi şi nu au capete, fapt pentru care ei au început prin a căşuna belele celor ce i-au ridicat. Ca poveste, o fi frumoasă. Adevărul este că gîlceava din detaşament a fost provocată de o sumă de probleme neplăcute care s-au tot cumulat pînă cînd ulcica din sufletul fiecăruia s-a spart şi a ieşit veninul oboselii, neliniştilor, invidiei, ranchiunii şi al multor sentimente refulate pînă la momentul încleştării, momentul adevărului, momentul victoriei sau al morţii. Oricare ar fi fost sfîrşitul încleştării, veninul trebuia să explodeze în cele din urmă. Fiecare buboi sfîrşeşte prin a plesni, odată şi odată.

Ploua cam de un ceas cînd au început ciondănelile în detaşament. Oamenii se adăpostiseră ca vai de ei. Cam jumătate din platou avea un fel de acoperiş din plasă de camuflaj fixată pe pari şi împărţită în trei mari „petece". Plasa de camuflaj a fost în cele din urmă inutilă pentru că în acel moment al războiului nemţii stăteau foarte

prost cu avioanele, iar după 23 August au rămas și fără carburanți pentru tancuri și vehicule. Plasa nu a putut fi folosită nici împotriva ploii. Din loc în loc, au zvîrlit peste plasă foi de cort sau prelate ca să-i apere de ploaie. Oamenii s-au ghemuit, ciucit și chincit sub ele cum au putut. Cucenii lui Baci Toader, din ordinul său, intraseră în „poziție" cu obișnuitele noastre cojoace ciobănești („bunzi de păcurari") și își procuraseră de la bursa neagră, pe apucate, echipament militar cauciucat : mantale nemțești, foi de cort și prelate românești. Doar că necesitățile s-au dovedit mai mari decît posibilitățile : efectivul sporise la un număr de voluntari, „delegați" și refugiați, neașteptat. Exista un singur cort ridicat în pripă pentru „ștabi", și atît. În rest, doar improvizații care nu prea foloseau împotriva potopului. Toți ajunseseră leoarcă și strănutau de mama focului. Chiar și „ștabii" din cortul vechi, prost cîrpit, a cărui urzeală rărită era bună poate de ciur. Iar ploaia, ce parcă voia să răzbune lunga secetă de peste vară, n-a contenit decît după căderea întunericului. Ba și atunci a mai țîrîit cîte un pic. Toți aveau pielea flască și oasele rebegite. Frigul nopții de toamnă bruscă i-a îmbolnăvit pe mulți de pneumonie. Cum pe vremea aceea încă nu găseai antibiotice pe toate drumurile, în zilele următoare s-au înregistrat cîțiva morți și printre cei de pe munte : „aprindere de plămîni".

I-a mai înrăit pe oameni lipsa alcoolului și foamea. Alcoolul, un antidot împotriva frigului și un vechi panaceu al moților, lipsea cu desăvîrșire. Oamenii îl bombăneau pe Baci Toader Cocoș că le interzisese să-și ia cîte o „glajă", cum se ia cînd pleci la drum. Asta, tot din cauza unei tradiții, ca și taina peșterii, ca și altele. Moții, ca și bănățenii sau oșenii, sînt mari consumatori de tărie. Dar întotdeauna, în vremuri grele, căpeteniile interziceau „corajia beută din uiagă că-i numai fumu dracului din capu românului". Înaintea încăierărilor sau în timpul sfaturilor obștești, funcționa o drastică prohibiție. Crăișorul Horia și Avram Iancu au fost foarte severi în această privință. Același lucru l-au pretins și

căpeteniile memorandiste în timpul procesului, ca și delegații unioniști la Alba Iulia. Cred că e o lege foarte veche, dacă te gîndești la povestea cu viile lui Burebista, impusă de căpeteniile din spațiul nostru, dar nu și de aiurea. Acum, tradiția se dovedise teribil de neplăcută. Jos, în peșteră, găseai de toate, pentru o iarnă întreagă, cel puțin. Și băutură, și mîncare. Jos, sub ei, erau cazanele cu mîncare caldă și lapte proaspăt. De toate erau. Era însă imposibil să cobori pe o astfel de ploaie sau pe întuneric. Nici caprele-negre nu s-ar fi aventurat să parcurgă măcar zece pași pe cele două periculoase căi de acces. Abia duminică în zori au plecat patrulele în toate direcțiile, împreună cu cărăușii admiși în „pititoare"...

Au mai fost, sînt sigur, destule sentimente și resentimente care i-au sîcîit, chiar dacă nimeni nu mi-a pomenit de ele. Că au românii noștri un dar de a tăcea cînd ceva îi supără prea tare, de se miră oricine. Cred că, în mod firesc, fiecare era obsedat de gîndul la familia și gospodăria sa. Nu numai buienii, hălăuzenii, șmuțenii, ci chiar și cucenii mei pentru că se știa că în „pititoare" treburile stau prost : prea multe „iosaguri", prea multă muncă și prea puține brațe. Dar dacă ar fi călcat ei tradiția și le-ar fi dat drumul înăuntru familiilor din celelalte două sate și din comună, treburile s-ar fi încurcat și mai rău în cele zece zile de recluziune forțată : ar fi fost brațe de muncă destule, dar prea mare înghesuială și femeile s-ar fi ciondănit între ele de-ar fi rămas nehrăniți pînă și copiii. Oricum ai fi sucit lucrurile, nu ieșeau bine. În vreme de război, toate se încîlcesc și evenimentele nu se pot desfășura firesc. De aceea erau bombăniți cucenii de pe munte de către cei ce li se alăturaseră și nu puteau să le răspundă decît în dodii, sau să mîrîie că „pititoarea" lor îi prea strîmtă și să se pitească fiecare unde știe.

Bombănelile începuseră de îndată ce Tata apăruse sus cărîndu-l în spate pe Füst, prin ploaia ce abia revărsase primele puhoaie peste munte. Oamenilor încă le mai țiuiau urechile de la canonadă și le zbîrnîiau nervii de încordare. În cortul „stabilor", Baci Toader bolea

doborît de friguri şi fierbinţeală încă de aseară, fără să ştie cineva ce are şi ce leac îi trebuie ; de ştiut, datorită termometrului din trusa sanitară a punctului medical, ştiau doar că are patruzeci de grade şi asta nu folosea la nimic, fiindcă n-aveau nici doctor, nici felcer, nici măcar una din moaşe printre ei. Cînd Tata îl aduse pe Füst în cort, Fehér scoase un răcnet de fiară şi, după asta, oamenii au început să se neliniştească. Tata, care mai ştia cîte ceva de la Mama şi mai învăţase destule cît zăcuse prin spitalele ruseşti după amputare, înainte de a fugi acasă, a avut belele cu toţi trei. Întîi a trebuit să-l lege pe Fehér cu ajutorul a şase oameni ca pe un nebun furios şi să-i administreze o doză zdravănă de sedativ din trusa bine burduşită din grija Mamei. Apoi, pînă să se lămurească de boala lui Baci Toader, s-a grăbit să-l îngrijească pe Füst. Mulţumită lui a scăpat ţigănuşul cu viaţă şi mai am şi azi în el un frate de „cruce" oricînd. Cred că nu există oră din zi sau din noapte cînd Füst nu ar sări şi în foc pentru mine, cu toate că ne desparte un deceniu de viaţă şi el s-a şcolit şi e profesor universitar cu doctoratul la Sorbona...

Cu Baci Toader, Tata nu s-a putut lămuri ce are ca să-l pună pe picioare. Asta, spre necazul tuturor, pentru că de aseară de cînd se prăbuşise „generalul" nostru, nimeni nu se simţea prea sigur de sine : la război, chiar dacă faci parte dintr-o adunătură de „ţivili" înarmaţi, ai mare nevoie de un comandant care să ştie să te bage în foc, dar să te şi scoată. Sub autoritatea lui era întotdeauna linişte şi ordine. De aseară, nu mai era. Îmi este însă greu să cred că dacă el ar fi fost sănătos, evenimentele s-ar fi desfăşurat altfel, fără nici un masacru. Cel mult, ar fi existat mai puţină degringoladă şi atît. Chiar dacă în ataşul zdrobit al motocicletei a fost găsit un steag alb împăturit şi căpitanul Varga a susţinut mai tîrziu că era pregătit să se predea, dacă i se oferea prilejul, deoarece voia să cruţe vieţile puştanilor şi bătrînilor adunaţi cu arcanul în companie. Nu cred să fi reuşit el asta. Din cauza incendiului provocat de fascistul acela blestemat şi nebun de Kemény, „nylas"-ul. Eh, „dacă" ăştia nu cred să fie buni decît pentru taclale. Timp de o

mie de ani, între unguri şi români au existat încăierări ce puteau fi evitate şi ei totuşi s-au lăsat stîrniţi. După acest ultim război, poţi să-l foloseşti pe „dacă" numai cînd te gîndeşti la viitor şi să speri că dacă vom avea destulă minte n-o să ne mai ucidem între noi. Doar aşa e bun „dacă", să-l înveţe urmaşii noştri şi să fie mai deştepţi şi mai blînzi unii cu alţii...

Boala lui Baci Toader îl înlocuise cu mai mulţi „generali". Peste noapte, în timpul „canonadei", în plin potop şi în noaptea ce i-a urmat pînă în zorii dimineţii de duminică 24 septembrie, fiecare „general" o ţinea după capul său şi bombănelile au contenit cu greu.

Primul dintre „generali", cel care a dat şi semnalul celor trei rachete roşii, a fost Fehér. Cu toate că nu satul său luase foc, s-a înfuriat grozav cînd a văzut incendiul : l-a simţit ca pe un afront personal deoarece crezuse pînă în clipa aceea că Varga va respecta „contractul" pentru care şi el, şi compania sa fuseseră atît de bine plătiţi. Dar înainte de asta, peste noapte, se tot ciondănise cu părintele Ambrozie, cu Ion Zvîc Zărăndan, cu Sepl Baumgartner, cu sergentul artilerist Iosif Nădăban, consătenii săi Pacsirta Endre, tatăl copilului ucis de ofiţerul neamţ, sau cu dascălul Horváth Zsigmond Csibi, dar mai ales cu Moş Abe Zvîc Americanu. Pînă la urmă, doi dintre consătenii săi coborîseră prin întuneric la „trupele" din defileu : dascălul şi Simonsitz Dezsö. În zori, prin ceaţă, a coborît şi nedespărţitul său prieten Fekete Aranyos Tibi. Aceştia trei au fost cei care, după „seceratul" plutonului din defileu, au dat comanda de întoarcere a hălăuzenilor prin ploaie. Cît era el de obez, Fehér se mişca sprinten ca un urs cenuşiu, dar temperamentul său coleric l-a făcut foarte incomod pentru toată lumea.

Părintele Ambrozie al nostru a dormit în noaptea dinaintea măcelului ca un prunc. Abia după ce a văzut dezastrul şi s-a trezit sub potop, abia atunci a făcut un fel de şoc al „botezului focului". Şi atunci, el, cel pe care credinţa în Dumnezeu nu-l scotea afară din casă şi era dus la biserică numai din „motive profesionale" (cum obişnuia să zică), poate din cauza şocului, a făcut

un fel de criză mistică și a avut o revelație oarecum „cvasi-divină". Și-a amintit de ardelenii căsăpiți de fasciști și de „căștile de oțel" în zilele de după Dictatul de la Viena. Îi știa după nume, în special pe preoții care fuseseră crunt schingiuiți deoarece în ciuda indicațiilor mareșalului Antonescu, de a se trata problema cu multă reticență, funcționarii patriarhiei întocmiseră listele martirilor și se țineau slujbe, acatiste, pomelnice pentru ei. Nu numai pentru protopopul Andrei Munteanu din Huedin, preotul Traian Costea din Trăsnea sau preotul Andrei Bujor cu familia sa, torturați cu toții ca de călăii lui Cloșca. Pentru toți ceilalți morți uciși numai pentru că erau români și asta era noua ordine fascistă și a „căștilor de oțel" : *„STÎRPIȚI TOȚI ROMÂNII, CHIAR ȘI PRUNCII DIN BURTA MAMELOR"* — slogan care, din fericire, nu a rezistat, deoarece pînă și Horthy s-a speriat de excesele pentru care militarii mai bătrîni din preajma sa l-au cam tras de mînecă. Părintele Ambrozie nu a mai fost nevoit să scoată lista tuturor martirilor pentru că o învățase în cei patru ani încheiați acum. O știa pe de rost. Iar acum, peste huietul din urechi, le auzea numele strigat din cer. Cu crucea în mînă, singur sub tăvălugul de apă, privit cu spaimă de cei adăpostiți ceva mai aproape de el, părintele a ținut un fel de „slujbă de slobozenie" sau de „iertarea păcatelor" sau nu știu cum li se zice în limbaj bisericesc la slujbele prevăzute în vreme de război. Iar după asta, a răcnit pe de rost întreg pomelnicul martirilor din '40, începînd cu preoții și intelectualii și continuînd cu cei 155 de morți de la Ip, cei 68 de la Trăsnea, cei 21 de la Zalău, și așa mai departe, fără să-l uite măcar pe unul. Spun oamenii de el că pur și simplu i-a cutremurat, că detuna vocea părintelui mai tare ca tunurile lor. Dar printr-o ciudată trăsătură a firii omenești, doar părintele nu-și mai aduce aminte de acea criză mistică a lui, la numai două ceasuri mai tîrziu. Devenise preocupat de soarta lui Baci Toader și stătea cu Tata să-l doftoricească.

Sepl Baumgartner a fost incomod pentru că mereu voia să plece la oamenii săi și la grijile sale de „dorfmeister". Nu se putea coborî de pe munte, dar pe el îl

sîcîiau mustrările de conştiinţă că-şi lasă obştea fără conducătorul lor de încredere. Duminică dimineaţa, cînd au plecat patrulele, a coborît cam de-a buşilea şi nu s-a oprit pînă la „Rathaus", în birou, grăbit să-şi vadă de răspunderile sale.

Sergentul Iosif Nădăban şi cu plutonierul „Don Ionel" s-au ciondănit de cum se întîlniseră. Plutonierul habar nu avea de artilerie, dar era prea băgăreţ din motive de... grad ! Ei, şi după ce s-a terminat măcelul şi a început potopul, au avut pentru ce se ciondăni pînă duminică dimineaţa : că de ce s-a dezmembrat greu încercatul tun antitanc al lui Nădăban, că de ce plutonierul nu a verificat muniţia putrezită a tunului franţuzesc şi aşa mai departe. De cîteva ori, Ion Zvîc Zărăndan a încercat să-i potolească, dar ei l-au făcut „politruc bolşevic" şi i-au spus că armata nu face politică, pentru că altfel... ruginește ţeava puştilor necurăţate de răcani !

Ion Zvîc Zărăndan şi cu primarul nostru Baci Văsălie au fost singurii care şi-au păstrat cît de cît calmul. După ce vineri primarul văzuse oarba şi fusese chemat sus, au încercat să se ajute între ei ca să-i mai liniştească pe oameni. În noaptea de vineri spre sîmbătă, cînd foiau buienii pe Ciuha şi prin alte împrejurimi, a fost un noroc că se aflau sus. Mai ales că Baci Toader bolea şi atmosfera în „baterie" se încărcase. Ei doi au reuşit să-i mai ţină în frîu pe toţi. După potop, în noaptea de sîmbătă spre duminică, le-a fost mult mai greu, cu toate că li se alăturase şi Tata. Abia duminică dimineaţa, înainte de a se crăpa de ziuă, cînd Baci Toader şi-a revenit un pic şi a avut destulă putere să se tîrască şi să se lase cocoţat pe „popul" unde se afla punctul de observaţie cu „telescopul", abia atunci s-au potolit spiritele. Slab şi neputincios cum arăta „generalul" nostru, prezenţa lui mai inspira destulă încredere şi autoritate. Sus, lîngă ei, i-a luat numai pe primar şi pe „delegatul de la Bucureşti". Mai mulţi nici n-ar fi încăput în cuibul „boactărilor". I-a ales pe cei doi, fiindcă îi ştia mai calmi, mai diplomaţi şi credea că e timpul să le predea lor conducerea. De fapt, după ce Baci Toader şi-a dat seama că nu

mai trebuie tras nici un gonț, iar Baci Văsălie i-a spus „delegatului" că el nu mai are vîrsta și energia necesară să fie nici „staroste", nici „primar", ca să alerge pentru Cuca noastră pe la toate curțile, toate ușile și toate „împărățiile", zarurile erau aruncate. Ion Zvîc Zărăndan, ajutat de fostul „stat-major", a preluat din acel moment rolul de așa-zis primar în Cucea. Apoi, curînd, a fost ales primar în Buia. Mai tîrziu, după ce a urmat o mulțime de școli care i-au fost mai de folos decît „universitatea" din spatele gratiilor, a intrat în diplomație după anul 1965. Baci Văsălie îl mirosise că are „fler diplomatic". Astfel, s-ar fi descurcat utecistul „delegat" ? Ar fi trecut el cu bine prin următorii douăzeci de ani ? A avut fler și avocatul de altădată, șmecherul nostru Baci Văsălie, a avut...

Ceața zorilor s-a risipit foarte repede în dimineața aceea fiindcă bătea un vînt foarte pătrunzător dinspre răsărit din munții în care vara se lăsa izgonită neputincioasă, istovită. Aproape că nu a ținut nici un sfert de oră obișnuita noastră ceață din zori, atît de puternic era vîntul. Astfel, pînă să fi răsărit soarele anemic și hărțuit de norii timizi ai acelei zile, puteai să cuprinzi chiar și cu ochii liberi peisajul pînă departe. Ajutați și de „telescop", cei trei „ștabi" cocoțați în cuibul de pe „popul" cel mare și-au putut da imediat seama de situație și au putut lua repede hotărîrile și măsurile necesare.

Întîi au coborît „cărăușii", ca să aducă mîncare din „pititoare", urmați de Baumgartner ca o vijelie, de Fehér încă năucit de sedativ, dar susținut de vînjosul Pacsirta Endre, apoi cele patru patrule de cîte cinci foști „voluntari delegați". Tuturora, în mod obligatoriu, li se fixase cîte o brasardă tricoloră, după cum se ordonase mai demult de la București, și Ion Zvîc Zărăndan își amintise la timp să fie scoase din balotul jilav. Ceilalți au mai rămas pe poziție pînă după ora 9, cînd au venit primii vînători de munte români ca să se îmbrățișeze cu ai noștri, să scuipe în sîn cînd au privit jos, să întrebe :

Măi, românilor, cum dracu... ?

Iar moşnegii ţîfnoşi sau premilitarii rebegiţi să le răspundă :

Noa, tu ai fi şăzut blînd cînd nişte bitangi îţi dau foc la casă, mă ?

Apoi au coborît „curierii" să-i caute pe cioclii lui Hiba şi să ducă bilețele către „oficialităţi". Vînătorii de munte români, împreună cu premilitari s-au împărţit în două detaşamente ca să „perie" Ciuha pe la vest, iar pe la est, Ursul Negru şi Cocoşul. Toţi ceilalţi moşnegi au plecat în grabă spre „pititoare", unde ştiau că este mare nevoie de braţe de muncă pentru ajutorarea femeilor, babelor şi copiilor. Pe Füst l-au coborît cu targa cei doi moşnegi care îl ciuruiseră şi de a căror sperietură Tata scăpase ca prin minune : Moş Ciompu şi Moş Horincă. Singurul suflet care a rămas de „caraulă" lîngă „telescop", Moş Abe, a strigat în urma lor :

Măi, Ciompu şi Horincă ! Urît vi-a tremurat degetu pe trăgaci. Vouă, mă prunci bătrîni şi proşti, nu vi se cade o puşcă în brînci pînă-i hăul şi vilagu, mă ! Bine că nu l-aţi hudurit şi pe Romi, învăţătorul nost', mă !

Iar la ora 11, „boactărul" nostru cu degetele lui umflate de pe vremea cînd spăla maţe la un abator din Chicago a notat în carnet :

RAPORTU DE BOACTĂR
Azi Duminecă 24 Septemvrie MCMXLIV de Întîia Muceniţă Tecla Oarele 11 antemeridiane fix adecă 9 Grinici Taim Preluat Postu de la Comandantul Nost Toader Cocoş

Războiu îi gata şi Inamicul o fost păfugat şi dubiţat, de către Detaşamentul Nost „AVRAM IANCU" — Nepoţii Lui. Armata Română curăţă Pădurile Noastre.
Armata Aliată Roşie intră cu Tancurile în Buia. Tricolorul Nost joacă Hora în Vînt pe Turla Bisericilor.
Învăţătorul Romi Bicu bate Clopotele cu o singură Mînă.
Io şăd singur şi plîng de Bucurie...

...Nu bănuia Moș Abe că, peste douăzeci și opt de ore, satul nostru va primi o lovitură cutremurătoare din care Cuca nu și-a mai revenit niciodată. De aceea, peste mai bine de douăzeci de ani, cînd căușul satului nostru a devenit un bazin de acumulare pentru hidrocentrală, nu au avut mare lucru de strămutat. Cei cîțiva bătrîni care mai zăboveau să îngrijească mormintele erau parcă niște strigoi, de ziceai că sînt uitați de lume, dacă nu le-ar fi venit scrisori, mandate, pachete și cîte o telegramă de la nepoții și strănepoții lor risipiți prin țară. Singurele lucruri mai de preț din cele adunate de primăria din Buia înainte de scufundare au fost clopotele din Cuca. Iar la vremea aceea, cum încă nu exista penurie de bronz, din clopote a fost turnat un bust al lui Avram Iancu, pe care îl puteți vedea și astăzi în fața școlii din Buia, care, de trei ani, a devenit un liceu cu numele lui...

„Cutremurul" din ziua de luni 25 septembrie 1944, cam pe la ora 3 după amiază, a fost provocat, așa cum spuneam mai adineaori, de niște militari. De fapt, urcaseră pe munte ca să instaleze un post de observație antiaeriană și o sirenă. Erau doi ofițeri sovietici — unul de tancuri, altul de artilerie antiaeriană — însoțiți de un deștept de locotenent de administrație cu șase răcani ce cărau sirena. Spun „deștept" pentru că ar fi trebuit să stea în banca lui și să numere bocancii sau nasturii în loc să încerce să se vîre sub pielea colonelului și a căpitanului din Armata Roșie. De rîs, nu știu dacă au rîs de prostia și țîfna lui, dar un raport tot i-au făcut așa cum scrie la carte pentru „imprudență în manevrarea explozibilelor". În raport l-a trecut și Moș Abe, care rămăsese uitat în postul său de „boactăr". Cui să-i mai folosească azi raportul acela ?

În Buia sosise de dimineață un regiment de tancuri pentru o refacere de zece zile înaintea unei largi ofensive. În afară de asta, americanii aduseseră utilaj cu toptanul pentru un spital militar de „spatele frontului". Cînd locotenentul nostru i-a auzit pe cei doi „Alioși" că n-au oameni pentru cărat sirena sus pe munte, hop și el

să-i ajute. Mai bine stătea să numere lăzile cu medicamente sau punea mîna să ajute la pulverizat D.D.T., că toți soldații — și români, și sovietici — mișunau de păduchi după o lună de marșuri și lupte izolate, istoviți de nesomn și murdăria pe care nu avuseseră răgaz s-o dea jos.

Sus, pe munte, aude locotenentul ăsta „bolînd ca o ludaie goală și uscată" (cum scrie în carnetul lui Moș Abe în termeni mult mai violenți) că rușii discută între ei despre faptul că platoul e cam aglomerat cu armament vechi și deteriorat. Atunci, servil și țîfnos, ordonă ca tot „gunoiul" să fie aruncat într-o prăpastie în formă de pîlnie aflată pe versantul nordic al muntelui. Cred că nimeni nu avea habar că în fundul acesteia trebuie să se fi căscat unul din hornurile prin care „răsufla" muntele. Cine să fi cunoscut toate capcanele pe care le ascunde muntele deasupra domurilor sau în buza cîte unui aven, printre galerii de mină părăsite sau printre tunelurile și sifoanele săpate de apele ce se adunau și se revărsau în cascada Urlătoarei, în izbucuri sau pur și simplu în rețeaua de ape carstice ale căror „ochiuri de ocean" sînt atît de numeroase, cine ?

Degeaba l-a rugat Moș Abe pe locotenent să „grijască de munte și să nu arunce tunurile în mațele sale, că se supără". Cît ai sta să fumezi o pipă, cei șase soldați au zvîrlit „gunoiul" de pe munte. Rînd pe rînd, tunul franțuzesc, mitraliera „HOTCHKISS", mitraliera americană cu două țevi și tunul antitanc hîrbuit al lui Iosif Nădăban s-au rostogolit în hău. Mitralierele „MAXIM" și cele două „BRAND"-uri le coborîseră vînătorii de munte încă de ieri, pentru că le-au găsit bune, în timp ce, alături de ei, „oficialitățile" din Buia coborau cu „comoara din proiectilele nemțești", ca să o predea trezoreriei cu acte în regulă. Muniție nu se afla prea multă. Să fi fost cu totul cel mult cîte o ladă de fiecare piesă de artilerie abandonată. Sovieticii, oameni de front și nu de „parte sedentară", n-au observat ce se întîmplă pentru că discutau cu Moș Abe dincolo de „pop" și „aruncătorii de gunoaie" nu se aflau în raza lor vizuală. Așa că au zburat

la vale lăzile una după alta, fără să se fi întîmplat ceva. Doar recruții s-au mirat cum dispar toate într-o umbră neagră din fundul prăpăstiei în formă de pîlnie. Terminaseră treaba și locotenentul se pregătea să raporteze de executare în ucraineana lui de Soroca și să primească felicitări, cînd s-a produs catastrofa. Se poate presupune că lăzile, cu excepția celei din urmă, au rezistat la rostogolirea prin horn. O fi fost de-ajuns ca un singur proiectil să explodeze pentru ca imediat, prin simpatie, să se declanșeze toate. Poate că asta s-a întîmplat într-unul din „rezervoarele" secrete pentru noi din viscerele muntelui, pentru că a fost o explozie extrem de puternică. Toți cei trei „popi" s-au legănat zdravăn, apoi au șovăit nițel. Cei doi mai mici s-au răsturnat alene într-un nor de praf după cam cinci secunde de zăbavă, timp în care s-au putut refugia cu toții care încotro. Ciudat însă că „popul" cel mare a mai zăbovit cîteva ierni pînă a hotărît și el să se culce pentru totdeauna. Dezastrul acesta a distrus jumătate din „pititoare", dar a schimbat complet regimul apelor din întreg teritoriul cucenilor : Urlătoarea și-a subțiat debitul cascadei, dar a răsărit sub ea un izbuc, cele cinci pîrîuri care se desfăceau din piciorul ei și-au schimbat complet debitul. Tilinca și Valea, care străbăteau cam alene Cuca și Buia, și-au dublat debitul normal. Gîza, Haba și Pîșa pur și simplu au secat definitiv. Doar pe vreme de precipitații prea puternice dacă mai își făceau apele drum prin ele. Înțeleg să fi dispărut cu totul doar Pîșa, care este cel mai scurt pîrîu pe care l-am văzut pentru că se vărsa în Haba după cam două sute de metri și ceva. Dar de ce și Haba, care o lua departe spre răsărit, printre Oarba și Rîsul Albastru ? De ce și Gîza ? Pe unde au luat-o ? Pe unde a luat-o și pîrîul subteran care alimenta Mlaștina Albastră, care, curînd, a devenit o banală turbărie ? E greu de ghicit și aproape imposibil de aflat încotro au luat-o apele după dezastrul provocat de explozie.

Doamne ! a strigat Moș Abe. *Pititoarea noastră cea sfîntă !* Și a început să plîngă și nu s-a oprit trei zile din plîns.

Acesta a fost dezastrul satului nostru, după care ne-am ruinat şi noi pentru totdeauna. Nu mai sîntem pomeniţi decît în zile de sărbători, cînd un capriciu al ecourilor plimbă dangăte de clopote îndepărtate prin Buia. De mult e Cuca sub apă, de mult din clopote i-au făcut statuie lui Avram Iancu, de aproape douăzeci de ani există hidrocentrala. Dar oamenii zic :

Auziţi clopotele din Cuca ? Auziţi cum bat pe sub apă, ha ?

Nimeni nu bagă atunci de seamă că bronzul înverzit a păstrat prin harul sculptorului, pe sub mustaţa lui Avram Iancu, un surîs anume. Dacă eşti urmaş de cucean născut departe chiar, poţi crede că bronzul are viaţă şi că mai bat şi clopotele. Nimeni n-o să se supere, dragă nepoate, nimeni...

OPTSPREZECE

CE AVEA TATA CU CLOPOTELE ? Nimeni nu l-a pus să le tragă în acea dimineaţă de duminică 24 septembrie 1944 la orele 11, nimeni. Îşi asumase un mare risc să se apuce singur şi neînarmat de treaba asta. Pădurile şi cotloanele din jur nu erau încă „pieptănate" de patrulele mixte, compuse din soldaţi şi premilitari. Nu putea fi sigur că nu-l urmăreşte de undeva cătarea unei arme şi un deget asudat de încordare nu apasă încetişor pe trăgaci, încetişor şi blînd, ca să prindă ţinta în plin.

Cred că îl apucase un fel de nebunie, cum îl apucă uneori pe cîte un oltean să-şi ia hora în cap la un preţ ajuns adeseori uriaş, prin supralicitaţie. După un drum de şase luni pe jos, singur, lăsînd în urmă jumătate din continent, asta-i lipsea ? Să moară ca ţiganul la mal ? Să moară chinuindu-se să tragă amîndouă clopotele cu singura lui mînă teafără ? Gestul lui a fost aproape nebunesc. Şi ce drum greu străbătuse, prin stepele Rusiei, care, cu cît se apropia mai mult de casă, cu atît mai pîrjolite le găsea, ce drum de coşmar ! A avut mult noroc să poată ajunge teafăr acasă. A avut cîteva şanse pe care le-a folosit, asta a fost. Pentru că era ciung, nu l-a legitimat nimeni. Ruseşte vorbea din anii războiului, chiar stîlcit dacă vorbea, pe nimeni nu a surprins asta într-o ţară uriaşă cu cei mai mulţi alogeni din lume. Mîncare i se dădea : acolo unde fierbea chiar şi cel mai amărît cazan sau se coceau nişte cartofi pe jăratec, oamenii o împărţeau cu invalizii. Adeseori, cîte un soldăţel ce mărşăluia spre Berlin sărea din convoi să-i dea con-

serve. A fost un noroc și faptul că acum toată lumea se mișca înapoi. Civili sau militari, toți mărșăluiau spre vest, spre casele părăsite, spre tranșeele pierdute ; peste tot întîlneai inscripțiile : „SPRE APUS ; PENTRU STALIN ; PENTRU PATRIE ; SPRE BERLIN ; MINELE AU FOST DEZAMORSATE ; NU SÎNT MINE ; ÎNAINTE". Cu acest gigantic val a mărșăluit Tata spre casă. Dumnezeu nu avea nici un amestec în asta și Tata nu era bisericos deloc și numai de cele „sfinte" suduia. Nu-i mulțumea nici unei divinități cînd trăgea clopotele ca un turbat. Știa prea bine că plutise spre casă ca o frunză adusă de valul acela uriaș. Știa, dar bătea clopotele ca de Înviere sau Anul nou. Ce nebunie pe el, săracul...

Despre sosirea lui, Mama nu a știut nimic, din cauza evenimentelor de ieri și a ploii de peste noapte. Abia la ora 9, cînd a ieșit din „cvartirul" unde și-a lăsat lehuza dormind împăcată, abia atunci s-a întîlnit cu Baci Croampă în „cuhă". Era o forfotă neobișnuită sub cupola acestui dom ce ne servea și de anticameră, și de bucătărie. Cocoțat pe o ladă, Baci Croampă împărțea sfaturi, sudalme și ordine către întreaga turmă umană ce se adunase buluc în jurul său. De zece zile, crîșmarul și genialul nostru „computer" în materie de aprovizionare se claustrase în labirint împreună cu Zefa lui, ca să organizeze viața în „pititoare". Atîta vreme cît lucrase afară, la lumina zilei, se descurcase cu cei mai mari șnapani și contrabandiști, ca să ne asigure aprovizionarea „cămărilor pititoarei". Afară era lumea lui. Aici, în labirint, s-a dovedit mai neputincios decît cu puține luni în urmă, cînd avea regim de lagăr și baioneta gardianului în coastă. Fața lui era mai albă și mai flască decît atunci cînd evadase și sosise acasă cu părul tuns zero, dar cu capul plin de idei socialiste și cu instinctul nealterat în probleme de aprovizionare sau de cumpărat imposibilul. De fapt, nici un arhanghel nu s-ar fi descurcat în locul său. Recluziunea de numai zece zile și lipsa brațelor de muncă încurcaseră mult lucrurile.

Oare cum s-or fi descurcat înaintașii noștri din epoca de piatră și din epocile care i-au urmat, în lungile lor „pitiri" în acest labirint ? Nu exista nici un martor ocu-

lar al ultimei „pitiri" ; se zicea că ultima a fost pe vremea represaliilor împotriva moților lui Horia și că după asta, ultima „pitire" în masă, peștera nu a fost folosită decît de mici grupuri izolate : „lotri", „bitangi", „becheri" și „regățeni fugiți înainte de Unirea cea Mică".

Toate talentele lui Baci Croampă n-au putut suplini lipsa brațelor de muncă necesare îngrijirii animalelor. E drept că mai coborau de pe munte ciobanii, dar nu și porcarii. Și tocmai cu porcii era mai multă treabă decît cu caii, oile, caprele și păsările noastre. În afară de asta, în ciuda faptului că puternicele lămpi „PETROMAX" erau aprinse cîte douăsprezece ore pe zi, orarul biologic al vietăților se dereglase din lipsa luminii solare : dormeau mult mai mult, de parcă ar fi fost niște urși care hibernează, dar și mîncau mai mult, fapt pentru care menținerea curățeniei era o adevărată dramă, chiar dacă avenul pentru gunoaie se afla la capătul „acareturilor". Toate cele cinci încăperi („cotețul", „căprăria", „grajdul", „saivanul", „cocina") puteau îngrozitor. În ciuda celor trei izvoare în care oamenii se tot spălau, hainele tuturor se impregnaseră cu un miros insuportabil. Mirosul nu urca de la „acareturi" nici spre culoarul depozitelor, nu răzbătea nici măcar pînă la „cuhă", iar de aici, nici vorbă să urce și spre labirintul „cvartirelor". Aerisirea era bună, dar gunoiul era prea mult. Cu toată energia și priceperea sa, Baci Croampă nu putea face minuni...

Pînă să ajungă Mama la el, „generalul pititoarei" isprăvise cu detaliile sale organizatorice. Mîine dimineață urmau să se întoarcă la casele lor femeile și copiii, împreună cu păsările, caprele și caii lor ; poimîine, marți în zori, ciobanii vor scoate oile, iar la urmă, porcii vor fi predați porcarilor, care or să aștepte dincolo de podeț — aceasta era „ordinea de bătaie a evacuării".

Eu nu aștept pînă mîine, i-a spus Mama „generalului". *Îmi iau copiii și mă duc să-mi văd bărbatul și casa. Așteaptă să vină Romi încoace. Acasă la voi, ai auzit dară, că totu-i scrum. Așteaptă, Ană, să adune morții din sat. Vrei să vadă pruncii tăi „miserița" din piață ? Vrei să-ți bolunzască pruncii ?*

Bolîndă-i numai doamna mîne-ta, s-a zbîrlit Mama. *Io plec mintenaș, cu toată paza ce ați pus-o voi. Price-putu-m-ai, don „jeneral", ha ?*

Treaba ta, dar scoate-ți măcar caii, că...

Cu Mama nu se mai putea discuta. O jumătate de oră mai tîrziu, eu și Adrian, ferchezuiți ca pentru defilare, îi ajutam să încarce pe cai sacii cu boarfele noastre strînse la repezeală. Eu am dezlegat cele trei capre, și toate trei, de bucurie, m-au lins de parcă era un ied proaspăt fătat care trebuie „spălat" de dumnealor. Grija păsărilor nu o aveam, pentru că era vorba să prindă și să scoată fiecare cîte a adus și apoi să le identifice după semnele ce le aveau prinse pe picior. Numai de păsări nu ne păsa nouă. Mă și mir că Mama nu ne-a luat pe amîndoi de mînă și nu a zbughit-o afară cu noi. Pînă să plecăm, ni s-a alăturat și unchiul meu, baci Remi, care șontîcăia destul de sprinten pe piciorul său de lemn.

Fain război am avut, Ană ! încercă el să glumească. *Ne-am întors acasă cum nu scrie la carte : Romulus, fără bînca stîngă ; ia, Remus, fără gioamba dreaptă ! Ăsta război mondial, Ană !*

Iar apoi, pînă am coborît, ne-a tot bombănit că e o prostie ce facem. Îl îngrijora faptul că primul pluton al companiei lui Varga s-ar putea întoarce, deoarece nu știa că ei erau deja hăt departe în pustă. El avea un automat „BERETTA", Mama o luase înainte cu pușca de vînătoare în mînă și încărcase amîndouă țevile cu patroane roșii pentru omorît urși. În urma lor și a celor doi căluți gemeni suri, tropăia Adrian, sprinten de parcă pînă mai adineaori nu s-ar fi smiorcăit că e bolnav (ca să-mi rămînă mie toate corvezile ce le aveam) de vineri dimineață cînd intrasem în labirint după acel marș prin beznă provocat de spaimă. Caprele au fost foarte cuminți, cu toate că mi-era mereu frică să nu mă îmbrîncească.

A fost un coborîș mult mai încet decît urcușul, cu toate că Mama gonea la vale cît putea de repede. Poteca extrem de abruptă era mai greu de coborît mai ales pentru căluții noștri, chiar dacă erau ei obișnuiți cu muntele și antrenați la „repetițiile" de peste vară. Pe

drum ni s-a alăturat și domnul Robert Krauss, patronul firmei FOTO STUDIO „ARGUS", cu cele două „bagaje" ale sale : aparatul de fotografiat „KODAK" și copilul de patru zile cu care fugise de groaza *Gestapo*-ului, lăsînd lăuza moartă în grija Bunei. Moș Momus, care mai era la post lîngă mitralieră și nevastă, nu se îndura să-l lase să plece din grota de sub stîncile Moimițelor, pentru că se îndrăgostise de bebeluș și era tare mîndru că-i făcuse rost de o capră și de cîteva vedre cu apă. Baba lui, care veghease asupra micului ghem ce smiorcăia, dar prinsese gustul laptelui de capră, a și plîns. Dar nu l-a putut reține pe fotograf. Omul se grăbea înapoi în Buia să-și îngroape nevasta și se folosise de pretextul că Mama e „moașă diplomată" și se pricepe mai bine la copii. Mama i-a spus să vină în urma noastră și i-a promis că-i face rost de o șaretă sau îi împrumută măcar un cal.

Copilul de patru zile ce dormea cuminte și frumos în scutecele aspre încropite din cămăși de in era o fetiță cu ochi verzi ca ai tătălui său și puful de pe fontanela încă deschisă avea să prindă mai tîrziu o nuanță de negru-albăstriu, ca al mamei sale moarte. De unde să fi știut eu atunci că peste douăzeci de ani mă voi însura cu Hilde ? Vorba Mamei : *„Nu știi unde și cînd îți găsești perechea !"* Dar uite că flăcăul nostru are ochii verzi, iar mezina noastră, în afara faptului că are ochii căprui ca jarul, pare o copie a puștiului care am fost eu, Traian Bicu, în ziua aceea. Ciudată dimineață pentru ca să-mi sărbătoresc ziua de naștere ! Întîi că din „bagajele" sale, viitorul meu socru mi-a încredințat doar aparatul său de fotografiat pe care, foarte mîndru, mi l-am atîrnat repede la piept, cu speranța că-l uită la mine și cu gîndul că în loc de o pușcă sau de un automat, cum îmi visam, o fi bun la ceva și un aparat de fotografiat. Din păcate, la capătul acelui coborîș istovitor, fotograful a ținut să imortalizeze clipa : ne-a așezat ca la fotograf, cu fețele spre soarele amiezii și cu spatele spre muntele din care ieșisem. Mi-a luat aparatul și mi-a pus în brațe viitoarea nevastă, care, imediat, în semn de salut, s-a și ușurat de... reziduuri organice. Une-

ori, cînd sîntem amîndoi nervoşi ca orice pereche de monogami, mă răstesc la Hilde şi-i spun că e o *„şvăboaică nesimţită care, cînd şi-a întîlnit mirele, s-a şi uşurat în braţele lui"*. Fireşte că imediat ea îmi arată poza aceea memorabilă în care eu o ţin în braţe ca pe o păpuşă prost înfăşată şi cu capul prea jos. De cum scoate poza, ştiu că vom rîde împreună de replica ei cum că şi eu sînt un *„moţocan bătut în cap care din prima clipă îi ridică miresei picioarele spre cer"*. Doar că în ziua aceea nu prea zîmbea nimeni. Toţi aveam mutre crunte şi feţele palide ca hîrtia. Şi toţi eram surprinşi de faptul că izbucniseră clopotele din Cuca, scuturate de Tata cu o singură mînă amîndouă. De unde să ştim noi că el e în turlă şi că şi-a legat de brîu funia de la clopotul cel mare, iar pe cel mic îl scutură cu singura mînă ?

Am aflat mult mai repede decît s-ar putea prevedea că el este clopotarul furios. Cînd să intrăm în piaţeta din centrul acelui „Y" care poate reprezenta planul satului nostru, am fost opriţi. Un prichindel din clanul Ursu, cu faţa învineţită de cît vomase, îi spuse Mamei că nu e un spectacol nici pentru femei, nici pentru copii „tocătura" din piaţă şi că ar fi mai bine să „şedem blînzi". Premilitarul pesemne că nu o recunoscuse nici pe Mama, dar nici pe unchiul meu, pentru că avea ochii injectaţi şi le făcu un semn cu degetul înşurubat în tîmplă :

Iar don Romi Bicu, învăţătorul care s-o întunat din Sibir numa cu o brînică, s-o bolunzit la cap ! O să fie bai că bate clopotele Iancului...

Nu bănuia sensibilul premilitar că „baiul" care va pierde Cuca noastră se va produce peste douăzeci şi opt de ore (după însemnările din carnetul lui Moş Abe), că va fi un „bai" din care nu va muri nici un cucean. Pentru că a doua zi, la ora exploziei, nimeni nu mai era în peşteră în afară de oile şi porcii noştri. Explozia, ale cărei proporţii nu aveai cum să le stabileşti, a distrus numai jumătate din „pititoare". Jumătatea în care se aflau „acareturile" noastre, toate pustii, cu excepţia „saivanului" şi a „cocinei". Murind toate oile noastre, ne-am pier-

dut averea. Murind toți porcii, ne-am pierdut și mîncarea. Acel „bai" provocat de „manipularea neglijentă a muniților" nu a omorît nici un cucean, dar întregului sat i-a distrus viitorul. De aceea, după „baiul" acela, satul nostru a început să se golească încet-încet și noi ne-am împrăștiat peste tot.

Mă pruncule ! s-a răstit Mama. *Tu zici că Romi al meu îi bolundul care bate clopotele, ha ?* Și dacă a văzut că i se răspunde mușteste, s-a întors către Baci Remus și domnul Krauss : *Noa, ședeți voi aci cu pruncii și îl scobor eu mintenaș de acle.*

Mama s-a întors peste un sfert de oră cu Tata, care ne-a sărutat pe frunte, dar nu ne-a luat în brațe, ca să nu se mute păduchii pe noi. Apoi ne-au legat la ochi cu cîte o batistă, pe mine și pe Adrian, ne-au așezat pe cai deasupra șeilor și am traversat satul cu Baci Remi și fotograful după noi. Au vrut și Mama, și Tata să ne scutească de priveliștea morții fără nume și a caselor arse de pe ulița noastră. Eram în drum spre Buia cînd Tata i-a strigat Mamei :

Vrei să avem prunci orbeți ? Gata, casa-i scrum, merem să dormim la Buna ta mumă, dar scoate-le pruncilor cîrpa de pe ochi, femeie !

După două ceasuri și ceva, în camera pentru „goști" a Bunei, amîndouă paturile hărăzite musafirilor au fost ocupate : unul, de mine și Adrian ; al doilea, de către domnul Krauss, căruia Buna îi servise un sedativ. Între timp, după o baie bună și după ce Buna i-a șters cu gaz și i-a parfumat, Mama și Tata s-au învelit în cîte un „lepedeu" și s-au suit în pod. Buna s-a răstit la ei că pot să se încuie într-o cameră dacă vor, dar Mama i-a strigat cu cearșaful strîns peste sîni că nu-i trebuie un forceps de „moașă diplomată" ca să-și primească bărbatul îndărăt și să-l răcorească după pofta ei, iar podul e prea bun pentru niște miri care și-au pierdut și casa, și muntele, și patru ani fără dragoste „tuma cînd era musai".

Ți-ți-ți-ți ! a răspuns Buna țîțărește. *Bine că nu l-ai dus în fața satului, cum ai zis, ca să le arăți că-i al tău și haba' l-or jelit.*

Nu am întrebat-o niciodată pe Mama ce i-a venit să se suie în pod cu Tata, dar nu știu de ce Hilde și cu mine, cînd avem un pic de timp liber și copiii nu scot sufletul din noi, parcăm mașina într-un luminiș, apoi ne iubim între pietre și copaci.

Am întrebat-o pe Mama cum de l-a coborît pe Tata din turlă și l-a făcut să se astîmpere. Asta e o plăcere a mea specială s-o întreb, ca s-o aud cum îmi spune : *Noa, că m-o simțit el de su' că eu îl strig de jo' dintre morții spălați de ploaie și făcuți una cu pietrele satului nost'.*

Iar dacă mi-a plăcut s-o tachinez pe Mama că nu i-a spus un bun venit bine gîndit ca în orațiile de nuntă, răspunsul ei neaoș, de „moașă diplomată", tare m-aș bucura să nu-l uite nici strănepoții mei :

Noa, că i-am strigat că nu-mi pasă că-i ciung și să lase clopotele în pace că avem noi doi o treabă mult mai fainâ de făcut. Iar el mi-o strigat de sus că să mă întrebe dacă io mi-s io. Iară io i-am zis să vină jos o țîră mai iute, dacă-i bărbat, și să tragă el clopotele cît o pofti cînd coșciugul o să-i se pară prea strîmt.

Și dacă stau să mă gîndesc că sub apă nu există nici un clopot, și că din bronz i-au făcut un bust lui Avram Iancu al nostru, mă întreb de ce este pămîntul atît de strîmt...

Lecor : SORIN MĂRCULESCU
Tehnoredacor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Apărut : 1984. Bun de tipar : 14.XI.1984.
Format : 16/54×84. Coli tipo 18.25.

c. 800 I. P. Informația
Str. Brezoianu nr. 23—25
București